

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet-
és művelődéstörténeti besorolású
doktori iskola

HARMAT ARTÚR ÉLETE ÉS
EGYHÁZZENEI MUNKÁSSÁGA

SIRÁKNÉ KEMÉNY KINGA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2018

Harmat Artúr

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	III
Előszó.....	V
Bevezetés	VIII
Rövidítések	XIII
1 Kultúrtörténeti, történelmi háttérbe ágyazott életrajz	1
1.1 1885-1891. Család, gyermekkor	1
1.2 Tanulóévek.....	2
1.2.1 1891-1899. Általános- és középiskolai tanulmányok	2
1.2.2 1899-1903. Felsőfokú tanulmányok (Esztergom).....	3
1.2.3 1905-1914. Felsőfokú tanulmányok (Budapest).....	7
1.3 I. világháborús katonaevek	11
1.4 Két világháború között.....	13
1.4.1 1918-1925	13
1.4.2 1926. Zeneakadémia – egyházzenei tanszak alapítása.....	19
1.4.3 1927-1932.	22
1.4.4 1932-1944.	26
1.5 II. világháborús évek.....	30
1.6 1945-1962	32
2 Műelemzések	35
2.1 Népének-ihletésű művek.....	36
2.1.1 Négy karácsonyi ének (háromszólamú egyneműkarra)	36
2.1.2 Missa Sancti Stephani Regis	49
2.1.3 Boldogasszony anyánk.....	83
2.1.4 Margit asszony	88
2.2 Gregorián-ihletésű művek.....	90
2.2.1 Cantate Domino és Jubilate Deo	90
2.2.2 De profundis.....	95
2.2.3 IX motetta – Responsoria Sabbati Sancti.....	99
2.2.4 Ave Maria – Offertorium vel Versus Allelujaticus.....	127
2.2.5 Négy Mária-antifóna	133
2.2.6 O crux, ave!.....	149
2.3 Népének- és gregorián (vegyes) ihletésű művek	154
2.3.1 Szent István magyar király ünnepi miséjének változó részei.....	154
2.3.2 Jubilemus exultemus	167

2.4	Egyéb művek.....	196
2.4.1	150. zsoltár	196
2.4.2	Ad multos annos vivat	206
3	Egyházzenei műveinek listája	210
3.1	Útmutató, bevezető gondolatok az egyházzenei műveinek listájához.....	210
3.2	Egyházzenei műveinek listája	213
4	Írások.....	214
4.1	A zene az Oltáriszentség szolgálatában.....	214
4.2	Liturgikus zenénk keresztmetszete.....	221
5	Összegzés	229
6	Bibliográfia.....	230
6.1	Nyomtatott formában tanulmányozott művek.....	230
6.2	Internetről származó cikkek	235
6.3	Folyóiratok	241
6.4	Lexikonok.....	241
6.5	Kórusgyűjtemények.....	242
6.6	Hangzó anyag:.....	242
7	Függelék.....	244
7.1	Dokumentumok, levelek, kéziratok, nyomtatványok.....	244
7.2	Egyházzenei műveinek listája – táblázat	285

Köszönetnyilvánítás

Hálával és köszönettel tartozom:

Vavrinecz Veronika zenetudósnak, aki érdeklődésével, értékes tanácsaival, építő kritikáival, kérdéseivel újabb részletek felkutatásához, átgondolásához vezetett el.

Tardy László karnagy úrnak, aki hozzáférést biztosított a Harmat-hagyaték tanulmányozásához,

Lukinné Kovács Máriának, aki a bibliográfia, Hobok Évának, aki a műjegyzék, Sirák Tamásnak, aki a formázás elkészítésében segítettek.

Mazár György a szlovák fordítások terén adott hatalmas segítséget.

Peter Medek és Pavel Kovač urak Harmat családi vonatkozásairól, a nyitrabajnai évekről adtak széleskörű felvilágosítást

Maros Éva hárfaművésznővel Harmat Artúr családi vonatkozásaival kapcsolatban folytattam érdekes beszélgetéseket,

Fehér László karnagy úr mindennemű kérdésemre készséges segítséggel válaszolt a Bazilikával és Harmat Artúrral való személyes kapcsolata, egyházi vonatkozásokkal való összefüggésekben.

Koltai András levéltáros a piarista levéltárak Harmattal összefüggésbe hozható anyagával kapcsolatban nyújtott nagy segítséget.

Tóth József karnagy, Harmat Artúr tanítványa rengeteg személyes tapasztalatot, emlékeket osztott meg velem Harmat Artúrról.

Gulyásné Somogyi Klára és Bazsóné Megyes Klára könyvtárosok kották, könyvek és folyóiratok felkutatásában segítettek

Soós András a fogalmazásban, stilisztikában való fejlődésemben volt segítségemre.

Varga László atya a Váci Székesegyház kottatári anyagával kapcsolatban felvetődött kérdéseimre adott választ,

Merczel György a terézvárosi templommal kapcsolatos információkban nyújtott nélkülözhetetlen segítséget.

Dr. Maruzs Roland alezredes úr, a HM Társadalmi Kapcsolatok és Háborús Kegyeleti Főosztály osztályvezetője szaktudásával, széleskörű ismeretanyagával a megfelelő helyekre irányított, ahol kutatásaim Harmat Artúr első világháborús részvételéről jelentős sikerrel jártak, valamint minden laikus kérdésemre türelmes, mégis kimerítő választ adott. A kezdeti lépésekben Szentváry-Lukács János hadtörténésszel is konzultáltak a kérdéseimről.

Valamint köszönettel tartozom a név szerint fel nem sorolt könyvtárosok, levéltárosok, zenész kollégák sokaságának, akik mindig továbblendítettek, ha elakadtam.

Hálával tartozom családomnak, gyermekeimnek, akik türelmes szeretetükkel támogattak a hosszan tartó munkám ideje alatt, miközben nélkülözniük is kellett engem. Végül különösképpen hálával és köszönettel tartozom férjemnek, aki minden elképzelhető módon támogatta és segítette a felkészülésemet, munkámat.

Hálával és szeretettel ajánlom ezt a munkát Dobszay László tanár úr emlékének köszönettel, amiért zenész személyiséget türelemmel, elfogadással és szeretettel formálta.

Előszó

2015. szeptember 26.-án, Tardy László az OMCE társelnöke, a Budavári Nagyboldogasszony templom karnagyának felkérésére,¹ az OMCE delegáltjaként vettem részt a Nyitrabajnál megrendezett nagyszabású ünnepségen, ahol felavatták és felszentelték Harmat Artúr emlékművét: képmás-domborművét, mely a jelenleg mintegy 2000 lelket számláló település főterén került felállításra. Szabadtéri szentmise keretében emlékeztek meg falujuk neves szülöttéről, valamint a helyi kórus kezdeményezésére már évek óta megrendezésre kerülő kórustalálkozót is ehhez az ünnephez kapcsolták. A kezdeményezés, hogy álljon egy emlékmű Artur Hubáček Harmat tiszteletére szintén a helyi kórustól és vezetőjüktől származik, amely kedvező fogadtatást és teljes körű támogatást nyert a helyi önkormányzattól. Peter Medek karnagy kutatásai alapján megjelentettek egy kiadványt² is, mely az életrajz eddig már ismert adatait kiegészíti, különös tekintettel a Nyitrabajnál (Bojná) töltött gyermekévekre, a családi adatokra és a szlovákiai vonatkozásokra. Az emlékmű avatásánál és megszentelésénél jelen voltak Harmat Artúr leszármazottai és távoli rokonai is.

Munkám megkezdésének kezdeti lépéseiben „személyes megszólítás” élménye is ért: Harmat Artúr életrajzának olvasásakor figyeltem fel a névre: Maros Rudolfné Harmat Jerry. Régi kedves ismerősöm Maros Éva hárfaművész, (Maros Rudolf zeneszerző első házasságából származó gyermeke) a családi vonatkozásokat, emlékeit Harmat Artúrról megosztotta velem. Néhány dokumentumot, fényképeket, és Harmat Artúr két saját könyvét szíveskedett rendelkezésemre bocsátani, valamint tanulmányozásra megmutatta egy távoli felvidéki rokonuk, Varga Imre, a nyitrai Konstantin Egyetem Pedagógiai Karának Zenei Tanszékén 2009-ben írt diplomamunkáját³ is. Ugyanilyen meglepetés volt, amikor Vácott, az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán, munkahelyemen szeptemberi első órán felhajtottam a zongorát védő anyagot, hogy kinyithassam a hangszeret és az alábbi feliratot olvastam aranybetűs kis táblácskán: „Harmat Artúr (1885-1962) egyházzenesz zongorája. Ezen alkotta Budapesten egyházi és világi műveit.”

¹ A megkeresés a pozsonyi Magyar Kulturális Intézet igazgatójától, Molnár Imrétől érkezett.

² Medek, Peter: Artur Hubáček Harmat významný rodák z Bojneje, Chrámový zbor Kostola všetkých svätých v Bojneje, o.z., 2015.

³ VARGA, Imre: Harmat Artúr alkotó munkássága és a „Szent vagy, Uram!” helye a magyar egyházzenesében (Diplomamunka). Konstantin Egyetem, Nyitra. Pedagógiai kar. Zene tanszék. NITRA – FŠŠ UKF, 2009.

Harmat Artúr életéről, annak állomásairól néhány rövid szócikk különböző lexikonokban,⁴ valamint a Lukin László tollából megjelent időrendi táblázat ad információkat.⁵

Varga Imre 2009-ben megjelent diplomamunkája⁶ a Lukin publikációhoz képest néhány, főleg a felvidéki évekre vonatkozó újdonsággal szolgál. Munkám megkezdésekor reméltem, hogy legalább néhány aprósággal kiegészíthetem ezeket az írásokat. Amikor rátaláltam a hagyatéokra,⁷ megerősödött bennem ez a remény. A függelékben közre is adom néhány eredeti dokumentum másolatát, fényképét. A fent említett írások alapjául szolgáló dokumentumok egyikét sem találtam meg a hagyatékban. Ez irányú további keresésem, nyomozásom is hiábavalónak bizonyult.⁸

⁴ Brockhaus- Riemann: Zenei lexikon II. (G-N) szerk. Boronkay Antal, Zeneműkiadó Budapest, 1984. 134. o, Szabolcsi Bence Tóth Aladár: Zenei lexikon II. főszerkesztő: Bartha Dénes, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1965. átdolgozott, új kiadás (e lexikon munkatársa is volt) 135. o. Nagy tanárok, híres tanítványok, 125 éves a Zeneakadémia, szerk.: Gábor Ágnes és Szirányi Gábor, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Zeneakadémia, 2000. Tamás Katalin 126-127.o http://fze.hu/hu/keres?p_p_auth=WAVVqv6B&p_p_id=101&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&_101_struts_action=%2Fasset_publisher%2Fview_content&_101_assetEntryId=23058&_101_type=content&_101_groupId=10192&_101_urlTitle=harmat-artur (a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem honlapján Nagy elődök linkben Tamás Katalin összefoglalója), <http://www.parlando.hu/2015/2015-1/KEREK2015-1.pdf>, 54. o Britannica Hungarica: <http://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=SZERZO&id=146>

⁵ He/LL 82.o – 90.o.

⁶ VARGA, Imre: Harmat Artúr alkotó munkássága és a „Szent vagy, Uram!” helye a magyar egyházzeneben (Diplomamunka). Konstantin Egyetem, Nyitra. Pedagógiai kar. Zene tanszék. NITRA – FSS UKF, 2009.

⁷ Több helyről hallottam, hogy az OMCE-hoz került hagyatéki iratanyag kalandos története egy lomtalanítással kezdődött. A Cházár u 17. sz előtti szemétkupacban talált rá a Domonkos templom kórusának egyik énekese, véletlenül meglátva egy kottát. Fűri Gáborral, a templom kántorával – aki emlékezett rá, hogy Harmat Artúr lakott itt egykor – összeszedték az iratokat és kottákat és a Pesti Domonkos templom pincéjébe vitték. Később a templomban tűzvész pusztított, majd egy csőtörés folytán vízveszély is fenyegette az anyagot, ezért a kántor úgy döntött, hogy lakásán őrzi tovább. Fűri Gábor halálakor özvegye a hagyaték egy részét a Zeneakadémia Egyházzenei tanszékének, jelentősebb részét pedig az OMCE-nak ajánlotta fel. Rákérdeztem Tardy karnagy úrnál és ő levélben válaszolt, melyet itt idézek: „A Központi Szeminárium Musica Sacra termébe került anyagot a megboldogult Fűri Gábor kántor szedte ki Harmat A. Cházár utcai lakása előtt a kukás konténerből. Előtte különböző könyvtárak, kéziratárak már „kimazsolázták”, ugyanis a lakás eladásra került, és ki kellett üríteni. (pl a Gorkij könyvtárat is említette..) Fűri G. mindent kiszedte a konténerből, ami között sok olyan anyag van, amely nem H.A. zeneszerzői, tanári stb. munkásságára vonatkozik (telefon, villanyszámlák stb.), és a Thököly úti Domonkos templom kórusán tárolta. Onnan hoztuk el ömlesztve az OMCE könyv- és kottatárába. Kb. 1 m³-nyi anyag, összerakva, de rendezetlenül és válogatás nélkül.” ld. még: Magyar Egyházzene XXI (2013/2014) 327–328 IN MEMORIAM Fűri Gábor Gyula (1945–2012) A családtól kapott adatok nyomán összeállította Enyedi Pál <http://egyhazzene.hu/wp-content/uploads/2014/03/327-328-In-memoriam-F%C3%BCri-G%C3%A1bor.pdf>

⁸Csikósné Tamás Katalin muzikológussal (MTA Zenetudományi Intézet külső munkatársa, Maros Rudolf szerzői hagyatékát katalogizálta) folytatott levelezésem részlete: „A Maros Rudolf hagyatéki leltárt 1997-ben készítettem, tehát 18 évvel ezelőtt, amikor Jerry még élt és segítségemre volt a munkában. Előkészítette az anyagokat, kiválogatta azokat a dokumentumokat, melyek a Tanár Úr munkásságára vonatkoztak – ez sajnos azt is jelenti, hogy a Harmat Artúr dokumentumokkal én nem találkoztam. Végignéztem az akkori jegyzeteimet is, de nincsen közte olyan, amely Harmat Artúrral lenne kapcsolatban.”

Így tehát kiindulva Harmat Artúr önéletrajzi írásaiból, munkáin keresztül megismert életművéből és alapként elfogadva a Lukin-féle életrajzi összegzést, és a felsorolt további helyeken megjelent életrajzi adatot jelentősen kiegészítve saját kutatásaimmal⁹ foglalom össze Harmat Artúr élettörténetét.

⁹ Rendkívül sok szóbeli adatot, emlékezést személyes történeteket kaptam a kutatás során felkeresett személyektől. Nyilván sok levél, dokumentum még magánszemélyeknél van, (talán a leszármazottak nem is tudnak róla) ami majd a későbbi évtizedekben fog előkerülni.

Bevezetés

Újrarendített tanszék...

Régóta foglalkoztatott a gondolat, hogy megismerjem az Egyházzene tanszék¹⁰ elődjét, a Magyarországon elsőként létrehozott egyházzenei műhelyt a Zeneakadémián. A téma személyesen is érintett, hiszen második diplomámat a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem 1990-ben újra induló Egyházzene Tanszék első évfolyamának hallgatójaként szereztem meg. A későbbi évek folyamán némileg átalakult ennek az új képzésnek a struktúrája a kezdeti első évekhez képest.¹¹

„A tanszak mindenkori vezetői, tanárai koruk eszméi és azok változásai, az új kihívások közepette is igyekeztek hűek maradni a Liszt által megfogalmazott alapelvekhez, hogy az oktatás »az egyházzene quodlibet-üzeme« helyett a »kultuszhoz illő és építő eredményeket hozzon«, és így egyszerre szolgálhassa a szentet és a művészetet, a liturgiát és a kultúrát»¹²

Harmat Artúr a Zeneakadémia első egyházzenei tanszékének megálmodója, 1926-ban elindítója és tanára is volt. Érdekelte az egyénisége, további művei, életpályája, mint zeneszerző, akinek nevét gyakorló karvezetőként, kórusénekesként természetesen ismertem.

¹⁰ „Több mint 40 éves kényszerű szünet után, 1990-ben nyílt meg ismét a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyházzene tanszéke. »Egyházzenei részleg« létesítését már az intézmény első elnöke, Liszt Ferenc szorgalmazta, hiszen annak »hiánya más konzervatóriumokban a művészet és az istentisztelet számára egyaránt károsnak mutatkozott«, s »a templomokban oly gyakran kintornára való zenéléshez« vezetett. Az önálló »egyházi-zene képző tanfolyam« végül csak 1926-ban, jó fél évszázaddal a Zeneakadémia alapítása után létesült, melyet 1949-ben megszüntettek és csak 1990-től fogadhatott újra hallgatókat» Enyedi Pál: Előszó in Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében – A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke újra indításának 20. évfordulóján tartott szimpózium előadásai (Budapest, 2010. szeptember 8-10) Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2012. 13.o

¹¹ „Bevallom, hogy amikor 1988-ban az egyházzenei tanszék újraalapítását kezdeményeztem a minisztériumnál, nem a régi tanszak helyreállítása vagy a nyugat-európai hasonló intézmények utánzása ösztönzött. A liturgia és a liturgikus megújulás zenei követelményeit, az összegyeházi és hazai eredményeket, látásmódot akartam egy intézmény keretei között a fiatal generációval megismertetni, őket ezek fenntartására és folytatására készíteni. Ez a liturgikus célkitűzés természetesen nem érvénytelenítette azt az igényt, hogy ezek a fiatalok zeneileg is kiválóak legyenek. Ezért is elleneztem önálló tanszak indítását, s inkább a meglévő zenei szakok alkalmas hallgatóit vagy volt hallgatóit hívtam meg a közös munkára... A mi feladatunk pedig eszerint az lesz, hogy az elméleti és gyakorlati liturgikus tudással, egyházzenei repertoárismerettel és igényességgel kiegészítsük ezt a zenei stúdiumot, mintegy felszereljük ezzel tudással őket...a tanszak hármasságának: az egyházzenei tudás, egyházzenei tapasztalat és művészi pallérozottságnak egyesítését, ezt egységbe foglaló erőként pedig a liturgikus szellemiség fenntartását ma is tanszakunk alapeszményének tekinthetjük.» Dobszay László: A tanszak egykor és ma in Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében – A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke újrarendítésének 20. évfordulóján tartott szimpózium előadásai (Budapest, 2010. szeptember 8-10) Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2012. 479. o

¹² Enyedi Pál: Előszó in Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében – A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke újrarendítésének 20. évfordulóján tartott szimpózium előadásai (Budapest, 2010. szeptember 8-10) Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2012. 13.o

Mindössze egy emlékkönyvet találtam róla, melyet születésének 100. évfordulója alkalmából adtak ki.¹³ Az ebben közölt írások alapján kezdett érlelődni bennem a gondolat, hogy ez az előttem kibontakozó életmű megerősíti, hogy mélyebben foglalkozzanak vele. Ebben az elhatározásomban csak megerősített az a tapasztalatom, hogy valóban rendkívül kevés irodalom található róla, lexikonok szakkönyvek csak rövid ismertetéseket adnak Harmatról, esetleg érintőlegesen foglalkoznak vele. Számos kiadvány meg sem említi, vagy csak teljesen periférikusan esik szó róla. Itt kell megemlítenem, hogy a LFZE Doktoriskolája által közzétett doktori disszertációk sorában e témában hiánypótló Katonáné Szabó Judit 2007-ben elkészült értekezése, amely a Harmat életmű egy fontos szegmensével foglalkozik – a Szent vagy, Uram! népénektár filológiai feldolgozása.¹⁴ A népének előzményeit és az említett népénektár keletkezésének körülményeit is bemutatva a munka gerincét a népénektár felépítése és énekeinek elemzése adja. Bár kétségtelenül Harmatnak ez az alkotása fonódik össze leginkább nevével a köztudatban, országos viszonylatban is a legismertebb, legnagyobb példányszámban kiadott és eladott műve a „Szent vagy, Uram!” (Hozsanna) népénektár, azonban az életmű egészét tekintve csupán egy töredék része Harmat alkotómunkájának.

Nem túlzás: Harmat Artúr nevét országszerte ismertté igazán a „Szent vagy, Uram! Ősi és újabb egyházi énekkincsünk tára” tette. Komponista, karnagy, pedagógia-irányító és –szervező tevékenysége szellemi rangban bármennyire magasabb minősítést érdemel.¹⁵

Olyan egyházzeneszre, zeneszerzőre találtam, akinek a munkásságát még senki nem dolgozta fel, ez különös izgalommal töltött el és elhatároztam, hogy doktori értekezésem témájaként őt választom.

Lassacskán kikristályosodott bennem a feladat, hogy milyen módon próbáljak emléket állítani ennek az elfeledett zeneszerzőnek, egyházzenesznek, pedagógusnak. Életművének tanulmányozása alapján talán nem túlzás állítani, hogy rendkívül sokoldalú, szerteágazó tevékenysége, elkötelezettsége példamutató a mi számunkra is, hiszen munkássága révén bizton állíthatjuk, hogy a 20. századi magyar egyházzene egyik vezéregyénisége volt. Nem véletlen, hogy a Budapesten 1938-ban megrendezésre került nagyszabású rendezvénysorozat, a XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszus szervezőbizottságában előkelő helyet kapott, mint korának legismertebb magyar egyházzenesze. Énekoktatási főfelügyelőként, a Magyar Dalosszövetség országos karnagyaként, az Országos Magyar Cecília Egyesület (OMCE) társelnökéül rálátása volt nem csak a székesfőváros, hanem a vidék egyházzenejének különböző szintjeire is, így méltán lehetett a Világkongresszus rendezvényeinek teljes zenei háttérét megálmodó és létrehozó grémium felelőse és

¹³ *Harmat Artúr – emlékkönyv születésének 100. évfordulójára.* [Harmat Artúr, Balássy László, Bárdos Lajos, Bucsi László, Lukin László, Maros Rudolfné Harmat Jerry, Nagy Olivér, Perényi László, Pődör Béla és Rajeczky Benjamin írásai] Budapest, Zeneműkiadó, 1985

¹⁴

http://docs.lfze.hu/netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/katonane_szabo_judit/disszertacio.pdf

¹⁵ He/RB 92.o

vezetője a szervezésben, előkészítésben. Hatása tanítványain keresztül messze-mutató és szerteágazó. Lenyűgöző munkabírási tárult elém kutatásaim során: komponált, tanított, nagy távlatokban gondolkodva, országos jelentőségű eseményeket szervezett, két tanszéket is létrehozott a Zeneakadémián, tanfolyamokat vezetett, versenyeken bíralt, kórusokat vezetett, tankönyvet írt és mind emellett folyamatosan képezte magát. Széleskörű tevékenysége hazai és nemzetközi elismeréseket egyaránt gyümölcsözőt. Mind ezek ellenére híres volt szerénységéről, ezt tanítványai egyöntetűen, kivétel nélkül megemlítik visszaemlékezéseikben.

Az egyházzene megújításáért tett lépéseit, gondolatait feltétlenül követendőnek tartom, melyek jelentős részét mai egyházzenei életünkben is hasznosítani tudnánk. Tevékenysége ugyanis egy olyan kor problémáit és megoldási törekvéseit, javaslatait vázolja elénk, amely nem kevés hasonlóságot mutat a mi aktuális egyházzenei, pedagógiai feladatainkkal. Disszertációmban átfogó képet kívánok adni munkásságáról, különös tekintettel az egyházzeneben betöltött szerepére, zenei írásainak tükrében. Reményeim szerint életrajzának jelenleg ismert adatait is jelentősen tudom bővíteni.

Munkám másik célja zeneműveinek elemzésén keresztül, hogy a ma használatos egyházzenei és világi repertoárt kórusaink Harmat Artúr kompozícióival is bővíteni tudják, azok ezáltal is ismertebbé váljanak. Némely nagyobb szabású műve, kilépve a templomi használat zártágából, úgy gondolom, megérdemli a szélesebb körű nyilvánosságot is. Ehhez teremt remek lehetőséget – a tudomásom szerint megkezdett munka az OMCE kezdeményezésére, – mely Harmat Artúr műveinek összkiadását tervezi. A liturgikus, templomi használatra szánt egyházzenei kompozícióknál figyelembe véve a liturgikus alkalmazhatóságot, terjedelmet, nehézségi szintet, így elérhetővé válhatnak minden egyházi kórus számára és használati zeneként láthatják el ismét a művek eredeti funkciójukat.

Leánya, Maros Rudolfné Harmat Jerry által összeállított műjegyzék¹⁶ alapján elindulva a művek lelőhelyein, az eredeti kéziratokat is lehetőség szerint kézbe véve igyekeztem megismerni a szerzőt, belehelyezkedve a korbá, amelyben élt és alkotott. Erős bizalommal voltam az iránt, hogy kutatásom, munkám gyümölcseként újabb, eddig ismeretlen, elfeledett művek kerülnek napvilágra. Ehhez a gondolathoz adtak biztatást a műjegyzék végén megfogalmazott mondatok:

Édesapám valamennyi művét jegyzékbe foglalni ma még lehetetlen. Jelen vállalkozásomat csak kísérletnek tekintem. Igaz, hogy munkáiról folyamatosan készített feljegyzést, de elég hiányosan. Mégis az ő rendszerezését tartottuk irányadónak az első lépések megtételéhez.¹⁷

Egyházzenei műveit más irányelvek alapján rendszereztem, igyekeztem ezáltal is árnyalni a leánya által közreadott műjegyzéket.

Fontosnak tartottam, bár nem e munka keretében, hogy a ma még élő rokonság tagjaival, Harmat tanítványaival, munkatársaival is személyes kapcsolatba kerüljek és az *oral history* módszerével pótolva az írásbeli, dokumentációs hiányokat Harmat

¹⁶ He/MRHJ 160-176.o.

¹⁷ He/MRHJ. 176.o.

Artúrról kirajzolódó kép jobban közelíthessen a hiteles bemutatással személyiségének jobb megismeréséhez. Az utolsó pillanatban járunk ennek a lehetőségnek a kiaknázásában, hiszen a még élő kortársak, jószérivel leginkább tanítványok, a többedik generációs családtagok a szemtanúként elbeszélte történelem olyan szegmensét tárhatják elénk, amelyeket a dokumentumokból sokszor nem ismerhetünk meg.

Mind ezek alapján már munkám kezdeti fázisában is több irányban kezdtem meg a kutatást.

A csekély számú fellelhető szakirodalom, Harmat tevékenységének részletes nyomon követése, adatolása hiányában nagyrészt elsődleges forrásokra támaszkodhattam. Ezért a munkafolyamat megkezdésekor elsőként ezek csoportosításával foglalkoztam.

A már említett emlékkönyvben, Lukin László tollából megjelent életrajz alapján¹⁸ életének helyszíneit megismerve, levéltárakat felkutatva igyekeztem dokumentumokat keresni.

Kutatásom során alkalmam volt jó néhány olyan kottát, könyvet kézbe fognom, amelyen dedikáció, vagy eredeti kézírásos bejegyzés szerepelt. Külön érdekesség volt a levelezéseket, egyéb más élet-dokumentumokat elolvasni, kezemben tartani, mint pl. az I. világháborúban íródott katonai törzslapot, költségelszámolásait, a rendkívül alapos jegyzeteit és magukat a kotta-kéziratokat. A korabeli szaklapok alapos tanulmányozásával többet megismerhettem a korra jellemző gondolkodásmódról is.

Életútját végig kísérve az emberpróbáló történelmi kor állomásain megfigyelhető volt a karakán, tisztességes, becsületes helytállás, az ötvenes években is az egyházi zenész-lét vállalása az olvasó megrendítő elismerését vívja ki.

Bár a még élő tanítványok elbeszélései alapján akár egy könyvet is ki lehetne adni a visszaemlékezésekből, mind ezeknek írásos nyomát nem találtam a hagyaték hozzáférhető részeiben. Ezért tartottam fontosnak, hogy munkám életrajzi fejezetét a lehető legnagyobb részletességgel írjam meg. Elsősorban természetesen írásos anyagokra, dokumentumokra támaszkodva, melyek saját kutatásom eredményeképpen kerülnek most ebben a kontextusban közlésre.

Pedagógiai munkássága, szervezési elgondolásai, tervei szintén feldolgozatlanok. A még életében kiadott elméleti művek tanulmányozása, az egyházzenei tanszék megindításának fellelhető tervei, az ezzel kapcsolatos levelezések megismerése és elemzése bizonyára szintén épülésünkre szolgál.

Munkám megkezdésekor, az anyaggyűjtés, felkészülés időszakában már látszott, hogy hatalmas munkát igényel már csak feltáratlansága okán is a Harmat életmű feldolgozása, melyre ennek a disszertációnak a keretei sem engednek elég teret. A munkát így csak megkezdtem, melyet a későbbi években is folytatni kívánok, mind szélesebb körben megismertetve Harmat Artúr munkásságát. Jelen disszertációban ezért több úton is elindultam, vállalva, hogy a témákban nem mélyedek el a teljesség igényével, hanem inkább több irányban folytatok kutatómunkát, még így is szűkítve az egyházi vonatkozásokra. Így különösen fontosnak tartottam, hogy az életrajzát

¹⁸ He/LL 82-90.o

hitelesen, a lehető legtöbb részletre kiterjedően bemutatthassam, ezért választottam azt az utat, hogy mindezt korrajzba illesztve, a történelembe ágyazva tegyem. Kutatásaim eredményeképpen sikerült bizonyos életszakaszokat árnyaltabban bemutatnom (pl. az első világháborúban a katonaságnál eltöltött idő). Igyekeztem a fellelhető dokumentumokat, írásokat kiegészíteni a sok személyes emlékkal, le nem írt ismeretekkel, melyeket tanítványai, ismerősei osztottak meg velem, történeti hitelességgel egymás mögé állítani és kerek egészzé gyúrni.

Rövidítések

CC = *Cantus Catholici*

ÉE = *Éneklő Egyház* – Római Katolikus Népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal. [Szerkesztette a Népénektár Bizottság]
Budapest, Szent István Társulat, 2004.

GR = *Graduale romanum...* Romae 1908, Pustet.

Harmat emlékkönyv = *Harmat Artúr – emlékkönyv születésének 100. évfordulójára.*
[Harmat Artúr, Balássy László, Bárdos Lajos, Bucsi László, Lukin László, Maros Rudolfné Harmat Jerry, Nagy Olivér, Perényi László, Pődör Béla és Rajeczky Benjamin írásai]
Budapest, Zeneműkiadó, 1985. tartalmazza:

He/BaLá = Balássy László: Harmat Artúr emlékére 5.o

He/BL = Bárdos Lajos: Artúr bácsi! 81.o

He/BuLá = Bucsi László: Egyházzeneje 123-134.o

He/Cvm = Curriculum vitae meae 9-11.o

He/HKE1000 = Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve 12-78.o

He/LL = Lukin László: Életének időrendi táblázata 82-91.o

He/MRHJ = Maros Rudolfné Harmat Jerry: Harmat Artúr műveinek jegyzéke
160-176.o

He/NO = Nagy Olivér: a zeneszerző 107-122.o

He/PL = Perényi László: Munkássága a zenei nevelés és tanárképzés terén
135-150.o

He/PB = Pődör Béla: A korszerű magyar „musica sacra” tudósa, nagy tanára
151-159.o

He/RB = Rajeczky Benjamin: A népénektár 92-106.o

LU = *Liber usualis...* Paris-Tournai-Roma 1953, Desclée

Medek = *Peter Medek: Artur Hubáček Harmat významný rodák z Bojnej*

Motu proprio = X. Pius pápa az egyházi ének és zene ügyében; *Motu proprio: TRALE SOLICITUDINI...* a teljes szöveget magyarul¹⁹

OMCE = Országos Magyar Cecília Egyesület

RMDT = Régi Magyar Dallamok Tára

SZVU = Szent vagy, Uram!

¹⁹ Lásd.: <http://egyhazzene.hu/wp-content/uploads/2013/01/motuproprio.pdf>

1 Kultúrtörténeti, történelmi háttérbe ágyazott életrajz

1.1 1885-1891. Család, gyermekkor²⁰

Harmat Artúr (Artur Hubáček) 1885. június 27.-én született Nyitrabajna²¹ községben

a 60. számú házban, amely a falu felső végén állt. Július 5-én keresztelte meg Ignác Sitňaj-Šmelík tisztelendő úr a Mindenszentek templomában. A keresztségben az Arthur, Franciscus, Adalbertus nevet kapta. Az anyakönyvbe bejegyzett szülők neve: Hubáček Franciscus magister murariorum (kőműves mester) és Zimkay Veronika. A keresztszülők Csippé²² Franciscus custodiarum magister és Zimkay Cecília.²³

A család története anyai és apai ágon:

1877-ben érkezett Nyitrabajnába a lozornói²⁴ születésű, földműves származású Anton Zimkay kántortanító (sz. 1829. augusztus 29-én) és családja, mikor az apa kántortanítói állást kapott itt. Anton Zimkay kántorként énekkart vezetett, dalokat és alkalmi műveket is komponált. 1851-ben feleségül vette a Magyarbélből²⁵ származó özvegy Anna Mária Terézia Prószovát, született Matušovát, akinek az édesapja, Ján Matúšek szintén orgonista volt Magyarbélben. Az esküvőt Magyarbélben tartották. Nyolc gyermekük született, akik közül az ötödik, Veronika, a zeneszerző (Harmat Artúr) édesanyja. Zimkay Veronika 1864. május 19.-én Kiskürtösön²⁶ látta meg a napvilágot.

Az apa, František Hubáček Nyitrabajnán született 1859. szeptember 5-én, legidősebbként a hat testvér közül. Családja a csehországi Slušovicéből költözött Nyitrabajnára más mesterekkel együtt a 19. század elején.

Frantisek Hubáček és Veronika Zimkay 1883. október 28-án kötöttek házasságot Nyitrabajnán és Artúron kívül még egy lányuk született, Valéria 1897. február 9-én. Az apa, mint kőműves mester gyakran úton volt, és jóformán Magyarország minden táján dolgozott. Tífuszjárványban halt meg, mikor Artúr öt éves volt, valószínűleg 1890-ben Topolcsányban. Ebben az időben a család nagyon szegény volt, mivel az apa nem küldött pénzt haza, így testét sem tudták Nyitrabajnára hozni, Topolcsányban temették el, egy ma már nem létező temetőben, a mai topolcsányi kórház területén.

Férje halálát követően Veronika, az édesanya elhatározta, hogy elvégzi a szülész-asszisztensi képzést. Bár a gyerekek még kicsik voltak, két évre Bécsbe

²⁰ A fejezet kizárólag Peter Medek: *Artur Hubáček Harmat vyznamný rodák z Bojnej* c. munkájára támaszkodik.

²¹ Az akkor Magyarországhoz tartozó Nyitrabajna község mai elnevezése: Bojná (okres Topoľčany), ma Szlovákiához tartozik, Nagytapolcsánytól 8 km-re nyugatra a Bojnianka-patak völgyében fekszik.

²² Medeknél a nevek többféle verzióban, más betűket használva jelennek meg, elírásnak értelmezem (pl. Csippé, Cippé, Czippé – 16.,17.o).

²³ Medek 16.

²⁴ Lozorno (Pozsony vm. – ma: Lozorno).

²⁵ Magyarbél (Pozsony vm., ma: Velký Biel, Szlovákia).

²⁶ Kiskürtös – ma Maly Krtíš (Nógrád).

költözött, hogy megismerkedjen Semmelweis Ignác úttörő tanításával az antiszeptikus eljárások területén. Itt megszerzett tudását aztán Nyitrabajnán munkája során hasznosította. Bécsi tanulmányai ideje alatt gyermekeit nővérére, Cecíliára és annak férjére, Czippé Ferencre bízta. Czippé Ferenc magyar tiszt volt a nyitrabajnai lovasiskolában, itt szolgált a magyar katonaság ezen alakulatában. 1851 körül született és Nyitrabajnán halt meg 1900. január 14-én, 48 évesen, ott is van eltemetve. Ő vette feleségül Veronika nővérért, Cecíliát, aki 1856. október 17-én született Kiskürtösön, és 1911. október 28-án Kinorányban²⁷ halt meg, ott is temették el. Ennél a gyermektelen házaspárnál, Artúr keresztszüleinél nevelkedett tehát 2 éven keresztül a kis Artúr és húga Valéria. Ebben az időben a keresztszülők voltak biztos támaszai. Segítségére voltak még nagyszülei is, akik a templom mellett, a tanítói lakásban laktak, körülbelül egy kilométerre a lovardától. A Czippé családban a kis Artúr magyar családban nevelkedett, lehet, hogy csak a nagyapja, Anton Zimkay tanította szlovákul.

A nagyszülők közül, apai részről a nagymamát, Annát, született Chuda-t ismerhette a kis Artúr, aki 1909-ben halt meg 71 éves korában. Férje, Michal Hubáček, még a kis Artúr megszületése előtt meghalt, 1882-ben, 50 éves korában. Anyai részről mindkét nagyszülőt ismerte Artúr. Anton Zimkay, a nagyapa 1895. január 3-án hunyt el 65 évesen, a nyitrabajnai temetőben nyugszik. Felesége 1908. május 21-én halt meg 73 éves korában Kinorányban és ott is temették el.

Harmat későbbi életrajzi adataiból tudjuk még, hogy húga tanítónőként dolgozott. „Valéria Hollá szül. Hubáček, négy gyermeke, Harmat Artúr négy unokahúga: Klára Kollárová, Ida Žilková, Viera Nemčeková és Oľga Vlasáková még él. Oľgának három fia és egy lánya van, a három fiú közül a legfiatalabb, Jozef Vlasák, pap.”²⁸

Harmat Artúr családi nevééről nincsenek pontos adatok, Hubacsek, Hubáček, illetve Hubáček. Legnagyobb valószínűséggel Hubáček Artúrnak nevezték. Szülőfalujában csak erre a változatra van utalás. A helyi temetőt kutatva egy sírkövet találni, az 1800-as évekből, amelyen szerepel a „Hubáček” név. Több adat a nevet illetően nem áll rendelkezésünkre.²⁹ Medeknél a keresztelés tényét rögzítő nyitrabajnai templomi anyakönyv fényképén Hubáček írásmódot látunk.³⁰

1.2 Tanulóévek

1.2.1 1891-1899. Általános- és középiskolai tanulmányok

Artúr Hubáček hat évesen, élete első iskolai évét a nyitrai elemi iskolában járta, (az 1891/92 tanévben) ahol „a millenium évében (1896) második osztályosként »kiváló

²⁷ Kinorány – ma: Chynorany (Nyitra).

²⁸ A családi vonatkozásokról Pavel Kovač, az egyik Harmat-leszármazott adott részletes felvilágosítást 2016-ban.

²⁹ Krajcik, J.-Lukacka, J.: *Bojná*, Vlastivedné múzeum, Topoľčany, 1990, 96. old. in VARGA, Imre: *Harmat Artúr alkotó munkássága és a „Szent vagy, Uram!” helye a magyar egyházzében* (Diplomamunka). Konstantin Egyetem, Nyitra. Pedagógiai kar. Zene tanszék. NITRA – FSS UKF, 2009.14.o., fényképet lásd uo. 1. sz. melléklet.

³⁰ Medek 16.o.

előmenetelért és ernyedetlen szorgalmáért« jutalmat kap.”³¹ Majd nem tudni mi okból a szervezett iskolai képzést elhagyva a 2.-6. elemi osztályokat szülőfalujában Nyitrabajnán magánúton végezte. Ugyanúgy nincsenek adatok arra nézvést sem, hogy miért nem a nyitrabajnai iskolában tanult, ahol egyébként Anton Zimkay, a nagyapja tanított. Ő tanította meg unokáját a hegedű- és orgonajáték alapjaira is. Ezután felvételt nyert a Nagyszombatban³² (ma Trnava, Szlovákia) működő Katolikus Érseki Főgimnáziumba. A veretes múlttal rendelkező nagy hírű iskola tanulói közé tartozni igen nagy megtiszteltetést jelentett. Harmat Artúr 1895-99-ig négy éven keresztül tanult itt. Tudjuk, hogy Kodály Zoltán családja 1892-ben Nagyszombatba költözött és Kodály is ugyanebbe az iskolába nyert felvételt. Harmat az iskola zenekarában hegedült és Kodály pedig, aki „csaknem teljesen a saját erejéből megtanul hegedűn, gordonkán és zongorán játszani, szintén az iskolai zenekar tagja. 1898 februárjában az iskolai zenekar egy fiatal tanár – Toldy Béla – vezetésével előadja Kodály első zenekari művét: a D-moll nyitányt.”³³ Feltételezhetjük, hogy Harmat Artúr az iskolai zenekar hegedűseként résztvevője volt ennek az előadásnak.

1.2.2 1899-1903. Felsőfokú tanulmányok (Esztergom)

1899-től Harmat Artúr az esztergomi Királyi Katolikus Tanítóképződe növendéke.

A képzés az 1896-97-es tanévben négy évfolyamosra vált. A tantárgyak szerteágazó ismeretanyaga egyrészt a növendékek pedagógiai ismereteit, másrészt általános műveltségét is fejlesztette... Ugyanebben a tanévben (1896) megszűnt a budapesti és a nagyszombati tanítóképzés, és az intézmények könyvtárának anyagával bővült az esztergomi ifjúsági és tanári könyvtár. A megszűnt képzők feladatait átvéve Esztergom lett az egyházmegye tanítóképzésének központja, növendékeiket egyre nagyobb gondossággal válogatták, és a képzés is egyre színvonalasabbá vált. Nagy gondot fordítottak a zenei képzésre, a gyakorlati tárgyak oktatására, valamint a tanulók helyes szabadidő-felhasználására is. A tanulók számának növekedésével egyre nagyobb igény mutatkozott egy új, korszerű épület felállítására. A tervezés a XX. század első éveiben megkezdődött, de az elképzelések megvalósításának egy ideig gátat szabott az első világháború.³⁴

A fent idézett írásból kiemelve azt az időszakot, amikor Harmat a főiskola növendéke volt, láthatjuk, hogy éppen ezek az évek adják a főiskola történetében a minőségi változás, fejlődés felívelő időszakának kezdeti lépéseit. A Magyar Nemzeti

³¹ He/LL 82.o.

³² „A városnak akkoriban tizenkétezer lakosa volt; a népesség főként szlovákokból állt, az értelmiség magyarokból és németekből.” <http://www.bacstudastar.hu/kz-eletrajz>.

³³ <http://www.bacstudastar.hu/kz-eletrajz>

³⁴ Temesiné Schmöltz Margit: *Az Esztergomi Érseki Római Katolikus Tanítóképző-intézet Könyvtárának története a kezdetektől 1948-ig*, <http://libri.vjk.ppke.hu/ktort1.htm>

Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltárában³⁵ végzett kutatásaim során megtaláltam azt az osztálynaplót, melyben az 1897/1898-as tanévtől az 1911/1912-es tanévig minden osztály évfolyamonként, névsor szerint ebben a nagy „iskolakönyvben” együttesen került bevezetésre és kizárólag a félévi, illetve év végi szóbeli értékelést tartalmazza.³⁶ Az osztálykönyvben a neveken és érdemjegyeken kívül gyakorlatilag semmi mást nem jegyeztek fel. Néha fel van tüntetve, ki volt az osztályfőnök és csak a tényleges naplót megelőző oldalon a tanév éve. A tanulókra vonatkozólag semmiféle adatot, egyéb megjegyzést nem írtak be. Az 1899/1900-as év I. évfolyamában a 18. sz. hallgató Hubacsek Arthur [sic!], 40 fő járt ebbe az osztályba. Éppen itt nincsen feltüntetve, hogy ki volt az osztályfőnök. Hubacsek Arthur még egy helyen szerepel: bár itt a tanév nincsen feltüntetve (és előtte sok lap üresen áll), mivel a második évfolyam hallgatói között található a 16. számnál, vélhetőleg az 1900/1901-es tanévről van szó. Itt sem derül ki az osztályfőnöke kiléte. A két fent jelzett év végi zárást igazoló napló alapján látható, hogy Hubacsek Arthur szép eredményt ért el (kivéve földrajz, testgyakorlás és oktatási módszertan tantárgyakból, melyeket abban az évben elégséges eredménnyel végezte az első félévben, de év végére minden esetben jó³⁷-ra javította). A bejegyzések hiányosak, nem szerepel minden félév, vagy év a könyvben. A következő az „Esztergom 1902. decz.” végezetű naplólap. Az ezt megelőzőben – ahol 49 név van feltüntetve – és a későbbiekben sem szerepel Hubacsek név. Egy újabb doboz, képesítővizsgálati jegyzőkönyvek, kimutatások tartalmát³⁸ átvizsgálva az 1902-1903. évi írásbeli és szóbeli képesítő vizsga jegyzőkönyveiben bukkantam ismét Hubacsek Arthur nevére, hiszen már a négy évfolyamos tanítási rendszerben végezte tanulmányait. (lásd e fejezet 1. oldalán hivatkozott idézet Temesiné Schmöltz Margit: Az Esztergomi Érseki Római Katolikus Tanítóképző-intézet Könyvtárának története a kezdetektől 1948-ig c. munkájából.) E szerint 1903. május 26-27-28.-án délelőtt és délután külön tantárgyakból adtak számot tudásukról a hallgatók. Az írásbeli tanképesítő vizsgálat jegyzőkönyve alapján végig nyomon lehet követni egyrészt, hogy milyen tantárgyakból vizsgáztak a hallgatók, másrészt magukat a tételeket, feladatokat. Hubacsek Arthur a jegyzőkönyvek tanúsága szerint minden írásbeli munkáját az utolsók között adta be, felhasználva szinte a teljes időkeretet a kidolgozásra. A szóbeli vizsgák egy részénél személyre szóló feladatot kaptak, vagy tételt húzhattak. Éppen az ének tantárgynál a többiekkel való összehasonlításban jól látható, hogy Harmat (ekkor már ezen a néven szerepel) nem átlagos feladatot kap, legalábbis ami a hegedűjátékot illeti. Bizonyára nem véletlen az sem, hogy a számára kijelölt elméleti kifejtendő tétel a „Gregorián responsoriumok”.

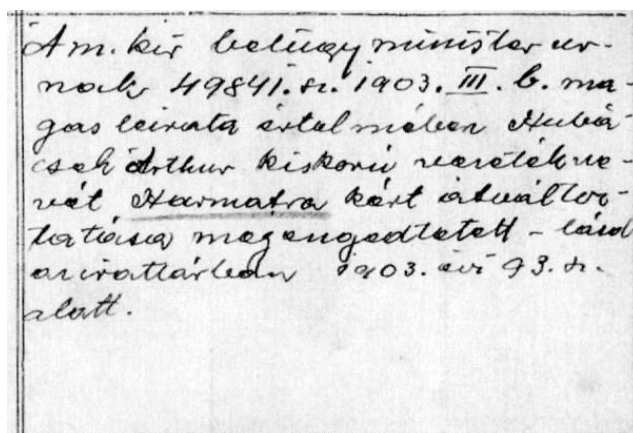
³⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára
<http://www.archivesportaleurope.net/ead-display/-/ead/pl/aicode/HU-28952/type/hg/id/KEML/unitid/VIII.1.#sthash.vbSeIIKA.dpuf>

³⁶ Lásd: MNL KEML VIII.1d Esztergomi Királyi Érseki Tanítóképző osztálynapló 1897/1898 – 1911/1912.

³⁷ Az osztálynapló elején: Magaviselet: 1=példás, 2= dicséretes, 3= jó, 4= szabályszerű, 5= kevésbé szabályszerű, Szorgalom: 1=ernyedetlen, 2= kitartó, 3= kellő, 4= hanyatló, Írásbeli dolgozat külső alakja: csinos, rendes, rendetlen. (a tényleges beírásoknál ezen felül a jeles, elégséges és elégtelen meghatározások is szerepelnek).

³⁸ Az MNL KEML VIII.1 d fond Esztergomi Királyi Érseki Tanítóképző Iskola iratai 22. dobozának tartalma: képesítővizsgálati jegyzőkönyvek és kimutatások 1894/1895-től 1916/1917-ig.

A vizsga jegyzőkönyvének utolsó oldalán olvasható aláírások: Esztergom, 1903. június 24. Guzsvenitz Vilmos³⁹ igazgató, Bogisich Mihály⁴⁰ érsek, Kapuvári Vargyas Endre⁴¹ kir. tanfelügyelő. Az eredményekről nem találtam végbizonyítványt, vagy más erről tanúskodó jegyzőkönyvet.

Iábra névváltoztatási engedély, Medek 27.o.

Artúr Hubáček 1903-ban nevét Harmatra magyarosította⁴², és még ugyanebben az évben szerezte meg kántortanítói oklevelét is és kezdett tanítani Nyergesújfalu elemi iskolájában.⁴³ A névváltoztatás okaira nézve, valamint, hogy miért éppen a Harmat családnevet választotta, semmi adatunk nincsen, csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk. „Az egyik forrás szerint politikai okokból, más forrás szerint pedig ösztöndíj elnyerése érdekében. Valószínűleg a Hubáček név szláv hangzása miatt tett így... A legközelebbi rokonságnál kutatva, Harmat Artúr leányánál, Maros Rudolfné Harmat Jerrynél sem kaptunk kielégítő választ erre a kérdésre.”⁴⁴ Az eddig ismerteket egy érdekességgel bővíthetjük, melyre éppen a Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltárában végzett kutatásaim során találtam. Az 1903. május 26-27-28.-án zajlott írásbeli tanképesítő vizsgálati jegyzőkönyvekben Hubacsek Arthur néven, de a június 19-24. tartó szóbeli vizsgák jegyzőkönyveiben már Harmat Artúrként szerepel. Így jobban behatárolható a név-magyarosítás időpontja.

³⁹ Rózsa Vítál: *Irodalom, tudomány és művészet* in: Magyarország vármegyei és városai – a teljes „Borovszky” <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0006/11.html>

⁴⁰ i.m.

⁴¹ http://www.kapuvár.hu/_site/doc/newswf23712/ertektar_vargyas_endre_munkassaga.pdf

⁴² „Erről a jelentős lépésről édesanyjával is folytatott levelezést” Medek 27.o.

A Lukin-féle időrendi táblázat 1904-re datálja a névváltoztatást és a nyergesújfalui tanítást is. (a helyes évszám mindkét esetben 1903.)

⁴³ Padányi Lajos: *Nyergesújfalu monográfiája* (Nyergesújfalu Város Önkormányzata, 2000.) c. könyvben egyetlen csekélyke utalást találtam a II. fejezet, Nyergesújfalu történelme 1848-1914 időszakot bemutató részben. „1903. Rövid ideig itt tanított Harmat Arthur, később híres budapesti zeneszerző és pedagógus.” 95. o. A könyvoktatásról és közművelődésről szóló fejezetében neve és egyéb adat oktatói tevékenységéről nem kerül ezen kívül külön említésre, ugyanúgy az sem derül ki, hogy mennyi ideig tanított itt.

⁴⁴ Varga, Imre: *Harmat Artúr alkotó munkássága és a „Szent vagy, Uram!” helye a magyar egyházzenében* (Diplomamunka). Konstantin Egyetem, Nyitra. Pedagógiai kar. Zene tanszék. NITRA – FSS UKF, 2009.

Az biztos, hogy Harmat Artúr számára az esztergomi tanulmányi évek alatt, sőt egész pályájára nézve meghatározó egyéniség Kersch Ferenc,⁴⁵ az esztergomi Bazilika karnagya, akitől egyházi zenét tanul. Kersch Esztergomban a székesegyházi karnagyi állás mellett a papi szeminárium és a Királyi Érseki Tanítóképző-Intézet énektanári állását is ellátja.⁴⁶ Kutschera József énektanár és a korábbi igazgató Dr. Walther Gyula a kor magyarországi egyházzenei reformmozgalmának ismert alakjai – Kersch közvetlen elődei. Az esztergomi tanítóképző minden valószínűség szerint korszerű oktatási intézmény volt. A viszonylag magas óraszámok és a tanításhoz használt tankönyvek legalábbis erre engednek következtetni.⁴⁷ Mérheterlen tisztelet és szeretet szövi át egész életét első mestere iránt és számos beszédében megemlékezik róla Harmat Artúr. A 75 éves mester Curriculum vitae meae – Önéletrajzom – (Balássy László kérdéseinek válasza a VIGILIA 1960. augusztusi számában: „Beszélgetés a 75 éves Harmat Artúrral”) c. írásának első mondata: „Zeneszerzést és egyházi zenét az esztergomi Bazilika máig sem felülmúlt karnagyától, Kersch Ferentől tanultam.”⁴⁸

Egészen nyilvánvaló, hogy zenei ízlésére, kompozíciós technikájára is erős hatással volt a Liszt-tanítvány Kersch Ferenc. Talán nem véletlen az sem, hogy Harmat Artúr oly jelentős tanulmányokat végzett a gregorián zene megismerésére, hiszen Kersch Ferenc elkötelezettsége ebben az irányban ismert. Harmat életművének vizsgálata alapján van sejtésünk arra nézve, hogy a végtelenül nagyra becsült és tisztelt tanár mi mindenre nyitotta rá a fiatal Harmat zenei világlátását. Tulajdonképpen ugyanazt a széleskörű munkát folytatta, azon a nyomvonalon haladt tovább, képezve magát a kor modern felfogását követve, de a hagyományokat megtartva, mindig az értékorientált szemlélet nézőpontján keresztül, amit a szeretett tanárával eltöltött időszak predestinált. Ha összehasonlítom a két életművet, életutat, azt látom, hogy a nagy útjelző táblák azonosak. Kersch

...az esztergomi Bazilika karnagya volt, zeneszerző és pedagógus. A századforduló zenei reform-mozgalmának jelentős képviselője. Esztergomban ő honosította meg a kispapok kórusával a gregorián énekeket. Zeneszerzői munkásságát legnagyobbbrészt egyházi művek jelzik: misék, motetták. Sursum corda c. népénektára sok szép éneket

⁴⁵ http://docs.lfze.hu/netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/koncse_kriszta/ 62-63.o.

⁴⁶ Bartal Lajos: *Az Esztergomi Érseki Római Katolikus Líceum és Tanítóképző-Intézet története 1842 - 1942.* Esztergom, 1942., 57-58. lásd még <https://csiffary.wordpress.com/esztergomi-foiskola-oregdiakjai/>

⁴⁷ A tanítóképzőben 1896-ban heti 5 órában oktattak a zenét: ének, orgona, hegedű és összhangzattan tantárgyak keretében. Később: heti 2 ének, heti 1 zongora, heti 2 hegedű, heti 1 karéneke, heti 1 kamarazene és heti 2 orgona óra. A felsorolt tantárgyakhoz használt tankönyvek az értesítő szerint 1908-ban a következők voltak: Sztankó Béla: *Énekiskola tanító- és tanítóképző intézetek számára*, 1893; Tárkányi-Zsasskovszky: *Katholikus Egyházi Énektár*, 1855; Siklós Albert: *Összhangzattan iskolai és magánhasználatra*, 1907.; Kapi Gyula: *Összhangzattani gyakorlókönyv*, 1887.; Chován Kálmán: *Zongorajáték módszertana*, 1892.; Louis Köhler: *Systematische Lehrmethode für Klavierspiel und Musik*, 1857.; Bloch József: *A hegedűjáték módszertana*, 1904. Kersch Ferenc az intézetben elhasználódott régi orgona helyett egy új ún. „Ország-h-féle” orgonát igényelt a tanulónak gyakorlás céljából. Bartal Lajos: *Az Esztergomi Érseki Római Katolikus Líceum és Tanítóképző-Intézet története 1842 - 1942.* Esztergom, 1942., 73.

⁴⁸ He/Cvm, 9.o.

ajánlott az istentiszteletek szolgálatára, melyek közül néhányat mai énekes gyakorlatunk is átvett. Zeneelméleti műveket is írt.⁴⁹

Mindezeket akár egy Harmat szócikkből is idézhetném, csak a dátumokat és a művek címeit, illetve a szolgálati helyek neveit kellene megváltoztatnunk. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a Kersch-féle *Sursum corda!* az 1902-ben kiadott kétkötetes, orgonakíséretes kántorkönyv⁵⁰ a Harmat-Sík által kiadott *Szent vagy, Uram!* közvetlen előzménye. A Kersch és Harmat között fennálló jó kapcsolat megengedi azt a feltételezést is, hogy tanítványként a *Sursum corda!* kiadását megelőző munkafolyamatba is volt némi beelátása. Tanulói jó teljesítménye eredményeképpen Harmat vezethette az iskola zenekarát is.

1.2.3 1905-1914. Felsőfokú tanulmányok (Budapest)

1905-től Nyitra városa Harmat életének fontos helyszínévé vált. A város iskolaszéke elemi iskolai tanítónak választotta, még hozzá nagy szótöbbséggel, valamint a Piarista Gimnázium⁵¹ is énektanárként és orgonistaként alkalmazta. „Harmat Arthur középisk. okl. énektanító” a nyitrai piarista gimnázium értesítőiben 1907 és 1912 között szerepel a tanárok között. (Neve megjelenik már az 1906/1907. évi értesítőben is, mint a karénekesek orgonakísérője, elemi iskolai tanító, utoljára pedig az 1911/12. évi értesítőben szerepel)⁵² A kiadvány részletes beszámolót ad minden évben a karének és a zeneiskola munkájáról, az elvégzett tananyagáról is.

Mindeközben az Egyházi Zeneegylet karnagyaként is dolgozott. A munkák mellett magánéletében is újdonságot hoz ez a város: itt ismerte meg jövőendő feleségét, Bieliczky Margit⁵³ tanítónőt, aki a nyitrai igazgatótanító leánya. A munka mellett egész életében jellemezte Harmatot az állandó tanulás, és tudásának továbbfejlesztése, a korszerű tanítások, irányzatok minél mélyebb megismerésére való törekvés. 1908-ban felvételt nyert a budapesti Országos Magyar Királyi Zeneakadémiára, ahol az „Ének mint középiskolai rendkívüli tantárgy” tanítására képesítő vizsgát tett.⁵⁴ A sok munka és tanulás mellett továbbiakat is vállalt Harmat, kifejezetten gyenge anyagi körülményei miatt. Ezért 1909-ben ő maga kérte az iskolaszéket, hogy a Tanoncintézet

⁴⁹ *Kórusok Könyve*, szerk.: Kósa Ferenc, Szent István Társulat, Budapest, 1977, 355. o.

⁵⁰ <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sursum%20corda!.html> (ezt a szócikket 1944-ben Harmat Artúr írta).

⁵¹ lásd

<http://archivum.piar.hu/index.htm?http&&archivum.piar.hu/rendtortenet/adattarak/matricula.htm> és az iskola történetéről: <http://lexikon.katolikus.hu/N/Nyitrai%20Piarista%20Gimn%C3%A1zium.html>, valamint: https://hu.wikipedia.org/wiki/Nyitrai_Piarista_Gimn%C3%A1zium és <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0014/24.html>

⁵² „Egyházi énekeinket vasár- és ünnepnapokon Harmat Artúr elemi iskolai énektanító úr kísérte orgonán.” A Szent László királyról címzett Nyitrai R.K.Főgymnasium értesítője az 1906/7. tanévről. Közzéteszi Horvát Nyitra, 1907, Huszár István Könyvnyomdája 65.o

⁵³ 1888. február 16-án Nyitrán született. Medek 29.o.

⁵⁴ „C) Középiskolai énektanításra képesítő vizsgálatok oklevelei. Az éneknek, mint középiskolai rendkívüli tantárgynak tanítására képesítő vizsgálatra negyvenöt jelölt jelentkezett, ú.m.:...17. Harmat Artúr.... Negyvenkettőnek közülök a bizonyítvány kiadatott.” Az Országos m.kir. Zeneakadémia ÉVKÖNYVE az 1907-1908.iki [sic!] tanévről, szerkesztette Moravcsik Géza titkár, Bp. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai R.T.Nyomása 1908.170.-171. o.

felügyelőségét is vállalhassa.⁵⁵ Harmat 1910 nyarán tanulmányútra Prágába utazott, hogy az Emaus kolostor⁵⁶ apátjánál, Albanus Schachleitnernél⁵⁷ tovább bővíthesse ismereteit a gregorián éneklés és az orgonajáték terén. Az ott tanultakról a Katolikus Egyházi Zeneközlönyben számolt be „Emaus – jegyzetek a prágai egyházzenei kurzusról” címmel, három egymást követő lapszámban.⁵⁸ A szakma érdeklődését mutatja a lehetőség a terjedelmes, részletes, elemző beszámolóra. Harmat zseniálisan használta ki az alkalmat arra, hogy a beszámoló ürügyén a hazai helyzetet ostorozza, rámutatva a tennivalókra is a helyzet ismeretében.

Idestova hét esztendeje már annak, hogy a Motu proprio⁵⁹ megjelenése igaz örömet varázsolt mindazok szívébe, kik az elkeseredés egy bizonyos nemével szemlélték azt a feneketlen indolenciát, mellyel az egyháznak saját zenéjére vonatkozó rendeleteit épen [sic!] a legilletékesebb tényezők kezelték. Mindenki joggal bízott egy szebb jövőben, de különösen azok, kik mostanáig is érvényt iparkodtak szerezni az egyház rendelkezéseinek a kóruson, ennek fejében azonban csak gúny és lekicsinylés vagy legföljebb jóakarató vállveregetés volt a jutalmuk... Nyagarányú papírosháború keletkezett sok értékes elméleti eredménnyel, a gyakorlatot azonban még a szele is alig érintette ennek a nagy keveredésnek Maradt minden a régiben. A Motu propriot az vette figyelembe, aki akarta. Magyarországon három-négy egyházmegye kivételével ki sem hirdették...⁶⁰

A következő számban is visszatér a problémákhoz:

Mese az csak, hogy ahol a cantus gregorianust divatba hozzák, ott üresek a templomok. Megváltozik eme véleményünk mindjárt, hogyha rossz éneklésről van szó, ezt igazán kín hallgatni. Nagyon csodálom egynémely székesegyházunkat, miért nem énekelnek ott inkább népéneket, hogyha már a korális alapos tanulmányozásától irtóznak. Tudjuk, hogy népéneket énekelni missa cantata alatt nem szabad. Azonban sokkal kevésbé szabad botrányokat okozni a templomban, ami bizony az agyonnyomorított korális skandalózus éneklésével nagyon sok helyütt megtörténik. Érthető aztán, hogy amely templomban ilyen gyalázatos módon énekelnek korálist, onnan szöknek a hívők, a cantus gregorianus pedig elveszti teljesen hitelét még a papság és a püspökök előtt is.⁶¹

⁵⁵ „1909-ben az éves fizetése 1200 korona volt. Ebből támogatta nővérét, Valériát is, aki tanítónő volt. Ezért is kérvényezte az iskolai tanácstól az oktatási intézmények ellenőri munkáját. Ebben az időben Valéria Hubáčková Kamanovóban tanított, mely település 20 km-re található Nyitrától. Mint tanítónő és templomi orgonista tevékenykedett itt.” Medek 30.o.

⁵⁶ http://www.emauzy.cz/cz/historie/varhany_kaiser.pdf és Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képbén Arcanum Adatbázis Kft.

<http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/osztrak-magyar/ch21s08.html>

⁵⁷ https://de.wikipedia.org/wiki/Albanus_Schachleiter

⁵⁸ Katolikus Egyházi Zeneközlöny – az egyházi zene összes ágaira kiterjedő havi folyóirat. Az OMCE hivatalos lapja, megjelenik évente 10 alkalommal, összesen 40 szám. Felelős szerkesztője: Járossy Dezső 1893-1914 Katolikus Egyházi Zeneközlöny néven adják ki. 1915 januárjától Egyházi Zeneközlöny néven működik.

<http://lexikon.katolikus.hu/E/Egyh%C3%A1zi%20Zenek%C3%B6zl%C3%B6ny.html> Tizenhetedik évfolyam 8. szám, 1910. október.

⁵⁹ http://docs.lfze.hu/netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/koncse_kriszta/ 20-21.o

⁶⁰ Katolikus Egyházi Zeneközlöny – az egyházi zene összes ágaira kiterjedő havi folyóirat, szerk. Járossy Dezső. Tizenhetedik évfolyam 8. szám, 1910. október, 106.o.

⁶¹ i.m. 124.o.

A cikksorozat egészen részletesen bemutatja a gregorián előadásáról, az orgonakíséretéről és egyáltalán a gregoriánról alkotott nézeteket, az akkori modern felfogást állítva példaképpül hazai művelőinek. Harmat ebben a tanulmányban is nevezhető írásában választékos stílusban tesz tanúbizonyságot arról, hogy fiatal kora ellenére mélységeiben ismerte és átlátta az egyházi zene helyzetét, liturgikai és gyakorlati pedagógiai szempontból egyaránt. Ennek alapján válnak hitelessé és életszerűvé javaslatai a javításra. Arányaiban azonban egyértelműen a hazai helyzet vázolója és annak javítására tett javaslatok foglalják el az írás nagyobbik részét, különös tekintettel a cikksorozat III. fejezetére.

Nem mondok újat, ha azt hangsúlyozom, hogy javulás e téren csak egy új, zenei tekintetben is a lehetőségig kifogástalanul nevelt papi generációtól várható. E lap olvasói előtt szükségtelen azt taglalnom, mije a Rector Ecclesiae az egyházi zenének. Viszont arról is sok szó esett már, hogy a papnövendékek egyházzenei nevelése, 2-3 egyházmegyét leszámítva, legalább is értéktelen, ha ugyan nem káros hatású. Küszöbön levő dolog most a szemináriumok tantervének átalakítása, illetve kibővítése, ezzel kapcsolatban a teológia négy esztendő kurzusának még egy évvel való megtoldása. Már most, hogyha e dolog komolyan szóba kerül, nem-e [sic!] a legszebb feladatainak egyikét teljesítené az O.M.C.E.⁶², ha minden erkölcsi súlyát, tekintélyét és befolyását latba vetné azon célból, hogy a reformált szeminárium tantervében az egyházi ének is neki megfelelő helyet nyerjen és komoly figyelemben részesíttessék... Hogy egyházzenei tekintetben mily sajnálatosan nivótlan a magyar papság (a világi zenében jártasakat sem véve ki), az főleg annak tűnhetik fel, kinek osztrák, német vagy éppen bajor papokkal érintkeznie alkalma volt... Az a 3-4 ember, aki nálunk ért valamihez és szeretne is valamit csinálni, az agyondolgozza magát a megszakadásig (pótolhatatlan Kerschünket is a túlfeszített munka örölte meg), anélkül, hogy pozitív eredmények jelentkeznének a munka nyomán. De nem is csoda. Azzal a tudatlansággal, mellyel lefelé, s azzal a negligenciával, mellyel felfelé kell megküzdeni csak sok agy és kéz megfeszített évtizedes munkájának fog sikerülni győzelmet aratnia... Hazai viszonyaink közt – úgy vélem – elsősorban a népéneket kellene megreformálni, alaposan megfésülni. Kócosabb ez a cigánypurdénál... A népének után a rezponzóriumokat kellene elővenni... Hogy e munkában a szakképzett kántorokon és karnagyokon kívül oroszánrész és vezetőszerp feltétlenül a papságnak kell hogy jusson, az egészen természetes. Ép [sic!] azért, amily erősen vallom, hogy hazánk felszínes világi zenekultúrája csak a kötelező, komoly középiskolai énektanítás által mélyíthető és javítható gyökeresen, ép oly erős meggyőződés, hogy az egyházi zene felvirágoztatása csak a papságnak helyes irányban való

⁶² http://docs.lfze.hu/netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/koncse_kriszta/ 26-28.o.,62-63.o. és <http://lexikon.katolikus.hu/O/Orsz%C3%A1gos%20Magyar%20Cec%C3%ADlia%20Egyes%C3%BClet.html>

zenei nevelésétől függ elsősorban. Ezt vonom le, mint végső konklúziót az emausi egyházzenei kurzus tanulásaiból.⁶³

52 évvel később, Harmat Artúr halálakor Kodály Zoltán Harmat özvegyének írt soraiból világosan érződik az elismerés e tudás és harcok igyekezet iránt. Valamint ismerve a két zeneszerző, pedagógus életművét, azt párhuzamba állítva mondhatjuk, hogy egyazon cél vezette és saját szakmai területükön mindketten ezért küzdöttek.

Tisztelt Asszonyom! Velencéből visszajövet találok a fekete lapot; hát igen, megyünk mindnyájan, csak Artúr kissé előre sietett. Most kinek mondjam el, milyen rossz volt a nagyheti zene a San Marco-ban, hogy húsvét vasárnap is csak egy Perosi⁶⁴-miséig emelkedtek. stb. No majd elmondom, ha mindnyájan újra találkozunk, addig kívánom türelemmel és megadással viselje a kényszerű egyedüllétet. Őszinte tisztelettel: Kodály Z.⁶⁵

A következő év nyarán egészen más területen képezi tovább magát: az iskolai énekpedagógia és karvezetés legújabb eredményeit Berlinben Max Ast⁶⁶ vezetésével tanulmányozza. Fiatal éveiben láthatóan elsősorban a tanítás és az önképzés tölti ki minden idejét. Az egyházhoz, egyházi zenéhez fűződő viszonyáról igen keveset tudunk. Így arról is, hogy a későbbi egyházzene életében mikor fordul át és köteleződik el elsősorban az egyházi zene irányába.

Élő kapcsolata szeretett tanárával, Kersch Ferencsel továbbra is megmarad. Bizonyítja ezt az az 1908. június 10. postai dátumozású levelezőlap,⁶⁷ melyet Kersch írt Harmat Artúrnak, melyben nem csak sikeréhez gratulál,⁶⁸ hanem kapacitálja, hogy jelentkezzen a Zeneakadémiára. A levelezőlap legalább három érdekességet is tartogat számunkra. A levelezőlap címezése: Nyitra, ahol Harmat tanítóként dolgozik. A címezés érdekessége: pusztán a város nevének megadása, utca, házszám jelölés nélkül. Kersch értetlenségét fejezi ki Harmat bizonyos zeneakadémiai vizsgája tekintetében. Érdekes utalás ez a K.Z.-nál (Kodály Zoltán?) történő vizsgára, valamint a kapott oklevél hasznosságára a tanári pályán való elhelyezkedésben. A levél tanúsága szerint már akkoriban tervezte Harmat, hogy orgonapedállal látja el a zongoráját. Kersch a vásárlandó orgonapedállal kapcsolatos véleményét is megírja, miszerint fenntartásokkal bár, de támogatja.

1911-ben meg is vásárolja az orgonapedált zongorájához, hogy gyakorolni tudjon. Ugyanebben az évben jelenik meg első műve: a Két férfikar (Petőfi Sándor és Endrődy Sándor versére) Rozsnyai kiadásában. 1912-ben felvételt nyer a Zeneakadémiára zeneszerzés tanszakára, méghozzá egyből a III. évfolyamra,⁶⁹ a kor híres mestere, a pozsonyi születésű, lovagi családból származó Herzfeld Viktor⁷⁰ zeneszerző, hegedűművész, karmester, zenekritikus osztályába.

⁶³ Katolikus Egyházi Zeneközlöny – az egyházi zene összes ágaira kiterjedő havi folyóirat, szerk. Járossy Dezső. Tizenhetedik évfolyam 8. szám, 1910. 155-157.o

⁶⁴ <http://lexikon.katolikus.hu/P/Perosi.html>

⁶⁵ He/LL 91.o.

⁶⁶ http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_A/Ast_Max.xml

⁶⁷ lásd in 7.1, 256.o.

⁶⁸ Itt nyilvánvalóan a zeneakadémiai képesítővizsgára vonatkozik a gratuláció (lásd 8. o.)

⁶⁹ lásd in 7.1 258.o.

⁷⁰ „Herzfeld Viktor (Pozsony 1856 márc. 25., - Budapest 1919 febr. 20.) Jogi és zenei tanulmányait Bécsben végezte. 1888-ban meghívták a Zeneakadémiára tanárnak. Pedagógiai érdemeit nagyra becsülték és a király a III. osztályú vaskoronarenddel jutalmazta. Művei: zenekari nyitányok, kamarazeneművek, fúvós szerenád, szvit vonószekarra, zongoradarabok, dalok. Tanulmányt írt a

Harmat Nyitrán a tanítóság alól szabadságot kér, hogy tanulmányait Budapesten végezhesse. Zeneakadémiai tanulmányaival egy időben eleget tesz Kacsóh Pongrác⁷¹ meghívásának is, aki az akkor frissen szervezett fővárosi énekkartatói gárda tagjai közé invitálja a fiatal felvidéki tanárt.

Az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia általam megvizsgált évkönyveinek tanúsága szerint Harmat kiválóan teljesítette a feladatait, a lehetséges legjobb értékeléseket szerezte meg tanulmányai során.⁷²

Úgy tűnik, hogy Harmat, legalábbis fiatal éveiben folyamatosan anyagi nehézségekkel küzdött. Jelentős segítségnek bizonyult, hogy az 1913/14. tanévben egész évre tandíjmentességet kapott a Zeneakadémián, 105 tásával egyetemben, ez akkor 140 koronát jelentett.⁷³ Hatalmas eredmény lehetett számára, amikor 1913-ban beadott vizsgadarabjával, a „Te Deum”-mal az igényelt Haynald Lajos-féle egyházzenei jutalomdíj⁷⁴ pályázatát megnyerte,⁷⁵ ugyanakkor kitűnő eredménnyel végzett a Zeneakadémián. A sors különös fintora, hogy az 1914-ben elnyert 3000 koronás díjat megkapni és használni már nem tudta, ugyanis néhány hónappal tanulmányai befejezése után kitört az első világháború⁷⁶ és Harmatot behívták katonának.

1.3 I. világháborús katonáévek

1914. augusztus elseje Harmat életében kétszeresen is nevezetes nap. Miután feleségül vette Bieliczky Margitot, még aznap bevonult katonának.⁷⁷ A Zeneakadémia 1914-15. évi évkönyve történeti bevezetőjében beszámol többek között az évindítás

fugáról (1913).” Magyar Zsidó Lexikon, <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/12052.htm>
Csanda Mária írásában a születési idő megjelölése eltér: Pozsony, 1856. október 9 – Budapest, 1919. február 20. Hogy a kérdést tovább árnyaljuk, a Brockhaus-Riemann lexikon pedig 1856. október 8.-át jelöli meg. Születési, valamint halálozási helye és halálának időpontjában mindhárom forrás egyetért. http://lfze.hu/hu/nagy-elodok/-/asset_publisher/HVHn5fqOrfp7/content/herzfeld-viktor/10192;jsessionid=16646DCD8A62A701C17DE93AE9B37902

71 Kacsóh Pongrác 1912 - 1922 között a fővárosi közép- és felsőfokú zenetanfolyamok főigazgatója, a székesfőváros zenei szakelőadója, sokáig a Székesfővárosi Énekkar vezetője, az Országos Dalosszövetség igazgatója, valamint az Országos Zenészsövetség elnöke <http://www.szineszkonyvtar.hu/contents/k-o/kacsohelet.htm> Takács István.

⁷² lásd 7.1 257.o.

⁷³ Országos m.kir. Zeneakadémia évkönyve az 1913/14–iki [sic!] tanévről, 104.o.

⁷⁴ „Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek (1816-1891) legjelesebb egyházfőink egyike, a szent zenének megértő, nagy mecénása. Liszt jó barátja és az új muzsikának bátor propagálója... Haynald az egyedüli, aki magyar egyházi zeneszerzők részére több nagy, de - sajnos - ma már elértéktelenedett alapítványt tett. Ezeknek kamatából az első világháború előtt minden esztendőben jelentős pályadíjakban és külföldi ösztöndíjakban részesültek azok a zeneszerzők, akiknek műveit az akadémia tanáraiból és a Cecília Egyesület kiküldötteiből összeállított bírálóbizottság a legjobbaknak ítélte. A Haynald-díj a századforduló-körüli magyar egyházi kompozíciók világában fémjelzést jelentett.” He/HKE1000 46.o.

⁷⁵ A Harmat emlékkönyv 83. és 108. o – Lukin László és Nagy Olivér is a Te Deumot nevezi meg a nyertes műként, azonban a Főiskola évkönyve Ecce Sacerdos kis zenekari kíséretes műről tudósít! Harmat önéletrajzából azonban kiderül, hogy: „Még akadémista koromban első szerzeményeimmel kétízben nyertem el a Haynald-díjat.” He/Cvm 9.o.

⁷⁶ 1914. június 28-án követték el a merényletet Ferenc Ferdinánd főherceg, az Osztrák–Magyar Monarchia trónörököse ellen. Egy hónappal később az Osztrák–Magyar Monarchia háborút hirdetett Szerbia ellen, ez láncreakciót indított el a szembenálló katonai koalíciók között, ennek következtében egy hónap leforgása alatt egész Európára kiterjedt a háború.

⁷⁷ „1914. augusztus 1-én a 29 éves Harmat Artúr átélte élete egyik legfontosabb napját. Nyitrán délelőtt feleségül vette menyasszonyát Bieliczky Margitot, majd délután bevonult katonának a frontra. Az esküvőt már régen tervezték. Lehet, hogy siettetten megvalósítását, hogy Artúr tudta, be kell vonulnia.” Medek 33.o.

nehézségeiről, a személyi változásokról, a Zeneakadémia részvételéről a „közjótékonyágban”, valamint a háború halottairól is.⁷⁸

Harmat mindezekről talán értesült, azonban a zenei feladatokról, s ettől a közegetől igen távol kerülve tényleges frontszolgálatot töltött be és különböző frontokon öt évig szolgált hazája hadseregében egészen a háború befejezéséig. Nem sokkal előtte Piavénál megsebesült a karja. A Lukin-féle életrajzban mindössze néhány mondat⁷⁹ tudósít Harmat első világháborúban katonaként megszenvedett öt év hadi szolgálata letöltéséről. A Hadtörténelmi Levéltárban HL AKVI 1890/1042 nyilvántartási számon található egy vékonyka dosszié, mely Harmat Artúr katonai anyagát tartalmazza. A dosszié fedőlapján feltüntetett iratok jelentős része hiányzik. Azonban az adatlapról különleges információkat tudhatunk meg. A háborús helyzetet, a fenyegetettség sürgető intézkedéseit kézzelfoghatóan jellemezte, hogy édesanyja neve tévesen került feljegyzésre, valamint a különböző nyomtatványokon Harmat Artúr nevét is többféleképpen írták (pl. Harmath Arthur).⁸⁰

Az osztrák-magyar haderő 1850-1900 közötti magyarországi születésű legénységi és tiszti állományra vonatkozó személyügyi nyilvántartásai a II. világháború alatt megsemmisültek. A Hadtörténelmi Levéltárban csak az 1900 előtt született tisztek szolgálati lapjainak egy része (AKVI), illetve az I. világháborús kitüntetési javaslatok (másolatban) vannak meg. Ezekben az anyagokban az Ön által keresett Harmat Artúrral (szül: 1885, Nyitrabajna; a. n: Zinkai [sic!] Veronika) kapcsolatban valószínűleg sikerült adatot találni. Ennek jelzete a következő: AKVI 1042/1890. Ebből megismerhető nevezett vázlatos katonai pályafutása.⁸¹

Megrendítő adat, hogy a gyalogságnál öt évet, ebben 57 hónap frontszolgálatot teljesít arcvonalban [!], a fogyatéki csoportba helyezve túlkorosság miatt (Id. évfolyam. FOGY-CSOP) az 1. vegyesdandár illetékességéhez tartozva. Adatlapjáról megtudhatjuk még azt is, hogy különleges katonai tanfolyami végzettsége is volt: gáztanfolyam (gázharcászati tanfolyam) és telefon (híradó) tanfolyam elvégzését igazolták a katonai iskolák rovatban. Testi alkalmasság rubrikában: S (ha esetleg későbbi bejegyzés, akkor alkalmatlanságra utal, valószínűleg).

A Honvédségi Közlöny 1917/65 számában jelenik meg először Harmat Artúr neve, akkor a 15. honvéd gyalogezred állományában szolgált.

Ugyanitt az 1918/143 számban közlik, hogy kitüntették a Signum Laudis bronz fokozatával hadiszalagon a kardokkal (teljes nevén: Bronz Katonai Érdeméremmel a katonai érdemkereszt szalagján kardokkal), akkor mint népfelkelő hadnagy a 314. honvéd gyalogezredhez volt beosztva.⁸²

Az Isonzó hadsereg IV. hadteste 70. honvéd hadosztályához tartozó 314. honvéd gyalogezred állománya 1918. június elejei felmérés alapján 37%-ban magyar,

⁷⁸ lásd 7.1 260-261.o.

⁷⁹ He/LL 83.o.

⁸⁰ lásd 7.1 262.o.

⁸¹ részlet Dr. Bonhardt Attila ezredes, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár igazgatójával folytatott levelezéséből

⁸² Dr. Maruzs Roland alezredessel, a HM Társadalmi Kapcsolatok és Háborús Kegyeleti Főosztály osztályvezetőjével folytatott levelezésem alapján. Lásd in 7.1 263-264.o.

35 %ban szlovák és 12 %ban román honvédekből állt.⁸³ A jobb szárnyként harcoló IV. hadtest ellen irányult az olaszok legfőbb ellentámadása. Itt szolgált Harmat Artúr.

I. világháborús kitüntetési javaslatok a budapesti Hadtörténelmi Levéltár és Irattár anyagánál bővebb sorozata, illetve a veszteségi (halott, sebesült, fogoly) katonok a bécsi Kriegsarchiv-ban található. „Harmat Artúr sebesülésére vonatkozóan bécsi Hadilevéltár I. világháborús veszteségi anyagában adatot nem találtunk. A Bronz Katonai Éremre vonatkozó felterjesztés viszont megvan, fotómásolatát mellékeljük. Jelzete: OBA 263833, 1918. 07. 12-én kapta.”⁸⁴

A háború végén megbetegedett, kolerát kapott. Katonai kórházba Morvaországba került⁸⁵, de áldozatkész felesége utána ment és elérte, hogy áthelyezzék a nyitrai katonai kórházba. Ott maga ápolta, amíg meg nem gyógyult. A katonaevekről Artúr nem akart sokat mesélni. De két kijelentése jól jellemzi a zeneszerző életének ezt a szakaszát. Szavai szerint, a háború alatt még közelebb került Istenhez... Amikor bizonyos újságírókkal a háború témája felmerült, a következőket mondta: „Atdam és kaptam is.”⁸⁶

1.4 Két világháború között

1.4.1 1918-1925

Körülbelül nyolc évig csend, halálos csend lett az országban. A musica sacra-ra is erős sordino-t tett a háború. A Cecília Egyesület jó ideig tetszhalott volt, lapja, az Egyházi Zeneközlöny pedig végleg megszűnt. Járosy még próbálkozott eggyel-mással, 1917-ben egy világi folyóiratot, a Zenei Szemlé-t indította meg, sőt már 1922-ben is új lappal jött, az Egyházi Zeneművészettel, ez azonban nem tudván erőre kapni (Temesvárt Járosyval együtt lekapcsolta Trianon), pár éves vergődés után kimúlt. A kórusok férfitagjait a háború vitte el, a forradalom elsöpörte a katonazenekarokat, amit az esztergomi, egri, nagyváradai és temesvári székesegyházak, a kolozsvári, szegedi, szabadkai és más templomok kórusai sínylettek meg. Átállításokhoz, átszervezésekhez és szükségmegoldásokhoz kellett nyúlni. Egy-egy – hadijótékonság szolgálatába állított – egyházi hangversenyen kívűl keservesen tengődött a musica sacra.⁸⁷

1918-ban Nyitra cseh megszállás alá került, ahol Harmat Artúr felesége ott ragadt és a következő évben elveszítette tanítónői állását. Harmat nagy döntés előtt állt, mert zenei tanulmányai, karrierje, megélhetési lehetősége, ismeretségei Magyarországra húzták. „Levelet írt édesanyjának, amelyben kérte véleményét döntéséről. Anyja válaszában azt írta, maradhat Magyarországon, ha ott elégedett és

⁸³ Bencze László: A Piave – Front,(Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok) Paktum Nyomdaipari Társaság, Budapest,2003., 162. o.

⁸⁴ Részlet Dr. Domokos György kutató, a HM HIM Bécsi Levéltári Kirendeltségének főtanácsosával folytatott levelezéséből.

⁸⁵ Huber Frigyes és Papp László is említi nekrológiájában. E példányok lelőhelye: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Papp László hagyatéka (IV.224).

⁸⁶ Medek 34.o., Valamint Huber Frigyes és Papp László is említi nekrológiájában. E példányok lelőhelye: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Papp László hagyatéka (IV.224).

⁸⁷ He/HKE1000 64.o.

érvényesül.”⁸⁸ Harmat tehát Budapesten maradt, erejét megfeszítve dolgozott: két polgári és egy elemi iskolában tanított, zenekart és kórust vezetett a VIII. kerületi Horánszky utcai Főreáliskolában.

Jogutódja, a mai Vörösmarty Mihály Gimnázium által 2006-ban kiadott összefoglaló iskolatörténet nagy részletességgel tárgyalja és egyben árnyalja is az iskolát érintő történelmi események hatását. Valamint arról is képet kaphatunk, hogy Harmat mindennapjaiban milyen nehézségekkel, feladatokkal kellett megküzdjön.

...Az 1914-18 közötti első világháború hatással volt az iskolai életre is. A tanárok közül többen rövidebb-hosszabb ideig harctéri szolgálatot teljesítettek, helyettesítésük legtöbbször az itthon maradt tanárok óraszámának növelésével valósult meg. A háborús tanévek a békebeliekhez képest megrövidültek. Télen fűtési szüneteket kellett elrendelni. Gyakran zavarták meg a tanítás menetét a háborús tájékoztatók, a hadikölcsönjegyzés, a fém- illetve a szederlevélgyűjtésre vonatkozó felhívások. Az iskolai szünetek, a háborús tanfolyamok szaporodtak. A tanulók jelentős részénél hiányzott a rendszeres táplálkozás, a meleg ruha. Az igazgatói vélemény szerint »Nem áltatjuk magunkat: az eredmény kisebb, mint óhajtottuk. Tanulóink készültségét és az intézet régi színvonalát lehetetlen volt fenntartani.« A bevonuló tanárok és diákok, ezzel a harctéren elesettek száma is egyre nőtt. Az iskola tanítványai közül 36-an haltak hősi halált az első világháború idején. Az 1918. évi spanyolnátha-járvány felforgatta az iskolai élet és az érettségi vizsgák békés rendjét, ám a középiskola szerkezetében, a reáliskolai képzésben nem hozott jelentős változást. A dualista rendszer felbomlása, a történelmi Magyarország széthullása, az ország közjogi állását, gazdaságát gyökeresen átalakító történelmi eseménysor ellenére a középiskola alig változott. Az 1918–1919-es forradalmi időszak már radikális reformelképzeléseket kívánt érvényesíteni. Különösen a március 21-én hatalomra jutott Tanácsköztársaság az internacionalizmus jegyében kezdeményezett az államélet, a gazdaság, a társadalom és a kultúra terén egyaránt gyors és mélyreható, a hagyományokkal szinte minden téren szakító átalakulást. A változtatások ellenzőit forradalmi törvényszék elé állítással fenyegették meg. Az iskola eddig volt igazgatóját leváltották, „vezető elvtárs” vette át az igazgatói teendőket ellátását. A VIII. osztály túlnyomó többsége – az érettségi vizsgákat elhagyva - katonának állt. 1919 augusztusa után a nemzeti áramlat felül kerekedettével, a királyság-államforma visszaállítása, kormányzó-államfő, kétházás parlament (1926-tól), tőkés gazdasági rendszer jellemzi az országot. A korábbi igazgató, Horváth Cyrill ismét átvette a vezetést.⁸⁹

⁸⁸ Medek 35.o.

⁸⁹ „Az 1867-től fennállott Osztrák-Magyar Monarchiában a Magyar Királyság önállóan alakította oktatáspolitikáját. Az újabb kori magyar oktatás alapjait a kiegyezést (1867) követő politikai rendszer, a dualizmus törvényhozása rakta le. A magyar oktatás alsó foka a négy évfolyamú elemi iskola. elvégzése után a tovább tanulók számára a felsőfokú tanulmányokra felkészítő *középiskolába* vagy a gyakorlati jellegű *szakiskolákba*, illetve *polgáriba* vezethetett az út. Meghonosodott a középiskolák addig kialakult két típusa: a *gimnázium* és a *reáliskola*. A 8 évfolyamos, érettségivel végződő gimnázium mellett a 2/6 osztályos reáliskolákban, a természettudományi tárgyak kaptak nagyobb

1919. október 11-én Nyitrán megszületett lányuk Irén (Jerry).⁹⁰

1920-ra a háború utáni helyzet lassan normalizálódott, az élet visszatért a megszokott kerékvágásba. Ez az év sok fejlődést, szakmai és talán anyagi előre lendülést is hozott Harmat számára. Kacsóh Pongrác, a székesfőváros zenei oktatásának főigazgatója súlyos betegsége okán, a feladatok ellátásának biztosítása végett fontos megbízatást adott Harmat Artúrnak. Az énekfelügyelői teendők ellátásán felül a főváros zeneügyi előadói tisztségével ruházták fel. A következő 17 évben ő lett a budapesti iskolák ének tanításának szakfelügyelője⁹¹. Még ugyanebben az évben Csáktornyai-Gamauf Lászlóval karének-iskolát indítottak. Gamauf Lászlót valószínűleg még azokból az évekből ismerte Harmat, amikor Kersch Ferenc tanítványa volt Esztergomban, csakúgy, mint Gamauf.⁹² A barátság és szakmai elismerés Gamauf részéről nem kisebb dolgokban nyilvánult meg, mint hogy az általa 1916-ban alapított Palestrina kórus⁹³ vezetését Harmatra bízta, amikor 1921-ben

óraszámot, s a latin és görög nyelv helyett modern nyelveket oktattak. 1867 után, a főváros fejlődése, a polgárosodás szükségessé tette további reáltanodák felállítását. Iskolánk 1871-ben Pest második, a hamarosan egyesült három városrész harmadik reáliskolájaként alakult meg, a nagykörút építésével együtt dinamikus fejlődő József-városban. Létesítését eredetileg is főreáliskolaként tervezték, de a mielőbbi működés, a feltételek fokozatos megteremtése érdekében 1871-ben alreálként indult, saját épülete elkészültekor, 1874-ben lett főreáliskola. Az iskolafenntartó: a főváros törvényhatósága, a Fővárosi Tanács. A tanárokat a fővárosi közgyűlési „beválasztás” véglegesíti – élethosszig – állásaikban. A háromosztályos „Pest-józsefvárosi reáltanodá”-ban, a három évfolyamos alreáliskolában az első három tanévben (1871/72–1873/74) 254 fiútanulóval, az igazgató Felsmann Józseffel együtt mindössze 8 tanárral kezdődött el a tanítás. A 210 helybeli és 44 vidéki tanuló, nagyobb részben kispolgári szülők (iparos, kereskedő, gyári munkás, földműves) gyermeke. A hitfelekezet szerinti megoszlása: 75 % katolikus, 16 % izraelita, 9 % evangélikus és református. Az éves tandíj 10 Ft. A tanárok havi fizetése közel 130 Ft. A tanítási nyelv a magyar, az intézet jellege felekezeten kívüli, a heti tanórák száma 27. A rendes tantárgyak: hittan, magyar nyelv, német nyelv, földrajz és történelem, természetrajz, természettan, vegytan, szám- és mennyiségtan, mértan, szabadkézi rajzolás, szépírás. Ez az iskola egyenrangú a polgárral, ipari foglalkozásokra készítette elő tanítványait. Ezt mutatják a gyakorlati tantárgyak és műhelygyakorlatok is. Felsőbb évfolyamra a közeli főreálba (ma: Eötvös Gimnázium) iratkozhattak be a tovább tanuló diákok. Az alapítás gondolatától az – ideiglenesen a Bodzafa utcában (Rökk Szilárd utca) bérelt épületben történt – tanítás megkezdéséig 1 esztendő telt el. Az iskola igazgatója már az első tanév végén *TUDÓSÍTVÁNY*-t, részletes beszámolót adott közre az iskolai történésekről, tanárokról, diákokról. 1874-ben a negyedik iskolai évét az intézet már saját épületében kezdte el (az akkori Zerge, a mai Horánszky utcai épületben), négyosztályossá lett, és főreáliskolai rangra emelkedett. Hivatalos neve: *Budapesti fővárosi VIII. kerületi Főreáliskola*. A teljes főreáliskolai szerkezet 1874–1878 között felmenő rendszerben jött létre...”

<https://www.google.hu/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=hor%C3%A1nszky%20utcai%20f%C5%91re%C3%A1liskola>,

https://www.vmsuli.hu/download/02_I_OSSZEFOGLALO_ISKOLATORTENET.doc

⁹⁰ Medek 36.o

⁹¹ Lásd in 7.1 265.o.

⁹² Jelen dolgozat 17. sz. lábjegyzetében hivatkozott Osztálynaplóban nem találtam meg a nevét a Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltárában végzett kutatásaim során.

⁹³ „A háború vége felé, 1917-ben egy fiatal pap, *Csáktornyai Gamauf László* a capella kórusral és XVI. századbéli karzenével kezdett kísérletezni, ami Pesten egészen új dolog, a szakemberek előtt pedig valósággal szenzáció volt. Az együttes – Palestrina-programmot [sic!] jelentő nevével a homlokán – először a Bazilika énekkarából erre önként vállalkozó 4, majd 9, később 17 és így folyton bővülő taglétszámmal szolgálta a legideálisabb egyházi zenét, kezdetben vasárnaponként, a jáki kápolnában, később pedig inkább csak a hangversenyteremben. A további fejlődés során a *Palestrina Kórus* a zenekarkíséretes egyházi és vallásos zene nagy alkotásait is tevékenységi körébe vonta (annyival is inkább, mert a magyar közönség nagyobb részének az a capella muzsika iránti nagy érzéketlenségét akkortájtiban még semmiféle erőfeszítéssel sem volt képes legyőzni.” He/HKE1000 64.o

Amerikába emigrált.⁹⁴ A kórust ekkor alapszabály szerint működő egyesületté alakították, karnagya Demény Dezső, a Szent István Bazilika karnagya, művészeti irányítója Harmat Artúr; díszelnöke Dohnányi Ernő, aki többször közreműködött hangversenyein. Az 1941-ig működő kórus főként az oratóriumkultúra fejlesztését szolgálta. A Palestrina Kórus hangversenyeit részben önállóan, részben a Filharmóniai Társasággal közösen rendezte.”⁹⁵ A Palestrina kórus néhány év alatt meglehetősen magas szakmai színvonalat ért el, nagy sikerű fellépések sokaságát tudhatták magukénak.

A Budapesti Palestrina Chorus szombati hangversenyén a chorus karnagya Csáktornyai-Gamauf László dirigál. A fiatal áldozópapot városunk közönsége még növendékpap korából jól ismeri, mint az esztergomi szeminárium cantus magisterét; mint boldogult Kersch Ferenc tanítványa, már kispap korában feltűnt az egyházi karművek szeretete által s a régi esztergomi hagyományok minden emlékét hozza magával városunkba. Közönségünk bizonyára szeretettel fogja viszontlátni Gamauf karnagyot, aki 18 évig volt városunknak állandó lakója.⁹⁶

A dinamikusan fejlődő kórus valóban jó kezekbe került és Harmat Artúr irányításával 2 év múlva már Kodály Psalmus Hungaricusának⁹⁷ ősbemutatóján énekelnek. „1873. november 17-én egyesült Pest, Buda és Óbuda, létrejött Budapest. Az 1872. december 22-én szentesített törvénycikk elrendelte az 54 ezer lakosú Buda és a 200 ezer lakosú Pest szabad királyi városok, valamint a 16 ezer lakosú Óbuda és a Margitsziget egyesítését. Az egy évig tartó egyesítési folyamat az 1873. november 17-i díszközgyűléssel ért véget.”⁹⁸

Minden nemzet zenetörténetének vannak csillagos órái. A magyar zenetörténetben bizonyosan ezek közé tartozik az a filharmóniai díszhangverseny, amelyet 1923. november 19-én tartottak a Vigadóban Pest, Buda és Óbuda egyesítésének 50. évfordulója alkalmából A koncerten Liszt XIV. magyar ábrándja és Berlioz Rákóczi-indulója mellett Dohnányi Ernő vezényletével három ősbemutató⁹⁹ is elhangzott: a karmester-zongoraművész Ünnepi nyitánya, Bartók Béla Táncszvitje és Kodály Zoltán az esten még

⁹⁴ „1921-től vezettem, majd újjászerveztem a Palestrina Kórust, mely – a Budapesti Kórusba történt beolvadásáig – a magyar zenei életre jelentékenyen ható tényezővé nőtte ki magát.” He/Cvm 9.o

⁹⁵ <http://lexikon.katolikus.hu/P/Palestrina%20K%C3%B3rus.html>

⁹⁶ Esztergom és Vidéke, Esztergom Vármegye hivatalos lapja, 1920.június 10.csütörtök, XLII. évf. 130. szám http://library.hungaricana.hu/hu/view/Esztergom_es_Videke_1920/?pg=321&layout=s

⁹⁷ lásd Kodály Magyar Zsoltárának születése 138–213. o. és Ki komponálta a Psalmus Hungaricus zenéjét? (Kodály vitája a német sajtóval 1942-ben), 214.-218. o. in Bónis Ferenc: Hódolat Bartóknak és Kodálynak, Püski, 1992.

⁹⁸ <http://www.mtva.hu/en/sajto-es-fotoarchivum/6083-140-eve-egyesult-pest-buda-es-obuda-joett-letre-budapest>

⁹⁹ lásd még 150 éves a Pest Vigadó Jeles napok a Pesti Vigadó zenei múltjából Szőnyiné Szerző Katalin előadása 20.o. in A Magyar Kodály Társaság Hírei, szerkeszti: Márkusné Natter-Nád Klára XXXVI. évfolyam – 2015/3 szeptember, <http://lajtha.hagyomanyokhaza.hu/files/00000549.pdf> , Ujfalussy József: Bartók Béla, 3. javított kiadás, Gondolat, Budapest, 1976.256-257.o

Magyar zsoltár címmel szereplő Psalmus hungaricus. A hangversenyen a legnagyobb sikert ez utóbbi mű aratta, s ez jelentős fordulópontot hozott az akkor 41 éves zeneszerző addigi alkotói pályáján is.¹⁰⁰

Bónis Ferenc tanulmányában tizenöt fővárosi napilapot idéz¹⁰¹ a nagyszabású jubiláris hangverseny harmas bemutatójának fogadtatásáról, kritikai visszahangjáról. A Palestrina kórusról az alábbiak beszélnek:

...A karokat a Palestrina-kórus énekelte nemes stílusban és összevágón¹⁰²...A Vigadó nagyterme egészen megtelt díszes, előkelő hallgatósággal. Az esztrádon a kormányzó foglalt helyet Izabella és Augustza főhercegasszonyok közt; a kormányzó felesége mellett Sarolta főhercegnő és Schioppa pápai nuncius ült, József Ferenc főherceg mellett pedig Salm hercegnő, Izabella főhercegasszonynak férjezett leánya. Ott volt nagy Emil igazságügyminiszter, továbbá a kabinetiroda főnöke, a kormányzó szárnysegédje, Folkusházy alpolgármester és dr. Lobmayer Jenő tanácsnok...négyzólamú vegyeskarral, melyben a kitűnő *Palestrina-khorus* [sic!] valósággal remekelt¹⁰³...a kórusrészek azt bizonyították, hogy kiváló Palestrina-kórusunk teljesítőképességének csúcsán van¹⁰⁴...A mű megszólaltatása Székelyhidy úr finom tenorjában és a pompás Palestrina-kórusban igazi, szilárd támaszra talált¹⁰⁵...Nem feledkezhetünk meg az előadásról sem, így elsősorban a Palestrina-kórus gondos munkájáról¹⁰⁶...

A felkészítő karigazgató; Harmat Artúr neve sem a plakáton, sem az újságcikkekben nem került megemlítésre¹⁰⁷.

A szakmai sikereken felül Harmat magánéletében is nagy változást eredményezett, hogy Gamauf Lászlótól „megörökölte” annak Benczur utcai kis lakását is, így végre, hét évnyi külön-lakás után összeköltözhetett feleségével és kislányával. 1921-ben énekkortatósi főfelügyelővé is kinevezték. Nyáron sem pihent, kántortanfolyamot tartott Dejtár községben. 1922-ben a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola zeneszerzéstanárára lett, valamint elvállalta a Belvárosi Főplébániatemplom karnagyi állását is. Érdekes, hogy így munkaviszonyával a székesfőváros fennhatósága alá került, nem pedig egyházi alkalmazásba.

¹⁰⁰ Idézet az MR3 Bartók Rádió honlapjáról

http://cantusnobilis.hu/repertoar/kodaly_psalmus_hungaricus

¹⁰¹ az alábbi lábjegyzeteimben közölt újságcikk hivatkozások Bónis Ferenc: Hódolat Bartóknak és Kodálynak, Püski, 1992. könyvének 197.o-205. oldaláról kerülnek közlésre.

¹⁰² (*Rendkívüli filharmóniai hangverseny.*) Új Nemzedék, 1923. nov.21, 6.lap Írója s.g. (= Sauerwald Géza).

¹⁰³ *A filharmonia díszhangversenye.* Pesti Hírlap, 1923. nov.20.,5-6.lap.Írója: (-ldi)(= Béli Izidor)

¹⁰⁴ *Jubiläumskonzert.* Neues Pester Journal, 1923. nov. 20., 6.lap Írója ismeretlen

¹⁰⁵ *Philharmonisches Konzert, Novitäten von Dohnányi, Kodály und Bartók.* Pester Lloyd, 1923. nov. 20.(reggeli kiadás), 8.lap.Írója: G.M. (= Molnár Géza)

¹⁰⁶ *Az ötvenéves Budapest zenei ünnepe.* Pesti Napló, 1923. nov. 20., 6.lap, Írója: (T-th) (= Tóth Aladár)

¹⁰⁷ Lásd in 7.1 264.o.

Kedves emlékem van a Teréz-templomról. Kb. 25 tagú fizetett kórus működött ott, Kemenes Frigyes vezetésével. Négy nagytemplomban volt fizetett kórus és zenekar akkoriban; a Mátyásban, a Belvárosiban, a Bazilikában és a Terézben. A Terézben a plébániától kapták a fizetést, a másik háromban a fővárostól mint kegyúrtól. Óradíjat kaptak még a próbák után is 1949-ig. persze mindig voltak egy páran, akik nem fértek be a keretbe és csak lelkesedésből jártak. Ha elment valaki, akkor annak a státuszát megkapta valaki ezek közül. Látogatott templom volt, szép zenei étellel.¹⁰⁸

A fiatal, ambíciózus muzsikust sorra keresték meg rangos felkérésekkel, aminek ő rendre eleget is tett. Így 1923-ban Szeghő Sándor¹⁰⁹ mellé karnagynak kérte fel a nagy múlttal rendelkező Budai Dalárda.¹¹⁰

Ebben az évben jelent meg katolikus népének-gyűjteménye, a „Lyra Coelestis”.

A Harmat Artúr és Sík Sándor szerzőpáros nevét már az 1924-ben megjelent Lyra Coelestis Válogatott énekek Náray György 1695-ben megjelent hasonló című, kótáskönyvéből kiadványon megtaláljuk. 30 dallamot adtak ki orgonakíséretes feldolgozásban a XVII. századi énekeskönyvből, az énekek alapos szöveg- és dallamrevideálása után... A több mint kétszáz évvel korábbi énektárból válogatott kiadvány bizonyítja, hogy a XIX. század végén elindult historizmus nyomán Harmatot már ebben az időben foglalkoztatta az „ősi dallamok” felkutatása, vizsgálata, továbbá az arra érdemes énekek felelevenítése és gyakorlatba ültetése. Erről így ír Elöljáró írásában: „Kis gyűjteményünkben nem taposunk töretlen utakat. Igen érdemes elődök már évtizedek óta söprögetik a feledés porát azokról a kincsekről, melyeket a XVII. század kótás énekeskönyvei rejtegettek magukban.” Konkrétan felsorolja ezeket az elődöket s munkáikat: elsőként Bogisich Őseink buzgósága ima- és énekgyűjteményét (1888), majd Lányi–Greksa: Cantate könyvét (1898), Bátor Lajos Gyakorlati összhangzattan tankönyvét és Kersch Ferenc Sursum corda (1902) énekgyűjteményét...Harmat ebben szeretett volna előrelépni, hogy az eredeti formát vizsgálva, más XVII. századi forrásokkal összevetve, alapos analízis után közölje a dallamot.¹¹¹

Erről a minden részletre kiterjedő kutatómunkáról tesz tanúbizonytságot egy másik írásában, azon tanulmányának 6. fejezetében is, mely ezer évre visszatekintve

¹⁰⁸ Forrás: Magyar Egyházzene VI (1998/1999) Katolikus kántorlapok 371-374. Merczel György beszélgetése Gergely Ferencsel

http://szentsebestyenorgona.hu/feri_bacsi_merczel_gyorgy.htm

¹⁰⁹ <http://www.lexikon.katolikus.hu/S/Szegh%C5%91.html>

¹¹⁰ <http://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=8147>. Az archív filmhíradó-részlet az 1924-ben fennállásának 60. évét ünneplő dalárda ünnepi felvonulását mutatja be a Mátyás templom előtt.

¹¹¹ <http://docplayer.hu/1802232-Harmat-artur-szent-vagy-uram-nepenektar-filologiai-feldolgozasa.html>, 37.38. old.

mutatja be igen nagy részletességgel a magyar katolikus egyházi zenét, párhuzamokat vonva korának egyházzenejével is.¹¹²

1924-ben kezdett tanítani a Zeneakadémián. Széleskörű tudását az évtizedek alatt a tanított tárgyak sokaságával is bizonyította.¹¹³ Az említett évben óradóként liturgiát és gregorián éneket oktatott a zeneszerző hallgatóknak. A korábban elvállalt karnagyi állásokban is sikeres, a betanított és vezényelt művek sokasága által lehetősége nyílt a különböző zenei stílusok, korszakok világát alaposan megismerni. Az éledő cecília-mozgalom úttörőjeként a Belvárosi templom kórusával számos reneszánsz kórusművet ismertettek meg a hallgatósággal,¹¹⁴ nem egy remekmű ekkor hangzott fel elsőként Budapesten. A Palestrina kórusral pedig oratórikus művek sokaságát tűzték műsorra. Ekkor már a Magyar Dalosszövetség országos karnagyi tisztét is magáénak tudhatta, ami a rangon kívül egyéb kötelezettségekkel és feladatokkal is járt. Harmat Artúrt hosszú éveken keresztül rendszeresen hívták zsűrizni az ország különböző pontjain megrendezett dalos-találkozókra, különféle versenyekre, tanácsát kérték kórusvezetők, zeneszerzők. Ilyenkor beszédeket, köszöntőket mondott, sok esetben pedagógiai céllal megerősítve mondandóját. Ezeknek géppel írt, vagy kéziratos oldalai, illetve gondolattörédei, rövid jegyzetei megtalálhatóak a hagyatékban.

Tóth József karnagy elbeszéléséből tudom, hogy Harmat kórusaiban csak professzionális énekesekkel dolgozott. A hagyatékában talált jegyzetek, levelek tanúsága szerint, az ország minden pontjáról próbáltak bekerülni hozzá énekesek. Támogatását kérő levelek sokaságára bukkantam egy dossziében a hagyaték átvizsgálásakor.

1.4.2 1926. Zeneakadémia – egyházzenei tanszak alapítása

A magyar katolikus egyházzene-történet egyik leggyümölcsözőbb periódusa a két világháború közötti időszakra tehető.¹¹⁵ Ennek egyik kiemelkedő, sőt emblematikus

¹¹² He/HKE1000 47-50.o.

¹¹³ „A székesfővárosi Felsőbb Zeneiskoláról kerültem 1924-ben a Zeneművészeti Főiskolára. Itt liturgiát, gregorián éneket, egyházzenei rendeleteket, magyar egyházi népéneket, összhangzattant, ellenponttant, hangszerelést és kargyakorlatot tanítottam. Ezt az egyházi karnagyképzést – több külföldi, így bécsi, regensburgi, berlini és római tanulmányutam eredményeként – én szerveztem meg. Kezdeményezésemre alakult ki az ének-zenetanári tanszak is, melynek 1939-ig vezető tanára voltam.” He/Cvm 9.o.

¹¹⁴ „A kóruson elsősorban az egyháztól javasolt stílusokat kultiváltam. Tehát a kötelező gregorián mellett a nagyon ajánlott Palestrina-stílust és az igen jól használható, új magyar egyházi zenét. Itt Kodály Zoltán, Kersch Ferenc, Bárdos Lajos, Deák Bárdos György, Lisznyai-Szabó Gábor, Pikéthy Tibor, Halmos László és mások műveit. Zenekari miséket csakis ott adtam elő, ahol nem tehettem másként, így például a Belvárosi plébánia-templom nagymiséin. A bécsi klasszikusok felé szintén a legtartózkodóbban viselkedtem, mert véleményem az, hogy amennyire indokolt lehet műveik használata a szülőföldjükön, teszem Salzburgban vagy Bécsben, annyira nehezen fogadható el általános használatuk a szigorú, liturgikus előírású egyházi zene vonalán. Róma soha egyetlen ajánló szót sem mondott mellettük, holott a többi történeti egyházzenei stílusokat többé-kevésbé helyesli, sőt javasolja is. Nálunk, Budapesten, persze vannak templomok, ahol tetszik a kedélyes, bécsi-stílusú muzsika, pedig ezt – minden vitathatatlan zenei értéke mellett – elsősorban a liturgián kívüli egyházzenei hangversenyekre kellene fenntartani. Ezen a téren ideális nevelő hatása lenne. No!...majd a fiatalok!” He/Cvm 11.o.

¹¹⁵ Erre az időszakra tehető Magyarországon azon eszmék térnyerése, mint amit a cecilianizmus tűzött zászlajára ötven évvel korábban, és amelyek hatására X. Pius 1903-ban kiadta Motu proprio-ját, másrészt ezeknek az eszméknek sajátosan magyar tartalommal való megtöltésére irányuló igyekezet megtestesülése például a Magyar Kórus által a huszadik század legjelentősebb egyházzenei- és

térnyerése, hogy oly sok várakozás után létrejöhetett a Zeneakadémián az egyházzeneszerek legmagasabb szintű képzési központja, zenei műhelye az egyházzenei tanszak formájában. Külön értéke ennek a kezdeményezésnek, hogy a magas szintű képzésen felül állami elismerés, engedély erősítette létének szükségességét.

Az 1926-os év nagy jelentőséggel bírt Harmat életében, ugyanis a sok előkészítő munka után beteljesedett régi álma: megszervezte a Zeneakadémián az új, addig még soha nem működött Egyházzenei Tanszakot¹¹⁶, a hozzá szervesen kapcsolódó Egyházkarnagyképző Tanfolyammal. Tanítványa, Pődör Béla egyenesen így fogalmaz: „Harmat Artúr – az esztergomi Bazilika karnagyának, Kersch Ferencnek Liszt kapcsolatain át¹¹⁷ – méltán érezhette magát Liszt »szellemi unokájának«, mivel a tanszék megalapításával az ő végakarátát teljesítette.”¹¹⁸

„Szinte magától értetődő volt, hogy amikor a M. Kir. Országos Zeneakadémia 1875-ben megalakult, Liszt, mint ennek elnöke, az egyházi zenének önálló tanszakot kívánt benne megszervezni, ennek vezetésére pedig Wittet kérte fel.”¹¹⁹ Liszt Ferenc kiterjedt levelezést folytatott a tanszak indításának ügyében, politikusokkal, egyházi méltóságokkal és a kor legnevesebb zenészeivel.

...Különösen örülök magas pártfogónk és elnökünk, Haynald érsek indítványának, hogy létesítsünk „külön tanszakot” az egyházzenei. Az, hogy más konzervatóriumoknál hiányzik az ilyen „tanszak”, a művészetre és a vallásgyakorlatra egyaránt károsnak bizonyult. Mire jó a templomokban oly gyakran verklizenélést űzni?...mintegy megcsúfolni a művészetet az istentiszteleten. Járjon most Magyarország elöl jó példával; én kész vagyok ezt az ügyet támogatni, de egymagam nem lehetek elég. Szükségünk van még egy erős, buzgó személyiségre, aki a nehéz feladatot mind egyházi mind zenei szempontból átlátja és megoldja. Ezért felhívom a figyelmedet a tisztelendő atyára és nagyrabecsülendő muzikusra, karmesterre és zeneszerzőre, Franz Wittre (Regensburgból) a német Cecília Egylet

kórusmozgalmának létrehozása, ugyanúgy a Magyar Kórus által működtetett kiadvány, amely néhány év alatt jól kiépített, országos hálózattal rendelkező céggé fejlődött. Gyümölcsöző tevékenysége a magyar kórusok fejlődését nagyban előre mozdította.

¹¹⁶ „... tanszak lehetőségei is, jellemvonásai is mások voltak, mint a maié. Akkor egy rövidebb, két majd hároméves kurzus, mondhatni fakultatív tárgycsoport formájában kínálta föl egyetemünk, illetve akkor még főiskolánk e stúdiomot a hallgatóknak... Akkor a külföldön elterjedt egyházzenei ideált követték.” Dobszay László: *A tanszak egykor és ma; in Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében* – A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke újraindításának 20. évfordulóján tartott szimpózium előadásai (Budapest, 2010. szeptember 8-10) Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, Budapest, 2012.480.o.

¹¹⁷ „Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek... Az ő ötlete volt az országos zeneakadémián az egyházzenei tanszék felállítása. Elgondolását Liszt is teljesen magáévá tette, de megvalósítása nem állt módjában.” He/HKE1000 46.o.

¹¹⁸ He/PB 151.o.

¹¹⁹ He/HKE1000 52.o. Az idézett mondatok előtt Harmat tanulmányában hosszasan bemutatja Franz Witt reformmozgalmát is, melynek egyenes következménye, hogy Liszt őt kérte fel erre a feladatra.

elnökére, stb s kérlek nyomatékosan ajánld, hogy hívják őt meg a Pesti Zeneakadémiára.¹²⁰

Ezen levelezéseiből látható azonban az is, hogy a rendkívüli nehézségeket, amik a tanszak alapítása elé tornyosultak, Liszt nem tudta legyőzni. Hosszú éveket kellett várnia az egyházzenei társadalomnak, amíg Harmat Artúr előtt megnyílt a lehetősége a hőn áhított egyházzenei tanszak létrehozásának.¹²¹ „Ezzel Harmat Artúr európai jelentőségű feladatot oldott meg, hiszen Európában ekkor még csak két egyetemi szintű egyházzenei tanszék működött: Freiburgban Peter Wagner és Strassburgban Franz Xaver Mathias irányításával.”¹²² „Az újabb egyházzenei vívmányok korszakalkotó intézkedése, hogy a magyar Kultuszminisztérium a Zeneművészeti Főiskolán belül egyházzenei tanszakot létesített olyanformán, hogy a jövő magyar egyházzenei nemzedék úgy teljes zenei, mint liturgikus kiképzésben részesülhet itt, a bizonyítványa a mai Főiskola végbizonyítványával válik egyértelművé.”¹²³ „Az első osztály tanulmányainak vége felé végre megszületett az egyházzenei tanszak szabályzata, mely a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi miniszter 1928. január 30.-án 37.552/1927. III.sz.a kelt rendeletével érvénybe lépett. A szabályzat szerint a tanszék kétfakultásos: protestáns és katolikus... Katolikusok számára a képzés kétlépcsős: kétéves egyházzene-szak, majd egyéves egyházikarnagy-képző elvégzéséből áll.”¹²⁴

1920-ban a Zeneművészeti Főiskola zeneszerzési tantervében a gregorián korális is helyet kap, 1926-ban pedig ugyanott megalakul Harmat Artúr vezetésével az egyházzenei és egyházi karnagy-képző tanszak, melyek mindegyikén a korális kötelező főtantárgy, s a tanszaknak három korális-professzora is van. Ennek a nevelésnek már kézzelfogható eredményei vannak: a Pius pápa-féle korális reform ma hazánkban már minden vonalon megvalósult; a világháború előtti nyári továbbképző kurzusok újból életre keltek s már nem csak a főváros számos kórusán, hanem sok vidéki városban, sőt falusi templomokban is több helyen megcsendülnek tradicionális gregorián ének klasszikus dallamai.¹²⁵

¹²⁰ részlet Liszt Ferenc Augusz Antalnak írt leveléből, kelt Weimar, 1873. május 7.-én P. Eckhardt Mária: *A Zeneakadémia Liszt Ferenc leveleiben*, in: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve Zeneműkiadó, Bp. 1977

¹²¹ „Már a Zeneakadémia első elnöke, Liszt Ferenc tervében szerepelt, hogy az intézmény hatása „a zeneművészet minden ágaira kiterjedjen”, azaz a világi zene oktatása mellett egyházzenei képzés is folyjék. Liszt egyenesen kora egyházzenei megújulásának vezéregyéniségéhez, a regensburgi Franz Witthez fordult, hogy szervezze meg és vezesse a budapesti tanulmányokat. Witt a feladatot nem vállalta, s ugyan a Zeneakadémián 1891-től már tanítottak liturgikát és gregorián éneket, önálló egyházzene tanszak azonban csak 1926-ban létesült, az 1928-ban kiadott szabályzat szerint katolikus és protestáns fakultással.” in: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke honlapján: A tanszék története: <http://egyhazzene.hu/egyhazzene-tanszek/a-tanszekrol/>

¹²² He/PB 151.o.

¹²³ Zenei Szemle 1927 Járosy Dezső írása

¹²⁴ Kisné Balázs Enikő: Egyházzenei képzés a Zeneakadémián – 1875-1951, in: Magyar Egyházzene V (1997/1998) 22-23.o.

¹²⁵ Huber Frigyes: *A gregorián korális*, Magyar Kórus, Budapest, 1938. 115. o.

Ez a hatalmas szervezőmunka, valamint a magas szintű tanítás sok idejét elvette Harmatnak, ezért megvált a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskolai állásától és a Palestrina kórus vezetését is átadta.¹²⁶

1.4.3 1927-1932.

Harmat Artúr élete végéig nem szűnt meg folyamatosan képezni magát. Erről a mentalitásáról tanúskodik a hagyatékában megtalált rengeteg névre szóló, előfizetett főleg német nyelvű szaklap, folyóirat. Ha csak tehette, a Zeneakadémia tanári páholyából idős korában is figyelemmel kísérte a felnövekvő generáció koncertjeit.¹²⁷ Fiatalabb éveiben pedig továbbképzésekre, tanulmányutakra, külföldi hangversenyekre járt, a legújabb módszerek, nagyhírű előadók tudását, tapasztalatait építette be már megszerzett ismeretanyagába. Így 1927-ben Beuronba utazott, hogy részt vegyen Dominicus Johner kurzusán, ahol főként a gregorián éneklés akkor legmodernebb felfogás szerinti éneklési és előadói stílusát tanulmányozta a nagynevű bencés zenei centrumban.

Ugyanebben az évben bízta meg az Országos Katolikus Kántorszövetség és az Országos Magyar Cecília Egyesület egy korszerű egyházi népénekgyűjtemény megszerkesztésével.¹²⁸ Ahogy Kodály látott neki a népdalgyűjtés tapasztalatait felhasználva egy merőben más énekközpontú rendszer kiépítésének és az iskolai repertoár tökéletes megváltoztatásának Magyarországon, az egyházzeneben Harmat próbált rendet tenni országos szinten ennek a gyűjteménynek a kialakításával. Az okokról így vall:

A magyar egyházi ének és még inkább az éneklés gyöngéire a békeidők búcsújáróhelyeinek tapasztalatain kívül leginkább a háború tábori miséi hívták fel bántó módon a figyelmet. Sokszor volt úgy, hogy a tábori misén sokfelől-jött magyarok énekelni akartunk. De egyazon éneket keveredetten., más-más szöveggel mondtuk, más-más dallamhajlítással énekeltek. Kudarccal, helytelen-közvetlen botrány lett belőle. És ez mindannyiszor ismétlődött, valahányszor énekelni kezdtünk.

¹²⁶ A kórus „további karnagyai Berg Ottó, Bárdos Lajos, Zsaskovszky József, Ádám Jenő, Vaszy Viktor. Taglétszáma 1930-ban kb. 120 fő, nagy részük székesfővárosi tanintézeti tanár és tp. karénekes. 1941-ben Budapesti Kórus néven egyesült a Budai Cecília Kórossal.” H.B.-88: <http://lexikon.katolikus.hu/P/Palestrina%20K%C3%B3rus.html>, lásd még: ZL 1931. II:311. - Molnár 1936:302. - Brockhaus I:258.

¹²⁷ „A Zeneakadémia koncertjein Harmat tanár úr, „Túri bácsi” jelenléte megszokott volt, még élete utolsó napjaiban is a tanári páholyból figyelte a fiatal muzsikusok és karnagyok szereplését.” RÁDIÓFÓNIA 75 esztendő a magyar zene hullámhosszán (1925 - 2000) A rádiósorozat rövidített, írásos változata Összeállította: Bieliczky Éva 2. kötet: 1945-1974 . 143. o. in: http://mek.oszk.hu/14600/14630/pdf/14630_2.pdf

¹²⁸ „Az Országos Kántorszövetség és a Cecília Egyesület együttes akcióval kívánták a kérdést radikálisan rendezni és széleskörű felhatalmazással Harmat Artúrt és Sík Sándort bízták meg egy új, lehetőleg minél több igényt kielégítő de azért az egyház akaratát és a tiszta művészi elveket szem előtt tartó, orgonakíséretes énekgyűjtemény megszerkesztésével. A nevezettek vállalták a megbízást és a „Szent vagy, Uram!” című énektár orgonakönyve öt esztendő megfeszített munkája után, Kodály Zoltán bekapcsolásával (aki a dallamrevíziót végezte) 1931-ben a Magyar Kórus kiadásában megjelent. A gyűjtemény 306 éneke között sok ősmagyar – templomainkban általában ismeretlen – dallamunkat mentette át a mai használatba.” He/HKE1000 72.o.

Később már meg sem kíséreltük. Azóta csak rosszabbodott a helyzet. Bizonyosság rá az országos körmenetek, katolikus napok és nagygyűlések tömegéneklése.¹²⁹

Óriási munkakedvvel és alapos felkészüléssel látott neki a nagy munkának. Régebbi énekeskönyvek tucatját tanulmányozta, összevetette külföldi énekeskönyvekkel és kikérte Kodály Zoltán véleményét¹³⁰ is az énekekről. A divatos műdalok és magyarnóták hangulatát idéző egyházas énekek nagy számát szerette volna kicserélni az értékes népénekekkel. A munka során alapvető felismerése volt:

...Vidékenként, egyházmegyénként, templomonként, sőt városokban szinte iskolánként más-más, egymástól eltérő tartalmú énekeskönyvek kerültek forgalomba; ezek legtöbbje, amikor teljes jószándékkal javított szöveg vagy dallam közlésével kíván segíteni valóban létező hibákon és hiányokon, akaratlanul is növeli a zavart. ...a fennálló bajokon – szinte országos jellegük miatt – csak kis körre kiható reformmal, vagy éppen egyéni akciókkal (ha mégannyira jóhiszeműek vagy szakszerűek is) segíteni ma már lehetetlen.¹³¹

A Magyar Kórus egyik számában az alábbi felhívás is megjelenik:

Felkérjük Kántortestvéreinket, hogy nézzenek körül kórusaikon, és ha találnak olyan régi (akár kótás, akár szöveges) énekeskönyvet, amelyik nincs megemlítve a „Szent Vagy, Uram!” orgonakönyv 25* lapján, szíveskedjenek közölni a címét és megjelenési évszámát. Kézírtos régi gyűjteményekről szintén kérünk szíves értesítést. Nagymértékben elősegítik ezzel az egyházi nép ének-gyűjtés és kutatás munkáját.¹³²

Évtizedeket töltöttem el a XVII. és XVIII. századi magyar egyházi népénekek tanulmányozásával, megfejtésével és mai használatra való alkalmazásával. E munka eredményeként Sík Sándor¹³³ közreműködésével előbb egy 30 éneket tartalmazó gyűjtemény a Lyra Coelestis látott napvilágot. Öt esztendővel később 1931-ben jelent meg a 306 éneket magában foglaló Szent vagy, Uram! amelynek különböző kiadásai azóta több mint negyedmillió példányt tettek ki.¹³⁴

Különös gondot fordítottak a prozódia figyelembevételével a szöveg értelmi sérülése nélkül a megfelelő szavak kiválasztására.

¹²⁹ He/RB 92.o.

¹³⁰ Lásd levelezőlap Kodály Zoltántól in He/RB 98.o.

¹³¹ He/RB 92.o.

¹³² http://db.zti.hu/mza_folyoirat/pdf/MK_1939_36.pdf, 684. o

¹³³ Sík Sándorral mély, hosszan tartó barátságot ápolt, nem pusztán munkakapcsolat fűzte őket egymáshoz. Erről tanúskodnak személyes levelei, melyek Sík Sándor hagyatékában találhatóak, a Budapesti Piarista Levéltárban.

¹³⁴ He/Cvm 10.o.

Az OMCE közgyűlésén „Feladataink” címmel előadást tartott, melyben az egyházi zene akkori helyzetét mutatta be. A beszéd már címében jelzi, hogy a ténymegállapításon túllépve el kell végezni bizonyos feladatokat, melyeket Harmat meg is fogalmazott, ki is jelölt. Az őszinte tényfeltárás alapján világosan kirajzolta a tennivalókat, melyekben a diplomatikus lépéseken túl kíméletlenül kimondta a helyzethez vezető hibákat és annak okait.

1929-ben készült el a Terézvárosi templom új orgonája.

1929-ben a terézvárosi templom, fennállása 120. évfordulója alkalmából, 74 éven belül immár negyedik orgonáját kapja az 1908-ban épült Rieger-orgona átépítésével és bővítésével 52 regiszteresre, vagyis közel négyezer síposra. A korábbi későromantikus anyag nagy része felhasználásra került – lévén, hogy most ugyanaz a cég végzi a munkát, – de az új hangszer esztétikailag már egy egészen új korszakot képviselt. Az új orgona diszpozíciója világhírű magyar organológusunknak, Geyer József Zeneművészeti Főiskolai tanárnak a műve, aki a kor nagy orgonareformmozgalmainak szellemében alkotja meg a nagyrészt ma is hallható hangképet. Az új, úgynevezett „elzászi orgonamozgalom” eszményeinek hatása érződik, melybe már neobarokk elemek is keverednek. (Az elzászi mozgalom esztétikai törekvése a kor német és francia orgonaépítészetének ötvözése volt oly módon, hogy mindkettő jellegzetes, de előnyös tulajdonságait felvállalva, hátrányaikat pedig kiküszöbölve egy új, „univerzális” orgonaépítészeti stílust hozzon létre) Geyer által diszponált orgonák közül kiemelkedik a Teréz-templom hangszere, mert nemcsak az említett eszményi orgonahangzásnak felel meg (Geyer un. ideális orgona hangképvázlatával teljesen egybevág), hanem mert ez a legnagyobb hangszer, melyet Geyer tervei alapján a Rieger-orgonagyár épített, s végül mert - bár a hangszer nem eredeti állapotában, de - nagy részében az 1929-es formájában maradt fenn. A Geyer által Budapestre megszervezett Első Budapesti Nemzetközi Orgonakongresszus nyitó hangversenye 1930. szeptember 11-én a Teréz-templomban volt, mintegy reprezentálva a kongresszus szervezőjének itthoni szakértői tevékenységét, és a magyar orgonaipar fejlettségét. „...A reformdiszpozíció ilyen mintaszerű megvalósulása tovább növeli a hangszer értékét, hiszen legjelentősebb organológusunk hangokba öntött gondolatait tanulmányozhatjuk ezen a hangszeren. A játszóasztal megtervezését az arra leghivatottabb szakértő, a katolikus templomi orgonajátéknak egyik legkitűnőbb mestere, Szokolczay-Riegler Ernő organaművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára végezte. A hatalmas, feketére fényezett, hárommanuális asztal külső megjelenése — az apróbb változtatásokkal ma is — az 1929-es állapotot tükrözi...¹³⁵

¹³⁵ http://terezplebania.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=94&Itemid=89, lásd még itt a részletes dispositiot is.

Kemenes Frigyes karnagy felkérésére írta Harmat az orgona felszentelésének ünnepére a 150. zsoltár c. művét vegyes karra, 2 trombitára, 2 harsonára, üstdobra és orgonára.

Munkásságát Rómából pápai elismerésben részesítették.¹³⁶ Ez az év (1929) különös jelentőséggel bír pedagógusi pályáján. Hosszú évek tapasztalata alapján nagy hiányt pótolva a zenetanárképzésben, alapos előkészítő munka után a Zeneakadémián megszervezte a Középszkolai énektanárképző szakot. „1929-ben bekerült a frankfurti Internationale Gesellschaft für Erneuerung der Katolischen Kirchenmusik¹³⁷ igazgatósági tanácsába, amely egyesület égisze alatt több magyar kompozíció külföldi előadását szervezte meg szép sikerrel.”¹³⁸ 1930-ban több évnvi előkészítés és fáradhatatlan gyűjtő-, rendszerező-, és javítómunkák után végre nyomdába kerül a Sík Sándorral közös munka, a Szent vagy Uram! katolikus népénektár. „Értékes szép dallamaink egyrésze [sic!] az első vizsgát még a megjelenése előtt, 1930. október 23.-án sikerrel kiállotta, amikor a szegedi Fogadalmi Templom felszentelése alkalmával tartott háromnapos ünnepségsorozat egyik miséjén a dóm előtt elhelyezett 5000 iskolásgyermek harsány, csengő hangján megszólaltak a Szent vagy, Uram! kéziratából kitűnően megtanított dallamok. Hátborzongatóan magasztos, ünnepélyes és szép volt!”¹³⁹ A 306 alaposan átválogatott népénekdallamot és orgonakiséretét tartalmazó gyűjtemény az általam átvizsgált hagyaték tanúsága szerint alapos korrektúra-munka után 1931-ben a Magyar Kórus Kiadónál¹⁴⁰ jelent meg.

Újszerűsége miatt (holott melódiai és szövegei nagy része igen régi, orgonakisérete is többnyire régies) mindjárt megjelenése után igen súlyos támadásokban volt része, ezekre azonban az élő gyakorlat rácáfolt. Tizenkét évvel később az orgonakönyvnek már ötödik kiadása került a kántorok kezébe, az ebből készült kottás, illetve szöveges énekkönyvekből pedig az egymilliót jóval meghaladó példány forog közkézen.¹⁴¹

¹³⁶ He/LL 88.o Az Acta Apostolicae Sedisben, a Szentszék hivatalos közlönyének 1929. évi számában nem találtam utalást erre. <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-21-1929-ocr.pdf>

¹³⁷ „Meg kell még említenünk egy nemzetközi egyesületet, melynek magyar egyházi zenészeink legjobbjai szintén a tagjai. Ez az „Internationale Gesellschaft für Erneuerung der Katolischen Kirchenmusik”. 1929-ben alakult meg, székhelye a Majna melletti Frankfurt. Az egyesület célja az egyházi szempontból korrekt, de haladó irányú szent zenének az istápolása. A védnökei közt Serédi Jusztinián, Shvoy Lajos, Apponyi Albert, Eszterházy Móric és Klebelsberg Kunó nevét találjuk. Elnöke dr. Fuchs német birodalmi miniszter. A zenei választmányba Magyarországról Harmat Artúrt hívták meg, majd mikor ő az igazgatósági tanácsba került, a helyére Bárdos Lajos kapott meghívást. A kétévénként tartott kongresszusainak mindegyikén (amelyeken különböző nemzetek legjobb egyházi kompozíciói, orgonaművészei és énekkarai versengtek egymással) sikerült több magyar szerzeményt elhelyezni és ezzel a figyelmet a magyar egyházi zene felé irányítani. Kórusmeghívásokat azonban – szegénységünk miatt – ismételten el kellett utasítani.” He/HKE1000 67.o.

¹³⁸ http://lfze.hu/hu/nagy-elodok/-/asset_publisher/HVHn5fqOrfp7/content/harmat-artur/10192;jsessionid=ABB7F40BB930FB88B1F72C8BFA01CC50

¹³⁹ He/HKE1000 72.o.

¹⁴⁰ Kovács Mária, az Elte Könyvtártudományi szakán írott *A Magyar Kórus című folyóirat* (1931-1950) c. szakdolgozatában minden részletre kiterjedő elemzést ad a Magyar Kórus Kiadó, külön hangsúllyal a Magyar Kórus folyóirat történetéről. A szerző rendelkezésemre bocsátotta saját példányát. Lásd Függelék 7.1 294-295.o.

¹⁴⁰ He/HKE1000 72.o.

Erről tanúskodik Bárdos Lajos levele is

A támadások súlyát bizonyítja a Sík Sándorral e témában is folytatott bizalmas levelezése, valamint az Egyházi Lapok 1932. márciusi számában megjelent Balogh György Az új egyházi énektárhoz c. recenziójára adott válasza az áprilisi számban. Az indulatok felkorbácsolódtak és Kodály megsértése miatt az OMCE végül Koudela Gézát bízta meg egy ellencikk megírásával.¹⁴² Hosszú hónapokon keresztül volt vitatéma a magyar egyházzeneszerek között a SZVU, mondhatjuk két táborra szakadt az ellenzők és méltatók köre. A Szent vagy Uram! elfogadtatásában jelentős szerepet játszott a sok kórusmű-feldolgozás, mely Harmat munkásságán kívül a cecília-mozgalom, az OMCE és a Magyar Kórus tevékenységében aktív szerepet játszó egyházi zeneszerzők aktivitása is erősített.¹⁴³ Harmat zeneszerzői oeuvre-jének jelentős részét teszik ki a legkülönbébb népének-feldolgozások. Emellett a nagy egyházi megbízás mellett azonban az iskolai énekköztanítás ügye is állandóan foglalkoztatta, a tanítás minden szintjén volt tapasztalata és elképzelése is a változtatásokról. Tervei között szerepelt a hagyatékban talált vázlat tanúsága szerint az iskolai énekköztanításba beemelni a katolikus népénekkinccs legfontosabb darabjait is.

Erős támogatást kapott a Szt.V.U!, de rajta keresztül a magyar népének ügye is, amikor a Cecília Egyesület kezdeményezésére 1933-ban dr. Mészáros János társelnök, érseki helytartó, Budapest iskoláiban és templomaiban egész évre kidolgozott, egységes „Énekrend”-et léptetett életbe, amely az egyes vasár- és ünnepnapok kötelező énekeit írja elő. Ez a rendelkezés határozott célt tűzött ki hetenként a tanítók, tanárok, hitoktatók és kántorok munkájának; rendszert és egységességet teremtett az éneklés terén...az „Énekrend” ... sokkal közelebb, sőt Budapesten egészen közel hozta a kérdést a végleges megoldáshoz. Hogy az egységesség országossá váljék, ehhez mindössze még csak néhány egyházmegye bekapcsolódása hiányzik.¹⁴⁴

1.4.4 1932-1944.

1932-ben jelent meg az Egyetemi Nyomdánál Kacsóh Pongrác iskolai énekkönyveinek átdolgozása, a Magyar fiúk nótáskönyve, illetve a Magyar lányok nótáskönyve a polgári fiú- és lányiskolák évfolyamai számára. A tankönyvekhez külön Útmutató is készült.¹⁴⁵

¹⁴² He/RB 102-105.o., lásd in 7.1 270.o.

¹⁴³ „A Szt.V.U! dallamai zeneszerzőinket is megtermékenyítették. Ma már elszámlálhatatlan népének-harmonizálásunk és kari feldolgozásunk van, köztük nem egy határozottan művészi szintű. Legkiválóbb szerzőink (Kodály) is részeseek benne.” He/HKE1000 73.o.

¹⁴⁴ He/HKE1000 72-73.o.

¹⁴⁵ Az iskolai értesítők majdnem mindig közlik, hogy az iskolában milyen tankönyveket használtak. Találomra belenéztem a piarista gimnáziumok 1939/1940 évi értesítőibe, ahol énekköztanítás az I-III. osztályokban volt. Ehhez Szegeden Harmat-Karvaly Magyar fiúk nótáskönyvet használták, Kecskeméten Németh-Solymos Daloskönyvét, Pesten semmit.

A Karvaly Viktorral közösen szerkesztett tankönyv-család a korábbi gyakorlathoz képest sok népdalt, magyar dalt tartalmaz,¹⁴⁶ lehet mondani, hogy az irány már a Kodály-féle (elsőként az Ádám Jenővel közösen kiadott) énekeskönyv előképe. Meg kell jegyezni azonban, hogy Harmat és Karvaly nem rendelkezett azzal a gyűjtőmunka által megszerzett háttéranyaggal és óriási repertoárral, a népzene ilyen szintű ismeretével, mint Kodály Zoltán és tanítványai. Tehát ennek az ének tankönyvnek az értékét a megújítás szándékában és a korábbi németes dalanyag lecserélésére irányuló magyar énekek válogatásában kell keresnünk. A Harmat-hagyatékban találtam néhány Lajtha kézírású népdalgyűjtést is, mely bizonyítja, hogy valamilyen szinten Harmat is tanulmányozta, nyomon követte a népdalgyűjtés újdonságait, arról konzultált népzeneész kollegáival is és a szerinte akkor a tananyagba beépíthető énekeket meg is jelentette a tankönyvben.

1933-ban az Országos Magyar Cecília Egyesület Harmat Artúrt, Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök mellett társelnökévé választja.¹⁴⁷

Az 1936-os esztendőben már 10. éve működik a Zeneakadémia Egyházzenei Tanszaka. A jubileum alkalmából nagy elismeréssel nyilatkozik az ott folyó munkáról Dohnányi Ernő, a Zeneakadémia főigazgatója.¹⁴⁸ Ebben az évben a magyar egyházzene, ezen belül is Harmat Artúr személyének nemzetközi elismerése a rangos frankfurti Nemzetközi Egyházzenei Kongresszuson többek között abban is megnyilvánul, hogy elnökségi taggá választják.¹⁴⁹

1936-ban azonban mégis sikerült – állami és fővárosi segítséggel – egy kisebb, igen jóhangú és kitűnő iskolázottságú együttest, a budapesti Szent Teréz templom kórusát Frankfurtba vinni. Az énekkar vezetője Kemenes Frigyes, jó nevű zenei író és esztéta, a tisztán magyar művekből összeállított koncerten mint karnagy oly sikert aratott együttesével az egy hétig tartó hangversenysorozat sok nemzetközi produkciója közt, hogy a sajtó és a közönség szinte egyhangúan a magyaroknak ítélte az elsőség pálmáját. A kongresszusról hazatérőben az útba eső német és osztrák városokban még egynéhány koncert- és rádiós szereplést kellett Kemeneséknek elvállalniuk. Ugyanekkor nagy sikerrel működött közre – szintén magyar műsorral – Szakolczay-Riegler Ernő orgonaművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára is, kinek ez a szereplése több, külföldi hangversenyre szóló meghívást eredményezett. Ugyanez a szép nagy magyar siker 1939-ben megismétlődött, amikor Bárdos Lajos életteljes vezetése alatt a budai Cecília Kórus, a városmajori templom – koncerteken is sokszor

¹⁴⁶ „Napilapokban és szakfolyóiratokban számos kisebb-nagyobb bírálatot és tanulmányt írtam, az iskolai ének-és zeneoktatás, zenetörténet és egyházi zene tárgyköréből. Karvaly Viktorral együttesen túlnyomóan népdalainkra felépülő iskolai ének-tankönyveket szerkesztettem.” He/Cvm 10.o.

¹⁴⁷ „Az Országos Magyar Cecília Egyesület társ-, majd díszelnökévé választottak. Itt 1926-ban Bárdos Lajos, Koudela Géza, Selmeczy Vilmos, Ketész Gyula és az egyesület akkori elnöke, Demény Dezső voltak első munkatársaim. Velük indult el az a mozgalom, mely egyrészt szigorúan örökdió az egyházi zene tisztaságán, a liturgikus reformok érvényre juttatásán és népszerűsítésén, másrészt arra törekszik, hogy templomaink kórusain a liturgikus eseményekkel kapcsolatosan valóban az egyházi muzsika jusson szóhoz. Az említett munkatársak sora később igen értékes egyéniségekkel bővült, így Werner Alajossal és másokkal. Az egyesület Shvoy Lajos püspök elnöklétével ma is virágzik.” He/Cvm 9.o.

¹⁴⁸ Érdekességként megemlítem, hogy az 1936/37.tanév zeneakadémiai évkönyv tanúsága szerint Harmat tiszteletdíjas tanár, fizetésemelést nem kap.

¹⁴⁹ He/LL 89.o.

szereplő – pompás fiatal énekkara ugyancsak hazai szerzők műveivel és ugyancsak Szokolczay-Riegler Ernő közreműködésével felejthetlenné tette a frankfurtiaknak – és rajtuk kívül még több német és belga város műértő közönségének – a magyar kompozíciókat, karnagyot, orgonást és énekkart.¹⁵⁰

Ezen a kongresszuson Harmat, mint az új musica sacra egyik magyar vezéregyénisége műveivel is képviselte az országot.¹⁵¹ Mindennapi feladatai mellett előadást tartott az esztergomi katolikus nyári egyetemen. 1936-ban mutatták be „Szent Margit misé”-jét Szegeden, az 1930. október 24.-én, a Csanádi Egyházmegye alapításának 900. évfordulóján Magyarok Nagyasszonya titullussal felszentelt Fogadalmi templomban.¹⁵²

1937-ben hangzott el „Az Eucharisztia a zene történetében” c. rádióelőadása, ami később nyomtatásban is megjelent. A témában való elmélyülés nyilván már felkészülés volt az óriási eseményre, az 1938-ban megrendezett XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszusra, mely a magyar katolikusság történetében mérföldkövet jelentett és a nagyszabású rendezvény hosszú évekre nagy dicsőséget szerzett a magyaroknak.¹⁵³ Hatalmas elismerés lehetett Harmat Artúr számára, hogy a Szent István évben megrendezett világtalálkozó alkalmával a Hősök terén több ezer énekes ajkán csendültek fel a Szent vagy, Uram! énekei.¹⁵⁴

¹⁵⁰ He/HKE1000 67-68.o.

¹⁵¹ „1936. Igen, akkor voltunk Frankfurtban a Teréz-templom kórusával. – Milyen alkalomból? – Egy nemzetközi egyházzenei kongresszuson. Én az énekkart kísértem. Több helyen is felléptünk. Frankfurtban adtunk egy nagy koncertet. Műsorunkon szerepelt Liszt: Nyolc boldogság, Harmat: 150. zsoltár, Bárdos: Libera me. Az frenetikus sikert aratott. Egyébként Bárdos is jött velünk, de ő a saját költségén utazott. Énekeltük Kodálytól a Jézus és a kufárok is, azt mi mutattuk be külföldön először! Megvan német szöveggel is, de mi magyarul énekeltünk. Óriási sikerünk volt! A német egyházzenei ízlés akkor erősen Hindemith-stílusú volt, így mi magyarok egy egészen különleges szint jelentettünk ott. Azt mondták, hogy a magyarok megmutatták, hogy milyennek kell lennie az új egyházzenei ízlésnek. Szokolczay Riegler Ernő is jött velünk mint orgonaművész. – Harmat Artúrt is láttam a képeken. – Igen, ő is ott volt. Jó barátságban voltak Kemenes Friggyessel. – Miért éppen a Teréz-templom kórusa ment ki, miért nem pl. a Bazilikáé, vagy Harmat Artúr kórusa? – Harmat akkor még a Belvárosi templomban működött, csak 1938-ban került a Bazilikába Demény Dezső után. De sem a Bazilikában, sem a Belvárosiban nem volt a kórusnak habitusa az a capella éneklés. Demény például erősen romantikus ízlésével még a De Angelis-misé is meghangszerelte vegyeskarra és vonószekarra! Ezzel szemben Kemenes Frigyes – egyébként kitűnő hanganyagú – kórusában repertoáron volt sok a capella kórusmű... Kemenes már nem nagyon vezényelt zenekaros misét; a reformerek közé tartozott. Lelkes ceciliánus volt!” Forrás: Magyar Egyházzene VI (1998/1999) Katolikus kántorlapok 371-374. Merczel György beszélgetése Gergely Ferencsel

http://szentsebestyengona.hu/feri_bacsi_merczel_gyorgy.htm

¹⁵² A templom kottatárában őrzött partitúrán olvasható: "1936. június 18án Kormányzó születése napján Csomák, Cholnoky" Csomák Elemér volt a Dóm kántor-karnagya. A Historia Domus nincs meg ebből az időből, a kottatárban - a katalógus szerint - megtalálható Harmat Artúr több műve, többek között a a Margit mise is. Az 1936-os levéltári anyagban nem található semmi az előadásról. Harmat Artúr neve egyetlen dokumentumban bukkant fel, egy székesegyházi hangverseny műsorának egyik darabjaként szerepel Postula a me c. műve. (Babosné Eszes Dóra, a Dóm munkatársa információi alapján.) Mivel a Dóm püspöki székhely is, így lehetségesnek tűnt, hogy a püspöki levéltárban van nyoma a keresett előadásnak. A kutatásom azonban ott nem járt sikerrel.

¹⁵³ részletesen lásd 4.1 – A zene az Oltáriszentség szolgálatában – fejezetben.

¹⁵⁴ A korra jellemző lelkesedés egyik példája a Budatétényi (akkor Kistétény) Szent István Király plébániatemplom oltárfreskójának keletkezése. Maga a templom az 1909-ben kezdődött munka végeztével 1912-re készült el, 1912. szeptember 22.-én Prohászka Ottokár megyéspüspök felszentelte.

Harmat feladatai olyan mértékben megsokasodtak, hogy kérvényeznie kellett bizonyos munkái alól való felmentését, illetve azoknak csökkentését. Még ugyanebben az évben (1938) átveszi a Szent István Bazilika Demény Dezső karnagy halálával megüresedett karnagyi tisztét, a neves énekkar vezetését, egyúttal megvált a Belváros Főplébánia kórusától.¹⁵⁵ A fővárostól „Polgári iskolai igazgató” címet kapott. 1939-ben a Magyar Dalos Egyesületek Országos Szövetsége alelnökévé választotta.

Harmat Artúr hagyatékában kiterjedt levelezést találtam, melyben mint a Bazilika kórusának vezetője a legkülönbébb dolgokkal köteles foglalkozni. Így például az énekesek számára az útiköltség – azaz villamosjegy – hozzájárulás emelését kérvényezi Budapest székesfőváros illetékes vezetőjétől, vagy a szabadságolásokkal, egyéb „ügyes-bajos” szervezési dolgokkal kapcsolatban is ő ír.

1940-ben mutatták be a vegyeskarra, orgonára és kamarazenekarra írt III. Te Deumot. 1942-ben XII. Pius pápa a Szent Gergely Rend lovagkeresztjével tünteti ki.¹⁵⁶ A pápai kitüntetések tényét a szentszéki hivatalos közlönyben, az Acta Apostolicae Sedisben teszik közzé:

Il Cavalierato dell'Ordine di S. Gregorio Magno, classe civile:

30 gennaio 1942. Al sig. Tommaso Liverzani, della diocesi di Faenza. 31 » Al sig. avv. Sante Maria Panebianco, della diocesi di Patti. 7 febbraio » Al sig. Mario Martini, della diocesi di Bergamo. 11 Al sig. Atto Guidetti, dell'archidiocesi di Modena. 12 » » Al sig. Giovanni Eligio Brom, dell'archidiocesi di Utrecht. 23)) » Al sig. Alvaro Manfredi (Roma). 27 » Al sig. Antonio Ucelli (Roma). 27 marzo Al sig. Federico Pietro Wienhoven, della diocesi di Breda. 31 » Al sig.

Az 1941-es bővítést követően, Shvoy Lajos megyéspüspök újraszentelte, 1944-ben a főoltár fölé Ősz Dénes freskója került. A Szent István legendából vett részletek, a legfontosabb életesemények mellett a Szent Jobb körmenet részlete, akkori potentátok megörökítése és ami miatt itt megemlítem: az akkor szolgáló plébános (Desits István) egy orgonát jelképező hangszeren játszik, kottáján: Szent vagy uram felírás. Lásd.: Budapest templomai, Budafok-Tétény, XXII. kerület, Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti sorozat IV., kiadja: Budapesti Városvédő Egyesület, 2006.19-21. o.37-38.o.

¹⁵⁵ Bieliczkyne Buzás Éva (Harmat Artúr feleségének rokona, a Magyar Rádió szerkesztője) beszélgetett Harmat Jerryvel nem sokkal annak halála előtt. Ennek a beszélgetésnek az írásos anyagát elküldte nekem. Ebben többek között az áll, hogy Harmat nagyon nem örült ennek az áthelyezésnek, de mivel a székesfőváros főpolgármestere adta utasításba, hogy a fennhatóságuk alá eső két templomban ez a változás legyen, Harmatnak el kellett fogadnia a döntést. Nagyon szerette, erős szálakkal kötődött a Belvárosi templom kórusához, annak felvirágoztatásán sokat is dolgozott, az Operaház énekeseit is meghívta oda. Az áthelyezésekor azonban kikötötték, hogy nem vihet magával az új kórusba senkit a belvárosi templomból. Ugyanakkor a nehézségek ellenére nagy megtiszteltetés volt számára a Bazilika kórusát vezetni.

¹⁵⁶ „A rendet XVI. Gergely pápa 1831. szeptember 1-én alapította pápasága első évében dicső elődje, I. Nagy Szent Gergely pápa tiszteletére, a Szentszékért, az egyházért és a társadalomért végzett jelentős, figyelemre méltó érdemek, nemes cselekedetek elismerésére, valamint a pápai trónon az őt támogatók megjutalmazására... A Nagy Szent Gergely Rend négy osztályú rendként került alapításra (nagykereszt a csillaggal, parancsnoki kereszt a csillaggal, parancsnoki kereszt és lovagkereszt). 1834-ben XVI. Gergely a fokozatok számát háromra csökkentette (nagykereszt a csillaggal, parancsnoki és lovagkereszt), és két tagozatot (polgári és katonai) hozott létre a renden belül 3-3 osztállyal. A második osztály csillaggal is adományozható. Az alapszabályokat X. Szent Pius pápa 1905. február 7-én módosította.” Lakatos Sarolta: Rendjelek és kitüntetések a JAM-ban (Jósa András Múzeum Kiadványai 39. Nyíregyháza, 1994).

http://www.library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_SZSZ_Jamk_39_Lakatos/?pg=60&layout=s

Angelo Villa (Roma). 10 aprile » Al sig. ing. Carlo Antonelli, dell'archidiocesi di Spoleto. 12)) **Al sig. Arturo Harmat, dell'archidiocesi di Strigonia.**¹⁵⁷ 14 » Al sig. Cristiano Giuseppe Maria Bierwagen, della diocesi di Breda. 23 » Al sig. Ottavio Vignati, della diocesi di Vicenza.¹⁵⁸

1943-ban Székesfehérváron, Székesfehérvár-egyházmegyei Cecília Egyesület alakuló közgyűlésén előadást tart „Liturgikus zenénk keresztmetszete” címmel. Hasonló témafelvetést már 1927-ben a „Feladataink”-ban megfogalmazott. Az eltelt 16 év egyházzenei és pedagógiai tapasztalatainak összegzése és egyfajta iránymutatás fogalmazódik meg ebben az előadásban. Mindezek a feltáró munkák és az erre való felkészülés, előkészületek már érlelik benne az összefoglaló művet: „A magyar muzsika hőskora és jelene” c. kötetben megjelenő „Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve” tanulmányát, mely 1944. folyamán készül. Mindeközben természetesen a tanítás, kórusvezetés, komponálás, az ezekkel járó szervezési feladatok is Harmat mindennapjaihoz tartoznak.

1.5 II. világháborús évek

A hagyatékban egy különös dossziéra bukkantam, mely a Bazilika kórustagjainak és azok házasársainak ún. származási tábláit tartalmazza. A kötelezően beadandó papírokat kísérő összesítésben és a hozzáfűzött levélben érezhető, hogy Harmat mindent megtett, hogy énekeseit a lehető legnagyobb biztonságban tartsa. Ugyanebben az évben nehéz lépésre szánta el magát, amikor feloszlatta a Bazilika zenekarát. Több olvasata is van ennek a döntésének. Szóbeli információk alapján úgy tudom, hogy rendkívüli nehézségek árán lehetett bármilyen előadást megszervezni a háború és a háborús veszteségek miatt. Így több esetben csak hiányos hangszerfelrakásban tudtak megszólalni a zeneművek a miséken, a próbákra járásról nem is beszélve. (Az alább idézett cikk is kitér ezen áldatlan állapotokra.) Harmat rendkívül igényes zenész lévén ezt a nívótlan zenei helyzetet nem engedhette. Ugyanakkor egybevágott ez az intézkedés az általa olyannyira tisztelt és egyházi szabályként elfogadott Motu proprio szellemiségével is.¹⁵⁹ Ez a döntése azonban nagy visszhangot váltott ki az egyházzenei körökben, olyannyira, hogy a Magyar Kórus is foglalkozott vele.¹⁶⁰

¹⁵⁷ kiemelés tőlem.

¹⁵⁸ <http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-34-1942-ocr.pdf>, 182.o.

¹⁵⁹ "A Motu proprio iránti elköteleződésének egyik leglátványosabb bizonyítékeként 1944-ben feloszlatta a templom zenekarát, hogy ezzel az egyház liturgikus szellemiségéhez a lehető legszigorúbban alkalmazkodjék."

http://docs.lfze.hu/netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/horvath_marton_levente/ 9.o.

¹⁶⁰ „1. Megütközéssel olvastam az újságban, hogy Harmath Artúr fölloszlatta a budapesti Szent István Bazilika zenekarát, mert ezzel »az Egyház liturgikus szelleméhez a legszigorúbban kíván alkalmazkodni«. Tudom, a Motu Proprio a megyéspüspök engedélyéhez köti a templomi zenekarok szereplését. Ám azt is tudom, hogy az illetékes püspökök mindenkor nemcsak a 3 budapesti főtemplom zenészmiséit tűrték meg, de az ellen sem emeltek kifogást, ha ünnepélyesebb alkalmakra más templomokban is játszottak zenekari miséket. A 3 főtemplomnak ilyen gyakorlata pedig több évszázados hagyományra támaszkodik. Nem kár ezt megbolygatni? Hisz a nagymisék híveit (akiknek

Külön lépéseket kellett tennie, amikor a zenekar már nem tudott működni, hogy legalább Pécsi Sebestyént, a Bazilika orgonistáját a lehető legtovább a zenei szolgálatban tudja tartani. Hogy a tényleges harcok alól megmentse őt, levelet írt a katonai főhatóságoknak, vázolvva benne a Bazilika zenei helyzetét is, különös fontosságot tulajdonítva az orgonistának.¹⁶¹ A háborús helyzet drámai valóságát érzékelteti az ostrom alatti utolsó liturgikus szolgálat lefolyása.

... a klérusnak és az egyházi muzikusok legjobbjainak is az volt legszentebb céljuk, hogy szélsőségesen ellenséges körülmények között is biztosítsák a szolgálat kontinuitását. A cél eléréséért hivatásukhoz méltó, mártíromságra kész lelki erővel küzdöttek. Visszatekintéseiben a Magyar Kórus számos példáját ismertette az egyházi zenészek helytállásának az ostrom heteiben. Harmat Artúr, a Szent István Bazilika karnagya így ecsetelte cecíliás társai előtt az ostrom alatti utolsó egyházi szolgálat lefolyását: »A körülzárás előtt karácsony első napján énekeltünk utoljára a Bazilikában. Háromnegyed órával a nagymise előtt megálltak a villamosok, de a kórus háromnegyed része még eljutott a templomba. Demény F-dúr miséje volt műsoron. Híveket alig láttunk a templomban, hiszen a távoli belövések már 2 hete nyugtalanították a fővárost. Gloria elején ágyúlövést kaptunk. Ez a bejárat domborművéből éppen azt a részletet pusztította el, mely a Gloria kezdő szavaival (et in terra pax) volt megjelölve. A mise folyamán még legalább 5 találat érte a templomot, a karzat rengett, mint hajó a tengeren. De a miséző pap nem hagyta abba s mi is tovább énekeltünk. Sanctus után egy újabb robbanás kiverte az összes ablakokat. Az erős téli huzat majd lesodort minket a kórusról. Dona nobis pacemnél leomlott a templom egyik tornya is. Arcunk vonaglott a halálfélelemtől, de végigénekeltek a szentmisét.«

A körülzárás előtt karácsony első napján énekeltünk utoljára a Bazilikában. Három-negyed órával a nagymise előtt megálltak a villamosok, de a kórus háromnegyed része még eljutott a templomba. Demény F-dúr miséje volt műsoron. Híveket alig láttunk a templomban, hiszen a távoli belövések már 2 hete nyugtalanították a

száma egyre fogy) épen e zenémisék vonzották! Kérdem azonkívül, hogy a mai háborús elszegényedésben nem antiszociális tett-e megfosztani a zenészeket megszokott mellékkeresetüktől? Felelet: Harmat Artúr a Bazilika zenekarát az illetékes tényezők engedélyével oszlatta fel. E templomnál semmi esetre sem beszélhetünk több évszázados hagyományról, mert mintegy 50 éve, hogy fölszentelték, zenekara pedig még 40 évig sem működött. Különben is nem ez az első eset, hogy a liturgikusabb szellem miatt föloszlatták egy templom zenekarát. Megtörtént ez – sok-sok külföldi templomon kívül – 1880-ban a pécsi székesegyházban is Dulánszky püspök rendelkezésére. Az így fölszabadult anyagiakból állították föl a Székesegyházi Énekesfű-Iskolát, mely ideális művészi és liturgikus berendezettségében ma is páratlanul áll hazánkban. Nagymisére pedig ne ingyenes hangverseny-igények miatt járjunk. Hanem azért mert az a szentmise legősibb, legliturgikusabb és legdrámább formája. A Bazilika volt zenészei (az Operaház művészei) nem panaszkodhatnak elvesztett kis mellékkeresetük miatt. Mert épen az ő túlsúfolt elfoglaltságuk következtében gyakran nélkülük kellett a megkezdett zenekari misétet befejezni.” A „Kérdések” rovatban megjelent szövegben nincs feltüntetve, hogy ki kérdez és az sem, hogy ki válaszol. „Kérdések”. Magyar Kórus 14/56 (1944. május): 1043.o.

¹⁶¹ Lásd in 7.1 281.o.

fővárost. Gloria elején ágyúlövést kaptunk. Ez a bejárat domborművéből éppen azt a részletet pusztította el, mely a Gloria kezdőszavaival (et in terra pax) volt megjelölve. A mise folyamán még legalább 5 találat érte a templomot, a karzat rengett, mint hajó a tengeren. De a miséző pap nem hagyta abba s mi is tovább énekeltünk. Sanctus után egy újabb robbanás kiverte az összes ablakokat. Az erős téli huzat majd lesodort minket a kórusról. Dona nobis pacemnél leomlott a templom egyik tornya is. Arcunk vonaglott a halálfélelemtől, de végigénekeltük a szentmisét.¹⁶²

1945-ben, a második világháború befejezése után az élet újrászervezése, a kórusok felélesztése, új művek alkotása, a tanítás helyreállítása új feladatok elé állította őt a zenei élet legkülönbözőbb pontjain.

1.6 1945-1962

Harmat Artúr 1945-ben ünnepelte 60. születésnapját, aminek alkalmából a sajtóban is köszöntötték.¹⁶³ Felkérték a Magyar Zeneművészek Szabad Szakszervezetének alelnöki posztjára, amelyet 1950-ig, a Művészeti Dolgozók Szakszervezetének megalakulásáig töltött be. 1946-ban 42 év szolgálat után nyugdíjba vonult a fővárosnál betöltött állásaiból. A Zeneakadémián továbbra is óradíjasként tanított az Egyházzenei és a Középiszkolai ének-zenetanárképző tanszakon. „1947-ben a Cecília-ünnepség az OMCE, az Országos Magyar Cecília Egyesület alapításának ötvenedik évfordulóját köszöntötte. Alkalmat kínált az ünnep arra, hogy az egyházi hierarchia kifejezze hálóját muzsikusaiknak nehéz időkben tanúsított áldozatkészségéért. Harmat Artúr a jubileum jelentőségét azáltal is kiemelte, hogy írásban összefoglalta a magyar egyházzene történetét. Írása olyan tömör és informatív, hogy a kései olvasónak nehezebb esik összefoglalásának szövegét nem idézni teljes terjedelmében.”¹⁶⁴ Ugyanebben az évben a Magyar Művészeti Tanács kórusmű írására kérte fel az 1948-as centenárius megünneplésére kiírt pályázatra. A Magyar Kórus kiadónál megjelent „Ellenponttan”c. könyvének I. kötete, melyben a Palestrina-stílus kétszólamú kompozíciós technikájába vezeti be az olvasót. Később (1956-ban) megjelent a tankönyv második kötete is, mely ugyanolyan felépítésben a háromszólamú kompozíciós elveket tanítja. A SZVU megjelenése előtti munkaként a népénekek tanulmányozásához hasonló méretű felkészülés, összehasonlító és elemzőmunka előzte meg ezeknek a tankönyveknek az elkészülését is¹⁶⁵.

¹⁶² Háborús élmények a fővárosban, Magyar Kórus 15/1 (1945. szeptember), 1121.o.

¹⁶³ lásd például Huber Frigyes: Harmat Artúr 60 éves, Magyar Kórus 15/1 (1945. szeptember), 1112–1113.

¹⁶⁴ Tallián Tibor: Szentzene - Az egyházi zenélés újjáéledése és likvidálása 133.o in: http://real.mtak.hu/21027/1/Tallian_tanul%C3%A1nyok2jav_szerz%C5%91.pdf

¹⁶⁵ Lásd in 7.1 fejezet 274-275-276-o.

Szintén ugyanebben az évben a Bartók Béla Szövetség társelnökévé választják.¹⁶⁶

Bartók Béla Szövetség Kodály által üdvözölt megalakulását a politikai hatalom rendelte el még 1948-ban. A szövetség tagjává vált minden olyan kórus, mely túlélte a kommunisták által kezdeményezett korábbi felosztatások hullámait. Kényszerszövetség volt ez, mely felszámolta a kórusok önállóságát, illetve a hajdani kóruszövetségek pluralitását, és a központosítás révén ellenőrizhetővé tette az egyes tagszervezetek tevékenységét... A Bartók Béla Szövetség a magyar dolgozók ének- és zenekarainak szakmai és politikai irányítója volt. Ennek keretében a szövetségbe belépett és tagdíjat fizető ének- és zenekarok számára karvezetői tanfolyamokat szervezett, kottákat kölcsönzött ill. adott el, ellenőrizte és megbírálta a tagok nyilvános fellépéseit, jóváhagyta műsorterveiket, megküldte a kötelezően előfizetendő Éneklő Nép c. sajtó kiadású lapját. Elnöke 1950-ben Marosán György volt.¹⁶⁷

A háború utáni megváltozott politikai helyzetre való tekintettel az életrajzában az egyházi vonatkozások gyakorlatilag megszűntek és kizárólag a zeneoktatásban betöltött szerepe, valamint a világi művekre koncentrált zeneszerzői munkássága dominál.

1949-ben megszüntették a Zeneakadémián az egyházzenei szakot. A Magyar Zeneművészek Szövetsége Zenetudományi Szakosztálya aktív tagjának hívta meg. Az állam egyházi dolgokhoz való viszonyulása fényében érdekes, hogy Harmat a gregorián énekről előadást tarthatott a Rádióban. Családi életében különleges változást hozott, hogy leánya Jerry házasságot kötött az így második házasságába lépő Maros Rudolf zeneszerzővel, aki a Zeneművészeti Főiskolán tanított. 1951-ben Harmat Artúr meghívást kapott a Zeneakadémián az újonnan alakult Zenetudományi Tanszakra Palestrina ellenpontot tanítani. Ebben az időszakban előadóművészként is gyakran felkérték őt. Egyházi kórusaival rendszeresen énekeltek a reneszánsz mesterektől, de 1955-ben a Magyar Rádió Énekkarával, Darázs Árpád karigazgató meghívására Palestrina motettákat vezényelt a rádióban. A Rádióújságban 1955-ben megjelent interjút Harmat Artúr így nyilatkozott:

1921 és 1927 között voltam a híres Palestrina kórus karnagya, és a Rádió első adásaiban ezzel az énekkarral szerepeltem. Mivel egyik kedvelt témám a reneszánsz muzsikája, nem volt nehéz felismerni, hogy a Rádió ennek az ízlést nemesítő, pompás művészetnek népszerűsítője lehet. Ennek érdekében tartottam előadásokat a gregorianumról, Lassusról és Palestrináról. Az elmúlt, 1955-ös évben pedig boldogan fogadtam a Rádióénekkar

¹⁶⁶ A különféle állami pozíciók, melyekre felkérték, sok esetben egyrészt a korábbi évekből adódó nagy nevének, tiszteletreméltóságának köszönhetőek, másrészt éppen az egyházzal kapcsolódó életében keresendőek, így mutatva legitimitációját a külvilág felé. lásd: Tallián Tibor: Bartók Béla Szövetség 247-257.o. in http://real.mtak.hu/21027/1/Tallian_tanulm%C3%A1nyok2jav_szerz%C5%91.pdf

¹⁶⁷ Péteri Lóránt: Zene, oktatás, tudomány, politika Kodály és az államszocializmus művelődéspolitikája (1948–1967) <http://www.forrasfolyoirat.hu/0712/peteri.pdf> és <https://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=3739>

meghívását, hogy vendégkarnagyként Palestrina motettáit és madrigáljait tanulmányozzuk és adjuk elő.¹⁶⁸

1956-ban megjelent az Ellenponttan II. kötete a Zeneműkiadó Vállalatnál. Nagyszabású hangverseny keretében az Állami Népi Együttes és a Néphadsereg Férfikara bemutatót tartott műveiből. Munkásságát ez évben Erkel díjjal ismerték el, melynek I.fokozatát kapta meg. Ez alkalomból mutatták be a Szép Ilonka kantátáját, mely az ismert Vörösmarty verset zenésítette meg.¹⁶⁹ 1957-ben a Szent István Társulat kiadásában megjelent a Werner Alajossal szerkesztett Cantus cantorum c. énekgyűjtemény, a szertartások egy részének magyar nyelvű fordításával és bőséges magyarázatával.

Szólnom kell a Szent István Társulatnál 1957-ben kiadott Cantus Cantorumról, hazai földön mostanáig legnagyobb énekgyűjteményünkről, amelynek liturgikus részét nagy gonddal, nagy tudással és óriási munkával Werner Alajos állította össze. Magában foglalja valamennyi szertartásunk gregorián énekeit és először hozza nálunk a megújított nagyhét énekrendjét. A Cantus Cantorum, amellyel a külföldieket is messze megelőztük, immár a hazai kántorképző tanfolyamok nélkülözhetetlen segédkönyve lett.¹⁷⁰

1958-ban két újabb világi műve jelent meg: az Arany János versére komponált Máttyás anyja c., valamint Petőfi: Honfidalá-ra írt kórusművek. 1959-ben megvált a zeneakadémiai tanítástól. Ennek mikéntjére, okaira nem sikerült fényt derítenem. 1959 márciusában készült róla egy állambiztonsági fénykép Székesfehérváron, melyen együtt látszik Werner Alajossal és Kertész Gyulával.¹⁷¹ Nem sokkal halála előtt

¹⁶⁸ RÁDIÓFÓNIA 75 esztendő a magyar zene hullámhosszán (1925 - 2000) A rádiósorozat rövidített, írásos változata Összeállította: Bieliczkyne Búzás Éva 2. kötet: 1945-1974 . 143. o in:

http://mek.oszk.hu/14600/14630/pdf/14630_2.pdf

¹⁶⁹ „Vörösmarty Mihálynak, a reformkor nagy költőjének kettős évfordulóját ünnepelte 1955-ben a magyar kulturális élet: száz évvel korábban, 1855. november 19-én halt meg és 155 évvel korábban, 1800. december 1-jén született. E két dátum között rendezték meg a Vörösmarty- ünnepségeket. Az országos megemlékezésekhez a Rádió is csatlakozott, elsősorban az irodalmi osztály műsoraival. A zenei osztálynak is sikerült méltó módon megemlékezni a nagy magyar költőről: 1955. november 18-án mutatták be Harmat Artúr „Szép Ilonka” c. kantátáját, amelyet Vörösmarty Mihály egyik legszebb elbeszélő költeményére komponált. A rádióújságban a zeneszerző így vallott új művéről: „A „Szép Ilonka” c. kantátámat állami megrendelésre komponáltam. Már régen megkapott Vörösmarty Mihály költeményének szépsége, és amikor kantáta írásával bíztak meg, habozás nélkül ezt a témát választottam. A kantátát a Rádió mutatta be, Gyurkovics Mária, Simándy József, Melis György, a Budapesti Kórus és a Rádiózenekar előadásában, Forrai Miklós vezényletével.” A „Szép Ilonka” bemutatója nagy sikert aratott, még kulturális körökben is felfigyeltek rá és az akkor 70 éves Harmat Artúrt „Erkel-díjjal” tüntették ki, hivatkozva több évtizedes zeneszerzői és pedagógiai munkásságára is.” RÁDIÓFÓNIA 75 esztendő a magyar zene hullámhosszán (1925 - 2000) A rádiósorozat rövidített, írásos változata Összeállította: Bieliczkyne Búzás Éva 2. kötet: 1945-1974. 68.o. in: http://mek.oszk.hu/14600/14630/pdf/14630_2.pdf

¹⁷⁰ He/Cvm 10.o.

¹⁷¹ Forrás: Kabay Barna és Perényi Katalin: Hitvallók és ügynökök c. dokumentumfilmje. A rendezővel folytatott beszélgetésem alapján kiderült, hogy semmiféle más ilyen irányú dokumentumot nem találtak a filmhez folytatott adatgyűjtés kapcsán. A fent említett fénykép egy a filmről szóló cikkben is megjelent.

tanítványa kérésére megkomponálta utolsó művét: *O crux ave spes nagybőjti* himnuszt.¹⁷²

„Az utolsó években a művész már hamar elfáradt, ahogy a lánya visszaemlékezik. 1962. február végén már nagyon fáradtnak érezte magát. Az orvos legalább pár napos ágynyugalmat javasolt részére. De néhány nap múlva egészségi állapota lényegesen romlott. 1962. április 13-án kórházba kellett vinni. Éppen Nagyböjt idején. Harmat állapota már nagyon súlyos volt. 1962. április 20.-án, Nagypénteken visszaadta lelkét Teremtőjének. A halál okát a boncolás állapította meg: ezek szerint a belső szerveit teljesen megtámadta a rosszindulatú daganat. Fejfáján lévő zsoltáridézet szemléletesen fejezi ki Istenbe vetett hitét és bizalmát: *Nem halok meg, hanem élek, és hirdetem az Úrnak műveit. (Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini.)* (117:17) 1962. április 27-én volt a temetés a budapesti Farkasréti temetőben. A temetést Shvoy Lajos végezte. Az utolsó útjára elkísérték zeneszerző kortársai és két nagy énekkar a *De profundis* motettát énekelte. A gyászmisét az elhunyt emlékére a Szent István bazilikában tartották, ahol 19 éven át vezette a kórust.¹⁷³

Számtalan nekrológ, visszaemlékezés íródott halálakor. Sok közülük összefoglalja az egész életművet. Ilyen pl. Huber Frigyes esztergomi egyházmegyes teológiai tanáré is.¹⁷⁴

2 Műelemzések

„Harmat Artúr a szentzenében tökéletesen benne élő muzsikusz volt, zeneszerzői működését a permanens egyházzenei tevékenység szabta meg. Bizonyos értelemben annak a regens chori hagyománynak volt fegyelmezett folytatója, amely a zeneszerzői önmegvalósításnál, a téveszthetetlenül személyes stílusnál előbbre helyezte a zene célszerűségét, liturgikus funkcionalitását. Ugyanakkor igényessége és nagy zenei műveltsége megóvta őt attól, hogy avított, retrospektív, vagy éppen retrográd zenét komponáljon. Harmat osztozott Bárdos Lajos körével a katolikus egyházzenei reformokra irányuló törekvésben, sőt azzal, hogy kiadta a *Szent* vagy *Uram* című katolikus népénekgyűjteményt, a megújulás legfontosabb kezdeményezői közé lépett. Mind a népénekhagyomány

¹⁷² Tóth József karnagy úr, aki magántanítványként tanult egyházzenét Harmat Artúrnál, osztotta meg velem ezt az információt, valamint Serly Lajos és Dr. Papp László által írt megemlékezés is így írja. Szintén Tóth József mondta el azt az 1961-ben történt esetet is, melyben Harmat Artúr egy szentgyónása alkalmával penitenciaként azt kapta, hogy a Most segíts meg Mária kezdetű imádságot mondja el. A gyóntató atya megkérdezte, hogy ismeri-e. Harmat Artúr hazaérve az elégtételt úgy végezte el, hogy népénekyszerű dallamot és kíséretet komponált az imádság szövegére.

¹⁷³ Medek 55.-56. o.

¹⁷⁴ Lelőhelye: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Papp László hagyatéka (IV.224).

archaizmus, mind a Kodály-iskola magyar parasztzenei nyelvezete hagyott valamelyes nyomot egyéni stílusán, de távolról sem határozta azt meg. Zenéje domináns tényezőjének a szelíden romantikus ihletű vallásos lírát érzi a hallgató, aki a megtisztulás érzésével követi, ahogyan a komponista dalszerű, meghitt fordulatok egymáshoz fűzésével recitálja végig a liturgikus szöveget.”¹⁷⁵

Személyes tapasztalatom szerint Harmat Artúr műveit szinte egyáltalán nem ismeri a zenésztársadalom, beleértve a templomi kórusokat és karnagyait is. Fehér László karnagy úr a Bazilikában ápolja ugyan a Harmat örökséget, – például a mai napig Harmat Szent István miséjét éneklük augusztus 20.-án – műveit több alkalommal megszólaltatják, de más templomokban, ahova Harmatnak nem volt személyes kötődése, gyakorlatilag sohasem hangzanak fel alkotásai. Ezt a hiányt szeretném pótolni most legalább azzal, hogy néhány könnyen megtanulható, jól énekelhető és használható művét az elemzések által, bőséges kottaképekkel illusztrálva a széles olvasóközönség elé tárom.

Harmat Artúr majdnem kétszáz egyházzenei műve közül olyan alkotásokat kívánok bemutatni, amelyek különféle liturgikus időkre, liturgikus alkalmakra (úgy a misékre, mint zsolozsmákra) készültek. Ezek a művek tényleges használatra íródtak, a liturgiának szerves részét alkotják. A kórusművek nagy száma miatt e munka keretei megszabták a mozgásteremet, így pl. a misékkal kényszerűségből nem foglalkoztam. Két nagy csoportba osztva a népének- illetve gregorián ihletésű kórusművek kerültek most előtérbe. Ezen belül az elemzett művek választásánál figyelembe vettem a minél szélesebb körű liturgiai spektrumot. Az előadói apparátus tekintetében az a capella és orgonakíséretes művekkel foglalkoztam. Egyéb és nem kifejezetten liturgiában alkalmazható egyházzenei művei közül is választottam bemutatásra.

Mivel az alkotások egy része nem volt kiadva, hanem csak kézzel írt formában a templomi énekkar számára készült, – tehát bolti forgalomban, akár még nyomtatásban sem fellelhető – valamint maguk a művek gyakorlatilag ismeretlenek a szakemberek előtt is, ezért kottaidézeteket is igen nagy számban helyeztem el az elemzések szövegében. Érdekesnek tartottam, – vállalva azt, hogy a kottapéldák nem egységesek – hogy a fellelt kottákat úgy közlöm, ahogy a templomi kottatárba eredetileg került és megőrződött.

Bizonyos tételeknél lábjegyzetben közlöm a szöveget és magyar nyelvű fordítását is. Megítélésem szerint a műelemzés jobb megértéséhez járulhat hozzá, mert ezek a szövegek kevéssé ismertek.

2.1 Népének-ihletésű művek

2.1.1 Négy karácsonyi ének (háromszólamú egyneműkarra)

¹⁷⁵ Tallián Tibor: Szentzene: *Az egyházi zenélés újjáéledése és likvidálása* – tanulmány http://real.mtak.hu/21027/1/Tallian_tanulm%C3%A1nyok2jav_szerz%C5%91.pdf, 201.o.

449. Csordapásztorok...¹⁷⁶

A ciklus első darabja jelképes választás lehet. A „Csordapásztorok” kezdetű ének a karácsony ünnepéhez kötődő, a Jézus születésének körülményeit bemutató, megjelenítő betlehemes népszokásban őrződött meg. A pásztorok imádásának történetét mesei egyszerűségben, mégis veretes szavakkal a maga nemességében tárja elénk.¹⁷⁷

A 'Csordapásztorok' kezdetű karácsonyi ének első dokumentuma ugyan 17. századi, de egyes szövegmotívumai alapján (pl. a Zsigmond király híres 'friss palotájára' hivatkozó sor),¹⁷⁸ továbbá zenei stílusa, s a templomi éneklésben és a népszokásokban való elterjedtsége miatt a történészek középkorinak tartják. A karácsony éjszaka történetét elmondó darab talán diákok rekordációs (ünnep hirdető) éneke lehetett; sokfelé ma is karácsonyi köszöntőként használják.¹⁷⁹

Mint annyi népdalunknál is megfigyelhető, kiterjedt dallamváltozati térképe van.

A magyar dallamtörténetnek egyik legbecsesebb emléke tehát földrajzilag nagyjából elhatárolható, kisebb csoportokkal mégis összekötött tonális változatokban él. E szétágazás semmi esetre sem romlásnak következménye, hanem a dallam karakterével, a tonális régebbi (centrális dallammagoktól meghatározott) fogalmával áll összefüggésben, s magában is támogatja az irodalmilag-zeneileg már valószínűsített középkori eredetet. A CC adatát a változatrendszer létező, de mellékes ágnak, esetleges és valószínűleg igen kései lejegyzésnek mutatja. Ha tonális elsődlegesség kérdése fölvethető, a fríg változat mellett szólnak az érvek.¹⁸⁰ „Egyik legrégebbi, s valószínűleg magyar eredetű karácsonyi énekünk szétágazó változatait történeti és népzenei forrásokból összevetve, Papp Géza a CC dór dallamát (1. a./ példánk) tartja az altípusok („alföldi” fríg, „erdélyi” dór) ősenek...A templomi ének, betlehemes ének, kánta funkcióban igen élő, s a többi történeti típusoknál jobban gyűjtött népének mintegy

¹⁷⁶ Megjelent: Melléklet a Magyar Kórus 36. számához, Magyar Kórus, Bp. 1939. (A 3. számtól minden egyes laphoz zenei melléklet is tartozott, melyben a megjelentetett műveket folyamatos számozással látták el.) A tételcímelek előtti számozás az eredeti kiadást idézi.

¹⁷⁷ „Valószínűleg középkori szöveg és dallam, legrégebbi karácsonyi énekeink közé tartozik. Bár stílusa a gregorián zenére emlékeztet, úgy látszik, nem fordítás, dallama sem átvétel, hanem magyarországi alkotás.” Dobszay László: *A magyar dal könyve*, Zeneműkiadó, Bp. 1984, 399.o.

¹⁷⁸ „Luxemburgi Zsigmond (1368–1437) német-római császár és magyar király...pozsonyi, tatai építkezéseinek nagy része, amint a híres budai Friss palota is – amelynek emlékét a Csordapásztorok karácsonyi énekünk őrzi, – sajnálatos módon elpusztult.” Subicz-Marsi Edit tanulmánya <http://hbze.hu/zenei-elet-a-reneszansz-kori-magyarorszagon/>

¹⁷⁹ Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 60.old.

¹⁸⁰ Szendrei Janka – Dobszay László – Rajeczky Benjamin: *XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1979. II. kötet 49-50. o. A kottapéldákat ld. I. kötet 101-105.o.

220 adatát rendezve...számban és szilárdságban kiemelkedik a fríg típus.¹⁸¹

Csor - da - pászto - rok Mi - dőn Bet - le - hem - ben Csordát ő - riz - nek éj - jel a me - ző - ben.

Csor - da Pászto - rok midőn Bethle - hemben Csordát ő - riz - nek éjjel az me - ző - ben.

Poco rubato ♩=98 ♩=94

El - in - du - lá - nak és el is ju - tá - nak Szűz Má - ri - já - nak Köszöntést mondá - nak.

2. ábra Szendrei Janka – Dobszay László – Rajeczky Benjamin: XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben, Akadémiai Kiadó, Budapest 1979. . I. kötet 101. o, (a,d,e példa)

Az akkoriban még éppen kibontakozó népdalgyűjtés mozgalmának eredményeit bizonyára ismerte Harmat Artúr, hiszen a Szent vagy, Uram! kiadvány dallamainak alapos tanulmányozása okán Kodály Zoltánnal is szoros kapcsolatban állt. Azonban a népdalok rendszerezése, értelmezése, elemzése a későbbi korok kutatóira várt, Harmat Artúr ezekről még nem tudhatott. Ráadásul ő nem ezen a zenei ösvényen indult el, hatalmas életművében más utakat járt be. De nyilván számára is feltétlenül érezhető volt e dallam veretessége és értéke.

A ciklus első tételének (Csordapásztorok) címe alatti jelzés: (SZVU 20 sz.)¹⁸²
A fent idézett dallamok közül Harmat az első változatot közli a SZVU gyűjteményben, 4/4-es ütembe szorított, szabályozott ritmussal.

^s

Csordapászto - rok midőn Betlehem - ben

csordát ő - riz - nek éj - jel a me - ző - ben,

3. ábra Hozsanna 20. sz.

¹⁸¹ I.m. II. kötet 49.o.

¹⁸² Az SZVU. 20 sz. ének hivatkozása: Deák: *Énekgyűjtemény* (1774) – Kisdi: *Cantus Catholici* (1651) „Az első énekeskönyvi közlés (Cantus Catholici) valószínűleg hibás; a későbbi énektárak általában a fríg forma valamely variánsát közlik (így a SZVU is, de a dallam második felét megismételve).” Dobszay László: *A magyar népdal I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 60.old.

A sokverses¹⁸³ dallam nem minden strófáját komponálja meg a szerző és máshogy is számozza a kórusműben az ismert versszakokat. A viszonylag rövid ének dallamának sokszori ismétlését dinamikai változatosságok tárházaként használja fel Harmat. A tempójelzésként kiírt „Vigan” utasítás a karácsonyi örömhírt és egyúttal a betlehemes népi játék életteli, a profán világba hídként átnyúló mivoltát is kifejezi. A dallam jelentőségét kihangsúlyozandó, a tétel unisono indul, az általánosan használt előadásmód szerinti ismétlést pedig kottával kiírva, tehát nem ismétlőjelet használva közli.

Vigan. HARMAT ARTÚR

I. 1. Csor-da-pász-to-rok mi-dőn Bet-le-hem-ben
2. Űd-vőz-légy Jé-zus, pász-to-rok Ki-rá-lya,

II. Csor-dát ő-riz-nek éj-jel a me-ző-ben,
Bű-nős em-be-rek ke-gyes Meg-vál-tó-ja,

III. Csor-dát ő-riz-nek éj-jel a me-ző-ben,
Bű-nős em-be-rek ke-gyes Meg-vál-tó-ja. Ah!

4. ábra Csordapásztorok, 1.o. Melléklet a Magyar Kórus 36. számához, Magyar Kórus, Bp. 1939.

Az „Isten angyali” szövegrésznél a korábbi cisz fríg fisz frígre vált, ezzel egyidejűleg a dinamika is megváltozik és pianoval, illetve pianissimoval fejezi ki a versszak áhítatos jellegét. A dallam továbbra is kiemelt szerepet kap a felső szólamban, míg a 2. és 3. szólam egész kotta értékű ritmusban halad. Egyszerű terc szól a kíséretben, amely minden egyes dallamhanggal más-más hangzást alkot. Rögtön az indulásnál érdekes színezetet ad, hogy c hangot használ a cisz helyett a fisz fríg hangnembéli III⁶ akkordban és az ütemben végig. Az elgondolást olyannyira megerősíti a szerző, hogy két ütemmel később ismét a c hang dominál, ekkor már a fisz alaphanggal, szűk kvintú, hiányos szeptimakkordban értelmezve. (Ennek az I⁷ akkordnak a hiányzó terce nagyon a fülünkben van, hiszen a dallam ugyanebben az ütemben kétszer is hozza.) Az említett két ütem – megerősítve a c hang fontosságát –

¹⁸³ A SZVU 20. sz. 13 versszakot közöl.

keretbe foglalja a köztes két ütemet, ahol viszont a dallamban dominál a cisz hang, emlékeztetve a tercrokön n3-k3 váltakozásának ringására.

Kísé lassabban.

p

Is - ten an - gya - li jö - vé - nek mel - lé - jük,
Má - ri - a, te is kö - nyö - rögj é - ret - tünk,

1-2. a a

mp

Nagy fé - le - lem - mel te - lék meg ő szi - vük, Nagy fé - le - lem - mel
Hogy ha - lá - lunkkor bol - do - gok le - hessünk, Hogy ha - lá - lunkkor

a a *mp*
a

5. ábra Csordapásztorok, 2.o.

Egy betoldott ütemmel vezet át a következő versszakra, amely ismét a cisz-fríg tonalitásban mozog. Ebben a plusz ütemben a dallam zárómotívumát ismétli meg egy kvarttal mélyebben, mely így egy folyamatos skálamenettel éri el a következő versszak tonalitását.

rit. *Ünnepélyesen.*

te - lék meg ő szi - vük. Te - lék meg ő szi - vük. » Ö - römet mon -
bol - do - gok le - hessünk. Bol - do - gok le - hessünk. Di - csőség né -

rit.

a

6. ábra Csordapásztorok, 3.o.

Az „Örömet mondok” szövegrésznél a szófestés, a láttatás eszközével élve a *f* dinamikai jelzés segíti az örömjongás plasztikus kifejezését. A dallam ritmusértéke negyedre vált és az egész zenei elgondolás is patetikusabbá válik, mintha az angyal szavát illusztrálná. A dallam a 2. szólamba kerül, melyet a 3. szólam terc- ill. szextpárhuzamban kísér, ritmikailag együtt mozogva vele. Egy ütemmel később lép be az 1. szólam, a Harmat által igen kedvelt imitációs technikát alkalmazva, a két szólam között egy kvartkánont hozva létre. Ezáltal az eddig alkalmazott két fríg tonalitás (cisz, fisz) mintegy egymásra rétegződik.

» Ö - rő - met mondok, nagy ö - rő - met nék - tek,
Di - cső - ség né - ked, ő - rők A - tya - is - ten,

dok, nagy ö - rő - met nék - tek, Mert ma szü - le -
ked, ő - rők A - tya - is - ten, Te kis - ded Jé -

Mert ma szü - le - tett a ti üd - vős - ség - tek,
Te kis - ded Jé - zus és Szent - lé - lek - is - ten,

tett a ti üd - vős - ség - tek, Mert ma szü - le -
zus és Szent - lé - lek - is - ten, Te kis - ded Jé -

7. ábra Csordapásztorok, 3.o.

Ellenponttankönyvének második kötetében, a háromszólamú Palestrina-gyakorlatot tanítja Harmat Artúr. Ebben külön fejezetet szentel az imitáció témakörében az „Egyházi népelemek, mint kantusz-firmusz” -nak.

Az ősi magyar egyházi népelemek és a protestáns korálok jelentékeny része is (nem mind!) jól felhasználható háromszólamú imitációs tételek alapdallamául. Ezekben minden egyes verssort külön imitációszakasznak dolgozhatunk fel. (Mint ahogyan ezt Palestrinának a gregorián himnuszokból tehát ugyancsak verssorszerkezetes énekekből átvett alapdallamokra komponált motettáiknál is tettek.) Természetes, hogy az ellenpontozó szólamok nem hallgatnak el a cantus firmus verssorvégeivel egyidejűleg, hanem ezeken átnyúlva, az alapdallam következő verssora belépésekor – vagy valamivel később – alkotnak csak szakaszrészletet, amelyből ugyancsak nem egyszerre, hanem egymás után kilépve, hosszabb rövidebb szüneteléssel indítják el a következő imitációszakaszt. Régi egyházi énekeink kezdő hangja nem mindenütt teszi lehetségessé az ellenpontozó szólamoknak a tonikai akkordból való indítását. De ez nem baj, ez a gregorián cantus firmus-oknál is előfordul..., különösen a zsoltármelódiáknál.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Harmat Artúr: *Ellenponttan II. Háromszólamú ellenpont*, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1956. 115-116.o. Ugyanebben a fejezetben közli az általa ezen elvek alapján feldolgozott Leborulva áldlak...kezdetű népelemeket is, mint egy gyakorlatot a fenti megállapítások, szabályok bemutatására, bizonyítására.

8. ábra Csordapásztorok, 3-4.o.

Nyolc ütemes coda zárja le a tételt – a népének dallam vágataiból épített független melódiákat adva mindhárom szólamnak, bár érzékelhetően a vezető szerep megmarad az első szólamnál. Ezt emeli ki a másik két szólam együtt mozgása és az 1. szólam szövegi eltolódása a két kísérő szólamhoz képest. A piccardiai terces zárlatot erősen feszíti az előkészítő a-ra és gisz-re épített hiányos szeptimakkord, valamint a már zárlatra megérkezésből még egy szekundra ellépő, egy utolsó diszsonáns feszülést adó hajlítás. A feldolgozásban 2. versszakként jelöli Harmat a kottában a mű teljes ismétlését, valójában 6 versszakot használ fel az eredeti dallamból¹⁸⁵. Így amikor előlről kezdi a kórus a 2. versszaknak jelölt „Üdvözlégy Jézus” kezdetű strófával, ismét az unisono dallamban egyesülnek a szólamok, külön kiemelve ezzel a szöveg jelentőségét, a háromszólamú coda után.

450. A szép Szűz Mária...

A szép Szűz Mária kezdetű ének, Mária „altatódala” közkedvelt népénekünk. „A nép a kised Jézus és az Istenszülő Mária iránti gyöngéd szeretetét fejezi ki a máriás bölcsődalokban.”¹⁸⁶ Gondolatiságát, a karácsony ünnepének melegségét, bensőséges mivoltát megjelenítő szövege mellett a 3/4-es lüktetés ringatása és a dallam cantabilitása is nagyban hozzájárult elterjedtségéhez. Nyilván nem véletlen a Harmat által ciklusba választása sem. A cím alatti jelzés: (SZVU 19).¹⁸⁷ Tempójelzése: Lassan – amit az ének bölcsődal – mivolta predestinál. A népénekdallamot a második szólam kapta. Az első szólam a már jól ismert kánon kompozíciós technikával lép be egy ütemmel később, bár kíséretfunkcióval, mivel a szöveget csak a 2. szólam hordozza.

¹⁸⁵ 1.Csordapásztorok...2. Isten angyali...3. Örömet mondok...10. Üdvözlégy...12. Mária, te is...13. Dicsőség néked (SZVU 20.).

¹⁸⁶ Éneklő Egyház 120.o.

¹⁸⁷ Az SZVU 19 sz. ének hivatkozása: Bozóki: *Énekeskönyv* (1797).

1-3. A - ludj, a - ludj.

I. *Lassan.* *pp*

1. A szép Szűz Má-ri - a szent Fi - á - nak, Im - igen
2. A-ludj el mag-za-tom, na-pom fé- nye. É - le - tem
3. A-ludj el fi-acskám ró - zsa-szá - lam, A-ludj el

II. *mf*

III. *p*

1-3. A - ludj, a - ludj.

é - ne-kelt kis Jé - zus - nak: } 1-3. Ó - rő-mest rin-gat - lak,
e - gyét - len szép re - mé - nye: }
vi - o - lám én zöld á - gam.

ludj, a - ludj. Ó - rő-mest

A - ludj, a - ludj. *rall.* *Fine.*

Szi-ve-m-ből ó - bajt - lak, A - ludj, a - ludj. Ó - rő-mest

rall.

9. ábra A Szép Szűz Mária, 4.o. Melléklet a Magyar Kórus 36. számához, Magyar Kórus, Bp. 1939.

A refrénben a szerző már nem alkalmazza az imitációs technikát. Itt inkább a különlegesebb hangzások kerülnek előtérbe a tonalitást feszegető módosított hangok (asz, esz), az esz-f-g-asz hangokra épített hármashangzatmenet kis- és nagy terceinek váltakozása által.

451. Messiásunk születik ma...

A cím alatti jelzés: (SZVU 17 sz).¹⁸⁸ Az égből színméz csörgedez... kezdetű népelemek jelöli. Szokatlan módon ez a feldolgozás önálló címet is kapott. Tempójelzése: Gyorsan. (A ciklusban előtte álló lassú bölcsődal-tétel és az ugyanúgy 3/4-es metrumban induló gyors tétel szép kontrasztot alkot.) Népelemeink között különleges, hogy a dallam első része 3/4-ben, míg a második fele 4/4-ben mozog. Bár Harmat művében a kotta szerint 2 versszakot, valójában a népelemek mind a négy versszakát feldolgozza. A páratlan versszakok, harmonizálási variációként – a dallamot is másik szólamnak adva egy újabb verziót nyújtanak. Ugyanitt él a szerző – az egyébként népelemeknél is megszokott – ismétlés lehetőségével. Ezáltal teret ad a dinamikai és a tempó csökkenésnek, mely a *pp* Coda 4 ütemében teljeseedik ki. A dallam apró díszítése a kadenciában apró finomság, melyet igen ritkán alkalmaz Harmat a népelemek feldolgozásaiban. A tétel indításakor az alsó szólam orgonapontja fölött szólal meg a népelemek 3/4 lüktetésű dallama a legfelső szólamban, melyet ellenpontoz a középső szólam, az utolsó négy ütemben kifejezetten hangsúlyozva a disszonancia-konzonancia érzést a szekund utköztetésekkel (lásd 7.-9. ütem: asz/b, g/asz, f/g). Az ellenmozgásban¹⁸⁹ haladó középső szólam hangonkénti lépcsőzetes

¹⁸⁸ Az SZVU 17 sz. ének hivatkozása: Szegedi: *Cantus Catholici* (1674) – Harsányi Lajos

¹⁸⁹ „motus contrarius”.

mozgása ezzel egyúttal kiegészíti a dallam természetes ereszkedését is.¹⁹⁰ (ld. 3.-6. ütem)

Gyorsan.

1. Az ég - ből szin - méz csör - ge -
2. Fel - ser - ken - nek a pász - to -

1. Az ég - ből szin - méz
2. Fel - ser - ken - nek a

dez, A lég - ben il - lat len - ge - dez.
rok, A szi - vük han - go - san do - bog.

A lég - ben il - lat, il - lat len - ge - dez.
A szi - vük, szi - vük han - go - san do - bog.

csör - gé - dez.
pász - to - rok.

10. ábra *Messiásunk születik ma*, 5.o. Melléklet a *Magyar Kórus* 36. számához, Magyar Kórus, Bp. 1939.

A 4/4-es dallam továbbra is a felső szólamban maradván a két alsó szólam tercelő kíséretével adja a harmóniát. A következő versszakra fordulást bővített VI. kvartszext akkordú álzárattal oldja meg a szerző, fenntartva a várakozás érzését.

Moz - dul az ég, áll a csil - lag. Ég ka - pu - i már ki - nyil - nak.
Vi - szik nyájuk kis bá - rá - nyát, Jámbor szi - vük szin - a - ra - nyát.
Kissé lassabban.

p Mes - si - á - sunk á - sunk
Kis - ded Jé - zus Jé - zus

Mes - si - á - sunk szü - le - tik ma
Kis - ded Jé - zus ö - rö - mé - re

szü - le - tik ma
ö - rö - mé - re

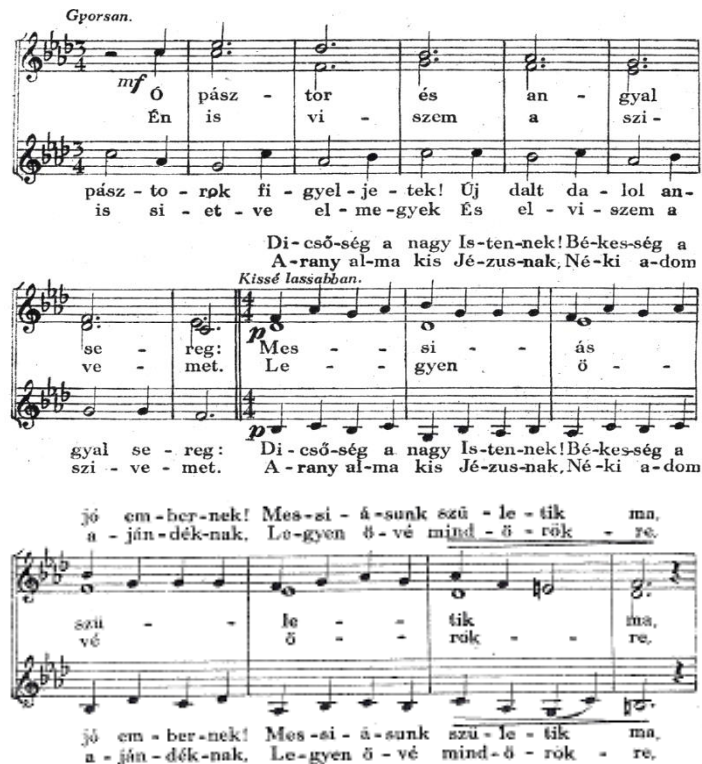
Ó
Én

11. ábra *Messiásunk születik ma*, 5.o.

¹⁹⁰ „A Palestrina-stílus, éppúgy, mint a gregorián ének, szereti a dallam lépcsőzetes mozgását... Az ellenmozgás biztosítja legjobban az egyes szólamok önálló, egyéni és akusztikailag is a legelőnyösebben érvényesülő életét és ez fejezi ki a polifónia lényegét is a legjellegzetesebben. Ezért különösen ajánlatos. Hibalehetőségre alig nyújt alkalmat.” Harmat Artúr: *Ellenponttan I. Kétszólamú ellenpont*, Magyar Kórus Budapest, 1947. 17.o, 23.o.

A következő versszak új színekkel, új hangszerelésben jelentkezik. A dallamot a legelső szólam hozza, melyet most – egy hangzat kivételével – a két felső szólam tercpárhuzamú szólamvezetése kísér.

Gporsan.

mf Ó pász - tor és an - gyal
Én is vi - szem a szi -
pász - to - rók fi - gyel - je - tek! Új dalt da - lol an -
is si - et - ve el - me - gyek És el - vi - szem a
Di - cső - ség a nagy Is - ten - nek! Bé - kes - ség a
A - rany al - ma kis Jé - zus - nak, Né - ki a - dom
Kissé lassabban.
se - reg: Mes - si - á - s - unk szü - le - tik ma,
ve - met. Le - gyen ő - vé mind - ő - rök - re.
szü - le - tik ma,
vé - ő - rök - re.
jó em - ber - nek! Mes - si - á - s - unk szü - le - tik ma,
a - ján - dék - nak, Le - gyen ő - vé mind - ő - rök - re.

12. ábra Messiásunk születik ma, 6.o.

A páros lüktetésű résznél a dallamot ismét a felső szólam veszi át, melyhez dallamos, mozgó kíséretként csatlakozik az alsó szólam, jellemzően szext hangközzel. Ellensúlyozva ezt a dinamikus mozgást, a középső szólam statikus, egészskottákban, kizárólag szekundot lépve színezi meg a két szélső szólam dallamívét.

Az első versszak analóg zárlatát némiképp felidézve, de új szint hozva emelt alapú IV. fokon áll meg, amit egyedi megoldással, váratlanul és különleges módon egyetlen hanggal, egyetlen ütemmel megtold – amely rávezet a népénekdallam ismétlésére.

szü - le - tik ma,
mind - ő - rök - re.
Még lassabban.
pp Di - cső - ség a nagy Is - ten - nek! Bé - kes - ség a
A - rany al - ma kis Jé - zus - nak, Né - ki a - dom
pp ma.
ah.

pp Di - cső - ség a nagy Is - ten - nek! Bé - kes - ség a
A - rany al - ma kis Jé - zus - nak, Né - ki a - dom
pp ma.
ah.

M.K.426.

13. ábra Messiásunk születik ma, 6.o.

Az ismétlésben a népénekdallamot a középső szólam kapja. Az alsó szólam bár kíséretként itt is párhuzamban halad a dallammal – mely átkerül a 2. szólamba – megtartva funkcióját, más, kicsit díszesebb melódiát mutatva kíséri a népéneket. A felső szólam pedig orgonapontként, két ütemenként feljebb lépve mindössze terc hangterjedelmet bejárva adja a hangzatok színezetét.

The image shows two systems of musical notation for a choral piece. The first system is in 2/4 time, marked *mf*. The lyrics are: "jó em-ber-nek! Mes-si - á-sunk szü - le - tik ma, a - ján-dék-nak, Le-gyen ő - vé mind - ő - rök - re, re." The second system is also in 2/4 time, marked *pp* and *Lento*, with a *rall.* section. The lyrics are: "szü - le - tik ma. mind - ő - rök - re. Mes - si - á - sunk szü - le - tik, szü - le - tik ma. Le - gyen ő - vé mind - ő - rök - re, ő - rök - re. ma. szü - le - tik ma. mind - ő - rök - re." The notation includes various dynamics and tempo markings.

14. ábra Messiásunk születik ma, 7.o.

A *Lento* tempójelzésű Coda dallama a középső szólamban marad, finom disszonanciák kísérik a másik két szólamban egészen az unisono záróhangig.

452. Nagy örömnep...

A cím alatti jelzés: (SZVU 28).¹⁹¹

A ciklust lezáró tétel a karácsony ünnepében kiteljesedő ember örömujjongását mutatja meg. Dobszay László tanulmányában¹⁹² részletesen elemzi a szöveg és dallam historikus életét:

Azóta, hogy a XV. század második felében a Thuz Osvát Antifonálé háromszólamú feldolgozásában Magyarországon is feltűnik a »Dies est laetitia« kezdetű karácsonyi cantio, évszázadokon át folyamatosan kimutathatjuk kedveltségét. A latin szövegen kívül, mely az 1651-es Cantus Catholiciben, a Kájoni-Cantionaléban, a Deák-Szentes énekgyűjteményhen stb. olvasható, magyar fordításban is közismert »,Nagy örömnep ez nekünk« kezdettel... Náray Györgynek a XVII. század végén megjelent énekgyűjteménye is tartalmazza a Dies est laetitia dallamát, de más

¹⁹¹ Az SZVU 28 sz. ének hivatkozása: Kisdi: *Cantus Catholici* (1651) – Sík Sándor

¹⁹² Dobszay László: *Dallaminta a Példák Könyvének verses tizparancsolatához*. Magyar Könyvszemle 90. évf. 1974. 3.-4. szám

http://epa.oszk.hu/00000/00021/00290/pdf/MKSZ_EPA00021_1974_90_03-04_307-355.pdf

szöveggel: »Hallja meg minden ember, gazdag és a szegény«; ez nem más, mint énekes tízparancsolat... Az előbbieket ismeretében talán nem vakmerőség feltételezni, hogy a Dies est laetitiae dallamára énekeltek a Példák Könyvének tízparancsolatát, s hogy ez valamilyen variált, átírt szöveggel népelekké vált; ha nem is került be énekeskönyvekbe, a népelek-hagyományban talán megérte Náray korát is. A dallam népszerűsége a domonkosoknál tehát több contrafactum készítésére vezetett...Telegdi Miklós prédikációs könyvének (1577-1578) függeléke a legfontosabb forrásunk arra nézve, mely kanciók lehettek ismertek a középkori magyar egyházban. Bár Telegdi közléséhez nincs kotta, a dallamok elég könnyen megállapíthatók...A Dies est laetitiae Európa nagy részén elterjedt (sokféle polifon feldolgozásokban is énekel) középkori kanció (vö. CGH 25.sz).¹⁹³... (A szövegekről és dallamokról lásd RMDT I.64)... A Cantus Catholici a két szöveghez kétféle dallamot ad (az egyiket lásd SZVU 28 sz...) Valószínű, hogy a két dallam egy polifon letét két szolamából (a tenorból és a discantból) jött létre.”¹⁹⁴

Cantio

1. Di-es est lae-ti-ti-ae in ortu re-ga-li, Nam processit
hodi-e de ventre virgi-na-li Pu-er admi-ra-bi-lis, totus delecta-bi-lis
in huma-ni-ta-te, Qui in-aesti-ma-bi-lis est et in-ef-fa-bi-lis in di-
-vi-ni-ta-te.

15. ábra Szendrei-Dobszay-Rajeczky: *Magyar Gregoriánium – Cantus Gregorianus ex Hungaria*, Editio Musica Budapest, 1981, 37.o.

A virágzó gregorián tradíció mellett énekeltek többszólamú műveket a falvakban is, de ezek a korábbi stílusokat, gyakran az orgániumtechnika fejlett, kései formáit képviselték. A 15. század végén lejegyzett zágrábi kézirat, Thuz Osvát Antifonáléja a gregorián tételek mellett többnyire ilyen technikával készült két- és háromszólamú olvasmányokat, karácsonyi Benedicamus-tropust (Procedentem sponsum) tartalmaz, de itt találjuk a kiegyensúlyozott hangzású háromszólamú kanció-feldolgozást, a Dies est laetitiae kezdetű karácsonyi tételt is.¹⁹⁵

¹⁹³ Szendrei-Dobszay-Rajeczky: *Magyar Gregoriánium – Cantus Gregorianus ex Hungaria*, Editio Musica Budapest, 1981,

¹⁹⁴ Dobszay László: *A magyar népelek I.* Veszprémi Egyetem, 1995.52, 54.o.

¹⁹⁵ Subicz-Marsi Edit tanulmánya <http://hbze.hu/zenei-elet-a-reneszansz-kori-magyarorszagon/>

Lendületesen. **HARMAT ARTÚR**

I. *mf* 1. Nagy ö-röm nap ez né-künk Is-ten ke-gyel-mé - ből.
 II. 2. Itt az A-nya a le-ány, a Gyermekek az Aty - ja,
 III. 3. Sö-tét-ség-ben szü-le-tik, ki a nap-fényt gyujt - ja,

1. Nagy ö-röm-nap ez né-künk Is-ten ke-gyel-mé-
 2. Itt az A-nya a le-ány, a gyermek az Aty-
 3. Sö-tét-ség-ben szü-le-tik, ki a napfényt gyujt-

p Ma szü-le-tett Krisztu-sunk tisz-ta Szűz mé-hé - ből.
 Em-ber lett az Is-ten itt! Föl ezt ki fog-hat - ja?
 Is-tál - ló - ban rej-te - zik, ki a föl-det tart - ja.

ből. Ma szü - le - tett Krisztu-sunk tisz-ta Szűz mé - hé -
 ja. Em-ber lett az Is-ten itt! Föl ezt ki - fog - hat -
 ja. Is - tál - ló - ban rej-te - zik, ki a föl-det tart-

f A kis Gyermekek oly ne - mes, O - lyan é - kes, kel - le - mes
 Szol-ga lett és még-is úr, Itt van gyá-mo - lat - la - nul -
 Rej-tik pó - lyák, szal-la - gok, Azt, a - ki a csil-la - gok

ből. A kis Gyer-mekek oly ne - mes, O - lyan é - kes, kel - le -
 ja? Szol-ga lett és még-is úr, Itt van gyá-mo - lat - la -
 ja. Rej-tik pó - lyák, szal-la - gok, Azt, a - ki a csil-la -

16. ábra Nagy örömnapp, 7.8. o. Melléklet a Magyar Kórus 36. számához, Magyar Kórus, Bp. 1939.

Ezt a tradíciót követi Harmat feldolgozása is. A dallam az I. szólamban csendül fel, a III. (alt) szólam fél ütemmel később kvartkánonnal lép be, amit jó ideig (11 ütemen keresztül) konzekvensen képvisel. A fél ütemes elcsúsztatás miatt állandó mozgásban marad a kompozíció, amikor félkottán megállna a dallam, a kánont hozó III. szólam éppen mozgó ritmussal halad tovább és amikor a III. szólam pihen meg a félkottán, akkor már a dallam lendül tovább, folyondár szerűen kiegészítve egymást.

A III. szólam a zárlatig a dallamalkotásban önálló útra tér ugyan, de a többi szólamhoz képest továbbra is tartja a fél ütemnyi követést. A második szólam önmagában nem túl dallamos, amolyan harmonikus töltelékszólamként funkcionál. A

SZVU orgonakíséretes elve mutatkozik, a hangonkénti harmonizálás tekintetében. A dallam archaikusságát erősíti a záróakkord üres kvintje.

ha - tat - lán Ó Is - ten - sé - gé - ben
rej - te - lem, Ész - szel föl nem é - red
mennő - rög S a vil - lá - mot szór - ja

ki - mond - ha - tat - lán Ó Is - ten - sé - gé - ben.
itt a rej - te - lem, Ész - szel föl nem é - red.
é - ven mennő - rög S a vil - lá - mot szór - ia.

17. ábra Nagy örömnapi, 8. o.

2.1.2 Missa Sancti Stephani Regis

(Ex veteribus melodiis hungarorum sacris ad quatuor voces inaequales /soli ad libitum), cum organo) – Repertorium Chori Basilicae Sancti Stephani. Budapest. N°21.¹⁹⁶

Az 1933-ban kiadott Szunyogh-féle Misszálé a könyv végén, a tartalomjegyzék után közli Magyarország külön miséit, rövid magyarázattal.

Az Egyház egyetemes és Krisztus parancsa szerint minden nemzetnek egyaránt hirdeti az evangéliumot és liturgiájában is a nemzetek fölött áll. Mindazonáltal megengedi, hogy minden nemzet (sőt minden egyházmegye és szerzetesrend) külön is tisztelhesse azokat a szenteket, akikhez történelmének különös eseményei fűzők. Ezért a misekönyv végén országonként [sic!] külön miseszövegeket is találunk, amelyeket csak abban az országban mondanak. A Magyarországon általában mondani szokott szentmiséket alább közöljük. Ezekben a szentmisékben az ünnep rangjának megfelelően mindig megemlékezést kell vennünk azokról a hittitkokról és szentekről, akiket aznap az egyetemes Egyház ünnepel.¹⁹⁷

Harmat életének egyik meghatározó kompozíciója ez a II. világháborúban keletkezett mise. A mű bemutatója a címlapra írt ceruzás bejegyzés szerint 1944. május 28-án Pünkösdi ünnepén volt, a budapesti Szent István Bazilikában.

„A történelmi kataklizmák sora, az üldöztetés, a bombázás, az ellenséges hadsereg benyomulása az egyházat ókeresztényi helyállásra buzdította. Fegyverként a hitet, a szentség pusztá tekintélyét forgatták, és a legendák korára emlékeztet, ahogyan e tekintély megmutatkozott és hatott a megpróbáltatások idején. Mint az atyák

¹⁹⁶ Előszóval alkalmazza a szerző latin nyelvű művek címlapján nevének latin írását, itt: „composuit Arthurus Harmat”

¹⁹⁷ Magyar-latin misszálé, ford. Szunyogh Xavér Ferenc. Bp. 1933, SZIT. 1473. o.

korában, a legendás motívumok között most is feltűnik a szent ének szelídítő hatásának mítoszi jelképe.”¹⁹⁸

A legnagyobb horderejű miséje... A hagyományokhoz híven a Bazilika kórusa mind a mai napig ezzel a misével ünnepli Pünkösdt és Szent István napját. A misét »régi magyar melódiák« felhasználásával komponálta Harmat Artúr. Az ismert és kevésbé ismert Szent István énekeket mesterien szőtte bele művébe. A hallgatóra lenyűgözően hat. A kontrapunktikus szerkesztés itt is dominál, mégis nem annyira a kórus, mint az orgonista tudását teszi próbára a mű. A »régi magyar melódiák« fénye és ereje az orgonából tör elő, míg a kórus éli önálló életét.¹⁹⁹...a Szent István-misé...Harmat sok évtizedes karnagyai ténykedése színtere, a pesti Bazilika névadó szentjének tiszteletére írta. Nagyigényű, ünnepi alkotás ez, koncertáló, fényes orgonaszólammal; zenei nyelve az utóromantika dús harmóniai színeiben játszik.²⁰⁰

A latin nyelvű misekompozíció gerincét az Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga²⁰¹ kezdetű népének adja. Harmat Artúr nem csak a reneszánsz kor kedvelt kompozíciós technikájához – a kontrapunktikus szerkesztésmódhoz – nyúlt vissza, hanem a nagy előd, Liszt Ferenc által is gyakran használt parafrázis lehetőségében más módon is népszerűsíti a népéneket, egyúttal különleges jelentéstöbblettel látva el a művet.²⁰² A reneszánsz ún. parafrázis misék mintájára a zeneszerző valamilyen már létező dallamot használ fel, annak jellegzetes motívumai szólalnak meg a mise összes tételében. Ezeket a motívumokat a zeneszerző imitációs technikával köti össze, melyre e Harmat mű elemzésekor is lépten-nyomon rátalálunk. Így az Ah, hol vagy magyarok (a további tételekben más népénekek) „kölcsondallama” átszővi a teljes művet, motívumaival jelen van minden tételben, meghatározva annak zenei anyagát és egyúttal a Szent István ünnep eszmeiségét.

Kyrie

A Kyrie²⁰³ tétel kezdésekor férfi- és nőikari unisono mutatja be a jól ismert népének dallamot. „... egymásnak felelgetve, párbeszédszerűen – mixtúrás orgonaszó kísérete

¹⁹⁸ Tallián Tibor: *Szentzene: Az egyházi zenélés újjáéledése és likvidálása* – tanulmány http://real.mtak.hu/21027/1/Tallian_tanulm%C3%A1nyok2jav_szerz%C5%91.pdf, 128-129.o.

¹⁹⁹ He/BuLá131.o.

²⁰⁰ Tallián, *Szentzene:*

http://real.mtak.hu/21027/1/Tallian_tanulm%C3%A1nyok2jav_szerz%C5%91.pdf, 202.o

²⁰¹ SZVU 294.A. Szövege: Döry-kéziratok könyv, (1763); dallama: Bogisich M. (1888). Az általánosan ismert Szent István ének ad notam dallama az angyali üdvözletről szóló 'Menj el sietséggel' kezdetű éneknek, mely a főszövegét tekintve a gregorián 'Mittit ad virginem' sequentiára utal. „A SZVU-ba...egy kivételes alak került be: az előtag megismétlődik, majd egy motívumismétléses középész és variált visszatérés következik.” Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 45.o.

²⁰² „A mű magyar egyházi népénekekből épül fel. Ezek az énekek minden nemzetnél kis igazgyöngyöknek, remekműveknek számítanak, mert ezek a dallamok a nép lelkéből fakadnak.” He/NO115.o.

²⁰³ Kyrie eleison/ Christe eleison/Kyrie eleison. Az egyház e bűnbánati formulája – melynek első emlékeiről Aetheria tudósít a 4. sz.-i Jeruzsálemből – a szentmise állandó részeihez tartozik. Nagy Szent Gergely pápa változtatása folytán később mindhárom görög nyelvű akklamáció önmagában is

felett – éneklí el a háromszoros könyörgést.”²⁰⁴ A dallam kezdő kvart-ugrását a megelőző ütemben az orgona is kvart motívummal indítja. A népének dallammal ellenkező irányú az orgona dallamvezetése, az akkordsorok mozgásiránya, következésképpen mind a négy dallamsorban.

18. ábra Missa S. Stephani Regis Kyrie 1-16.ü.

Oktávkopulázott szext-fordítású hármashangzatok után kvintszext, szekundfordítású négyeshangzat, majd f-g-a-h-d torlasztású akkordsor vezet az unisono kórus népénekdallamára. A népének további dallamsoraihoz is hasonló átvezető ütemek találhatóak az orgonaszólamban. Konzekvens az orgonaszólam ritmizálása is. Hogy az orgona is teret kapjon, a népének minden dallamsora parlando jelleggel az utolsó hangot hosszan, két ütemen keresztül kitartja, megvárva az orgona mondanivalóját. A népének dallam utolsó hangja a műben megváltozik és a G

háromszor szólal meg, e forma a 8. századtól rögzült. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a Szentháromságra utaló keresztény gondolati háttérrel, a háromszori felkiáltás éppen a „Szentháromság irgalmát kéri, s a kilenc angyali kar (3x3) szavához kapcsolódik. Annak emlékeként, hogy az első századokban a liturgia nyelve Rómában is a görög volt, a Kyrie eleison egészen a népnyelvű liturgia bevezetéséig, 1969-ig megmaradt a görög Kyrie eleison formában.” Magyar Katolikus Lexikon VII. 585.o.

²⁰⁴ He/NO116.o.

pentachord (fisz vendéghanggal) tonalitásból kétszer megerősített E zárlattal vezet át a következő Christe részre.

A tételt néhány 4/4-es ütemnyi megszakítást leszámítva – amelyek minden esetben *rallentando* célzattal, vagy díszítmény miatti meghosszabbodás eredményeképpen kerülnek megfogalmazásra – végig a 3/4, a hármasság uralja, ezzel szimbolikájában is ötvözi e szám többszörös jelentéstartalmát. Az egymásba csúsztatott, tulajdonképpen három ütemes zenei egységek – az orgona és a kórus párbeszéde – egy újabb érzéstöbblettel adják meg ennek a hármasság-érzésnek a kohézióját. A férfikari unisono kezdésből, bár a görög Kyrie szavait éneklük, ráismerünk az Ah, hol vagy magyarok kezdetű népénekre. Konzekvensen halad végig a férfi és női szólamokon a dallam. A gregorián gyakorlattól némiképp eltérően Harmat nem tartja meg azt a három Kyrie – három Christe – három Kyrie elhangzásában.²⁰⁵ Sok esetben a többszólamúság szabályai felülírják ezt és az önállóan is belépő szólamok az akklamációt sokkal többször, szinte a tudatunkba vésik. Harmat a népékdallamot következetesen vezeti végig az első Kyrie szakaszban, olyannyira, hogy megmarad a szólampárok alkotta egyszólamú kompozíciós technikánál. Az első Kyrie szakasz lezárásakor, mint egy népdal variáns-sor változtatva ismételt, mellyel elvezet a G-dur tonalitásból. Más magyar zeneszerzők által is gyakran használt, kedvelt, jellegzetes, álzárlati hatást keltő népdalszerű formulával a-moll dominánsan zárja le a szakaszt.

19. ábra Kyrie 24-27.ü.

A Christe és az azt követő Kyrie más módon ugyan, de szervesen kapcsolódik a népénekhez. Továbbra is felismerhetően felhasználja a népének melódiáját. A dallam egyértelműen a férfi és női szólamok játékos, imitációs szerkesztésű párbeszédében szólal meg, melyhez csatlakozik az orgona is, erősítve a basszus szólamot, hogy aztán unisonóban egyesülve jusson a melódia az immár négyszólamú motívum zárlatáig. Ez a szerkesztésmód és némiképp a hangnemhasználat is a reneszánsz stílusjegyekre emlékeztet. A basszus szólam mintegy díszítő (variáns) hanggal indít, ugyanezt az imitáció miatt a szoprán is így hozza. Majd a basszus szólam konzekvensen végigvezetve az eredeti, jól ismert dallamot, megtartva a G dó szerinti hangnemet,

²⁰⁵ Bár meg kell jegyeznünk, hogy a gregoriánéneklés gyakorlatában is előfordul, hogy csak kétszer hangzik el, tehát egy ismétléssel a Kyrie, Christe, Kyrie rész.

mindössze egy megváltoztatott hanggal színezi a Christe szakasz solo részének zárását, átvezetve a tutti részre. A szoprán szólam a második imitációs motívumnál egy kvart-ugrással magasabbra emeli a dallamot – így az alt szólam nagyjából négy ütem erejéig a dallamot megkapja ugyan, de a vezető szerep az akusztikai hatás miatt továbbra is a szopránnál marad. „A tétel középrészében – ti. Christe eleison – már más modális hangnemben, váltakozó metrumban és homofon szerkesztésben hangzik fel a téma variánsa.”²⁰⁶ A Christe tutti zárószakasza népénektől független, nagy melizmatikus átvezetés a következő Kyrie szakaszra.

A harmadik Kyrie szakasz kompozíciós technikája már önmagában hordozza a komponista elképzelését, melyet a Maestoso utasítás fejez ki a legjobban. „A visszatérő Kyrie részben mintaszerű fokozásban, csúcspontos kitarulkozásban halljuk a kórus könyörgő felkiáltását, akklamációját.”²⁰⁷

The image displays a handwritten musical score for the Kyrie section, specifically the 'Christe eleison' part. It is organized into three systems of staves. The first system is marked 'Solo' and 'poco piu.' with a dynamic of 'mf'. It features a vocal line with lyrics 'Christe eleison, Christe eleison, Christe eleison, Christe eleison' and a piano accompaniment. The second system is marked 'Tutti' and 'a tempo', with lyrics 'Christe eleison, Christe eleison, Christe eleison, Christe eleison'. It includes a vocal line and piano accompaniment. The third system is marked 'rall.' and includes a piano accompaniment. The score is written in a key with one sharp (F#) and a 4/4 time signature. Various musical notations such as dynamics (mf, f, p), articulation (acc.), and performance instructions (Ped., Marc.) are present throughout the score.

20. ábra Christe 28-52.ü.

²⁰⁶ He/NO,116.o.

²⁰⁷ He/NO116.o.

A tétel indulásának érdekes pandantjaként itt az orgona unisono dallama indít, melyre ellentétes irányú dallamvezetéssel válaszol, ugyanabban az eltolt egymásra csúsztatásban, amit az első megszólaláskor megismertünk, most a kóruszólamok mixtúrájával.

The image displays a handwritten musical score for a Kyrie section, numbered 53-85.ii. The score is written on multiple staves, including vocal lines and organ accompaniment. Key features include:

- Tempo and Performance Markings:** The piece begins with a *Maestoso* tempo. It includes markings for *accel.* (accelerando), *rit.* (ritardando), and *all.* (allegro). A section is marked *a tempo*. Dynamic markings include *f* (forte), *Man.* (manera), and *pp* (pianissimo).
- Instrumentation:** The organ part is indicated by a *Ped.* (pedal) marking. The vocal parts are written in a choral style with lyrics in Latin: "Ky-rie e-lei-son, e-lei-son, e-lei-son".
- Structural Elements:** The score shows a mix of unisono and mixed textures. There are several circled annotations, possibly indicating specific performance techniques or structural points. The notation includes various note values, rests, and articulation marks.

21. ábra Kyrie 53-85.ii.

A tétel zárása fokozatos halkítás, majd az orgona utolsó akkordjának *pp* dinamikai előírása meglehetősen átértelmezi a kezdeti Maestoso kiírást. Ugyanis így a szó emelkedetten, méltósággal, fenségesen, ünnepélyesen jelentés-együttese a krisztusi szelídség, egy meglehetősen más hatalomértelmezés²⁰⁸ gondolatiságát mélyíti el a hallgatóban. A szoprán és basszus szólam kitartott hangjai, orgonapontja egyúttal a megnyugtató befejezés és állandóság érzését is megadja, miközben az orgona utolsó két ütemében még egyszer ismét felidézi az Ah, hol vagy magyarok kezdetét. A csak manualiter játékmód, a viszonylag magas hangfekvés, két hang kivételével az egy- és kétvonalas oktávban elképzelt zárás légies könnyedséget, a földi lét súlyától az ég felé tekintést szimbolizálja. Érdekesen fonódik egybe a korakereszténység bűnbánati akklamációja a magyar népelemek felkiáltásával, melyben az Úr segítségét kéri első magyar szentje, Szent István királyunk közbenjárása által.

22. ábra Kyrie 82-85.ü.

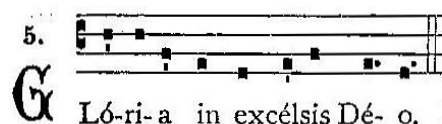
Gloria²⁰⁹

„A Gloria kezdete ugyancsak variációja a már ismert alaptémának (12/8-os metrummal, gyorsabb tempójelzéssel).”²¹⁰ A Kyrie és Gloria tétel közötti szerves kapcsolatot jelzi ezen felül a hangnemválasztás is, mindkét tételre a G tonalitás jellemző. A partitúrában nincs utasítás arra nézve, hogy a celebráns melyik intonációt használja. A szokás alapján, miszerint a pap intonálja a Glóriát – például a VIII. - In Festis Duplicibus. 5. (De Angelis) gregorián mise 5. tónusú Gloria-intonációja javasolt (G tonalitás szerint D kezdőhangról).

²⁰⁸ Az ószövetségi Messiás-várás a királyság eljövételét a zsoltárok leírása szerint egy eszményi uralkodó megtestesülésében értelmezi. Ezért is botránys az újszövetségi Krisztus királyként való értelmezése a zsidó nép számára, így nyilvánvalóan nem fogadják el a látható, beteljesült jövendöléseket sem. „Nyilvános működése idején Jézus királyi méltóságát is elrejtette. Kitért az elől, hogy királlyá tegyék (Jn 6,15), de szenvedése előtt, Virágvasárnap mint király vonult be városába, Jeruzsálembé úgy, ahogy a próféta jövendölte: számárcsikó hátán, szelíden és alázasosan (Mt 21,5; Jn 12,15)” Magyar Katolikus Lexikon VII. 490.o.

²⁰⁹ Az ún. nagy doxológia a bibliai énekek mintájára írt őskeresztény himnusz. A Jézus születésekor felcsendülő angyali szózat (Lk 2,14) a Szentháromság dicséretévé bővül. Lásd még: <http://lexikon.katolikus.hu/D/Dics%C5%91s%C3%A9g%20a%20magass%C3%A1l%20Istennek...html>

²¹⁰ He/NO, 116.o.

23. ábra LU 37.o.

Az orgonapont megszólaltatásával induló orgona bevezető ütemét követően – mely az Ah, hol vagy magyarok dallamát idézi ismét – a tétel az Et in terra szövegrésszel indul. A Harmat által oly annyira preferált és sokat tanulmányozott gregorián hatásaként a kórus első megszólalása a zsoltározásból ismert recitáló ún. túba-hangokon történik – először a dallamkezdő-, másodszer a dallam záróhangján.

Handwritten musical score for the Gloria of the Missa S. Stephani. The score is written on multiple staves, including vocal lines and organ accompaniment. It features various musical notations such as clefs, time signatures, and dynamic markings like *mf*, *ff*, *pp*, and *ppp*. There are also performance instructions like *Man.* (Mancera) and *Ped.* (Pedal). The text "II. Gloria" and "Et in terra pax hominibus" is visible. The score is numbered "14.05225" and "II. Gloria" and "6-".

24. ábra Missa S. Stephani Regis Gloria 1-9.ü.

Majd a dallamalkotási folyamatban a kórus még mindig egyfajta unisonoként a népének dallamot folytatja egy férfi-nőikari imitációs játékban. A népénekdallam nagy hármas ütemei itt triolás hármas egységekben jelentkeznek a dallamalkotásban. Ezt a zenei gondolatsort ismét a zsoltározó unisono, a hagyományos gregorián jelölésmóddal írva zárja.

A Glorificamus résztől az egyszerűbb imitáció egy nagy modulációs folyamatban fúgaszerű szerkesztésbe szélesedik ki, mely szakasz zárásaként a szövegi tartalom megkoronázása: glorificamus te! folyamatosan ismétlődve, felfelé ívelő skálamotívumban diminuendo énekkel adja át az orgonának e szakasz *ff* zárását. Várakozást keltő akkorddal (d-e-fisz-a-c-; elszínezett domináns szeptimmal) vezet át a következő részre (ismét a G durra), jól előkészítve ezzel a folytatást.

25. ábra Gloria 10-18.ü.

A Gratias agimus tibi szövegrészen, egy újabb népelekre ismerhetünk rá²¹¹: Igaz hitnek plántálója²¹² Az orgonakíséret teljesen megváltozik, a capella hagyja az énekszólamokat, majd egyszerű akkordikus kísérettel támasztja meg. A dallamot elsőként a női-és férfikari imitációs technikájú oktávkánon felrakásban halljuk. A szoprán és a tenor szólam vezeti a népelek dallamot, melynek melizmatikus ellenszólamát szintén imitációval adja a két alsó szólam.

²¹¹ Nagy Olivér tanulmányában itt szerintem tévesen az alábbiakat írja: „... és egy új magyar karácsonyi népelekekkel folytatódik a tétel (Gratias agimus).” He/NO116.o. Bár elképzelhető, hogy vagy a dallam ad notam voltára tekintettel az újévi szöveget (SZVU 38. Az esztendő fordulóján) karácsonyiként, vagy az általánosan ismert kétnyelvű ének (SZVU 16. Az angyal énekel), az In dulci jubilo igen hasonló dallamkezdetét értelmezte elemzésében tévesen Nagy Olivér.

²¹² SZVU 297. Szöveg és dallam: Magyar Cantionale, (XVII. sz.) Népszerűségére jellemző, hogy ún. ad notam énekek sokaságát adja. Ez a régies durhexachord-dallamok csoportjába tartozó 17. századi népelek dokumentáltságát tekintve a Szegedi Lénárd énekeskönyvig nyúlik vissza. „feltehetően régebbi ének, talán litánia-eredetű” Dobszay László: *A magyar népelek I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 124.o

The image shows a musical score for Gloria 19-26.ü. It consists of two systems of staves. The first system includes a vocal line with lyrics: "Gra-tias agimus tibi, Domine Deus...". The second system includes a vocal line with lyrics: "Deus Pater... Domine Deus...". The organ accompaniment is shown in the lower staves. The tempo is marked "L'istesso tempo".

26. ábra Gloria 19-26.ü.

Az orgona továbbra is akkordikus kísérete mellett egy rövid szólószakasz (Basszus és Alt szólóval) következik a Domine Deus... szövegrészen, oktávimitációban. Moll variációban indítja a dallamot, ami szekvenciális emelkedés után eléri az eredeti dur témát, amely már csak emlékeztet, de nem követi konzekvensen a népének eredeti dallamvonalát.

The image shows a musical score for Gloria 27-36.ü. It consists of two systems of staves. The first system includes a vocal line with lyrics: "Do-mine De... us... gnus De... i... nus Pa... tris". The second system includes a vocal line with lyrics: "nus Pa... tris, Pa... tris, Pa... tris". The organ accompaniment is shown in the lower staves. The tempo is marked "Pochetto meno mosso".

27. ábra Gloria 27-36.ü.

A következő Lento részben a tenor szóló kap fontos szerepet. Megtartja a népelek dallamot, augmentált ritmizálással, a Tutti unisono recitációjával (mintegy zoltártónus recitáló hangján) párbeszédben. Négy rövid ütem erejéig szoprán szóló erősíti meg a tenor szólót, hogy ezt a szakaszt végül Tutti Coda-val zárja le, a zeneszerző utasítása szerint Marcato, egyre lassuló akkordokkal dicsőséges *f* dinamikában, átvezetendő a következő zenei részre. Ezt hangnembváltás is jelzi, a B-durból G durba modulál egy átvezető Asz alterált hanggal.

The image shows a musical score for Gloria 36-48.ü. It consists of two systems of music. The first system (measures 36-40) features a tenor solo (Solo) and a tutti unisono recitation (Tutti). The tempo is marked 'Lento'. The second system (measures 41-48) continues the tutti unisono recitation, with a 'Ped.' (pedal) marking at the end. The score includes various musical notations such as dynamics (mf, f), articulation (acc.), and tempo markings (Lento, Tutti, rall.).

28. ábra Gloria 36-48.ü.

Itt a már korábban alkalmazott technika szerint, az orgonakíséretben visszatér az Ah, hol vagy magyarok népelek dallam, miközben a sorvégeknél az énekkar archaizáló hatást kiváltó üres kvinten recitálja a szöveget: Quoniam tu solus sanctus, majd fordításban kvartttá válik a Tu solus Dominus szövegrésznel, miközben az orgona g-d-a kvintoszlopa a meghatározó – amit azonban elszínez egy c hanggal. A következő hét ütem meghatározó tartóoszlopa marad ez a g-d kvint az orgonaszólamban.

The image shows a handwritten musical score for a Gloria, measures 49-59. The score is written in G major and 4/4 time. It features a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The tempo is marked "Tempo I". The score includes dynamic markings such as "p", "mf", "f", "poco", "sost", and "Man.". There are also performance instructions like "Ped." and "Man.". The page number "-10-" is visible in the center.

29. ábra Gloria 49-59.ü.

Az a tempo-tól kezdődően a fokozás hatását több zeneszerzői eszközzel éri el Harmat, az imitáló négy szólam fűgyszerű, indaként egymásba fonódó szólamai modulációval 7 ütem alatt a G dur-ból poláris dur hangnemébe, a Cisz dur akkordig jutnak, melyet az orgona rallentando skálamenete egészen az Aisz-ig vezet.

The image displays a handwritten musical score for a Gloria, specifically measures 60-67.ii. The score is written in G major and 12/8 time. It consists of several systems of staves. The top system shows a vocal line with lyrics 'Cum sancto spiri- tu' and an organ accompaniment. The tempo is marked 'a tempo' and the dynamics include 'cresc.' and 'mf'. The second system continues the vocal line with 'tu' and 'tu'. The third system shows the organ part with 'f' dynamics and 'rall.' markings. The fourth system includes 'Ped.' (pedal) markings and 'Man.' (manuale) markings. The score concludes with 'a tempo' and 'Ped.' markings. There are circled numbers '60' and '65' in the organ part, indicating measure numbers.

30. ábra Gloria 60-67.ii.

A kórus az enharmonikusan B-nek értelmezett kezdőhanggal induló skálamenetben megkezdí a hangnemi kitérés visszabontását és D durig vezetí a dallamot. Ezt követően az orgona skálamenetével egy G⁶ akkordra érkezík, mely hamarosan a megnyugtató G dur zárásíg vezet, egy utolsó diszsonanciával megerősítve a korszonáns záró G tonikát. A tétel 6 utolsó ütemét leszámítva, ezt a részt 12/8-ban komponálta meg a szerző. „A Cum sancto spirítu szavakra fugato bomlík ki, és tömör akkordokkal fejeződik be a tétel.”²¹³ Félkotta értékeben lefékezve az orgona

²¹³ He/NO,116.o.

stringendo skálafutamát a kórus három záró Amen-je a G-dur tonalitást zárlattá erősítve I⁶–IV – II – I akkordokkal zárja a Dicsőség tételt.

The image shows a handwritten musical score for a Gloria, measures 68-76. The score is in G major (one sharp) and 4/4 time. It features vocal lines with lyrics "Gloria Dei Pa-tris" and "Amen, amen, amen". The piano accompaniment includes dynamic markings like "string.", "Pieno", "Man.", and "allarg.", along with a "Ped" (pedal) marking. A circled "70" is visible in the piano part.

31. ábra Gloria 68-76.ü.

Credo²¹⁴

A Gloria tételhez hasonlóan a tételkezdő Credo in unum Deum szöveg hiányzik – ilyenkor a celebráns intonálja – de itt sincs a kottában szerzői előírás vagy utalás erre nézve. Javasolható a III. gregorián miséből venni a Credot, mely 5. tónusú hangnemével g kezdőhangról indítva jól illeszkedik Harmat művéhez.

5.

C Rédo in únum Dé- um,
32. ábra LU 68.o.

33. ábra Missa S.Stephani Regis Credo 1-15.ü.

²¹⁴ „A Katolikus Egyház katekizmusa a hitvallásról: ... 186. cikkely: Az apostoli Egyház kezdettől fogva kifejezésre juttatta és áthagyományozta a maga hitét rövid megfogalmazásokban, amelyek mértékül szolgáltak mindenki számára. Nagyon hamar bekövetkezett az is, hogy az Egyház hitének lényeges kijelentéseit szerves és tagolt összefoglalásban akarta egybegyűjteni. Ezt elsősorban a keresztségre jelöltek érdekében tette. A hitnek ez az összefoglalása nem az emberi vélekedéseket követte, hanem a teljes Szentírásból gyűjtötték össze azokat a kijelentéseket, amelyek a legfontosabbak ahhoz, hogy a hitről szóló egyetlen tanítás egészét adják. Ahogy a mustármag is a maga kicsinségében benne rejtí ágainak sokaságát, ugyanúgy a hitnek e rövid foglalata is kevés szavában magába zárja a helyes vallásosság teljes ismeretét, amelyet az Ó- és Újszövetségi Szentírás tartalmaz. (Jeruzsálemi Szent Cirill: Catech. ill. 5, 12.) 187. cikkely: Ezeket a hitről szóló összefoglalásokat „hitvallásoknak” nevezzük, mivel összegzik a keresztyének által megvallott hitet. Mondjuk még „Credo”-nak (Hiszekegy), azért, mert rendszerint az első szavai ezek: „Hiszek”, de éppúgy a „hit szimbólumai” nevet is viselhetik.” http://www.ppek.hu/konyvek/Barsi_Balazs_Hitunk_foglalata_1.pdf 5.o.

„A Credóban egy emelkedő, skálaszerű, majd visszahulló kezdő dallam után újabb népéneket dolgoz fel a szerző. Ez a gyönyörű ének (Isten hazánkért)²¹⁵ lesz ennek a tételnek sokszor visszatérő főgondolata: erő, hit sugárzik a kórus ajkáról.”²¹⁶ A népének dallamot első megszólalásakor a férfi és női szólamok válaszoltságában a felső szólamok hozzák.

The image shows two systems of handwritten musical notation for a Credo. The first system is marked 'Moderato' and features a vocal line with lyrics in Latin and Hungarian, and a piano accompaniment. The second system continues the piece, marked with 'rall.' and 'a tempo', and includes a circled number '20' in the vocal line. The piano part continues with chords and melodic lines.

34. ábra Credo 16-24.ü.

²¹⁵ SZVU 293. Szövege: Mentés Mihály, dallama: Náray György: *LyraCaelestis*. „(ott verses zsolnárfordítás szövegével)...magában álló, valószínűleg sohasem élt dallam. A SZVU új szöveggel (Mentés Mihály versével) újította fel, megpróbálta a Náray-féle erőltetett ritmusalakot valamiképpen javítani.” Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 140.o.

²¹⁶ He/NO,116.o.

A Soli részben csak fel-felsejlik a dallam, nem is következetesen végigvezetve, hogy aztán alterált hangok sokaságán át jusson el a következő gondolati részhez.

35. ábra Credo 25-33.ü.

„Nemsokára az orgona veszi át a témát, s felette bontakozik ki mint ellenszólam a dallam.

Handwritten musical score for 'Credo' measures 34-50. The score is in G major and 4/4 time. It features a vocal line with lyrics in Latin and a piano accompaniment. Measure 35 is circled. The tempo changes to Adagio starting at measure 45, marked 'sempre rall.' and 'Adagio'. The piano part includes dynamic markings like 'mf' and 'pp'.

36. ábra Credo 34-50.ü.

Rövid átvezetés után lelassul a tempó (Adagio) és halkán új téma jelenik meg. (Et incarnatus est) – Áldott szent István²¹⁷ – megváltozott hangnemben, az alt szóló átadja a dallamot a szopránnak, az orgona tercpárhuzamos skálamenetére.

²¹⁷ SZVU 295. Szöveg és dallam: *Cantus Catholici*, (1651) Ez a humanista metrikus énekből lett népének „a kor legismertebb szaffikus dallama...A Tritonius gyűjteményéből származó dallamot a magyarországi feljegyzései (*Cantus Catholici*, Kolozsvári énekeskönyv) páros ütembe foglalják(a Kolozsvári énekeskönyvben azonban a 8. hang a metrikus szerkezetnek megfelelően hosszú!)...számos további ének utalt rá »ad notam« jelzéssel. A 18. században eltűnt az énekeskönyvekből...a dallamot az SZVU a *Cantus Catholici*ből újította fel, Szent István királyról szóló szöveggel” Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 94.o.

The image displays two systems of musical notation. The first system (measures 51-55) features a vocal line with lyrics in Latin: "Et ex-pec-ta-rem ven-tu-ri sae-cu-li glo-ri-ae, et glo-ri-ae fil-ii ho-mi-nis." Below it is an organ accompaniment. A circled number '55' is placed between the two systems. The second system (measures 56-62) includes two vocal parts labeled 'Soli' and 'Tutti' with lyrics in Hungarian: "An-ge-lus z-oli-anus pro-mo-...". The organ accompaniment continues below, marked with 'sim.' and 'Ped'. A circled number '60' is placed between the two systems.

37. ábra Credo 51-62.ü.

Visszatér a kezdő alapidallam orgonapontos alátámasztással, a szólisták tolmácsolásában. Újabb moduláció után az orgona mondja el az ismert témát, s felette a kórus újabb ellenszólamot énekel.”²¹⁸ Kiegészítve Nagy Olivér elemző mondatait: az Adagio szóló részét követve a tutti belépés unisono dallam már nem követ népelek dallamot és az orgona is hangról hangra rendkívül színes modulációkkal, alterált akkordok sokaságával visz át a D durból a következő Tempo I. szakaszban Esz durba. A tétel kezdésének visszatérése ez, ott C-durban, itt Esz durban megkomponálva ugyanazt a zenei szövetet.

²¹⁸ He/NO,116.o.

The image shows a handwritten musical score for a vocal and piano piece. It consists of three systems of staves. The top system includes a vocal line with lyrics in Latin and Hungarian, and a piano accompaniment. The middle system continues the vocal and piano parts. The bottom system features a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The score includes various musical notations such as notes, rests, and ornaments. Dynamic markings include *Soli*, *mf*, *f*, and *sim.*. Tempo markings include *Tempo I* and *rall.*. Measure numbers 60, 65, 70, and 75 are circled. The lyrics are: "Qui ex pa-tre et Fi-li-o spi-ri-tu sancto, con-si-stens et coe-quus pa-tri, qui pro-ter-ritus et con-si-mul-tus, qui ex-ter-nus et con-tempo-ralis, qui cum pa-tre et Fi-li-o simul or-na-tus et con-si-mul-tus, qui cum pa-tre et Fi-li-o simul pro-ce-dit in sae-cu-la, qui cum pa-tre et Fi-li-o simul ador-atur et con-gl-o-ri-fi-catur, qui lo-cu-tus est per pro-ph-e-tas, qui cum pa-tre et Fi-li-o simul re-cepit ho-no-rem et glo-ri-am, qui cum pa-tre et Fi-li-o simul se-dit ad dex-te-ra-m pa-tris, qui cum pa-tre et Fi-li-o simul ve-ni-tu-rus est ad ju-dican-dum vi-vos et mor-tuos, cujus re-gni non erit fi-nis." The lyrics are written in Latin and Hungarian: "A-ru-é-fi-sus z-si-mul-pro-ter-ritus...".

38. ábra Credo 57-76.ii.

A C durban (30 ütem) induló tétel F dur (15 ütem), majd D dur tonalitáson (18 ütem) hosszú alterált orgonaátvezetésen eljutva ide, Esz dur-ban ismét a tétel indító dallamvonalát hozza.

rall. *Tempo I*
Et re-sur-re-xit ter-ti-a die se-cun-dum scri-p-tu-ras

rall. *Tempo I*
mf f

70 75

sost. *Soli*
suscipit ad se-cun-dam ven-tu-ris se-cun-dum scri-p-tu-ras

sost.
mf f mf

80 85

Ped. *Ham.*

Molto moderato
in-ter-um ven-tu-ris se-cun-dum scri-p-tu-ras

Molto moderato
Soli
glori-a ju-dicare vi-vo et

Ped.

39. ábra Credo 69-89.ü.

Handwritten musical score for the Credo, measures 90-94. The score is written on two systems of staves. The top system features a vocal line with lyrics in Latin: "Et in Spi-ritu" and "San-cto". The bottom system features a piano accompaniment. The score includes dynamic markings such as "f", "mf", and "Piu mosso", and performance instructions like "rall" and "Tutti". A circled number "90" is visible in the first measure of the piano part.

40. ábra Credo 90-94.ü.

A Molto moderato résztől pedig az Isten hazánkért dallama szól, melyet a Piú mosso részben a tutti is ennek a dallamnak unisonójával indít, és *f* dinamikájú dallamfoszlányokban még a különböző szólamokban is megtaláljuk.

Az elért Esz durból a párhuzamos c-moll hatását kihasználva a maggiore C durba érkezve az Isten hazánkért térdelünk elődbe népének dallam motívumait halljuk a különböző szólamokban, melyek dallamvezetése F duron át a G durba vezet.

The image shows a musical score for a Credo, specifically measures 95-104.ii. It consists of two systems of staves. The first system includes a vocal line with lyrics in Latin and Hungarian, and an organ accompaniment. The tempo is marked 'Tutti' and 'Man.'. The second system continues the organ accompaniment with the tempo marking 'Andante, ma non molto'. The organ part features a prominent unison ostinato in the bass register.

41. ábra Credo 95-104.ii.

Az utolsó zenei rész unisono ostinatoval kezdődik az orgonaszólamban. Nyolcszor hangzik fel moll dallammal, majd amikor a basszus szólam belekezd a tényleges népének dallamba, onnan már az orgona is a dur témafejt ostinatoval folytatja, a basszus szólammal imitációban. Fokozásképpen a balkézben megmarad továbbra is a motívum-témafejt, míg a jobbkezt a motívumot szekvenciális emelkedésben tercenként magasabban ismétli.

The image shows a musical score for a Credo, specifically measures 117-120.ii. It consists of two systems of staves. The first system includes a vocal line with lyrics in Latin and Hungarian, and an organ accompaniment. The tempo is marked 'Moderato non tanto'. The second system continues the organ accompaniment with the tempo marking 'Moderato non tanto'. The organ part features a prominent unison ostinato in the bass register.

42. ábra Credo 117-120.ii.

Et ex-pecta-to remissi-o-nem mor-tu-um, et vi-tam ven-tu-ri sae-cu-li.

Et ex-pecta-to remissi-o-nem pec-cato-rum, et vi-tam ven-tu-ri sae-cu-li.

125

130

135

poco a poco accel.

f

ff

Allegro

Man. Ped

Ped

43. ábra Credo 121-139.ü.

Hatása különös, hiszen éppen az in remissionem peccatorum kezdetű szövegrészt hallva úgy érezzük mintha képi hatást érne el a szerző: mellét verő megtérő bűnös képét – mea culpa, mea culpa.... Ez az ostinato dallam ismét az Isten, hazánkért motívum moll változatát mutatja, melyből kinő majd a basszus szólam hangjain maga a népének, melyet a női szólamok imitációja erősít meg. A népének első dallamsorát ismétlik a szólamok, majd, a legutolsó motívum unisonóján, jelentős lassításban hangzik fel a tételt lezáró Amen. Az orgona utóhangjai is ezt a

dallamfoszlányt ismétlik, hogy a tétel tényleges zárásaként a *fff* dinamikájú utolsó Amen hangjai a domináns-tonika relációban megerősítve a C dur tisztaságában diadalmaskodjanak.

Sanctus²¹⁹

Az orgona bevezető után unisono csendül fel, itt a Szent István ünnephez kapcsolódó szöveggel az ad notam²²⁰ népelekdallam: Magyarok fénye, ország reménye²²¹ unisono a kórus szólamain.

44. ábra Missa S. Stephani Regis Sanctus 1-19.ü.

A B dur tonalitásból a kórus éneke alatt az orgona skálamenete, mely kromatikus lépésekben fejeződik be különleges harmóniákkal átvezeti a tonalitást az Esz durba, ahol aztán a basszus szólam már az új tonalitás szerint hozza a népelekdallamot, amelyhez kvint imitációval társuló felső szólamok – immár a szoprán-tenor

²¹⁹ „A szentmise bemutatásának központi, legkiemelkedőbb eseménye az eucharisztikus (hálaadó) és megszentelő ima, melyet a Krisztussal egyesült Egyház intéz az Atyához, megköszönve neki a megváltás kegyelmét és felajánlva neki Krisztus áldozatát... A mise fő része az eucharisztikus imádsággal, a kánonnal kezdődik, melyet bevezet a prefáció, a változó szövegű hálaadó ének. Ezt a pap és a hívek ősi párbeszéde indítja, melyre a közösség akklamációja felel: Szent vagy! - a nép felkiáltása, melyben az égi seregekkel egyesülve énekkel vallja, dicsőíti, szemléli és imádja Isten szentségét.” *Éneklő Egyház* 487.o.

²²⁰ Létezik egy – ennek a misének a Sanctusával megegyező – önálló vegyeskari műve is: Krisztus virágunk szöveggel.

²²¹ SZVU 296. Szövege: *Magyar Cantionale* (XVII. század), dallama: Szegedi L. (1674) „Ismeretlen, valószínűleg külföldi eredetű húsvéti ének. Mindössze két régi énekeskönyv tartalmazza (Szegedi Lénárd és *Magyar Cantuale*), más énekeskönyvekbe sem, a népzenebe sem került be. A SZVU újtotta fel.” Dobszay László: *A magyar népelemek I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 150.o.

ellenében alt-basszus B-dur, Esz-dur versengéséből ismét unisonoban egyesülve visszatér a B dur tonalitásba.

„A Sanctus tételben szereplő táncos jellegű dúr népének-dallam érzelmekben gazdag feldolgozását a szerző először orgona kísérettel, később a capella-szerűen mutatja be. A Hosanna részt is ebből a dallamból alakítja ki.”²²²

The image displays a handwritten musical score for the Sanctus. It consists of two main systems. The upper system shows vocal lines with lyrics: "De-us Sa-ba-oth, Ple-ni-sunt cae-li et ter-ra glo-". The lower system shows the organ accompaniment, marked "Grave" and "melodia non mass". A circled number "25" is present in the organ part. The score is written in B-flat major and common time.

45. ábra Sanctus 18-27.ü.

Benedictus

A jól ismert zeneszerzői gyakorlat alapján a Benedictus tételt Harmat is szóló-állásokra komponálja: soprán-alt, tenor-alt duettek és végül egy rövid basszus szóló adja át a teljes kórusnak a szerepet.

²²² He/NO,116.o.

The image shows a handwritten musical score for the Benedictus of the Mass of St. Stephen, measures 1-15. The score is in 3/4 time and includes vocal lines with Latin lyrics and piano accompaniment. Key markings include 'Andante, molto tranquillo', 'Man.', 'Poco più', and 'Ped'. Measure numbers 10 and 15 are circled.

Andante, molto tranquillo
Solo
ne-me-di-ctus be-ne-di-ctus
ne-me-di-ctus, be-ne-di-ctus

Andante, molto tranquillo
Man.
bene-di-ctus, qui re-mit-tis no-bis mi-seri-cordiam

Poco più
no-mine Domini in no-mine Do-mi-ni. Solo
Poco più
Man.

46. ábra Missa S.Stephani Regis Benedictus 1-15.ü.

„A Benedictus ismét kontrapunktikus feldolgozásban hangzik el először a női, majd a férfi szólisták hangján. A Hosannában ez az ének különösen bő díszítéssel, hajladozó mozgásképpel, váltakozó hangnemeken át virágozik ki.”²²³ Az orgonakiséretben újabb népelek kerül bemutatásra: Áldott Szent István, melyet a Credoban már felhasznált a szerző (lásd tétel elejétől Poco più jelzésig) Ezáltal az orgona szinte szólisztikusabb – ha lehet mondani, fontosabb – szerepet kap, mint maga az énekszólo. A dallamban jellegzetes rögtön az indulásnál kvart, majd a második

²²³ He/NO,116.o.

dallamsorban a kvint ugrás. Ez a két hangköz jellemzi a szólókat, mert egyrészt a belépő imitációknál, a motívumkezdéseknél kapnak meghatározó szerepet, de a dallamszövében is gyakran megtaláljuk. Azonnal feltűnik a szólambeléptetéseknel a reneszánsz előkép, a Palestrina stílusra jellemző ellenpont.

Ez a zene nem akkordokból épült, mint az összhangzattani elvek alapján megalkotott muzsika, hanem egyidejűleg hangzó több dallamból. Szerkesztésének lényege tehát az, hogy oly melódiákat találunk ki, amelyek együttesen megszólaltatva kellemes, szépen összehangzó zenét adnak. Az egyik dallam minden hangjához, ezzel jól összecsendülően kell a másik, illetve a többi dallam megfelelő hangját hozzáilleszteni. Ha pedig a hang térbeli képét tekintjük: a kótánk minden pontocskájával szemben egy más kótát, vagyis „punctum contra punctum”-ot kell elhelyeznünk. Innen nyerte kontrapunkt (ellenpont) nevét ez a zeneszerzési technika, amely lényegében önálló melódiaszálakból összerótt sokszínű szötteshez hasonlít...Kétszólamú ellenpontot vagy két egyforma szólamra (két szoprán, két alt, stb) vagy – az előbbinél sokkal gyakrabban – két szomszédos szólamra írunk... Az egyik szólam az előre elkészített alapdallam (cantus prius factus), a másik pedig az alapdallam fölé vagy aláírt ellenpont... Ügyeljünk gondosan arra, hogy az ellenpont is jól énekelhető, szép melódia, a kantusz firmusznak egyenrangú dallamtársa legyen.²²⁴

47. ábra Benedictus 15-28.ü.

²²⁴ Harmat Artúr: *Ellenponttan – Bevezető a Palestrina stílus technikájába I. Kétszólamú ellenpont* Budapest, Magyar Kórus, 1947. 9-10., 27. o.

A két női szólam szólója után a tenor veszi át a fő szerepet és a népének dallamát indítja. Annak első sora után a dallamot átadja az alt szólistának, végül a népéneket a basszus szóló zárja. A szólókat lezáró tutti unisonója – mely az orgonán bemutatott népének utolsó sora – a rövidült két ütemes quasi coda-val zárja le ezt a részt és a záró hangban egyúttal megindítja a visszatérő Hosanna szakaszt.

The image shows a musical score for the Hosanna section. It consists of several systems of staves. The top system shows two vocal parts (Tenor and Alto) in 12/8 time, marked 'Molto'. The lyrics are 'Hosanna in excelsis'. The second system shows the continuation of the vocal parts, with the Tenor part marked 'Meno'. The third system shows the vocal parts and piano accompaniment, with the lyrics 'Hosanna in excelsis' and 'cel.' (crescendo) markings. The piano part includes a circled number '30' in the first measure. The bottom system shows the piano accompaniment continuing.

48. ábra Benedictus 29-32.ü

A tétel végén a Hosanna itt nem a szokásosan visszatérés az elsőként már hallott Hosanna zenei anyagához, hanem 12/8-os fugato megfogalmazásban az egymásba fonódó szólamok C durból egészen H durig ívelő folyondárát adja. A következő ütemben E durban koronás hangon zár, hogy aztán mindössze egy e moll akkordon keresztül végül a 3 ütemes Codettában megerősítve az eredeti C tonalitást, lezárja ezt a tételt.

The image displays a handwritten musical score for the Benedictus, measures 33-39.ii. It consists of three systems of staves. The first system includes a vocal line with lyrics: "no - nam ma in ex - cel - sis", and a piano accompaniment. Performance markings include *col.*, *sis*, *rall.*, and a circled measure number "35". The second system continues the vocal and piano parts, with markings for *rit.*, *a tempo.*, *rall.*, and *Ped.*. The third system features a vocal line with lyrics: "no - nam ma in ex - cel - sis", and a piano accompaniment with markings for *Man.*, *Ped.*, and *Pieno*. The score is written in a clear, legible hand with various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings.

49. ábra Benedictus 33-39.ii.

Agnus Dei²²⁵

„Az Agnus Dei-ben visszaidézi a szerző a kezdőtétel behízelt alapdallamát (a mise mottóját). Az orgona intonálja, és erre épül fel az énekkar ellenszólama. A továbbiakban barokkosan díszítetté válik a fődallam – polifon elrendezésben.”²²⁶

A zenei megoldásban Harmat a három részt élesen elkülöníti egymástól, hangnemileg az elsőt és utolsót G durban (maggiore), a másodikat pedig g mollban (minore) komponálta. A különbséget az ütemmutatóval is hangsúlyozta, hiszen a G-dur részek 3/4, a g-moll pedig szokatlan módon 4/4-es lüktetést kap. Az Agnus Dei tétel, egyben az egész mise ciklus lezárása. Az Ah, hol vagy magyarok népének dallamrészletei szövik át ezt a tételt, egyben keretbe is foglalva vele a teljes mise kompozíciót, visszatérve a Kyrrie első megszólalására.

²²⁵ „Az eucharisztikus ünneplés egyben húsvéti lakoma is, melyre Isten vendégül látja a híveket. A szentáldozás előtt a pap Krisztus példáját utánozva megtöri a kenyeret. A kenyértörés – melyről régen az egész szentmisét elnevezték – arra is emlékeztet, hogy mindnyájan egyetlen Kenyérből részesülünk, az Egyházban Krisztus testéhez tartozunk...A kenyértörés és az egyesítés közben a nép az Agnus Dei szöveget énekli, megvallva az ő teljes valóságát, s kérve irgalmát és békéjét.” *Éneklő Egyház* 512. o.
A szentáldozás előtti három részes könyörgés egyúttal emlékeztet arra is, ahogyan Keresztelő Szent János nevezte Jézust (Jn 1,29), ő az áldozati bárány, „Isten báránya, aki elveszi a világ bűneit.”

²²⁶ He/NO,116.o.

Az első részben egyértelműen az orgonaszólamé a vezető, szinte szólisztikus szerep. Mintha a Szent vagy, Uram! kíséretét hallanánk, mely hordozza az eredeti népének dallamot is, erre díszítő motívumokkal reflektálnak az énekszólamok.

VII. Agnus Dei

The musical score is handwritten and consists of three systems. Each system has a vocal line (soprano and bass clefs) and an organ line (treble and bass clefs). The first system is marked 'Grave' and includes lyrics 'A-gnus De-i qui tol-lis pec-'. The second system is marked 'piu agitato' and includes lyrics 'ca-la men-tis', 'mis-se-rae', 'ad-ven-tus', 'bis', 'mi-se-rae'. The third system is marked 'Lento' and includes lyrics 'mi-se-rae', 'bis', 'mi-se-rae', 'no-bis', 'A-gnus De-i', 'A-gnus De-i'. The organ part features various dynamics like 'f', 'p', 'mf', 'rit.', and 'Man.', along with 'Ped.' markings. Measure numbers 5, 10, and 15 are circled.

50. ábra Missa S. Stephani Regis Agnus Dei 1-17.ü.

A 17. ütem Lentoval induló 4/4-es második rész visszaadja az énekszólalom prioritását. Mint egy variációs formában többféle zenei megfogalmazásban bukkannak fel a meghatározó dallamrészletek. A hirtelen minore mollba váltó tonalitás váratlan drámaiságot ad. Az alt és a tenor szólalom moll változatban és kvintimitációban, ritmikailag is cizelláltan mutatja ugyanazt a témát. Ezt veszi át majd basszus és szoprán páros is. A 22. ütemtől az accelerando, a hajlításos díszítmények a dallamban a 'miserere mei' szöveg kezdeténél emlékeztet a gregorián hang-díszítés elemeire, például 24. ütem.

The image shows a handwritten musical score for the Agnus Dei, measures 18-28. The score is in 4/4 time and features vocal lines for Soprano (Sop.), Alto (Alto), Tenor (Tenor), and Bass (Bass) with piano accompaniment. The lyrics are in Latin, including "miserere mei", "miserere no-bis", and "mi-se-re-re". The score includes performance instructions such as "poco a poco accel.", "Man.", "p", "mf", "f", "p tempo", and "Ad tempo". Measure numbers 20, 25, and 26 are circled. Pedal markings are present at the end of the first and second systems.

51. ábra Agnus Dei 18-28.ü.

Az utolsó 4 ütem (Quieto molto) már átvezet a zárórészre, ami az első Agnus megszólaláshoz hasonlóan, ismét G durba visszatérve, a népének zárósorát adja. A G orgonapont fölött három erős késleltetést adó akkorddal készíti elő a záró tonikát.

The image shows a handwritten musical score for the Agnus Dei, measures 34-45. The score is in G major and 3/4 time. It features a vocal line with lyrics 'di do na do na no bis pa' and a piano accompaniment. The score includes dynamic markings like 'p', 'pp', and 'rall.', and performance instructions like 'Tocchetto piano' and 'con rall.'. Measure numbers 35, 40, and 45 are circled.

52. ábra Agnus Dei 34-45.ü.

Különös felhangot kap 1944 májusában a dona nobis pacem – adj nekünk békét! szöveggel énekelt, de a magyar fülnek a népének utolsó sorának szövege, a „Gyászos öltözetben teelötted sírván”, illetve a második versszak „Nem szűnnek iszonyú sírástól szemei” (Szent István Király Misét), nevezhetnénk „missa in angustii” – a szorongattatás idejében készült misének (miként Haydn híres Nelson-miséjében).²²⁷

Összegezve: Harmat Missa Sancti Stephani Regis c. misekompozíciója reprezentálja Harmat sokoldalú érdeklődésének gyümölcsöző hozadékát: eklektikus stílust kialakítva a népének-dallamok, a modalitás, imitációs szerkesztés és a romantikus harmónia-fordulatok egybedolgozásával. Mind ezek közül elsődlegességet élvez a népének sokoldalú felhasználása, gazdag faktúrájával ünnepi méreteket adva ennek a reprezentatív alkotásnak.

Az egyházzenei megújulás felelősségteljes munkáját végző Harmat Artúr törekvése az volt, hogy magyar hangon tolmácsolja a musica

²²⁷ He/NO, 115.o.

sacra mondanivalóját, s abban a nemzeti értékek és sajátosságok érvényesüljenek. Így építette fel ezt a miséjét is magyar dallamokból, s kívánt hozzájárulni az európai népek vokális kultúrájához. A kórusművészet nálunk is, éppúgy, mint külföldön, a templomok kórusait hódította meg előbb. Szerzte az országban – falun és városban – egyre-másra alakultak templomi kórusok, és ezek egyúttal a világi énekeknek is hordozói voltak,...vigasztaltak, felráztak, bátor reményeket adtak a legnehezebb időkben is (dona nobis pacem). Szerzőink ellátták e kórusokat különféle művekkel és misékkel is. In tempore belli születtek meg Kodály, Harmat, Bárdos, Horusitzky miséi és más kompozíciói.²²⁸

2.1.3 Boldogasszony anyánk

A magyarságnak a 19. századig nem volt egységes, önálló nemzeti himnusza. A katolikusok a Boldogasszony anyánk és az Ah, hol vagy magyarok kezdetű énekeket, míg a reformátusok a 90. zsoltárt énekelték a mai fogalmaink szerinti himnusz, nemzeti ének gyanánt.²²⁹

„Évtizedeket töltöttem el a XVII. és XVIII. századi magyar egyházi népelemek tanulmányozásával, megfejtésével, s mai használatra való alkalmazásával” - írja Harmat Artúr önéletrajzában.²³⁰ Harmat Artúr e széleskörű kutatómunkája folyamán nem csak a dallamok, hanem a szövegek vizsgálatára és elemzésére is nagy hangsúlyt fektetett.²³¹ Hogy akár egyetlen szó milyen jelentőséggel bír és Harmat mekkora gondot fordított a leghitelesebb tolmácsolására, álljon itt példaként egy rövid tanulmánya. „Édes”, vagy „romlott” címmel a Boldogasszony anyánk ének refrénjének szövegváltozatait mutatja be hat forrás vizsgálatán keresztül.²³² Ennek a

²²⁸ He/NO,116.-117.o.

²²⁹ „A 16. századtól - az ellenreformáció térnyerésével - alakultak ki Európa-szerzte az ún. néphimnuszok. Magyarországon a 18. században két néphimnusként énekelt vallásos dal terjedt el, főleg egyházi, de világi ünnepeken is elhangzott. Régi énekeskönyvekben megtalálható az "Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga..." és a "Boldogasszony anyánk..." kezdetű ének. Mindkettő régi magyar, élő hagyományokhoz kapcsolódik Szent István, illetve Szűz Mária, Magyarország védőszentje vallásos kultuszához. Népszerűségük, megmaradásuk alapköve az volt, hogy sokan ismerték, zenei és gondolati tartalmát mélyen átértékelték, egyetértettek vele s mint egy fohászt együtt tudták énekelni. A török uralom alóli felszabadulás után felelevenedett a Mária-kultusz, a "Patrona Hungariae" új reneszánszát élte. A kortárs levelek, naplók, röpiratok forgatása azt mutatja, hogy ez a gondolat a korabeli magyarok testi és lelki szükséglete volt, úgy tekintették, hogy segítette a török leverésében. I. Lipót (1657-1705) újból felajánlotta Magyarországot a Magyarok Nagyasszonyának 1693-ban. Az énekek kifejeztek egy bizonyos közszellemet, Mária országának eszméjét, az éneklők a magyarság egységét jelképezték. Ilyen lehetett még a Rákóczi induló is, mint világi dallam. A magyar katolikuság legkedvesebb éneke, a Boldogasszony Anyánk valószínűleg már a 18. század elején keletkezett. Legkorábbi lejegyzett szövegét Szoszna Demeter, pannonhalmi bencés szerzetes 1715-ös énekeskönyvéből ismerhetjük. A vers szerzője bizonyára rendtársa, Lancsics Demeter (1737) volt. A legrégebbi dallamszövege a Deák-Szentes-féle, lejegyzett egyházi énekeket tartalmazó 1774-es énekeskönyvből ismert. 1793-ban már nationalis cantatio", azaz nemzeti énekként említik írásos források.” <https://www.mozaweb.hu/Lecke-Mozaweb-Himnusz-A-boldogasszony-anyank-100189#top>

²³⁰ He/Cvm 10.o.

²³¹ Lásd részletesebben 1.4.3 és a hozzá tartozó 7.1 fejezetekben.

²³² MK 1539.o., Lásd in 7.1 280.o.

rövid gondolatmenetnek a megírására a Magyar Kórus szerkesztőbizottsága kérte fel.²³³

„Úgy emlékszem, az 1942/43. tanévben hallottam először több pesti iskola énektanárától, hogy a leventeoktatók a levente-(tábori) miséken – ahol a Boldogasszony Anyánk-at mindig énekelni kellett – nem engedik meg a „romlott hazánkról” szöveget, hanem mindenütt az „édes hazánkról”-t kívánják. Erre – úgy látszik – valami általános rendelkezést kaphattak, mert később vidéki papok, kántorok és tanítók is tudósítottak ilyen esetekről. A leventeoktatók még ott is ragaszkodtak a „romlott” mellőzéséhez, ahol (egy-két intelligens testnevelő-tanár, leventeoktatóval magam is beszéltem erről) egyénileg megértették és méltányolták a „leromlott” helyett álló „romlott” szó ősiségét, költőiségét és drámaiságát a romantikus, cukros „édes”-sel szemben.”²³⁴

Mind ezek fényében érthető, hogy miért a „romlott” verzióval találkozunk Harmat kompozíciójában. A Harmat-műben feldolgozott népének dallamára vonatkozó kutatások szerint: „Talán hazai eredetű, a siratók motívumkincséből kialakított... formailag sokszorososan szerteágazó, önálló típusokra bomló, máig országszerte – főként halottas funkcióban – elterjedt népének.”²³⁵

Harmat vegyeskarra írt kettőskánonja 1936-ban látott napvilágot. Mindössze két versszakot hoz az eredetileg 12 versszak²³⁶ közül, nyilván nem véletlen, hogy a másodikként választott versszak a Szent István és Szent László királyaink által Szűz Máriának felajánlott, reá bízott országunkról szól. A népének jelentőségéhez mérten ez a feldolgozása nem különösebben nagyszabású, inkább a mindennapi használatra alkalmas, mind apparátusát, mind nehézségét tekintve. Harmat célja, a népének népszerűsítése ilyen módon megvalósulhatott a kisebb templomokban, egyszerűbb, esetleg gyengébb képességű kórusok interpretálása által is.

²³³ Lásd in 7.1 fejezet 281.o.

²³⁴ Magyar Kórus 74, Budapest 1948. 1539.o

²³⁵ Szendrei Janka – Dobszay László – Rajeczky Benjamin: *XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979. II/, 80.o. I/ 172.o.

²³⁶ in 284.sz. Bogisich: *Őseink Buzgósága* (1888) - Szoszna: *Énekgyűjtemény* (1714); *Hozsanna!* Teljes kottás népénekeskönyv A Harmat-Sík "Szent vagy uram!" énektár énekeivel... A liturgikus reform alapján átdolgozott és bővített kiadás, Szerkesztette Bárdos Lajos és Werner Alajos Bp.1995. 410-411.o.

Vegyeskarra: Harmat A.

Ünnepélyesen

1. Bóldog-asszony A-nyánk, ré-gi nagy Pát-
2. Tu-dod, hogy szent Ist-ván ó-rók-ség-ben

1. Bóldog-asszony A-nyánk,
2. Tu-dod, hogy szent Ist-ván

1. Bóldog-asszony A-nyánk,
2. Tu-dod, hogy szent Ist-ván

1. Nagy in-ség-ben lé-vén,
2. Szent László ki-rály is

1. ró-nánk! Nagy in-ség-ben lé-vén,
2. ha-gyott. Szent László ki-rály is

1. ré-gi nagy Pát-ró-nánk! Nagy in-ség-ben
2. ó-rók-ség-ben ha-gyott, Szent László ki-

1. ré-gi nagy Pát-ró-nánk! Nagy in-ség-
2. ó-rók-ség-ben ha-gyott, Szent László

53. ábra Boldogasszony anyánk 1-6.ü.

A népelemek dallamot a magas szólamok (szoprán és tenor kánonban) éneklék, amihez kísérő ellenszólamként társul szintén kánonban a két alsó szólam (alt és basszus) a népelemtől független dallama – így alakítva ki az ún. kettőskánon. A szólam párok egymáshoz rendelése az oktávkülönbség miatt egy részről a hangzás szélesebb horizontját biztosítja. Ugyanakkor a férfi/női szólamokon megszólaló dallam és ellenszólam azoknak homogén egymáshoz tartozását is megmutatja. Ilyesféle kettősséget is hordoz a kompozíciós elgondolás a kettőskánon lehetőségében. A népelekdallam sorvégi hosszú záró hangjai alatt igen díszes alsó szólam kap lehetőséget a rövid megmutatkozásra.

ha-zánkról, Ne fe-lejtkez-

54. ábra Boldogasszony anyánk 12.ü.

Tekintettel arra, hogy magát a népeleket változtatás nélkül dolgozza fel, kizárólag a kísérő szólam, valamint a kánon ötlete adja a hangzás gerincét. (Egy jelentéktelen változtatást nem tekintettem annak: ez pedig az utolsó két hang augmentálása, mellyel így lehetőség nyílik a kétféle zárlat – prima volta/secunda volta – kialakítására.) A népelemek dallam felépítése, ritmikai egyszerűsége teszi lehetővé – ahogy néhány népdalunknál is megfigyelhető – a kánonban való megszólaltatást. Két ütemes egységekben, motívumokban gondolkodva a séma szerint egy mozgékonyabb első ütemet minden esetben egy megpihenő második követ. Így kánonban értelmezve, a két szólam éppen ellentétesen, egymást szinte kiegészítve építi a folyamatos mozgásban levő ütemeket, a lassú tartott hangokkal, megállásokkal az állandóságot szimbolizáló ellenszólammal. A dallam és ellenszólamának viszonya is érdekes, hiszen a dallam megfontoltságának, lassú, kimért komolyságának ellentéte a kísérő szólam, mely mozgékony, szinte játékosan dallamos. Ha egy képben kellene ábrázolni,

a népének dallamot egy erős márványoszlop jelképezné, a kísérő szólam pedig a rajta inda-szerűen felfutó virágzó folyondár lehetne. Ez a dallamvezetés azonban nem jelent nehézséget a kórus számára, kanyargós melódiája könnyen énekelhető. Disszonancia és konszonancia szinte ütemről ütemre „harcol egymással”, ugyanúgy a mozgékony dallamívelő hangok a statikus dallammenettel. A kettőskánon ötlete nem vonul végig a teljes művön. A refrénben az alt és a basszus szólam önálló dallamvezetéssel igazi négyszólamúságra bővíti a kompozíciót. A kánont azonban konzekvensen megtartja a szerző a népénekdallammal a szoprán és a tenor között – nem számítva a tenor szólam két utolsó, zárlati hangját, a tényleges zárásnál a piccardiai terccel. Sehol nem találkoztam Harmat kompozícióiban a basszus szólamnál az utolsó ütemben az oktávugrásban alkalmazott megelőlegező díszítésmóddal. Egyfajta kiírt lassításnak, nyomatékosító fékezésnek értelmezem.

1-2. ról, rom - lott ha-zánk - ról,
 1-2. ról, rom - lott, rom - lott, rom - lott ha-zánkról, Ne fe-lejtkez-
 1-2. Ma-gyar - or - szág - ról, rom - lott ha-zánk -
 1-2. Ma-gyar - or - szág - ról, rom - lott, rom - lott, rom - lott

Ne fe - lejt - kez - zél el sze - gény ma - gya -
 zél el, ne fe-lejt-kez-zél el sze-gény,
 ról, Ne fe - lejt - kez - zél el
 ha-zánkról, Ne fe-lejt-kez-zél el, ne fe-lejt-kez-zél el

1. Ma-gyar-or-szág- ról!
 2. ról!
 sze-gény ma-gya- rok - ról! Ma-gyar-or-szág- rok - ról!
 sze-gény ma-gya- rok - ról! rok - ról!
 sze-gény ma-gya- rok - ról! rok - ról!

55. ábra Boldogasszony anyánk 10-19.ü.

Ez a rövid, egyszerűnek látszó népelemek feldolgozás a dallamépítésből fakadó harmóniafüzés, a kettőskánon ötlete tekintetében is remek példa Harmat alkotói, pedagógusi gondolkodásának megértéséhez. Arra vonatkozólag, hogy a Harmat-oevre-ből miért maradt ki egy nagyobb lélegzetű kompozíció, mely erre a gondolatiságában meghatározó, fontos népelemekre alapszik, nem találtam semmiféle utalást. Sem terveket, sem felkérést, sem belső indíttatásra utaló jegyzetet.

2.1.4 Margit asszony

(Palóc lányok karácsonyi köszöntője) – Volly István²³⁷ gyűjtéséből²³⁸ (gyermekkarra)

Maga a népdal szólal meg elsőként a műben, unisono. (Szerzői utasítást nem találunk arra vonatkozólag, hogy ezt szóló, kiscsoport, vagy a teljes kórus énekelje.)

Élénken

1. Mar-git asz-szony, jó gazd-asz-szony, kelj fel az á - gyad - ból,
2. Sza-ladj gaz - da a pad - lás - ra, fogj egy pár ga - lam - bot.

1. Keltsd fel szol - gá - ló Ró - zsi - dat az ő mély ál - má - ból.
2. Te meg Jan - csi a pin - cé - ben töltsd meg a ku - la - csot.

1. Si - es - se - tek tú - rós, má - kos, szil - vás - le - pényt süt - ni,
2. Egy ku - la - csot, egy pa - lac - kot mé - zes bo - rocs - ka - val,

1. Ha mi - ve - lünk el - a - kar - tok Bet - le - hem - be jut - ni.
2. Ha el - me - gyünk Bet - le - hem - be, úgy sem vész az kár - ba.

56. ábra Margit asszony 1-16.ü.

A harmadik és negyedik népdalsor általánosan elterjedt szokás szerinti ismétlését azonban már a háromszólamú kórus interpretálja. A népdal a szoprán szólamban marad – eleinte a mezzo szólam erősítésével. De az eredetileg két sorból variációs motívumismétlődéssel négy soros formát alkot a szerző.

²³⁷ <http://vollyami.uw.hu/index.php?d=4>

²³⁸ Kiss József: *Matyó népdalok*, A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai, XIV. 1983. <http://mek.niif.hu/07600/07691/07691.pdf>, Ujváry Zoltán: *Gömöri népdalok és népballadák*, A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai, VIII. 1977. <http://www.borokas.hu/pdf/ujvari.pdf>, dr. Szijártó József: *Emlékezés Pereg szülőttére, Volly Istvánra* in: http://www.kiskunlachaza.hu/dldocs/mi_ujsagunk/mu_2013-01.pdf, 6.-7.o.

1. Si - es - se - tek tú - rós, má - kos, szil - vás le - pényt süt - ni,
2. Egy ku - la - csot, egy pa - lac - kot, mé - zes bo - rocs - ká - val,

1. Si - es - se - tek tú - rós, má - kos, szil - vás le - pényt, szil - vás le - pényt
2. Egy ku - la - csot, egy pa - lac - kot, mé - zes bo - ral, mé - zes bo - rocs -

1. szil - vás le - pényt süt - ni, szil - vás le - pényt süt - ni,
2. mé - zes bo - rocs - ká - val, mé - zes bo - rocs - ká - val,

1. szil - vás le - pényt süt - ni, szil - vás le - pényt süt - ni,
2. mé - zes bo - rocs - ká - val, mé - zes bo - rocs - ká - val,

1. süt - ni, szil - vás le - pény süt - ni, szil - vás le - pényt,
2. ká - val, mé - zes bo - rocs - ká - val, mé - zes bo - ral,

57. ábra Margit asszony 17-24.ü.

Itt az egyszerű ismétlődő motívumot – melyet a szoprán és mezzo szólam tercelése ad – az alt szekvenciaszerű, az említett dallamhoz képest egy ütemnyi elcsúsztatással megszólaló ellenszólama kísér. Új megoldást talál a szerző az utolsó népdalsor szintén nyolc ütemre való meghosszabbítására. Itt is ismétlődik a motívum, azonban a szoprán csak a szöveget tartja meg és egyre emelkedő dallammal alakítja ki

1. Ha mi - ve - lünk el - a - kar - tok Bet - le - hem - be jut - ni,
2. Ha el - megyünk Bet - le - hem - be, úgy sem vész az kár - ba,

1. Ha mi - ve - lünk el - a - kar - tok Bet - le - hem - be, Bet - le - hem - be
2. Ha el - megyünk Bet - le - hem - be, úgy sem vész az, úgy sem vész az

1. Ha mi - ve - lünk el - a - kar - tok Bet - le - hem - be, Bet - le - hem - be
2. Ha el - megyünk Bet - le - hem - be, úgy sem vész az, úgy sem vész az

1. Bet - le - hem - be jut - ni, Bet - le - hem - be jut - ni,
2. úgy sem vész az kár - ba, úgy sem vész az kár - ba!

1. jut - ni, Bet - le - hem - be, Bet - le - hem - be jut - ni,
2. kár - ba, úgy sem vész az, úgy sem vész az kár - ba!

1. jut - ni, Bet - le - hem - be, Bet - le - hem - be jut - ni,
2. kár - ba, úgy sem vész az, úgy sem vész az kár - ba!

a fokozást.

58. ábra Margit asszony 25-32.ü.

A mezzo és az alt szólam tercmenete kíséri ezt a szoprán dallamot. A népdal második versszaka ismét az egy szólamú népdal témát hozza, így kedves játékosága alakul ki a tényleges népdal és a feldolgozott népdalrész váltogatásának.

A mű jó példája a nyilvánvaló pedagógiai céllal írt alkotásoknak. Egyrészt egy átlagos gyermekkorúsnak nem okozhat gondot az előadása, mert a szólamok könnyen megtanulhatók, sok esetben egymást segítik, kiegészítik, közös hangokon találkoznak. Másrészt a népzene, a népdal életben tartása, – kiszakítva ugyan eredeti közegéből – a városi emberekkel való megismertetése, megkedveltetése a

kórusművek, vagy más formákban való feldolgozása által manapság is tényleges feladat. Harmat korában pedig az elinduló népdalgyűjtések által feltárt kultúrkinccs gazdagságának, mint nemzeti értékünknek a megismerése, megmentése az iskolai oktatáson messze túlmutató, nemzetépítő nagyságú feladat volt.

2.2 Gregorián-ihletésű művek

2.2.1 Cantate Domino és Jubilate Deo²³⁹

CANTATE DOMINO²⁴⁰ (Versus Alleluaticus Dominicae XVI. post Pentecosten)²⁴¹

Canon ad 3 voces aequales

A Cantate Domino kezdetű kánon első két üteme egy grandiózus fanfár hatásával indítja el a művet. Az első (jellegzetes) kvint ugráshoz képest a másodszori alleluja, mintegy újra nekirugaszkodva már merészebb távlatokat nyit a két kvart hangköz egymásra építésével, hogy végül a harmadik alleluja az oktávot is elérve, visszautalva a korábbi megfogalmazásokra, egy kvint, majd egy kvart hangköz játékaival visszavezesse a dallamot a kiindulási alaphangra. Az Animato tempójelzés jól érzékelteti a sodró lendületű tétel dallami felépítését, mely a szöveg ujjongó örömeinek kifejezését szolgálja. A minden 4. ütemben belépő következő szólam újra és újra előhossa, ezáltal ezt az ünnepi fanfárszerű hatás nyolc ütemre kibővítve szólaltatja meg az Alleluia szóra komponált dallamot, amelyet a pontozott ritmus külön kiemel. A mű további részében skálamenetszerű, nagyívű dallamok hordozzák a zsoltárszöveget az „új ének”-ről.

²³⁹ A két kézzel írt kottapélda Harmat Artúr kézírása, az eredeti példányokról készült fénykép, mely az OMCE által őrzött hagyatékban található.

²⁴⁰ Megjelent: Magyar Kórus Bp. 1942, A szerző nevét – Arthurus Harmat – valamint minden információt, a szólamszámra és a kompozíciós technikára vonatkozólag is latinul tüntet fel.

²⁴¹ Alleluja, alleluja! V) Cantate Domino canticum novum: quia mirabilia fecit Dominus. Alleluja: Ps.97,1. Alleluja, alleluja! V) Énekeljete az Úrnak új éneket, mert csodálatos dolgokat cselekedett az Úr. Alleluja! Szunyogh Missale 753.o.

The image shows a page of handwritten musical notation titled "Cantate Domino". At the top, it is labeled "Canon ad tres voces" and "Versus Memorialis Domine die post Pentecosten". The composer's name "Abbas Parmar" is visible in the upper right. The score is written on ten staves. The lyrics, written below the notes, include: "Al-le-lu-ia, alle-lu-ia, alle-lu-ia, alle-lu-ia. Can-ta-te Do-mi-no can-ti-cum no-vum, can-ti-cum no-vum: quia mira-bi-li-a fe-cit, quia mira-bi-li-a fe-cit Do-mi-nus, Do-mi-nus, qui e-st mira-bi-li-a fe-cit Do-mi-nus. Can-ta-te Do-mi-no can-ti-cum no-vum: quia mira-bi-li-a fe-cit Do-mi-nus. Al-le-lu-ia, al-le-lu-ia, al-le-lu-ia, al-le-lu-ia, al-le-lu-ia, al-le-lu-ia, al-le-lu-ia. al-le-lu-ia, alle-lu-ia, alle-lu-ia, alle-lu-ia, alle-lu-ia." The notation includes various musical symbols such as clefs, time signatures, note heads, stems, and beams. There are several circled numbers (1, 2, 3) and a "Coda" marking. At the bottom, there is a handwritten note in Hungarian: "*Az idéz. ismételtük (partjuk a d-t), míg a többi csakam is ide ér. Jobban megfigyélve csak a kezd. k. Mű. 3939".

59. ábra Cantate Domino

A dallamról levélve a ritmusát, átírtam modern gregorián notációval.

Cantate Domino
/ Harmat Artúr dallama gregorián lejegyzés szerint /

Alle-lu-ia, Alle-lu-ia, Alle-lu-ia Cantate Domi-no
canticum no-vum canticum novum qui-a mira-bi-li-a
fe-cit quia mira-bi-li-a fe-cit Do-minus Domi-nus
quia mira-bi-li-a fe-cit Dominus Cantate
Domi-no canticum novum quia mira-bi-li-a fe-cit Dominus
Alle-lu-ia Alleluia Alle-lu-ia Allelu-ia Allelu-ia
Alle-lu-ia Alle-lu-ia Alle-lu-ia

60. ábra Cantate Domino

Nem egy esetben hordoz apró részleteiben olyan dallamformulát a Harmat kompozíció, amely hitelesen közvetíti a gregorián hatást. A LU. megfelelő tétele moll jellegű, dór 1. tónusban íródott, Harmat pedig egy mixolíd dallamsorban, G dó szerint D végződéssel komponálta meg a kánon alapdallamát. Formulakincseiből azonban vannak áthallások: pl. a jellegzetes kvintugrás, amely a Harmat mű-indítását jellemzi, a LU. gregoriánjában éppen a Cantate verzus kezdésekor szépen kidíszítve található. Harmat második Alleluja nekirugaszkodásának merészebb kvart lépései a LU. dallam Alleluia jubilusával mutatnak rokonságot, ahol a kvartugrások helyett dallamos lépések rajzolják körül a kvart ambitust.

Graduale. Timébunt géntes. 489.

1. Alle-lu-ia. * iji. Y. Can-
tá- te Dó- mi-no
cán- ti- cum nó- vum : qui- a mi-
ra-bi- li- a fé- cit * Dómi- nus.

61. ábra Alleluja, LU 1045. o.

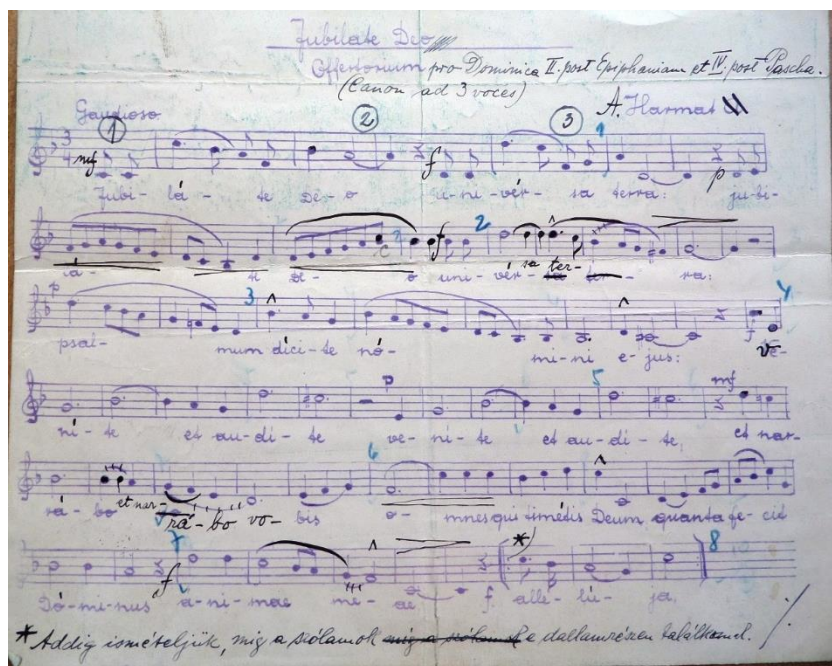
Rendkívüli részletességgel elemzi és magyarázza Ellenponttan könyveiben a Palestrina stílus két- és háromszólamú komponálási elveit, szabályait, így a kánont is, mint imitációs technikát:

A kánon tehát oly imitáció, amelyben a riposzta a proposztát hosszabb időn keresztül (legtöbbször egészen a kompozíció végéig) azonos ritmussal, hangközről hangközre utánozza. A kánon többnyire szigorú imitáció a prímén, kvartton, kvinten vagy oktáván... A kánon szerkesztési módja olyan, mint a torlasztott imitációé, vagyis: a bármely szólamban megindított proposztát a riposzta belépése után mint floridált mozgású ellenszólamot továbbvezetjük, majd ezt az ellenszólamot a riposzta folytatásaként átírjuk a másik szólamba, ehhez ismét ellenpontot írunk és így folytatjuk a szólamok továbbszövését, ameddig az céljainknak megfelel.²⁴²

A darab végén 5 ütemes Coda található (Meno mosso tempójelzéssel) A Harmat által olyannyira kedvelt mixtura-menet indítja, mely egyetlen hangra vezeti a szólamokat, hogy onnan ismét kibontva kettő-, három- végül az utolsó két ütemre négyzólamúvá bővítsé a készletetésekkkel is ékített zárlatot.

JUBILATE DEO (Offertorium pro Dominica II. post Epiphaniam et IV. post Pascha)

Canon ad 3 voces

62. ábra Jubilate Deo

²⁴² Harmat Artúr: *Ellenponttan – Bevezető a Palestrina stílus technikájába I. Kétszólamú ellenpont*, Magyar Kórus Budapest 1947. 80. o.

A szöveg lüktetését jól kiemelő 3/4-es ütemben megkomponált mű két jól elkülöníthető részre tagolódik. A 23 ütemből álló igen mozgalmas első rész a *Jubilare Deo, universa terra: psalmum dicite nomini ejus*²⁴³ szövegre íródott. Ennek a szövegnek a kiemelését segíti a viszonylag ritkán használt *Gaudioso* szerzői utasítás.

A *Liber Usualis*-ban jegyzett 1. tónusú offertorium²⁴⁴ dór hangneme visszavisszaköszön Harmat kánon-feldolgozásában is, bár a zárlati és az induló mixolid tonalitás erőteljesen befolyásolja a többségében dór, molljellegű hatást. A gregorián dallamvezetésre a Harmat műben talán a kezdő nagy ugrás, a 7. ütem melizmatikus dallamvezetése, a viszonylag nagy ambitus bejárása emlékeztet. A második részre a lassú, méltóságteljes hatású, nyugalmas ritmizálás jellemző, kiemelve a szöveg tanító részét²⁴⁵.

63. ábra *Jubilare Deo, LU 486-487.o.*

A gregorián dór dallamtól erőteljesen tovább lépő, karakteres különbséggel a dur/moll kettősségében gyökerező tonálisérzést erősíti a dallam második felére jellemző, d-moll szerint értelmezett összhangzatos moll emelt 7. (cisz) hangja.

A LU. szerinti gregorián dallam az offertoriumra jellemző formulával, díszes nagy melizmával zárja a tételt adó utolsó Alleluia szavát. Harmat a kánon lezárásaként

²⁴³ Psalm 65, 1-2 et 16 (Vulgata), „Ujjongj az Istennek egész világ: mondjatok nevének éneket:” Szunyogh Missale 159.o.

²⁴⁴ Gregorián formatani elemzése: David Hiley: *Western Plainchant: A Handbook*, Clarendon Press, Oxford, 1993, 125-127.o.

²⁴⁵ Venite et audite et narrabo vobis, omnes qui timetis Deum, quanta fecit Dominus animae meae. Alleluia: Psalm 65, 16 (Vulgata), „jertek és halljátok, elbeszéltem mindnyájatoknak, kik Istent féltitek, hogy mily nagy dolgokat cselekedett az Úr velem, alleluja.” Szunyogh Missale 159.o.

3 ütembe foglalja az Alleluiát, amit addig kell ismételni – szerzői utasítás olvasható erre vonatkozólag a lap alján – amíg a szólamok összetalálkoznak. A mű végén a szerző Alleluia zárómotívum elgondolása 3 ütemes rövid Codában éri el csúcspontját, mely a többször megismételt domináns funkciójú C hang után megerősíti és lezárja a művet, a záróakkordban négy szólamban csendül fel a fényes F-dúr zárlat. Kiemelve ezt az elgondolást, a szerzői utasítás a lassításra is vonatkozik: *rallentando tempó-* és *ff* dinamikai jelzéssel.

2.2.2 De profundis

Az 1932-ben keletkezett művet offertóriumként határozta meg a szerző – leánya Harmat Jerry műjegyzékének tanúsága szerint. Az offertorium a mise felajánlási cselekményét (az oltár megtömjénezése, az adományok összegyűjtése és oltárra helyezése) kísérő ének. „Az offertoriumok a klasszikus gregorián repertoár legmerészebb, legszenvedélyesebb, de egyben legnehezebb tételei...”²⁴⁶ A *De Profundis*²⁴⁷ megrázó erejű szövegének gondolatisága nem egy szerzőt ihletett e sorok zenébe szövése. „...a katolikus temetési liturgiából is ismert bűnbánati zsoltár. A hangsúly mégsem a bűnbánaton van, hanem az Isten iránti bizalmon; valójában – reményhymusz... Ebben a zsoltárban fejeződik ki legtalálóbban s legmélyebben Isten bűnbocsátó készsége.”²⁴⁸ A 129. zsoltár az ún. zarándok-zsoltárok sorozatának egy darabja.²⁴⁹ Az évközi 33. vasárnap liturgikus helye a *Graduale Romanum* szerint Dominica XXIII. post Pentecosten offertorium szövege – valamint az Alleluia *versusa* is ezt a zsoltárszöveget hozza – egy szó eltéréssel („*vocem meam*” az „*orationem meam*” helyett).

64. ábra *Offertorium De profundis GR 334. o.*

²⁴⁶ Dobszay László: *Bevezetés a gregorián énekbe (középfokra)*, Egyházzenei füzetek I/5. I. Sorozat: tankönyvek, A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995. 37.o

²⁴⁷ „A *De Profundis* a héber számozás alapján a 130. ének. A hét bűnbánati zsoltár, valamint a Zarándokénekek 15 költeményének egyike (120-134. zsoltár, melyeket Szent Ágoston is imádkozott halálos ágyán)”. A zsoltárhagyomány és XX. századi újjászületése a szakrális zenében Jelige: Kisördög 2012 www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop422b/2010-0029_kotet_17.../264_17.pdf 7.o.

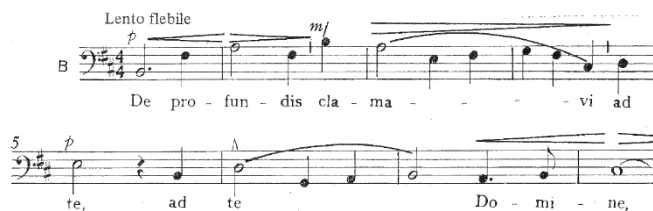
²⁴⁸ Hajdók János: *Zsoltárkönyv*. Budapest, 1987, 298.o.

²⁴⁹ „A 119. zsoltárral kezdődik és 15 zsoltárból áll az a sorozat, amelynek minden darabja a »canticum ascensionum« vagy »cantica graduum« megjelölést viseli. Magyarra így fordíthatjuk: a fölemelkedés, fölmenet énekei. ... Lehet, hogy a zsidó tradíció arra utalt e névadással, hogy e zsoltárokat a jeruzsálemi templom kapujához felvezető, félkör alakú 15 lépcsőn énekelték az egyes ünnepeken a levíták. Valószínűbb azonban, hogy a Jeruzsálemben felmenő zarándokok énekei voltak...” *Zsoltárelméletek, zsoltármagyarzatok. Szent Ágoston és Maurus Wolter szövegei alapján szerkesztette:* Dobszay László, Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom, 1997. 193.o.

Harmat a mű kezdetén a szövegfestés technikáját alkalmazza, amely szerint a szöveget – A mélyből kiáltok fel hozzád Uram – próbálja érzékeltetni a mélyből magasra törő dallamív. Tulajdonképpen ez történik a szintén moll típusú 2. tónusú gregorián offertóriumban is. Harmat először unisonoként megszólaló dallama azonban merészebb ívben szárnyal felfelé. A nyitódallam emelkedését, az egész mű szerkesztésére jellemző fokozatos felépülést akár tekinthetjük a zarándokének szimbolikájának.²⁵⁰ Jelképként értelmezhetjük még azt is, ahogy a magányos, egyedül imádkozó zoltáros könyörgését átveszi a közösség²⁵¹ – valóságosan is megszerkesztve: az unisono kezdést folytató tutti belépés szövege ugyanaz, egy erőteljesebb kérést szimbolizál. A magyar gregorián dallamkészlet formulájára is emlékeztet a művet indító dallam.

65. ábra *Populus Sion, Advent II. vasárnapjának introitusa*²⁵²

66. ábra *De profundis 1-8.ü., csak basszus énekel*

A mű kezdetének tempójelzése: Lento, flebile. A drámaiságot már a megszólalás pillanatában fokozza az utasítás az előadásmódra: nagyon lassan, panaszosan, valamint a férfi hangokon megszólaló halk, unisono kezdés. Szerves

²⁵⁰ „A Zsoltároskönyv 120-134. zarándokénekei korukat és műfajukat illetően különböznek egymástól, elsősorban feliratuk kapcsolja őket össze; Jeruzsálem, mint Isten városa, a zarándokünnepek fő helyszíne pedig központi téma. A feliratok héber megjelölése: „sír hamma'alót”. Előtagja egyértelműen éneket jelent, míg a hamma'alót értelmezésében a kutatói vélemények megoszlanak. Jelent emelvényt, feljárt, lépcsőt, de felemelkedő gondolatokat is, s jelöli a „felmenni” igét. Az allegorikus értelem képviselői, mint Órigenész, Szent Ágoston és Szent Athanáz, úgy vélik, ezek a zoltárok a lélek felemelkedésének, illetve fejlődésének lépcsőfokai az Istenhez vezető úton. A felirat így „lépcsőénekeket” jelent, melyet a Septuaginta és a Vulgata is átvett, a görög anabathmósz és a latin gradus jelöléssel.” A zoltárhagyomány és XX. századi újjászűletése a szakrális zenében Jelige: Kisördög 2012 www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop422b/2010-0029_kotet_17.../264_17.pdf 8.o.

²⁵¹ „Könyörgés és bizakodás hangján megszólaló egyéni panaszdal, melyben a zoltáros őszinte és mély megbánással szól Jahvéhez, bűnbánata, a megtisztulás reménye háttérbe szorítja a kínzó szenvedést is. A zoltár sajátja, hogy egyéni panaszból közösségi hangra vált, végül egész Izrael nevében bűnbocsánatért könyörög.” A zoltárhagyomány és XX. századi újjászűletése a szakrális zenében, szerző helyett jelige: Kisördög 2012

www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop422b/2010-0029_kotet_17.../264_17.pdf 7.o.

²⁵² Esztergomi Missale Notatum, XIV. sz. eleje, in Szendrei – Dobszay – Rajeczky: Magyar Gregoriánus, Cantus Gregorianus ex Hungaria, Editio Budapest, 1981. 13.o.

egységet alkot mégis a mondanivaló illetően kiemelése az igen szuggesztív, erős emocionális hatással bíró többszólamú kompozíciós egységekkel.

A felkiáltás, akklamáció erejét a dallamalkotásban minden szólam felfelé törése jellemzi, ebben a tendenciában kimagaslóan a szoprán szólam kap fő szerepet. A piano dinamikájú unisono kezdés hangulati fojtottsága folytatódik a négy szólam belépésekor is és mindössze 4 ütem alatt éri el a természetes crescendo hatás általi első csúcspontját a mű.

9/ S
p De pro-fun - dis cla - ma - vi ad te Do - mi - ne:
mf
A
p De pro-fun - dis cla - ma - vi ad te Do - mi - ne: Do -
mf
T
8 De pro-fun - dis cla - ma - vi ad te Do - mi - ne: Do -
mf
B
ad te Do - mi - ne:

67. ábra De profundis 9-13.ü.

A Cisz orgonapont néhány ütemmel később kap igazi megerősítést a Cisz alapú, emelt tercű, és a tritonust kvintté emelt h moll II. fokkal, mely már egy dur akkord fényével éri el a feltörekvő dallam csúcspontját. Az orgonapont fölött finom billegéssel két ütemen keresztül a h-moll és a fent említett cisz akkord hezitál, hogy aztán – bár súlytalan ütemrészen álló – emelt VI. kvartszext akkorddal elérje a motívum Cisz akkordú csúcspontját.

Szintén ezt a hatást emeli ki, hogy azonnal ismét piano következik a „Domine, Domine” szavakra. „Exaudi, exaudi” megint csak megismétlődik – az eredeti zsolnárszövegben nincsen semmiféle ismétlődés – a nyomatékositást itt még meg is toldja a szerző azzal, hogy a dallamot az alt megszólalás után a szopránban egy oktávval magasabbra teszi a szó második ismétlésénél. A másodszor megismételt szó zenei megoldása finom disszonanciával és a mindössze egy akkord erejéig 5 szólamra bővült hangzás harmóniai sűrűséget ad a zenei textúrának. A fent kiemelt szavak elsőként mindkét esetben unisono hangzanak fel, az ismétlés nyomatékositása a többszólamú válaszban csak erősíti a vágyakozó kérést.

p Do - - - mi - ne ex - au -
mf
Do - - - mi - ne, Do - - - mi - ne ex - au - - di, ex - au -
mf
Do - - - mi - ne, Do - - - mi - ne ex - au - - di, ex - au -

68. ábra De profundis 13-20.ü.

Az első unisono dallammal a későbbiekben még egyszer találkozunk a mű folyamán, amikor – mint a gregorián offertorium tételben hagyományosan²⁵³ – visszatér az első dallam. Bár ennél a visszatérésnél annyi változás van, hogy a basszus orgonapontot tartva, mintegy recitálja a szöveget, az utolsó hangnál mozdul el erről. Ezzel nyitva marad az elkezdett zenei gondolat, várakozással a folytatásra.

Az egész mű egy hatalmas, fájdalmas kiáltás az Atyához, a szenvedő ember kívánsága az Ő kezében való megnyugvásra. Ezt a katarzis-élményt adja meg a mű utolsó 8 üteme.

69. ábra *De profundis* 25-37.ii.

Az „ad te” – azaz „hozzád” – ismétlődik egy nyugodt ringatásban, melynek alapmotívumát az alt szólam hatszor ismétli el a basszus kitarított orgonapontja fölött. Megnyugszik a szoprán dallama, a tenor szólam is mindössze egy kvart hangközt bejárva finom kromatikával lép a záró hangra. A motetta viszonylagos rövidsége ellenére rendkívül érzelm-gazdag, sűrű szövetű, akkordikusan tömör felrakású, a diszsonancia-konsonancia váltakozásában bővelkedő, ezáltal a feszültséget az elsőtől az utolsó hangig fenntartó mű.²⁵⁴ „Legjobb művei általában azok a rövidebb lélegzetű

²⁵³ „Egyes források antifonának nevezik, de ránk maradt alakja inkább responzoriális beosztású. Főrésze két szakaszból áll, a második szakasz repetenda szerepét tölti be. A főrészt eléneklése után 2-3 szólóverzus következik, mindegyik után megismétlődik a főrészt ismétlő repetendája.” Dobszay László: *Bevezetés a gregorián énekbe (középfokra)*, Egyházzenei füzetek I/5. I. Sorozat: tankönyvek, A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995.36. o.

²⁵⁴ Már megírtam ezt az elemzést, amikor lehetőségem nyílt Harmat Artúr egy tanítványával Tóth József karnaggyal beszélgetni, aki magánúton tanult Harmatnál. Ő mesélte el ennek a műnek a keletkezéstörténetét. Harmat Artúrt valamilyen szembetegséggel kezelték és a kezelés során három napig teljesen be volt kötve mindkét szeme. Ezekben a napokban, a külvilágtól elvonulva, szobája magányában, fájdalmak és kétségek között, szorongva, de Istenbe vetett hittel fejben komponálta meg ezt a művet – valóban a szenvedő ember érzéseitől áthatva. Amikor levették a kötést, azonnal munkához

motették, amelyekben az archaizáló, modális hangvétel nem keveredik már a romantika harmóniavilágával.”²⁵⁵

2.2.3 IX motetta – Responsoria Sabbati Sancti²⁵⁶

„A húsvéti szent háromnap, a Sacrum Triduum Paschale az egész liturgikus év csúcspontja, eredetileg Jézus Krisztus föltámadását, a húsvétvasárnapot megelőző három nap”.²⁵⁷

Sabbatum Sanctum, Jézus sírban pihenésének napja, ezért a szomorúság, gyász és böjtölés töltötte ki a napot az egyház életében... E napon az egyház Urunk sírjánál időzik, szenvedéséről és haláláról elmélkedik. Az oltár üresen áll a vigília szertartásának megkezdéséig.²⁵⁸

A szent háromnap folyamán az egyházi évben egyedülálló szertartások sorozatát találjuk. Tudatunkra, lelkünkre ható igen erős jelképekkel, szimbólumokkal és gesztusokkal, mozdulatokkal, mozgásokkal és szövegekkel találkozunk a szertartásokon.²⁵⁹

látott és papírra vetette zenei gondolatait. A zene annyira kifejező, hogy ezt a történetet még nem ismerve, tulajdonképpen ugyanezeket az érzéseket lehetett megfogalmazni az elemzés folytán. „Az éjszaka (a mélység) s a fölfénylő hajnal közé feszített ív, magának az örök emberi életnek drámája. A Bűn és a Kegyelem misztériuma.” Hajdók János: *Zsoltárkönyv*. Budapest, 1987, 298.o.

²⁵⁵ Horváth Márton Levente: *Egy műfaj illegalitásában – Miskompozíciók Magyarországon 1949 és 1969 között*

http://docs.lfze.hu/netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/horvath_marton_levente/disszertacio.pdf 10.o.

²⁵⁶ A kiadvány fedőlapján: Ex repertorio Scholae cantorum Cathedralis Quinqueecclesiensis [A pécsi Székesegyház kántoriskolájának gyűjteményéből] IX Motetta, Responsoria Sabbati Sancti, quaternarum vocum inaequalium [négy szólamú vegyeskarra], auctore: Arthuro Harmat. Ebben a fejezetben a Harmat műből idézett kottarészletek a kereskedelmi forgalomban nem megjelentetett, „Kincs E litogr. Bp., IX., Hógyes E. u.1.” jelzésű kiadványból valók.

²⁵⁷ Magyar Katolikus Lexikon V. 131. o., „A latin kifejezés mintájára, rendhagyó módon egybeírt szóalak is érzékelteti, hogy valójában egyetlen egységről van szó. Mindegyik napon a húsvéti misztériumot ünnepeljük a maga teljességében, igaz, mindannyiszor más-más oldalról megközelítve.”, Barsi Balázs – Dobszay László: *Íme, most fölmegyünk Jeruzsálembe Hitünk misztériumai a nagyheti liturgiában* (Márton Áron Kiadó, Budapest, 2001) 32. o., „A szent háromnapnak viszont a nagyszombati vigília képezi a középpontját... A vigília szertartása a maga teljességében visszamutat a 4. századra. Már akkor szerepelt a szertartás négy részének lényege: a fényünnepség, az olvasmányok, a keresztesítés és a mise... A 4. században az egész éjszakát kitöltötte a húsvéti vigília ünneplése, annyira, hogy húsvét napján nem is volt külön istentisztelet. Azután fokozatosan mindjobban szombat estére, azután délutánra, majd délelőtre tevődött át úgy, hogy a végén a misét megelőző szertartásokat már a kora reggeli órákban tartották. A tridenti misekönyv ezt a gyakorlatot vette át (1566)...” Várnagy Antal: *Liturgia* (Lámpás Kiadó, Abaliget, 1993) 392. o.

²⁵⁸ i.m. 391. o.

²⁵⁹ Ilyenek például: a nagycsütörtöki Glória kezdetén ünnepélyesen felhangzó, majd az intonáció után három napra elnémuló orgonaszó, az egész évben megszokott harangszó és csengők helyett fakereplők használata egészen a nagyszombati Glóriáig, a lábmosás szertartása, az oltár „megfosztása”, a Lamentációban az ún. triangulum használata (az év folyamán csak ekkor a 15 gyertyával, melyet meghatározott rend szerint oltanak el a zsolozsma folyamán), Jeremiás siralmainak súlyos szavait csak ekkor adja elénk az egyház; az asszisztencia leborulása az oltár előtt a nagypénteki ünnepi istentisztelet kezdetekor, a passió éneklése, a -Boruljunk térdre!, majd kis szünet után felhangzó -Álljatok fel!

»Lamentáció«; »Siralmak«; »Officium Tenebrarum« (Sötét zsolozsma); »Zörgő zsolozsma« – ilyen és több efféle névvel illeték az idők folyamán a hívek azt a három szertartást, melyeket a Nagycsütörtököt, Nagypénteket és Nagyszombatot megelőző éjszakán vagy e három nap hajnalán tart az Egyház...A »lamentáció« voltaképpen az Egyház mindennapi virrasztó zsolozsmája, melyhez szorosan kapcsolódik a hajnali imaóra. Azonban végzési módja számos olyan archaikus vagy különleges nagyheti vonást őriz, mely megkülönbözteti az év többi napján tartott vagy tartandó zsolozsmától... A virrasztó zsolozsma teljes formájában három szakaszból, nocturnusból áll. Mindhárom szakaszban három zsolttart éneklünk antifónával, egy verzikulussal elválasztva a három olvasmány tömbje következik, mindegyik olvasmányhoz rezponzóriummal (In monte Oliveti - sorozat)²⁶⁰

Az ún. rezponzorium prolixum eredetileg a matutinum olvasmányait követő ének. Az Officium tenebrarum liturgikus időben ezek az olvasmányok, a Szent Háromnap első nocturnusának három-három olvasmánya Jeremiás siralmi, az ún. Lamentációk.²⁶¹

„A gregorián forrásokban ránk maradt rezponzorium prolixum repertoár lényegében feltáratlan.”²⁶² A rezponzorium prolixumok szöveganyagára vonatkozólag a műfaj legjellemzőbb példái azok, melyeknek szövege a matutinum-olvasmányokból merít, azok legjelentősebb mondatait emeli ki éneklésre. Így megzenésíti pl. a „scriptura occurrens” legszebb pontjait (...passió ideje: Jeremiás, a Szent három napon részben a Máté passióból van kiemelve a szöveg...) Az énekek címfeliratai a liturgikus

felszólítás a 10 könyörgés alkalmával, a Corpus eltakarása a kereszten, majd ünnepélyes leleplezése és a kereszthódolat, a nagypénteki ún. „csonka misén” nincs konszekráció; a nagyszombati vigília liturgiájának kezdetén a sötét templom jelképe, a tűzszentelés, az Exsultet éneklése, a keresztvízszentelés, a szentsír felnyitása.

²⁶⁰ Barsi Balázs – Dobszay László: *Íme, most fölmegyünk Jeruzsálembe Hitünk misztériumai a nagyheti liturgiában* (Márton Áron Kiadó, Budapest, 2001) 35. o. „Az Officium Tenebrarum leglátványosabb eleme a triangulum, a szentély bejáratánál álló háromszögletű gyertyatartó, a rajta égő tizenöt gyertyával, melyek kioltása a zsolozsmában és az időben való előrehaladást jelzi. A teljes zsolozsmában tizennégy zsolttart mondtak, s minden zsolttár végeztével egy gyertyát kioltottak, az utolsót, a Benedictusét pedig elrejtették... Erre a szólásra is van történeti, s van utólagos szimbolikus magyarázat. Talán az éjszaka múlását követte a mesterséges fények kialakítása, s a zsolozsma már a természetes napfénynél ért véget? A jelképes magyarázat szerint mindenesetre a Benedictus gyertyája maga Krisztus, akit elhagytak tanítványai.” i.m. 39.o.

²⁶¹ „A Siralmaikkal ismét úgy vagyunk, mint a liturgiában oly sokszor: tudunk történelmi, teológiai, liturgikus-szimbolikai magyarázatokat adni a lamentációk használatára, de az ember tudatában és érzelmeiben ezek már egyetlen egzisztenciális élménnyé sűrűsödve vannak jelen. Felszívják magukba a történeti, teológiai, szimbolikus értelmezést, s egyszerűen hozzátartoznak a naphoz... A Szentírás könyveit az Egyház egy nagyon bölcs rendszer szerint elosztva (és kivonatossan) olvastatta az év folyamán a virrasztó zsolozsmában. Nagyböjt V. vasárnapjától kezdve Jeremiás próféta könyvei kerültek sorra, mert a próféták közül ő jeleníti meg legtisztábban Isten szenvedő szolgájának képét. Amint a könyvhöz szervesen kapcsolódik a Siralmaikkal könyve, úgy az Egyház is a Siralmaikkal fejezte be Jeremiás olvasását a szenvedés időszakának végén.” i.m. 37.o.

²⁶² Szendrei Janka: *A rezponzorium* (Egyházzenei füzetek II/3. II. sorozat: gregorián műfajok, A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995) 1.o

könyvekben megadják a bibliai könyvet, ahonnan a szöveget vették (pl. de libro Regum) vagy a tartalomra utalnak (pl. de Adam, de Noe, stb.)²⁶³

A többszólamú kompozíciók között sok példát találunk ezeknek a tételeknek akár önálló (például O, vos omnes), akár ciklikus megzenésítéseire. Számos zeneszerző magukat az olvasmányokat, a Jeremiás siralmakat külön dolgozta fel, de néhányan a teljes egységet, az olvasmányokat és a hozzájuk rendelt responsóriumokat is. Egyes zeneszerzők a Szent Háromnap teljes olvasmányciklusát a hozzá tartozó responsóriumokkal együtt komponálták szerves egésszé. A teljesség igénye nélkül néhányat megemlítve, közülük talán a leghíresebbek: Don Carlo Gesualdo di Venosa: Responsoria, 1611. Feria Quinta, Feria Sexta, Sabbato Sancto; Tomás Luis de Victoria: Officium Hebdomadae Sanctae, 1585.²⁶⁴; Gennaro Manna - Responsi per la Settimana Santa; Michael Haydn: Responsoria in Sabbato Sancto (MH 278) műve pedig Harmatéhoz hasonlóan csak a nagyszombati anyagot tartalmazza.

Harmat Artúr IX motettája a Nagyszombati responsórium-sorozat többszólamú, motetta-stílusban megkomponált egysége. Harmat Jerry jegyzékében található információ szerint 1942-43-ban készült a kompozíció.²⁶⁵

Harmat ciklusára is megállapítható az egységes koncepciós zeneszerzői elv. Ilyen, az egyfajta egyszerűsége törekvés, ami a tételek viszonylagos rövidségén is megmutatkozik és a hangnembválasztás egyszerűsége, melyet a tételekben konzekvensen megtart a szerző. Ugyanakkor kiemelendő a gregorián responsórium prolixum tételekre jellemző különösen gazdag dallamosság, mely minden tételben megmutatkozik. Bár konkrét gregorián dallamtöredék, vagy részlet nem mindig ismerhető fel a Harmat ciklusban, mégis a szólamokon belül érezhető a hatása. Gregorián fordulatokat, a gregorián zenére általános jellemzőket bőven találunk a műben. Harmat nem csak az atmoszféráját teremti meg a gregorián ihletettségnak, hanem a responsórium prolixum formai előírásait is követi: a főrészt után verzus következik, majd visszatér a főrészt második fele, az ún. repetenda. Nem vonatkozathatunk el a kortól, melyben Harmat műve született. Ugyanis a dallamvezetés sok helyütt népdalszerű, úgy fogalmaznám, egyfajta „magyar-dallam” érzetét kelti. Ezekkel elsősorban a motívum zárásainál találkozunk, hasonlóan a népdalok zárlati formuláihoz. Ilyenek a l-r-s-m, vagy a m-r-l, / d-s-l, dallamfordulatok. Ezek, és ilyen dallamok meglehetősen sok helyen felbukkannak Kodály és Bartók, kortársaik, valamint tanítványaik, a következő nemzedék művészetében is. Megpróbálhatjuk ezeket a gregorián szerint is értelmezni és ekkor sem járunk messze az igazságtól: „A responsóriumok melizmatikája mértéktartó. A

²⁶³ „A responsóriumok nem mindig folyamatosan idézik szövegforrásukat, így a bibliát sem. Gyakori eljárás a különböző helyekről vett *centozás*. A *verzus* szövege különösen gyakran van más helyről idézve, mint a fődallamé. A két szöveg illesztése igen gyakran kiszámítottan drámai hatású interpretációt rejt, teológiai megfontolást közvetít.” i.m. 3.o.

²⁶⁴ Meg kell jegyezzük, hogy bár a zeneirodalmi köztudat ezt a ciklust teljes egészésként tartja számon, a szerző kihagyja az első nocturnus responsóriumait.

²⁶⁵ He/MRHJ 163.o.

csoporthoz nem túl hosszúak (8-10 hang) s igen gyakori a pontosan felidézett, „formula-szerű” díszítmény, különösen a zárlatoknál.”²⁶⁶

I. Sicut ovis²⁶⁷

Harmat ciklusának első tétel kezdőmotívuma a jól ismert díszes Salve Regina Mária-antifona kezdő dallamát juttatja eszünkbe.²⁶⁸ E négy hangra épített dallam: Salve! – Üdvözlégy! felkiáltása, mély tartalmat kölcsönözve egy újabb gondolati réteget, többletét adja, szinte a mű felajánlását Máriának, a Fájdalmas Anyának.

70. ábra Sicut ovis 1-2.ü.

A szoprán és alt unisono kezdőmotívum imitációs válasza a tenorban a reneszánsz zeneszerzői technika elvei alapján az 'A' kezdésre 'D' választ ad, melyet szext párhuzamban kísér a basszus. Innen bomlik ki a négy szólam teljesen önálló dallamépítéssel, ugyanakkor rövid időkre egymást segítve, kiegészítve, terc, kvart-párhuzamban haladnak a reneszánsz dallamépítkezés szabályai alapján. Kifejezetten reneszánsz hatású az első sor, a kiemelkedő (kvintugrással oktávot elérő) tenor motívummal. Ugyanakkor megfigyelhetők a harmóniakban a dús, súrlódó akkordok, szokatlan és váratlan modulációk felvillanásai egy-két akkord erejéig. Például a kottapélda 2. sorának 1.-2. ütemében d-eol szerint VI. terc-kvart akkordból torlasztja a hangzást: f-b-d-c, majd f-g-b-d szekundsúrlódásokkal, mely váratlanul szinte esik a moll V. terckvart akkordra.

²⁶⁶ Dobszay László: *Bevezetés a gregorián énekbe* (középfokra) Egyházzenei füzetek I/5. Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995.37.o.

²⁶⁷ Resp. I: Sicut ovis ad occisionem ductus est, et dum male tractaretur, non aperuit os suum: traditus est ad mortem: Ut vivificaret populum suum. Versus: Tradidit in mortem animam suam, et inter sceleratos reputatus est. Mint a juh, vezették őt a halálba, s mialatt gonoszul bántak vele, nem nyitotta szóra száját: a halálra adatott: Hogy életet adjon népének. Versus: Halálra adta lelkét, és gonosztevők között tartatott számon.

²⁶⁸ A kottapéldát lásd a 2.2.5 fejezet Salve Regina tétel elemzésénél.

Andante
Sopr. *mf* Sicut o - vis ad occisi - onem du - ctus est, et dum
Alt *mf* Sicut o - vis ad occisi - onem du - ctus est,
Tenor *mf* Sicut o - vis ad occisi - onem du - ctus est,
Bass. *mf* Sicut o - vis, dum male trac -
Andante
male tractarè - tur, non ap - pé - ru - it os suum: tráditus est ad mor -
clus est, et dum maletractarè - tur, tráditus est ad
du - ctus est, et dum maletractarè - tur, tráditus est ad
tarè - tur, ad mor - tem, Ut
tem, Ut vivifi - cáret populum su - um. Trádidit in
mor - tem, ad mor - tem. Trádidit in
mor - tem, Ut vivifi - cá - ret pópulum su - um. Trádidit in
vi - vifi - cá - ret pópulum su - um.

71. ábra *Sicut ovis* 1-14.ü.

Néhány ütemmel később a 'sceleratos' gonosztevők szófestéséként is értelmezhetően három hangos szeptimakkord-menetben f-g-a-hangokra építve, majd visszaereszkedve, erősen diszsonáns disz hanggal a domináns e-akkord helyett teljesen váratlanul c dur akkordon zár. A sűrű hangzások után unisono haladnak tovább a szólamok.

mf sce-le - rá - tos reputá - tus
mf scele-rá - tos reputá - tus es
mf scele-rá - tos est
sce-le - rá - tos reputá - tus est.

72. ábra *Sicut ovis* 18-20.ü.

A dallamszöveg folyamatában a tenor szólam kiemelkedik a többi közül, az Ut vivificaret... résztől íves, a sopránt imitáló és azon túlszárnyaló dallamával, mely más ritmikai csoportosításban értelmezve a hangokat, rendkívül „gregoriánszerű”.

Ezt a zenei gondolatot viszi végig a tételben. A gregorián szöveghű ritmikai szabadságához jól illeszkedik a triolák használata, mely elpuhítja a ritmust és folyamatosabbá, gördülékenyebbé, parlando hatásúvá teszi a dallamot. A responsorium prolixum a zsolozsmában az egyetlen melizmatikus műfaj. A fent idézett dallam ennek a követelménynek is eleget tesz. Nem csak tempójelzés, hanem előadásmódot is kijelöl a tétel kezdetén az Andante utasítás. Egyfajta nyugalom megtestesítése, utalással Jézusra, akit a báránnyhoz hasonlít a szöveg, aki minden tiltakozás nélkül elfogadással vállalta a kínszenvedést.

73. ábra Sicut ovis 22-28.ü.

Utoljára indul neki a már ismert témafejlés, minden szólamban valamilyen formában: a legdíszesebb tenor és szopránhoz képest az alt és a basszus csak felvillantja, elének idézi a kompozíció második felét uraló dallammotívumot. A basszus szólam a triolás témafejléssel a már említett népdalszerű formulával (d s, l,) érkezik meg a záró orgonapontra. Fölötte a d-lá tonalitást megerősítő, szeptimakkordra kinyíló három szólam, onnan diszsonáns feszüléssel jut el a piccardiai tercű zárathoz. A tenor és szoprán szólam közötti szext hangközt konzekvensen vezet végig, majd a szoprán szólam orgonapontos megállásakor az alt szólammal folytatva adja a zárlat fokozatos sűrűsödését, fojtott feszültségét, mely ugyanakkor nyugalmat áraszt, beteljesülést ad.

II. Jerusalem surge²⁶⁹

74. ábra Jerusalem surge 1-5.ü.

²⁶⁹ Resp. II: Jerusalem, surge, et exue te vestibus jucunditatis: induere et cinere et cilicio: Quia in te occisus est Salvator Israel. Versus: Deduc quasi torrentem lacrimas per diem et noctem, et non taceat pupilla oculi tui. Jeruzsálem, kelj fel, vedd le az örvendezés ruháit: öltözz hamuba és vezeklő köntösbe: Mert benned megöletett Izrael megváltója. Versus: Áraszd pataként könnyeid nappal és éjjel, s szemeid ne leljenek nyugalmat.

A tétel indítása izgatott (agitato), szenvedélyes, a sürgetés érzékelhető képi megjelenítése. Az unisono dallammotívum, mint egy harsona figyelmezteti, ébreszti Jeruzsálemet, melyre a „surge!” felszólításként szinte berobban két akkord: a-eol szerinti IV. terckvart és I. fok. Másodszor változnak az akkordok: VI. szeptim és bő II. terckvart, amit két ütemes unisono szakasz követ az összes szólam interpretálásában.

75. ábra Jerusalem surge 6-12.ü.

Archaizáló színfoltja a tételnek a többszólamú zsoltár recitáció. A zsoltározás ősi eredete így jelképesen összekötődik a tartalmi mondanivalóval, hiszen szintén ősi gyökerekre nyúlik vissza a bűnbánat, alázatosság kifejezésének e cselekménye. „Öltözz hamuba...!” A hamu több jelentéstartalommal visszatér a Bibliában.²⁷⁰ A katolikus egyház is jelképei közé fogadta a hamvazkodás cselekményét, legerőteljesebben a Nagyböjt kezdetét jelző Hamvazószerda szertartásában.²⁷¹ Ezt a gondolatot erősíti, hogy az erre utaló szöveg kétszer is megismételve hangzik fel a - zsoltározás zenei megoldásával.

²⁷⁰ „Az Ószövetség könyvei a bűnös szívét hasonlítják a hamuhoz. A Bölcsesség könyve szerint a bűnösnek hamu a szíve és élete nyomorultabb a pornál (Bölcs 15,10). A hamu és a por tehát a mulandóság, a hiábavalóság és az értéktelen dolgokra fecsért élet, szóval a bűn jelképe. De ha a bűnös megvallja vétkét, akkor éppen azt vallja meg, hogy csak por és hamu (Ter 18,27). Ábrahám mondja: „vettem magamnak a bátorságot, hogy beszéljek urammal, pedig csak por és hamu vagyok”. Ábrahámnak ezek a szavai útközben hangzanak el, amikor alkudozik az Úrral, hogy néhány igaz kedvéért irgalmazzon Szodomának és Gomorának. Az isteni irgalmasság kérése saját bűnösségünk megvallásával kezdődik, annak a szomorúságnak a kifejezésével, hogy bűnünk miatt szerencsétlenek vagyunk. A legszélsőségesebb kifejezése a bűnbánatnak az ősi időkben a gyász jelképeivel történt: „Sion leánya, öltözz szőrruhába, hints hamut magadra, öltözz gyász” (Jer 6,26). Amikor tehát hamut szorunk magunkra, nyilvánosan megvalljuk bűnös voltunkat, az élettelen anyag nyelvén fejezzük ki, hogy bűnösnek, hitványnak ismerjük el magunkat Isten előtt. Ezzel is kérjük irgalmát.”

<https://www.magyarokurir.hu/hazai/erdo-peter-biboros-szentbeszede-hamvazoszerdan>

²⁷¹ <http://www.szekesegyhaz-kaposvar.hu/liturgia/?oldal=8>

The image shows a musical score for three voices (Soprano, Alto, and Bass) in G major, 4/4 time. The tempo is marked 'Sostenuto'. The lyrics are: 'induere cinere et cili-cio, Quia in te occisus est Salvator Is-ra-el:'. The score includes dynamic markings such as *pp*, *mf*, and *mfz*.

76. ábra Jerusalem surge 13-18. ü.

A szöveg kifejezése különös erővel érvényesül itt. A zsoltár-recitációból nyílik ki az unisono dallam, mely nagyívű emelkedésen keresztül éri el a csúcspontját – legszembetűnőbben a soprán dallamvezetésében a négyszeres kvartépítkezéssel – „mert benned megöletett Israel megváltója” szövegrészben a megváltó szót szimbolizálva. A dinamikai feszítés is nagy, hiszen hat ütem alatt a pianissimótól a fortéig jutnak el a szólamok. Ezt a feszítést segíti az a-moll szerinti VI⁷ erőteljes használata is, egyszer I kvartszextre, másodszor a zárlati domináns V. fokára lépve, mely végül elvezet a zárlatra. Az előadásmódra és a tempó visszafogására vonatkozó *Sostenuto* előírás is a feszültségeremtést segíti elő.

The image shows a musical score for three voices in G major, 4/4 time. The tempo is marked 'Tempo I.'. The lyrics are: 'lá-crimas per di-em et no-ctem, et non De-duc quasitor-rén - jem lá cri - mas per diem et no-ctem, et non De-duc quasitor-rén - tem lá.cri - mas per diem et no-ctem, et non De-duc quasitorrén - tem lácrimas per na-ctem, et non'. The score includes dynamic markings such as *mf*, *mfz*, and *rit.*.

77. ábra Jerusalem surge 19-24.ü.

A Tempo I. jelzéstől kezdődő versus gondolati visszatérés a tétel kezdő motívumához és ismét az unisono nyújtotta erőteljes zeneszerzői megoldással él. Ez az unisono dallam négyszólamúvá bővül, mely egy ütemnyi rövid emlékeztetőül ismét visszaidézi a zsoltárrecitációt a zárlat előtt.

The image shows a musical score for three voices in G major, 4/4 time. The tempo is marked 'Tempo I.'. The lyrics are: 'fáceat pupilla óculi tu - i. Quia in te occisus est Sal-vator Is - ra - el. táceat pupilla óculi tu - i. Quia in te occisus est Salva-tor Is - ra - el. táceat pupilla óculi tu - i. Quia in te occisus est Salva-tor Is - ra - el.'. The score includes dynamic markings such as *mf*, *mfz*, and *rit.*.

75. ábra Jerusalem surge 25-31.ü.

A versus utolsó szavai és a verzus utáni visszatérő repetenda szinte teljesen megegyezik a főrész végével. A mű befejezését még jobban kihangsúlyozó augmentált

ritmusok a belső szolamokban erőteljesebben előkészítik a zárlatot, mely itt az első részben alkalmazott moll zárlat helyett a piccardiai tercet használó dur hatással zár. A Sostenuto előadói utasítást is felváltja a Festivo, ezáltal a kottában is megfogalmazott lassítást ünnepélyesen drámaivá fokozza.

III. Plange²⁷²

Az egyszerűséget nem csak a „Simplice” előadói jelzéssel teremti meg Harmat, hanem az unisono dallam is ezt sugallja. A férfikari szolamok kezdeti egyszólamából a basszus orgonapontot tartva, a tenor szolam pedig mozgalmas, izgatott, motívumról motívumra feljebb törő dallammal festi le a szövegi tartalmat. Mindkét dallamalkotásban uralkodó a kvart hangköz erős szerepeltetése.

The image shows a musical score for the piece 'Plange'. It consists of two systems of staves. The first system is labeled 'Simplice' and features a vocal line with lyrics: 'Plange, plan-ge quasi vir-go, plebs me-' and a bass line with 'plebs me-'. The second system includes a piano accompaniment with the instruction 'poco string.' and 'at.' above the staff, and lyrics: 'a: ulu-lá-te, pa-sló-res, in cí-nere et cí-li-ci-o.' and 'a: in cí-li-ci-o.'.

76. ábra Plange 1-10.ü.

Az Úr nagy napjának eljövételét a négy szólamra bővült kórus jelképezi. A szoprán magasra törő, felívelő dallammal veszi át a vezető szerepet a szolamok között.

The image shows a musical score for the piece 'Plange' (11-15.ü.). It features four vocal parts (Soprano, Alto, Tenor, Bass) with lyrics: 'Quia ve-nit di-es Dó-mini ma-gna et amá-ra val-' and 'Qui-a ve-nit dies ma-gna et amá-ra val-'. The score includes dynamic markings like 'mf' and 'sost.' and performance instructions like 'sost.' and 'sost.'.

77. ábra Plange 11-15.ü.

²⁷² Resp. III: Plange quasi virgo, plebs mea: ululate, pastores, in cinere et cilicio: Quia veniet dies Domini magna, et amara valde. Versus: Accingite vos, sacerdotes, et plangite, ministri altaris, aspergite vos cinere. Szűzként gyászolj, én népem: jajgassatok, pásztorok, hamuban és vezeklő köntösben: Mivel eljön az Úr nagy napja, iszonyú keserűséggel. Versus: Készüljetek, papok, és sírjátok, oltár szolgálói, szórjátok hamut fejetekre.

A tételkezdő férfikari unisonora utaló zenei válaszként a versusban a nőikari szólamok kettőse kap szerepet. Ugyanaz a dallam, ugyanúgy unisonóban. A szoprán a folytatásban az elsőként interpretált tenor dallamot ismétli. A változást az alt szólam hozza, aki a korábbi basszus orgonapont helyett egy a gregoriánra emlékeztető augmentált zárlati formulát énekel.

The image shows a musical score for two systems. The first system has two staves: the top staff is for the soprano (de.) and the bottom staff is for the alto (at.). The lyrics are: "de. Accin - gite vos, sacerdo - tes, et". The second system also has two staves: the top staff is for the soprano (de.) and the bottom staff is for the alto (at.). The lyrics are: "mi - ni - stri al - tá - ris, as - pèr - gi - te vos cí - nere. plangi - te, poco string. as - pèr gi - te at. vos".

78. ábra Plange 16-25.ü.

Felépítésében különleges tétel, ugyanis a megszokott responsorium prolixum formát a megszokottól eltérően kezeli. A főrészt követő versus után visszahozza a repetendát, de utána más zenei gondolatokat beemelve még egyszer elkezd a főrészt. Másodszor is unisono, de most már minden szólam énekel. A dinamika is az első megfogalmazás szerinti pianonál erőteljesebben kiált, forte erővel, mely a felkiáltás végére itt is pianová lágyul.

The image shows a musical score for two systems. The first system has two staves: the top staff is for the soprano (de.) and the bottom staff is for the alto (at.). The lyrics are: "de. Plan - ge, plan - ge quasi vir - go plebs me - a: uir - at.". The second system also has two staves: the top staff is for the soprano (de.) and the bottom staff is for the alto (at.). The lyrics are: "de. Plan - ge, plan - ge quasi vir - go plebs me - a: uir - at.". The third system also has two staves: the top staff is for the soprano (de.) and the bottom staff is for the alto (at.). The lyrics are: "de. Plan - ge, plan - ge quasi vir - go plebs me - a: uir - at.".

79. ábra Plange 31-37.ü.

Ululate! Jajgassatok!” tényleges átéléséhez a stringendo, valamint a kvintimitáció négy szólamra rendkívül erőteljes képi ábrázolást ad. A trichord témafej minden szólamban igen szuggesztív hatású szekvenciális emelkedést jár be. Az egymás szavába vágó négy szólam szinte „hergeli” egymást, a végletekig fokozva a jajgatás képzetét. Csak emlékeztet az első zenei megfogalmazásra, mely a tenor szólóállásában kerül elénk a mű második sorában.

The image shows a musical score for Plange 37-44.ii. It consists of four staves. The top two staves are vocal lines, and the bottom two are string accompaniment. The lyrics are: 'ululá - te, ulu - lá - te, ulu - lá - te, ulu - lá - te pa - stó - res, in cí - nere et cí - lí - cí - o.' The score includes various musical notations such as 'string.', 'f', 'p', 'a. t.', and 'rall.'.

80. ábra Plange 37-44.ü.

Itt a motívum is más, de a dallam karaktere, az izgatottsága, a motívum szekvenciális emelkedése azonban megegyezik. Ahogyan az említett első esetben is, a dallamvonal szépen, finoman visszaereszkedik – itt azonban kihasználva a többszólamúságot, különleges tercokonságra épülő hangzatfűzérrel. Az extravagáns reneszánsz mester, Gesualdo motettáira jellemző fordulat. Harmat az általános reneszánsz szabályokat kereste és fogalmazta meg tanárként két ellenponttan-könyvében, mégis zeneszerzőként az ilyen különlegességek, ínycségek is megragadták a figyelmét. A nagy érzelmi kitörést finom megnyugvás, lassítás és diminuendo csendesíti el.

A „Quia venit...” repetenda első két megszólalása hangról hangra ugyanaz, de most, a harmadik megjelenésnél a záró két ütem a megnyugvás hatását adja a már alkalmazott, a moll jellegű tétel végén a dur zárlattal. Az utolsó sorban érdekes játékot ad a 'H'és 'B' hang használata, – exponáltan az utolsó ütemben a tenor és a basszus dallamában – ezzel is megerősítve a piccardiai terces záróakkordot.

The image shows a musical score for Plange 47-52.ii. It consists of two staves. The top staff is a vocal line, and the bottom staff is a string accompaniment. The lyrics are: 'ma - gna gna et amara val - de, val - de. Dómini magna et a mára val - de, et a - mára val - de. mag - na et a - má ra val - de, et a - mára val - de.' The score includes various musical notations such as 'a.', 'b.', and 'p.'.

81. ábra Plange 47-52.ü.

I. Recessit pastor²⁷³

Resp. 4
R Ecessit * pástor nó- ster, fons á- quae
 vl- vac, ad cú- jus tránsi- tum sol obscu- rá-
 tus est: * Nam et il- le cáptus est, qui captí-
 vum tenébat pri- mum hómi- nem: hó- dí- e
 pór- tar mór- tis et sé- ras pá- ri- ter Salvá- tor
 nó- ster dis- rá- pit. V. Destrú- xit quidem cláu-
 stra infér- ni, et subvértit poténti- as di- á-

82. ábra Responsorium Recessit pastor²⁷⁴

A Harmat műben erre a tételre két hangköz nyomja rá erősen a bélyegét, a terc és a kvart. Ez utóbbi hangközt elsősorban a dallamalkotásban a tercet pedig a szőlampárok együtthangzásánál alkalmazza leginkább Harmat. A szófestés tipikus példáját látjuk a „kinek távoztára elsötétül a napfény” képi ábrázolására. A h-moll dominánsáról három ütem alatt fisz mollra ereszkedik, csúszik minden szólam egyéni megoldásával a szisztéma. A szoprán a kvart-ereszkedéssel, az alt a gregorián egy vágatával, mely a 7. tónusú reszponzóriumokra jellemző álzárlati formulát²⁷⁵ mintázza.

²⁷³ Resp. IV: Recessit pastor noster, fons aquae vivae, ad cuius transitum sol obscuratus est: Nam et ille captus est, qui captivum tenebat primum hominem: hodie portas mortis et seras pariter Salvator noster disruptit. Versus: Destruxit quidem claustra inferni, et subvertit potentias diaboli. Elhagyott minket pásztorunk, az élet vizének forrása, kinek távoztára elsötétült a napfény: Mert ő is fogoly, ki foglyul ejtette a főembereket: a mai napon Megváltónk szétörtötte a halál ajtaját és retesztét. Versus: Elpusztította a pokol kapuját és alávetette az ördög hatalmát.

²⁷⁴

https://www.google.hu/search?q=recessit+pastor+noster+gregorian+score&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwj31776_M_ZAhUBfFAKHV0GBEoQsAQIKQ&biw=1366&bih=662#imgrc=iXXVcDJCGLV38M:

²⁷⁵ Vesd össze 'Nam et ille captus est' szövegrész 'est' szavára eső dallammal.

83. ábra Recessit pastor 1-9.ü.

Poco piú-tól az alt és basszus szólam dallamkezdésénél egy a gregorián dallamképzésre jellemző porrectust követő clivis fordulattal találkozunk. Szinte folyondárszerűen veszi át ugyanezt a dallamot szintén tercmenetben haladva a szoprán/tenor párosa. Bár ezt a lépéssort a gregorián inkább zárlati formulákban használja (lásd gregorián példa 'mortis' szavára), Harmat rezponzóriumában ebből a motívumból szekvenciális építkezéssel éppen felfelé törő szakaszt formál, ahonnan annál érzékletesebben – az ismételt szófestés technikáját alkalmazva – a 'portas mortis' szavakra szinte a mélybe hull. Bár nem jelentős helyen bukkan fel ez a zenei jelenség, mégis azt hiszem Harmat alkotói gondolkodására nagyon is jellemző. Rendkívül sokat tanulmányozta és művelte is a gregorián zenét, korának legmagasabb szintű gregorián előadói gyakorlatát szem előtt tartva, tehát neki valóban anyanyelve volt ez a kultúrkinés. Úgy gondolom, talán nem is annyira kigondolt, mint inkább ösztönösen feltörő motívumok, dallamok, ihletek ezek.

A kvart lépések sorozatára a legerőteljesebb példa az unisono a tétel kezdésénél. (Harmat kedvelt eszköze a darabok indításánál, de tételek közben is gyakran alkalmazott unisono használat.) A szoprán szólam később is visszatér ehhez a zenei gondolathoz. A 24 jelzetű sor utolsó ütemétől szinte csak kvartlépésekből építkezik a dallama, amíg a 'Destruxit' kezdetű résznél a tételkezdő motívum díszített változatának két-két szólamra elosztott kvintimitációjában ugyanúgy kvart lépéssel indítja minden szólam az új gondolati részt.

Tempo I. egyúttal visszatérése is a tételkezdés zenei anyagának, az initiumnak értelmezhető két ütem unisono kezdés elhagyásával. Visszaidézése inkább, mert ritmikájában, de jellemzően dallamalkotásában és harmóniafüzésében a szöveg mondanivalójához jobban tapadva, a gyökeresen más zárlati előkészítés miatt a szólamok dallamalkotása is gyakorlatilag három ütem után új zenei megoldást hoz.

Nam et ille captus est, qui captivum tenēbat primum hominem: hō - die por - tas
 captus est, qui captivum tenē - bat primum hominem, primum hominem: hō - die
 Nam et ille captus est, qui captivum tenēbat primum hominem: hō die por - tas
 captus est, qui captivum tenē - bat primum hominem, primum hominem: hō - die
 mor - tis, mor - tis et se - ras pá - riter, Salvá - tor
 por - tas mor - tis et se - ras pá - ri - ter Sai - vá - tor
 mor - tis, mor - tis et se - ras pá - riter Salvá - tor
 por - tas mor - tis et se - ras pá - riter Salvá - tor no -
 ster dis - rú - pit, dis - rú - pit. Destrúxit
 no - ster, no - ster dis ru - pit. Destrúxit qui - dem
 no - ster dis ru - pit. Destrúxit
 ster, no - ster dis - ru - pit. Destrúxit qui - dem
 qui - dem claustra in - fēr - ni et sub - vēr - tit poten - ti - as di - a -
 claustra in - fēr - ni et sub - vēr - tit poten - ti - as di - a - bo - li, di -
 qui - dem claustra in - fēr - ni et sub - vēr - tit poten - ti - as di - a -
 claustra in - fēr - ni et sub - vēr - tit poten - ti - as di - a - bo - li, di -

78. ábra Recessit pastor 10-28.ü.

A tétel szinte egészére jellemző zeneszerzői technika, hogy két szólam párban erősíti egymást, gyakran versengve, akár imitációban a másik szólam párral. (lásd Nam et ille...alt/basszus és szoprán/tenor; seras pariter..tenor/basszus; Destruxit quidem...alt/basszus, szoprán/tenor – kettős oktávpárhuzamos kvintimitáció.)

79. ábra Recessit pastor 29-36.ü.

A repetenda részt más változatban komponálja meg, tehát nem egyszerű ismétlésként, visszatérésként, hanem szinte megerősítve a szöveg mondanivalóját, mely sűrítve tartalmazza a húsvéti örömhírt: „a mai napon Megváltónk szétörte a halál ajtaját és rezeszté”. Ilyen meggondolásból értelmezhető igazán a Maestoso zenei utasítás.

80. ábra Recessit pastor 37-43.ü.

Összehasonlítva a repetenda első megzenésítésével, ott egy lehanyatló, szinte reményvesztettséget mutató dallam, míg a mű végén reményt sugárzó dicsőséges, magasba ívelő befejezés adja meg a szöveg igazi értelmének zenei megfelelőjét.

V. O vos omnes²⁷⁶

Rendkívül gyakran feldolgozott szöveg,²⁷⁷ a motettairodalom kedvelt témája, zeneszerzők sokasága választotta kompozíciójául.²⁷⁸ Rövidebb változatában antifónaként, hosszabb változatban rezponzóriumként használják.

²⁷⁶ Resp. V: O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, et videte: Si est dolor similis sicut dolor meus. Versus: Attendite, universi populi, et videte dolorem meum. Ó, ti mindnyájan, kik átmentek az úton, nézzétek és lássátok: Van-e fájdalom az enyémhez hasonló. Versus: Nézzétek és lássátok, világ népei, az én fájdalmamat.

²⁷⁷ Jeremiás Siralmak 1:12

²⁷⁸ http://www1.cpld.org/wiki/index.php/O_vos_omnes

A tenor szólamban a „solo (ad lib.)” szerzői utasítás elsőként és egyetlenként jelenik meg ebben a ciklusban, annak ellenére, hogy a responsorium prolixum előadói gyakorlatában a solo-tutti váltakozás bevett gyakorlat.

Mint responsoriális műfajnak, a responsorium prolixumnak is lényegéhez tartozik a szólista és csoport váltakozására épülő előadásmód. A responsoriális előadás megköveteli a darabban az énekes-szerepek világos elkülönülését. Ennek az igénynek van alávetve a forma-képzés maga is (erős tagolások), a különféle zenei anyagok éles szembeállítása.²⁷⁹

Bár ez a megállapítás a gregoriánra vonatkozik, de számos zeneszerző követi ezt a liturgikus lehetőséget.

The image shows a musical score for a tenor solo. It is in 4/4 time and marked 'Adagio'. The key signature has one sharp (F#). The score is written on three staves: a grand staff (treble and bass clefs) and a separate bass staff. The lyrics are: 'O vos omnes, qui transitis per viam, et videte te, Si est dolor'. The score includes dynamics like 'pp' and 'p', and a fermata over the final 'Si'.

81. ábra O vos omnes 1-11.ü.

A tenor dallamra a két női szóló csak megerősítésként „reagál” és a fő szerepet végig a tenor szóló kapja. A „Si est dolor similis...” résztől a tenor szóló a szoprán imitációval a fokozás, feszültség elérése okán egy fokozatosan hangról hangra magasabbra törő motívumépítkezéssel apellál. Különös hatást ér el az ezalatt orgonaponton nyugvó basszus kísérettel. A tenor vezető szerepe egészen a versusig fennáll.

²⁷⁹ Szendrei Janka: A responsorium (Egyházzenei füzetek II/3. II. sorozat: gregorián műfajok, A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995) 3.o.

The image shows a musical score for a Gregorian chant. It consists of two systems of music, each with a vocal line and a basso continuo line. The first system contains the lyrics: "do - lor simi - lis, si est do - lor simi - lis sicut do - lor, si - simi - lis, si est do - lor simi - lis sicut do - lor si - cut dolor". The second system contains the lyrics: "est do - lor, si - cut do - cut dolor me - us. At - tén - di - te, me - us, si - cut do - lar me - us. At - tén - di - te, lar me - us. At - tén - di - te,". The score includes various musical notations such as clefs, notes, rests, and dynamic markings like *mf*, *Poco più*, and *ppp*.

82. ábra *O vos omnes* 12-22.ü.

Különleges módját választotta a szerző a figyelemfelkeltésnek, amikor az „Attendite! Nézzétek!” szó megzenésítésekor a hosszan elnyúló disszonancia hatását használta fel. A szoprán és a tenor szólam kis szekund utközését kétszer is, másodsor nyomatékosan a szoprán dallammal kihangsúlyozva, majd a szoprán és basszus szólam között szintén két alkalommal (C/H majd F/E) nagy szeptim utközéssel megerősíti a zeneszerzői szándékot.

83. ábra O vos omnes 23-42.ü.

A repetenda visszatérése csak annyiban tér el az első megszólalástól, amennyiben a zárás egy sokkal díszesebb, reneszánsz stílusú megoldást kap.

VI. Ecce, quomodo moritur²⁸⁰

A ciklus első olyan tétele, amely végig, megszakítás nélkül 3/4ben íródott.²⁸¹ Az első szövegi gondolatot egységes zenei megoldás jellemzi: két-két szólam párban halad egy ütemes elcsúsztatással imitációs technika szerint. A szólampár mindkét tagja más dallamalkotással és ritmikával ruházza fel ugyanazt a szöveget. Ebben a versengésben jut el a négy szólam a téma utolsó ütemeiben önállósult dallammal fíz moll induló tonalitásból, annak dúr jellegű dominánsára.

The image shows a musical score for the Gregorian chant 'Ecce, quomodo moritur'. It consists of two systems of music. The first system has two staves: the top staff is for the soprano and the bottom for the alto. The lyrics are: 'Ec - ce, quomodo mó - ritur ju - stus, Ec - ce, quomo - do mó - ri - tur ju - stus, Ec - ce, quomodo mó - ritur'. The second system also has two staves: the top for soprano and the bottom for alto. The lyrics are: 'stus, et nemo percipit cor - de: et ju - stus, et ne - mo percipit cor - de: et ju - stus, et ne - mo percipit cor - de: et'. The score includes dynamic markings like 'p' and 'mf', and a 'Doloroso' instruction at the beginning. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 3/4.

84. ábra Ecce, quomodo moritur 1-12.ü.

A következő szövegi rész váratlan hangnemi fordulattal erről a Cisz dúr akkordról D⁶ akkordra lép, – amit az alt szólam nyomatékosan megismételt A hangja erősít – majd megnyugszik a h moll tonalitásban. Az előírt „doloroso” előadásmód, valamint ez a szinte fájdalmas hangnemi hontalanság” erős lelki hatással van a hallgatóra és a szöveg: „az igaz emberek elvételnek” szinte megelevenedik.

²⁸⁰ Resp VI: Ecce quomodo moritur justus, et nemo percipit corde: et viri justii tolluntur, et nemo considerat: a facie iniquitatis sublatus est justus: Et erit in pace memoria ejus. Versus: Tamquam agnus coram tondente se obmutuit, et non aperuit os suum: de angustia, et de judicio sublatus est. Íme, ekképpen hal meg az igaz, és senki sem veszi szívére: az igaz emberek elvételnek, és senki sem veszi észre: a bűn arca elől ragadtatik el az igaz: És békesség lesz az ő emlékének. Versus: Miképp a bárány mészárosra előtt, elnémult, és nem nyitotta szóra száját: a nyomorúság és az ítélet elől ragadtatott el.

²⁸¹ A II. Responzóriumban 3/4-4/4, tehát váltakozó ütem szerepel a tétel elején. A szöveg adná magát az V. Responzóriumban a hármás lüktetésre, amely a tétel első két ütemében gyakorlatilag meg is valósul, de 4/4ben lejegyezve. Különösen a III. Responzóriumban az „Ululate pastores” szöveg kívánna, de Harmat a 4/4re elnyújtott, a latin szövegi hangsúlyt még jobban kiélezve komponálja meg.

The image shows a musical score for a vocal piece. It consists of three systems of music, each with a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Moderato'. The lyrics are in Latin and Hungarian. The first system includes the words 'vi-ri ju- sti' and 'et nemo con-'. The second system includes 'a fá- ci- e í- ni- qui-' and 'a fá- ci- e'. The third system includes 'ta- tis sublá- tus est ju- stus: Et erit in pace memó- ria ejus.' and 'Fine'.

vi - ri ju - sti *mf* *Moderato*
 vi - ri ju - sti iol - lún - tur, et
 vi - ri ju - sti iol - lún - tur, et nemo con -
 vi - ri ju - sti iol - lún - tur, et nemo consi - derat;
 et nemo consi - de - rat; a fá - ci - e í - ni - qui -
 nemo consi - derat; a fá - ci - e, a fá - ci - e
 si - derat; a fá - ci - e, a fá - ci - e
 a fá - ci - e, a fá - ci - e, a fá - ci - e í - ni - qui -
 ta - tis *mf* sublá - tus *rit.* est ju - stus: *at.* *Fine*
 ini - qui - táis sublá - tus *rit.* est ju - stus: Et erit in pace memó - ria ejus. *at.*
 ini - qui - táis *mf* sublá - tus *rit.* est ju - stus: Et erit in pace memó - ria ejus. *at.* *Fine*
 tá - tis *mf* sublá - tus *rit.* est ju - stus: Et erit in pace memó - ria ejus. *at.* *Fine*

85. ábra Ecce, quomodo moritur 13-31.ü.

Új zenei világ kezdődik a fűgyszerűen, egymástól kvint távolságra belépő szólamokkal. A főrész váratlan befejezést kap, különösen a „justus” szó fölötti zárlat fényében. „Et erit in pace, memoria ejus” szöveget a négy szólam egyetlen Fisz hangon recitálja, kifejezve az egységet, mint a békesség szimbólumát. A visszatérés után majd így, ezzel a szimbolikus záró gondolattal lesz vége a tételnek is. Az unisonot megelőző dúsz, romantikus akkordok, színezetek után a versus igen egyszerű, letisztult zenében fogalmazza meg a mondanivalót.

A tenor szólam szólóját (*mf*, *f*) az alt és szoprán (*p*) tercmenete, skálaszerű futama kíséri, melyben a természetes dinamika kiírt crescendo – decrescendo hangulati elem fontos szerepet kap. Egyértelmű azonban a tenor vezető szerepe. Sűrű hangzások következnek, disszonanciák és oldódások festik a súlyos szöveg tartalmi mondanivalóját. Bár a versuban eredetileg nincs, de úgy tűnik Harmat számára nagyon fontos szavak, ismét: „Et erit in pace, memoria ejus” és ismét unisono, bár most várakozást, feszültséget keltve az álzárlati funkciójú Cisz hangon, mely a fisz moll dominánsa.

The image shows a musical score for a Gregorian chant. It consists of four systems of staves. The top system (labeled '4') shows the tenor solo and the soprano/alto trio. The second system (labeled '5') continues the tenor and the trio. The third system continues the tenor and the trio. The fourth system (labeled 'Da Capo al Fine') shows the tenor and the trio. The lyrics are: 'agnus, agnus, agnus, tamquam agnus coram tondenti te se ob- agnus se ob-mu- tuit, et non operuit os su- de an-gu-sti-a, et de ju-di-ci-o sub- um: de an-gu-sti-a, et de ju-di-ci-o sub- um: de an-gu-sti-a, et de ju-di-ci-o sub- lá tus est. Et erit in pace memoria e-jus.' The score includes dynamic markings like 'mf' and 'f', and performance instructions like 'Da Capo al Fine'.

86. ábra *Ecce, quomodo moritur* 32-53.ü.

Ezzel, bár a versustonalitásában lezárna, de ez az egy hang ezzel a funkcióskettősségével nagyon szépen vezet vissza a tétel kezdetére, mely különleges repetenda, hiszen a teljes főrészt megismétli, nem csak annak a végét.

VII. Astiterunt reges²⁸²

Az induló motívummal a ciklus második tételében találkoztunk már, itt öt ütemen keresztül szekvenciális motívumépítkezéssel játszik vele a szerző. Trichord visszakanyarodva alaphangjára, majd terccel arrébb egy szekvenciamenetben – mindez kánonban a női és férfi szolamok között. Szövegfestő jellegű zenei megoldás, mely mozgalmasságával erőteljesen kifejezi: „*Felemelkedtek a föld királyai, s a fejedelmek egybegyülekeztek.*” Ugyanúgy jelképes jelentése van a dallam duódecima ambitusú ereszkedésének. A föld fejedelmei, királyai cselszövésének jelképe ez a mélybe hanyatlás. Hol terc-, hol szext-menetben válaszolgat a férfi- és nőikar a kétszólamú imitációban egymásnak, szinte szereplőkként megjelenve.

The image shows a musical score for the first ten measures of the piece. It is written for three voices: Soprano (S), Alto (A), and Bass (B). The tempo is marked 'Con moto'. The lyrics are: 'Asti - té - runt reges terrae, et principes conve - nérunt in Ad - vér - sus Dó - minum, et ad - u - num, Ad vér - sus Dó - minum, et ad - nérunt in u - num, Ad - vér - sus Dó - minum, et ad - nérunt in u - num, Ad - vér - sus Dó - minum, et ad -'. The score features a trichord-based melodic structure with sequential movement.

87. ábra Astiterunt reges 1-10.ü.

A versus szövege erőteljes képi hatást idéző kérdés. A repetendák vannak csak négy szólamban szerkesztve és az egész tételnek olyan hatása van, mint a passiókban, a turbák szerepeltetésének.

The image shows a musical score for measures 11-22. It continues the three-voice setting (Soprano, Alto, Bass). The lyrics are: 'vér - sus Chri - stum e - jus. Qua - re fremu - erunt gen - tes, et pópu - li medi - tá - ti sunt in - á - ni - a?'. The score includes a 'Ad.' (Ad libitum) section. The melodic lines are highly rhythmic and feature trichordal patterns.

88. ábra Astiterunt reges 11-22.ü

²⁸² Resp. VII: Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum: Adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Versus: Quare fremuerunt Gentes, et populi meditati sunt inania? Felemelkedtek a föld királyai, s a fejedelmek egybegyülekeztek: Ellenére az Úrnak, s az ő Krisztusának. Versus: Miért tombolnak a pogányok, s a népek miért szőnek hiábavaló terveket?

A főrész végén 6 ütemes zárórésznek erőteljes hatást ad a férfikari szólamok kvintmenete és a zárlat előtt a tenor ebből kilépő F hangja, mely disszonanciát ad a szoprán E hangjával, hogy aztán A dur akkordon zárja a részt. A verzusban ismét visszatér a tétel kezdő gondolata a trichord dallammal férfi-nőikari unisono kánonban, mely ismételten egyetlen hangban - kezdő rész 'unum' szavához igazodva - egyesül. Másodszor, a repetendában megkomponálva csak az elejét veszi át ebből a szerző, és váratlan hangnemi megoldásban F dur akkordon zár. A fordulat egyes passió-turbákra jellemző.

The image shows a musical score for a Gregorian chant, likely 'Astiterunt reges'. It consists of four staves. The top two staves are for the male choir (Soprano and Tenor), and the bottom two are for the female choir (Alto and Bass). The lyrics are: 'ver-sus Dó-mini, et ad-ver-sus Chri-stum e-jus.' and 'Advérsus Dó-mini, et ad-vér-sus Chri-stum e-jus.'. The score includes musical notation with notes, rests, and dynamic markings like 'rall.' and 'f'. The key signature is one flat (F major/D minor) and the time signature is 4/4.

89. ábra Astiterunt reges 23-28.ü.

VIII. Aestimatus sum²⁸³

Gyakori zeneszerzői megoldás a szöveg mind erősebb érzékeltetésére, hogy a mélységbe ereszkedés, a pokol, a sötétség, halál jelképezésére a dallammotívumok is lefelé ívelőek. Így tesz itt Harmat is, e ciklusában nem először alkalmazva a szövegfestés e reneszánsz technikáját. A basszus szóló fölött a nőikar, mintegy sóhaj/síró-motívummal szekvenciális ereszkedéssel motívumról motívumra, hangról hangra szinte süllyed. A dallam ereszkedését hangnemileg nehezen meghatározható tonalitásból (d-eol/ F-dur vonzaskörében, három ütemes egységekben a dallam által vezérelve, a hangnemet szinte figyelmen kívül hagyva) végül megnyugtatóan d-eol dominánsára vezeti.

The image displays a musical score for the piece 'Aestimatus sum'. It features three systems of music, each with a vocal line (soprano and alto) and a bass line. The tempo is marked 'Lento'. The lyrics are in Latin and include: 'in la - cum, in la - cum, Aesti - má - ius sum, aestimá - tús sum cum de - scen - in la - cum, in la - cum: Fa - ctus sum sicut den - tibus in la - cum: Factus sum si - cut ad - ju - to - ri - o, in ter - mór - tu - os ho - mo sine ad - ju - to - ri - o, in - ter - mór - tu - os ho - mo si - ne ad - ju - to - ri - o, in ter - mór - tu - os ho - mo si - ne ad - ju - to - ri - o, in - ter - mór - tu - os mértuos'. The score includes dynamic markings such as 'mf' and 'p'.

90. ábra Aestimatus sum 1-19.ü.

²⁸³ Resp. VIII: Aestimatus sum cum descentibus in lacum: Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber. Versus: Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, et (in) umbra mortis. Azok között tartatok számon, kik a mélységbe ereszkednek: Segítség nélküli ember lettem, eleresztett (szabad) a holtak közül. Versus: A pokol mélységeibe vetettek, a sötétségbe és a halál árnyékába.

A 'Factus sum' résztől – ahol tonálisában az igen szuggesztív kvintpárhuzam eszközt használja a férfikari szólalokban, mely fölött oktáv-unisonoban éneklí a dallamot a nőikar – egyfajta ürességet sugall, ahogy a szövegben a segítség nélküli ember képe vetül elének. Hangsúllyal is kiemeli a 'mortuos' szót a szerző ráadásul az Esz hang váratlan megjelenése a nápolyi-akkordban szintén megerősíti a szó hatását. A basszus szólal a tétel elején és a versusban is erőteljes szólószerepet kap. A tenor szólal szólója szinte válasz a 'factus sum' kezdetű nőikari dallamra és folyondár szerűen át is adja a basszusnak ismét a szóló állást. Ez a szóló erősen emlékeztet az első basszusszólóra, de több momentumban eltér tőle, más utat jár be. A szoprán és alt viszont konzekvensen ismétli immár a verzus szavaival az elsőként bemutatott sóhaj/síró-motívumot, mely végül is rávezet a repetendára. A repetenda a második elhangzáskor kétszer is hozza és teljesen más zenei megfogalmazásban a „liber” szó fölötti zenei anyagot, e tétel szinte egyetlen reményt keltő szavát. A lehangoltság, elveszettség, reménytelenség érzését fokozza a hallgatóban az elhaló motívum, ahogy egy rallentandoval egybekötött decrescendot kér a kórustól a szerző a mű zárlatában.

The image displays a musical score for the 'Factus sum' section, featuring vocal parts and piano accompaniment. The score is written in a key with one flat (B-flat) and a common time signature. The lyrics are in Latin and are written below the vocal staves. The piano accompaniment is written in a bass clef. The score is divided into four systems, each with a vocal staff and a piano staff. The lyrics are:
 li - ber. Po - su - é - runt me in la -
 cu, in la - cu, in um - bra,
 in umbra mortis. Fa - ctus sum si - cut ho - mo si - ne ad - ju -
 tis. Factus sum si - cut ho - mo si - ne ad - ju -
 to - ri - o, inter mor - tu - os li - ber li - ber.
 to - ri - o, in - ter mor - tu - os li - ber, li - ber.
 to - ri - o, in - ter mortuos, mártu - os li - ber, li - ber.

91. ábra Aestimatus sum 20-49.ü.

IX. Sepulto Domino²⁸⁴

Oktávkopulázott kétszólamúság, kvintmenet, forte hangerő, Grave, (azaz súlyosan, igen lassan előadandó) zömében negyed és félkotta ritmusértékek, a nyolcadok főként hajlításban, mondhatjuk díszítő elemként jelennek meg – ezek a tétel legjellemzőbb zenei attitűdjei.

Az ötödik ütemben egy hangon zár az összes szólam, mint egy pont a mondat végén – a sír lezárattatott. Mindezt teszi a szerző annak érdekében, hogy igen szemléletes szövegábrázolással, szinte hangról hangra érezhető legyen a hallgató számára a súlyos kő odagördítése a sírhoz. Az A-tonalitás erősen érezhető, meg is erősíti ezt a ta dallami hanggal. Orgonapontként működik, apró elmozdulással a basszus és az alt oktávkopulája, az A hangot erősítve. Az első zárást a mű ötödik ütemében az unisono cisz hangon összetalálkozó szólamok adják. Az elsőként felvezetett témát megismétli immár cisz orgonaponttal, egy terccel magasabban – melyet most a tenor és szoprán tart – és így éri el és zárja az A dur emelt tercű III. fokán, mely egyúttal párhuzamos molljának dominánisa. A főrész végén (a harmadik sorban) cisz-moll zárlattal (beemelve ismét a hisz hangot) erősíti meg a főrész zárását, amelyről a következő részben rendkívül fontos szerepet játszó E hang átértelmezve ismét az A-dur tonalításban a domináns hangot jelenti.

²⁸⁴ Resp. IX: Sepulto Domino, signatum est monumentum, volventes lapidem ad ostium monumenti: Ponentes milites, quo custodirent illum. Versus: Accedentes principes sacerdotum ad Pilatum, petierunt illum. Amint eltemettetett az Úr, lezárattott a sír, követ gördítettek a sírbolt bejáratához: Katonákat helyeztek oda, hogy őrizték azt a helyet. Versus: A főpapok Pilátushoz mentek és kérték őt.

Grave

f Sepúlto Dómi - no, signátum est monumén - tum, ad
 Se - púlto Dómi - no, signá - tum est monumén - tum, volvén - tes
 Sepúl - to Dómi - no, signátum est monumén - tum, ad
 Se - púl - to Dómi no, signá - tum est monumén - tum, volvén - tes
 ós - ti - um mó - nu - mèn - ti: Ponén - tes mí - lites, qui
 lápidem ad ós - ti - um monumén - ti: Po - nén - tes mí - li -
 ós - ti - um monumén - ti: qui
 lápidem ad ós - ti - um monumén - ti:
 custo - dírent il - lum. *Poco piu*
 tes, qui custodirent il - lum. príncipes sacer -
 cu - sto - dírent il - lum. Acce - dén - tes
 custo dírent il - lum. Acce - dén - tes
 do - tum pe - ti - é - runt, pe - ti - é - runt il -
 sacer - dó - tum ad Pi - lá - tum, pe - ti - é - runt, pe - ti - é - runt
 sacer - dó - tum ad Pi - lá - tum,

92. ábra *Sepulto Domino* 1-23.ü.

A verzusban szinte fanfárszerű a férfiszólamok unisonója, mely mintegy megjeleníti a főpapok érkezését Pilátus elé. Ugyanitt a két női szólam lágy, elomló dallama a kérés szép képi kifejeződése: ('petierunt illum'). A repetendát ebben a tételben egészen különleges módon egy hanggal magasabban hozza, mint az eredetileg ismétlendő volna, ráadásul itt nem a nőikari szólamok, hanem a férfikar indítja a motívumot. Ezáltal ez az egész zenei rész maga, nem csak a kezdése különbözik az első zenei megfogalmazástól. A tétel, mely egyben a ciklus zárótétele is, a teljes főrészt visszahozza még a repetenda után, ebben az esetben a végére, a zárlatban ismét egy újabb zenei megoldást ad a szerző. Ez pedig a diszsonancia-konsonancia negyedenkénti ütköztetése az utolsó előtti ütemben, mely egy melizmatikus záróformulával erősíti meg a kadenciát.

il - lum.
 lum. qui cu - sto - di - rent il - lum, il - lum.
 8 il - lum. Po - nèn - tes mi - lites, qui cu - sto - dirent il - lum, il - lum.
 Po - nèn - tes mi - li - tes, qui cu - sto - dirent il - lum, il - lum.

Tempo I. sig - natum est monumen - tum.
pp Se - púlto Dómi - no, sig - ná - tum est monumen - tum.
 8 *p* Sepúlto Dómi - no, sig - natum est monumen - tum.
pp Se - púlto Dómi - no, sig - ná - tum est monumen - tum.

ad ós - ti - um mo - nu - men - ti: Po - nèn - tes
mf volvèntes lápidem ad ós - tium monumen - ti: Po - nèn - tes
 8 *mf* ad ós - tium monumen - ti: Po - nèn - tes
mf volvèntes lápidem ad ós - tium monumen - ti: Po - nèn - tes

mi - li - tes, qui custo - dirent *Allarg* il - lum, il - lum.
 mí li - tes, qui custodirent il - lum.
 8 mí - lites, qui custo - dirent il - lum, il - lum.
 mí - li - tes qui custodirent *Allarg* il - lum, il - lum.

K. Bartha F. An. x. Klm. sz. 117

93. ábra Sepulto Domino 24-45.ü.

2.2.4 Ave Maria – Offertorium²⁸⁵ vel Versus Allelujaticus

(Repertorium Chori Basilicase Sancti Stephani, Budapest, N°17.)

A Graduale Romanum három Ave Maria offertoriumot jelöl meg, különböző ünnepekre: Die 8. Decembris. In festo Immaculatae Conceptionis Beatae Mariae Virginis²⁸⁶ miséjén egy 8. tónusú díszes melizmatikus dallamot és Missa votiva de sancta Maria – A Pentecosteusque ad Adventum²⁸⁷ misékre szintén 8. tónusú, bár teljesen más dallamvezetésű éneket. Harmat művében egy harmadik liturgikus éneklési lehetőséget kínál fel, melyet a kotta második oldalán csillaggal jelöl: „In festo Apparitionis B.M.V. Immaculatae (die 11. febr.) non cantatur nomen „Maria” sed loco ejus verbum subscriptum: ave.”²⁸⁸ Szűz Mária lourdesi megjelenésének ünnepén²⁸⁹ az offertorium: Ave, gratia plena.– miszerint nem énekeljük Mária nevét. Harmat részletes útmutatót is írt a karnagyok számára offertóriumának előadási lehetőségeiről²⁹⁰.

A gregorián tételek dallamvilágát szinte összegyúrva alakul ki az első nagy melizma a műben.

The image shows a musical score for a vocal part, likely for a choir or soloist. The tempo is marked 'Lento, ma non tanto'. The score is in 3/8 time. The key signature has one flat (B-flat). The music features a melismatic passage on the word 'Ave', with a long note followed by a series of sixteenth notes. The composer's name 'A. HARMAT' is written above the staff. The score is for a vocal line and a piano accompaniment.

²⁸⁵ „Az offertorium a mise felajánlási cselekményét (adományok összegyűjtését, kiválasztását, oltárra helyezését, megtömjénezését) kísérő terjedelmes, nagylélegzetű ének volt. Szövegeinek egy része ugyan a zoltároskönyvből való, de feltűnően sok a más szentírási helyről vett, sőt több szentírási helyről összeszerkesztett szöveg is. Egyes források antifonának nevezik, de ránk maradt alakja inkább rezponzoriális beosztású. Főrésze két szakaszból áll, a második szakasz repetenda szerepét tölti be. A főrészt eléneklése után 2-3 szólóverzus következik, mindegyik után megismétlődik a főrészt repetendája. A verzusok (szemben az antifonális énekkel) nem feltétlenül zoltárok, hanem mindig abból a könyvből valók, ahonnan a főrészt. A XII-XIII. században, amikor a felajánlási cselekmény lerövidült, a verzusokat elhagyták, s csak a főrészt maradt használatban.” Dobszay László: *Bevezetés a gregorián énekbe* (középfokra) Egyházzenei füzetek I/5. Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995 36.o.

²⁸⁶ December 8. Szeplőtelen fogantatás ünnepe, mely szerint „Krisztus érdemeire való tekintettel (Isten) eleve megóvta Máriát már fogantatása pillanatában az áteredő büntől a 8-9. század óta tartják. Az ősi keresztény hagyományt IX. Pius pápa 1854. december 8.-án dogmaként hirdette ki, s maga Mária a lourdesi megjelenésével megerősítette.” Éneklő Egyház 884.o.

²⁸⁷ Szűz Mária fogadalmi mise - pünkösdtől adventig.

²⁸⁸ A Boldogságos Szűz Mária Megjelenésének ünnepére (február 11.). Mária neve helyén "ave" éneklendő.

²⁸⁹ „Az egyetlen Mária-jelenés, amelyről a római misekönyv megemlékezik.” Török József: *Szűz Mária ünnepek a naptári év folyamán*

http://www.tengernekcsillaga.hu!/dokumentumok/egyeb_kiadvanyok/SzuzMariaUnnepekBEL.pdf

3.o.

²⁹⁰ Lásd in 7.1 282.o.

94. ábra Ave Maria 1-5.ü.

Kedvelt gregorián ihlettségű témája ez Harmatnak. Ismerős tételkezdő dallamként találkozunk vele a *De profundis c.* művében is.

Lento flebile

B

De pro - fun - dis cla - ma - - - - vi ad

5

te, ad te Do - mi - ne,

95. ábra *De profundis* 1-8.ü.

Ez a szeptimet felölelő dallamív a gregorián dallamkincs formulakészletének jellegzetes példája. Ahogy Bartók és Kodály művészetében a népzenei háttér szinte minden hangban benne van, ugyanez érezhető Harmat egyházi kompozícióiban a gregorián vonatkozásában. (A népénekekkel más a helyzet, hiszen a megismertető, tanító funkció miatt, hogy széles körben ismertté váljanak, leginkább az eredeti dallamokat, vagy a már igen jól ismert részleteit komponálta meg Harmat.)

Offert. VIII.

A

ve * Ma - ri - a, grá - ti - a ple - na, Dó - mi - nus

96. ábra GR. 21.o.

Offert. I.

A

ve * grá - ti - a ple - na, Dó - mi - nus te - cum, bene - dí - cta tu in mu - li - é - ribus. T. P. Al - le - lú - ia.

97. ábra GR 386.o.

A harmadikként említett gregorián dallam 1. tónusú, így ennek a tonalitását, míg az elsőként említett 8. tónusú gregorián tétel dallamvezetését véljük felfedezni a Harmat Ave Maria művének initiumában.

A Mária-ünnepek összefüggéseire is szépen mutat rá, hogy ugyanaz a tétel két különböző liturgikus idő miséjében is aktuális és énekelhető. A fúgaszerűen kibomló négy szólam Harmat megfogalmazásában remekül ragadja meg a gregorián offertorium tétel lényegét, stílusát, a gazdag melizmákkal díszes dallamvilágot²⁹¹. A tételt kezdő alt szólam dallamának ambitusa 13 hang, kis g-től a kétvonalas c-ig ível. A szoprán szólamé egyvonalas e-től két vonalás f-ig, ugyanígy hasonlóan a női szólamokhoz az imitációs szerkesztés alapján a dallamokat megismétlő tenor és basszus szólamoknál. A fuga-téma a duódecima hangterjedelmet járja be, csak a dallam hosszabb kibontása lép túl még ezeken a hangokon is.

98. ábra Ave Maria 1-23.ü.

²⁹¹ „Az offertorium igazi stílusa és melizmatikus jellege csak a verzusokkal együtt érvényesül. A verzusokban kapnak helyet a hosszú, sokszor bravúros énektechnikát kívánó melizmatikus menetek. A verzusok többnyire nemcsak az offertorium időtartamát bővítik ki jelentékenyen (ezek a klasszikus gregorián anyag leghosszabb tételei!), hanem ambitusát is megnöveli, olykor duodecima vagy még nagyobb ambitusra. Látszik, hogy az offertorium verseinek előadása jól képzett énekesek feladata volt. Az offertoriumok a klasszikus gregorián repertoár legmerészebb, legszenvédélyesebb, de egyben legnehezebb tételei, valószínűleg már e korszak lezáródásának idejéből, a VI.-VII. századból.” Dobszay László: *Bevezetés a gregorián énekbe (középfokra)* Egyházzenei füzetek I/5. Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995. 37. o.

A terjengős dallamot egy új témafejjel más, újmelódia váltja fel, de továbbra is megmarad a tételre erősen jellemző dallamosság. Minden harmónia a dallamokból alakul ki, tehát a tétel felépítése sokkal inkább lineáris, mint vertikális beosztású. Az idézett gondolat, mely szerint a gregorián tétel eléneklése képzett énekesek feladata volt, Harmat elképzelésében is előköszön, a tétel bármelyik részét nézzük, más-más éneklési nehézséggel, feladattal találjuk szembe magunkat. A második zenei részben (Poco piú) a szólamok mindegyike a kvart belépések után rögtön exponált oktávugrással indítja az újabb fugato-témát. Ez az energikus dallamépítés egyúttal más metrumot is hoz: a mű egészének alapot adó 3/4 helyett, itt, és csak itt a Poco piú részben 4/4-re vált. Nemcsak ritmikai váltás történik, hanem a d-eol eddig uralkodó hangnem átvált a domináns a-moll/eol hangnemre, amit ütemeken keresztül készít elő és erősít a tenor szólam tartott a hangja, dallamában kétszer is jelentőséggel mutatva a gisz vezetőhangot. Ennek a hangnak csak itt az átvezetésnél van jelentősége, a továbbiakban nem használja, hanem helyette g hanggal erősíti az eol jelleget.

Poco piú

grá-ti-a ple-na, grá-ti-a ple-na, grá-ti-a ple-na, a, Ma-ri-a, Ma-ri-a ve, a-ve) ri-a ve) a-ve) grá-ti-a ple-na, grá-ti-a ple-na, grá-ti-a ple-na, Dó-mi-nus, Dó-mi-nus te-cum: na, Dó-mi-nus te-cum: nus, Dó-mi-nus te-cum: nus, Dó-mi-nus te-cum:

sost.

Dó-mi-nus te-cum: na, Dó-mi-nus te-cum: nus, Dó-mi-nus te-cum: nus, Dó-mi-nus te-cum:

99. ábra Ave Maria 24-36.ü.

A Tempo I. jelzésnél a mű kezdésére jellemző zenei anyag visszatér, de most nem a női, hanem éppen a férfi szólamok indítják meg a zenei építkezést.

Tempo I.

be-ne-dí-cta, be-ne-dí-cta, be-ne-dí-cta, tu-be-ne-dí-cta, be-ne-dí-cta, tu-be-ne-dí-cta

100. ábra Ave Maria 36-45.ü.

A négy szólamra kiterjedő merész dallamvonalak, alterált hangok teszik mozgalmassá és színessé a struktúrát, hiszen igen gyakran disszonanciák, késleltetett harmóniak alakulnak így ki, illetve egy ütemen belül gyakran hang és annak módosított változata is szerepel.

di-cta tu in mu-li-é-ri-bus, tu in mu-li-é-ri-bus, tu in mu-li-é-ri-bus, tu in mu-li-é-ri-bus, tu in mu-li-é-ri-bus, tu in mu-li-é-ri-bus

101. ábra Ave Maria 46-57.ü.

A dallamalkotás tekintetében folyamatosan gregoriánra igen emlékeztető motívumokat vél felfedezni a hallgató – bár egyértelmű egyezés nincsen, de a hatás feltétlenül érzékelhető. A következő zenei részben a melizmatikát megunva a szerző új imitációs gondolatot tár elénk, tenor/alt, illetve szoprán/basszus párban lépnek be egy ütemes eltéréssel a kétütemes témafejek – egyéni dallamalkotással vezetve tovább a melódiát. Érdekes ismételten összevetnünk a gregoriánnal: különösen a ’mulieribus’ ’-e’-szótagára eső melizmáját megfigyelve. Mert Harmat a ritmikus részben is gregorián dallam-vágotokat, formulákat használ.

Váratlan ritmikai megoldással, szinte fékezéssel – mely egy szóismétléssel valósul meg a Ventris tui résztől – quasi Coda kezdődik. Itt a két szélső szólam nyugodt, hosszan kitarított hangokon alapuló kerete biztosítja a D tonalitást. A két középső szólam egymásba fonódó dallammal színezi meg az így kialakuló akkordokat a zárlatig. A tétel tényleges Codája dinamikus Alleluja felkiáltásban végződik, megerősítve D zárlatot. Az alt szólam

dúr jellegű dallamával szemben a másik három szólam eol-hangsúlyos dallamvezetése a picardiai terces záróakkordban egyenlítődik ki.

Et be-ne - di - ctus fru - ctus ven - tris,
Al - le - lú - ja, al - le - lú - ja,

Et be-ne - di - ctus fru - ctus ven - tris, et be - ne -
Al - le - lú - ja, al - le - lú - ja, al - le -

Et bene - di - ctus fru - ctus ven - tris, fru - ctus ven - tris
Al - le - lú - ja, al - le - lú - ja, al - le - lú - ja,

Et be - ne - di - ctus, et be - ne -
Al - le - lú - ja, al - le -

et be - ne - di - ctus fru - ctus ven - tris,
al - le - lú - ja, al - le - lú - ja,

di - ctus fru - ctus ven - tris,
lu - ja, al - le - lú - ja,

di - ctus fru - ctus ven - tris,
lu - ja, al - le - lú - ja,

mf ven - tris tu - i, fru - ctus ven - tris
al - le - lú - ja, al - le - lú - ja,

mf ven - tris tu - i, fru - ctus ven - tris
al - le - lú - ja, al - le - lú - ja,

mf ven - tris tu - i, fru - ctus ven - tris
al - le - lú - ja, al - le - lú - ja,

mf ven - tris tu - i, fru - ctus ven - tris
al - le - lú - ja, al - le - lú - ja,

mf ven - tris tu - i, fru - ctus ven - tris
al - le - lú - ja, al - le - lú - ja,

ff allarg.
Al - le - lú - ja, al - le - lú - ja.

ff Al - le - lú - ja, al - le - lú - ja.

tu - i, fru - ctus ven - tris, tu - i, fru - ctus ven - tris
lu - ja, al - le - lú - ja, al - le - lú - ja.

Al - le - lú - ja, al - le - lú - ja.

102. ábra Ave Maria 58-79.ü.

2.2.5 Négy Mária-antifóna

Alma redemptoris mater
Ave Regina caelorum
Regina caeli
Salve Regina

A korai századok Mária-tiszteletének középpontjában Mária Istenanyasága és életének mozzanatai álltak. Ez a felfogás csupán a 11-12. századra változik meg. Ekkor kezd Mária Isten és Ember közötti könyörületes közvetítőként (»mediatrix«) illetve az ember szószólójaként (»advocata«) előtérbe kerülni... Anselmus a 12. században Mária tiszteletének egyik legfőbb szószólója volt, aki Máriát, mint a »könyörületesség anyját« (mater misericordiae) helyezte előtérbe. Ugyanennek a századnak egyik legjelentősebb mariológusa, Clairvaux-i Szent Bernát számos szentbeszéde tanúskodik Mária tiszteletéről. Munkáiban Mária közvetítő szerepe összecseng Mária könyörületességének doktrínájával: mivel Mária Könyörületes, közvetít Isten és Ember között. Ez a felfogás tükröződik az időszak teológusainak munkáiban és szóhasználatában s ez a folyamat biztosította a Mária-kultusz új liturgikus és paraliturgikus szertartásainak elméleti hátterét.²⁹²

Az a szokás, gyakorlat, hogy a négy Mária-antifónát a liturgikus időnek megfelelően váltakozva kell kiválasztani, „a 16. századból, V. Pius *Reformbreviáriumának* (1568) idejéből származik.”²⁹³ Harmat minden antifóna címe után odaírta ezt a kijelölt, meghatározott liturgikus időszakot. Tekintettel arra, hogy ez a négy ének folyamatot alkotva, évről évre visszatérően átszötte a templomi éneklési gyakorlatot, nagy kedveltségre tett szert és verses magyar fordításai is hamar elterjedtek.²⁹⁴

A négy időszaki Mária antifona jelentőségét az is bizonyítja, hogy a Harmat Artúr szerkesztésében kiadásra került Hozsanna (SZVU) énekgyűjteménybe is beválasztották, ahol mindössze 12 latin gregorián tételt közölnek – ebből négy: a Mária antifónák.²⁹⁵ Harmat Artúr saját kompozíciója, a Négy Mária antifona (háromszólamú egyneműkarra) a Magyar Cantuale különlenyomataként is kiadásra került.

²⁹² Deákné Kecskés Mónika: A négy időszaki Mária-antifóna (DLA dolgozat, LFZE Egyházzene tanszék, Bp. 2002) 1.-2.o.

²⁹³ Barsi Balázs: Budapest 1995 (Egyházzenei Füzetek I/4) 25.o

²⁹⁴ A négy időszaki Mária-antifóna verses magyar fordításai:

Alma redemptoris mater – Üdvözítőnk édesanyja EE 221.

Ave Regina caelorum – Mennysországnak királynéja EE 222.

Regina caeli – Mennynék Királyné Asszonya EE 224.

Salve Regina – Mennysországnak Királynéja EE 226 és Irgalmas Szűzanyánk EE 227

²⁹⁵ Latin gregorián énekek a Hozsanna énekgyűjteményben: 440.o. – 462.o.

Alma Redemptoris mater

(Advent 1. vasárnapjának completoriumától Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepéig / Purificatio, február 2.)

„A négy antifóna közül a legrégebbi. Szövege a rogációs antifónák stílusával rokon hexameteres vers. A korábbi feltételezésekkel ellentétben nem a reichenai szerzetes Hermannus Contractus (1013-1054) műve, mivel legkorábbi szöveges előfordulásai a 12. századra tehetők. Eredetileg officium-antifóna lehetett. Legkorábbi forrásában, a 12. századi Saint-Maur des Fossés-i antifonáléban szexta-antifónaként szerepel Nagyboldogasszony ünnepén. Közös szókészletük alapján (»Mater alma«, »Coeli porta«, »Maris stella«, »Semper Virgo«, »Gabrielis ore«, »Sumens illud ave«) az antifóna modellje a 9. századi himnusz, az Ave maris stella lehetett.»²⁹⁶

Ant.
5.

Alma *Redemptoris Má-ter, quae pér-
vi- a caeli pó-rtá má-nes, Et stél- la má-ris, succúrre
cadén- ti súrgere qui cú- rat pó-pu- lo : Tu quae genu- í-
sti, natú- ra mi- rán- te, tú-um sánctum Ge- ni- tórem :
Vír- go pri- us ac posté-ri- us, Gabri- é- lis ab ó- re

103. ábra Alma Redemptoris LU 273.o.

19

Al - ma *Redemptó- ris Má- ter, quae pér- vi-
a ca- li pó-rtá má- nes, Et stél- la- má- ris, succúrre
ca- dén- ti, súrgere qui cú- rat pó- pu- lo: Tu quae
ge- nu- í- sti, na- tú- ra mi- rán- te, tú- um sánctum
Ge- ni- tó- rem: Vírgo pri- us, ac posté-
ri- us, Gabri- é- lis ab ó- re súmens il-
lud Ave, pecca- tó- rum mí- se- ré- re.

104. ábra Alma Redemptoris Hozsanna 319. sz.

A LU szerinti gregorián dallamhoz képest a Hozsannában megjelent, általánosan elterjedt és ismert gregorián mintegy egyszerűsítését, sűrítését adja a díszesebb dallamnak. A ritmizált kottával kiírt változat elősegítette azt is, hogy a nép is képes legyen énekelni, míg az első kottapélda inkább feltételezi a professzionális énekesek előadását.

²⁹⁶ Deákné Kecskés Mónika: *A négy időszaki Mária-antifóna* (DLA dolgozat, LFZE Egyházzene tanszék, Bp. 2002)2-3.o.

A Harmat mű hangneme – D-dur indulás – megtartja a gregorián antifóna dallam 5.tónusára jellemző hangnemi karaktert. Azonban utána Harmat elgondolása ebből gyakran kitér, mégpedig a párhuzamos moll dominánsa felé, olyannyira, hogy a mű így is zárul. Apró dallammetszetek az eredeti gregorián dallamból kifejezetten nyomon követhetőek.

Moderato Harmat Artúr

1. *mf* Al-ma *f*
2. *mf* Al - ma Redempto-ris Ma - ter, quae per - vi - a
3. *mf* Al-ma Redemp - to - ris *f*
(Üdvözítőknnek szent Anyja, *f* mennyeknek

p cae - li por - ta man - es et stel - la ma - ris, suc- *f*
p megnyit kapuja, *f* tengernek csillaga,

105. ábra Alma Redemptoris 1-9.ü.

A szoprán szólam a-h-a, d-cisz-e-d torculus-típusú dallamvezetése a gregorián első melizmájának záró c-d-c hajlítását és a „pervia” szó dallami csúcspontját idézi. A három szólam ellenkező irányba nyitva a dallamokat éri el az oktávot, amire a gregorián dallama ível fel. Szintén az eredeti gregorián dallamra emlékeztet a sok hajlítás, amit az egy-egy szótagra kap a dallam, mely rendkívül hajlékony, sok esetben ringató érzést kiváltó dallamvezetést eredményez. Az alt szólam első sora – ha az első ütem lefutó hangjait díszítésként értelmezem, az A kezdőhangot tekintve csak dallami főhangnak – kifejezett egyezést mutat a gregorián redemptoris mater sdrmf rd dallamfordulatával. Ugyanakkor dtrd, dtltslm, dsmlm szoprán dallamvezetésében is a gregorián fordulatokkal találkozunk: pl. „et stella maris”, „surgere qui curat populo” részekre emlékeztetően. Az egyes szólamok dallamvezetése, ha megszabadítanánk a ritmusától, felidézne a hallgatóban a gregoriánt. A három szólam együttesen, a harmóniák kialakítása révén, felhasználva a párhuzamos és ellenmozgásos zeneszerzői technikák kínálta lehetőségét, az így másként értelmezett dallamok egy teljesen új szemléletet adja. A gregorián dallamvilágba ágyazva az első két ütemben, a három szólam között elosztva, erőteljesen felsejlik a népének első dallamsora is. (Alt: a-g-Fisz, Mezzo: a-g-Fisz-Fisz, Alt: e)

Üd - vö - zi - tönk é - des - any - ja,
 mennyeknek meg - nyílt ka - pu - ja, ten - ger - já - rók
 szép csil - la - ga, boldog - sá - gos szűz Má - ri - a!

106. ábra ÉE221/Hozsanna 201 sz. ének

A szólamok dallamos vezetése azonban más irányba viszi el a dallamalkotás folyamatát. A 7-8-9. ütemek váratlan alterált hangjai – az eddigi konszolidált hangzásból – különleges, szinte misztikus hangzásvilágba kalauzolják a hallgatót. A ringató dallamalkotás, az egy ütemen belül – bár két szólamra elosztott – hold hang valamint a hangnemtől idegen c hang súlykolása már előkészíti a párhuzamos moll domináns kvartszextjére való megérkezést.

por - ta man - es et stel - la ma - ris, suc -
 kapuja, tengernek csillaga, stel - la ma - ris,

107. ábra Alma Redemptoris 7-11.ü.

Ezt a zárlatot erősíti meg a következő versrész zárlata, mely ugyanoda érkezik, bár egy erőteljesebb rávezetéssel, felfelé törő motívummal és immáron alaphelyzetű akkordban.

po - pu - lo:

108. ábra Alma Redemptoris 16-17.ü.

Teljesen más karakterre vált a következő 'Tu, quae genuisti...' szövegrész. Az első, diadalmas befejezésű *mf*, *f* dinamikájú – a szöveg determinálta – akklamáció jellegű előző rész után most az alt orgonapontja fölött a mezzo ívelt dallama a

dinamikai skála piano fokára ereszkedik vissza. A kvart és a kvint hangköz szinte meghatározza a dallamot, uralkodó benne. Ez a rész – a h-orgonaponttal nagyon megerősített tonalitásérzéssel – h-eolban zár.

pochetto sost.
p
Tu quae ge-nu-i sti na-tu-ra mi-ran-te,
Te, ki Anyja lettél a természet csodájára

mf *a tempo* *f* Vir-go
tu - um san-ctum Ge-ni-to-rem: Vir-go pri-us
ran-te szent Teremtődnök, Szűz voltál előbb is

109. ábra Alma Redemptoris 18-29.ü.

Majd minden előkészítés és átmenet nélkül a párhuzamos dur dominánsán indulva a 'Virgo prius' szövegrésszel a legelső megszólalás, mondhatjuk fő motívum visszatérését látjuk. Ez a gyakorlat a gregorián antifonánál is megfigyelhető, hogy bár már új szöveggel, de visszatérő, vagy inkább visszaidéző dallammotívum szövi át a tételt. Nem teljes visszatérés ez, mert egybefolyik a zárlatot előkészítő átvezető szakasszal.

ste-ri-us, *f* *rit.*
ste-ri-us, Ga-bri-e-lis ab o-re su-mens il-lud A-
Ki Gábrriel ajkáról fogadtad amaz „Ave“ t,

a tempo *poco a poco rall.*
ve, il-lud A-ve, peccato-rum mi-se-re-re
poco a poco rall.

a tempo *mf* *f*
mi-se-re-re, mi-se-re-re, mi-se-re-re - re.
mi-se-re-re, mi-se-re-re

110. ábra Alma Redemptoris 36-56.ü.

Az igen erőteljes zárlatot avagy Codát kettő + öt, azaz hét ütemre tehetjük, (az első két üteme bevezető, előkészítő funkciójú) melyben a fisz hangot megerősítve kialakul a h-moll dominánsára érkező zárlat, ahogy azt már a mű közben is többször alkalmazta a szerző. Itt azonban erős diszszonancia-konzonancia érzést keltve az utolsó előtti ütemen hatalmas várakozás feszíti a 'miserere' szó mély kifejeződését. Egyrészt a két, e mindössze szekundra elmozduló szólam ki- és visszalépő mozgása (szoprán és mezzo), más részről pedig az alt íves dallamvezetése – mely az ütem leghangsúlyosabb helyén diszszonál a mezzo szólam h hangjával – biztosítja e zenei háttérrel. Ennek az egyidejűsége, valamint a záróakkordra a *f* dinamika crescendoval való megerősítettsége adja meg a várakozás feszültségét és egyben a megnyugvást.

Ave Regina caelorum

(Gyertyaszentelő completoriumától Nagyszerdáig)

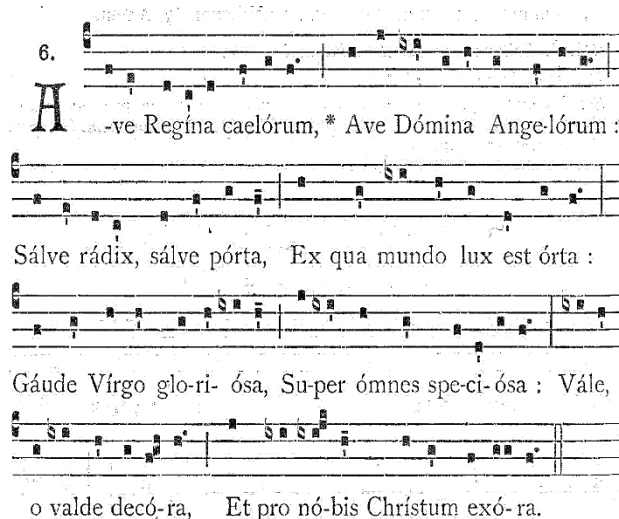
„...legkorábbi forrása a fent említett 12.századi kézirat, melyben Nagyboldogasszony ünnepén az Alma redemptoris materrel együtt sexta-antifónaként szerepel. Szerzőségét homály fedi, s több szövegváltozata is ismert. A vokálpolyfónia reneszánsz időszakának mesterei két szöveg- ill. dallamváltozatot dolgoztak fel, míg az orgonás feldolgozások között csak a 6. tónusú dallamra készült darab. Ez utóbbi szövege nyolcszótagos sorpárokba rendezett rimes vers, dallama a hármashangzatos gondolkodást kedvelő dūr melódia²⁹⁷

Ant. 6.
A - ve * Regína cae- ló- rum, A- ve Dómi-
na Ange-ló- rum : Sál-ve. rá-dix, sálve pórtá, Ex qua
mún-do lux est ór- ta : Gáude Vírgo glo-ri- ó-sa, Super
ó-mnes spe-ci- ó- sa : Vá- le, o valde decóra,
Et pro nó- bis Chrí- stum * exó- ra.

111. ábra LU 274.o.

²⁹⁷ Deákné Kecskés Mónika: A négy időszaki Mária-antifóna (DLA dolgozat, LFZE Egyházzene tanszék, Bp. 2002) 3.o.

6.

Ave Regina caelorum, * Ave Dómina Ange-lórum :
Sálve rádix, sálve pórtá, Ex qua mundo lux est órta :
Gáude Vírgo glo-ri- ósa, Su-per ómnes spe-ci-ósa : Vále,
o valde decó-ra, Et pro nó-bis Christum exó-ra.

112. ábra LU 278.o. és Hozsanna 320. megegyező

A dúr jellegű gregorián 6. tónusú antifóna dallamkezeléshez képest Harmat elgondolása közelebb áll a népének változathoz, amennyiben hangkészletét tekintve az lá-pentachord.

Poco parlando

Menny-or-szág-nak Ki-rály-né-ja!
an-gya-lók-nak szent Asszo-nya, ál-dott gyökér,
Szűz Má-ri-a, üd-vöz-légy, Krisz-tus szent Anyja!

113. ábra ÉE 222.

Harmat Artúr megfogalmazásában az egész darabra jellemzően az alt és mezzo szólam egyértelműen karakteres érzelmi aláfestést ad. Fontos szerepet kap a visszatérő párhuzamos kvintmenet, illetve a ringató motívum.

Sal - ve ra - dix, sal - ve por - ta: Ex qua mundo lux est or - ta:
seregeknek, Aldunk téged és dicsérünk, Mert Megváltót szültél nekünk.

Gau - de, gau - de Vir - go glo - ri - ó - sa, gau - de Vir - go glo -
ri - ó - sa, Super o - mnes spe - ci - ó - sa, spe - ci

114. ábra Ave Regina caelorum 10-26.ü.

A lényegét azonban a szoprán mutatja: bár zeneszerzői utasítás nincs erre nézve, de a gregorián ihletettség, valamint az akkoriban szárnyát bontogató népzenei gyűjtések és azok tanulságai feltétlenül determinálják az előadásra vonatkozó parlando-rubato előadásmódot.

A - ve Re - gi - na cae - ló - rum:
A - ve Dó - mi - na Ange - ló - rum.
Et pro nobis Christum ex - ó - bis Christum ex

115. ábra Ave Regina caelorum 5-6., 9-10. és 37-38.ü.

Különösen jól érezhető ez a szándék a két utolsóban, ahol láthatóan a latin prozódia helyes megtartását segítő a szerző a triolák használatával alapozza meg ezt a lendületet. A három részre osztható darab élesen elkülönülő tempó- és karakterbeli különbségek megvalósítására ad lehetőséget. Az eredeti gregorián dallam is él a variációs lehetőséggel (pl. Salve radix Gaude virgo sorpároknál, illetve a záróvers is ebből a témából variációs megoldással zárja le a tételt) – ezt Harmat is kiaknázza, még ha csak 1-1 hang erejéig is. A mindvégig moll-jellegű feldolgozást a háromtagú forma visszatérésekor fényes, piccardiai tercú dúr akkorddal zárja a szerző.

Regina caeli

(Húsvét vasárnaptól a Pünkösöd utáni első péntekig)

„Legelőször 1200 körüli kéziratokban találhatjuk meg, s [Peter]²⁹⁸ Wagner szerint a négy antifóna között ez volt a legfiatalabb. Nem volt igazolhatóan megszokott officium-antifóna. Legkorábbi forrásaiban, a Szent Péter bazilika 12. századi antifonáriusában és a szintén 12. századi Luccai-antifonáléban zsoltározás nélkül, első tónusú dallamon, egy kevésbé ismert változatban szerepel, mint különleges ének „ad honorem sanctae Mariae” a Húsvéti időben a vesperásban. A Tomassi által kiadott régi római antifonáléban Húsvét oktávjában kap helyet Magnificat antifónaként. A Húsvéti időben záró antifónaként történő alkalmazása a 13. század közepére tehető. Szövegének és dallamának szerzősége ismeretlen. Blume feltevése szerint az antifóna nem más, mint egy 12. századi karácsonyi Mária himnusz adaptációja az „alleluia”-refrén hozzáadásával. A szöveg népszerűségéről tanúskodik az antifóna jelenléte egy világi forrásban: Dante Isteni színjátékának Paradicsomában. Emellett az antifónának népszerűsége révén számos parafrázisa és tropusa létezik...”²⁹⁹

Harmat megfogalmazásában három – karakterében elütő – részre osztható, a keretében kitörő örömű, minden díszítettséget mellőző, sodró lendületű mű, amely a Húsvét örömhírét hordozza. Emiatt a Liber Usualisban közölt egyszerűbb tónusú³⁰⁰ gregoriánhoz hasonlítom, ezzel találok több egyezőséget, bár hangnemi tekintetben mindkét gregorián variáns a dúr-jellegű 6. tónusban íródott. Ezt az örömhírt jelképező dicsőséges, „királyi” megfogalmazást tükrözi a népének változat is.

Mennynek Ki - rály - né Asz - szo - nya,
ö - rülj, szép Szűz, al - le - lu - ja. Mert kit mé - hed -
ben hor - doz - ni méltó vol - tál, al - le - lu - ja:

116. ábra ÉE 224.

A felfelé ívelő unisono kezdődallam, mely aztán finom háromszólamúságba fordul, a népének második sorára utal, egyfajta kibővítésével.(... örülj szép Szűz, alleluja).

²⁹⁸ kiegészítés tőlem.

²⁹⁹ Deákné Kecskés Mónika: *A négy időszaki Mária-antifóna* (DLA dolgozat, LFZE Egyházzene tanszék, Bp. 2002) 3-4.o.

³⁰⁰ lásd Antiphonae B. Mariae Virginis – In cantu simplici, LU. 278. o.

Con moto
mf

Re - gi - na cae - li lae - ta - re, Al - le - lu - ja,

mf

117. ábra Regina Caeli 1-6.ü.

Az Alleluja (5.-6. ütem) egyértelműen a gregorián vágata. Ezt a dallami megoldást kétszer is használja a szerző, két egymást követő szövegrészen. Bár Harmat zenei elgondolásában az egyszerűbb gregorián dallami változat díszesebbé válik, az első sor tetrachord hangkészletét az egész oktávot lendületesen bejárva hétfokúvá bővíti, mégis karakterében egyezőség mutatkozik.

6.

R Egina caeli * laetare, alle-lú-ia : Qui-a quem me-ru-ísti portare, alle-lú-ia : Resurrexit, sic-ut dixit, alle-lú-ia : Ora pro nó-bis Dé-um, alle-lú-ia.

118. ábra LU 278.o. és Hozsanna 321.sz.

A Resurrexit szó is a szopránban a jellegzetes gregorián fordulatot idézi, teljes egyezőséget mutat vele.

si - cut

Re - sur - re - xit, si - cut

di - xit,

di - xit, Al - le - lu - ja, al - le - lu - ja!

rall.

rall.

119. ábra Regina Caeli 13-20.ü.

A mű közepre meditatív jellegű, piano hangvétellű szakasz, melynek a különlegességét a kétszer is felhasznált, bár más szinten felépített kvartszext-akkordmenet adja.

120. ábra Regina Caeli 21-33.ü.

Az első lendületes, karakteres megfogalmazású rész – a Resurrexit-től - visszatérése a Húsvét zenei tartalmát erősen hordozó sok Alleluja. Az alleluja olyannyira fontos éneke, szava a húsvéti öröm kifejezésének, hogy népénekeink a húsvéti időben többszöri ismétléssel is nyomatékosítják, valamint a húsvéti időszak miséiben olvasmányközi énekként is két alleluját éneklünk!³⁰¹

121. ábra Regina Caeli 33-43.ü.

Nem véletlen tehát, hogy Harmat, művének egyharmadát szenteli ennek az ujjongásnak és a művet alleluják sora zárja, megerősítve a G-dur tonalitást.

³⁰¹„A római latin rítusban Nagyböjtben az alleluja énekléssel is böjtölünk. 40 napja nem énekeltük. Szinte berozsdásodtak hangszálaink. Most a pap valóban az lesz, aminek az ősegyház Krisztust nevezte „praecantor” – előénekes, aki az egyetlen liturgiában szereplő énekpróbát megtartja most a hívekkel. Háromszor, egyre magasabban intonálja az alleluját, majd a nép megismétli.” fr.dr.Barsi Balázs O.F.M. – dr. Gál Ferenc: *Hozsannától allelujáig – Bevezetés a Nagyhét misztériumaiba*, Márton Áron Kiadó, Budapest, 1992, Az Éneklő Egyház külön éneket ad ehhez a liturgikus cselekményhez. „Az Alleluja visszaadása. Egész nagyböjtben nélkülöznünk kellett ezt az igazi húsvéti örömeinket. Most a szerep, vagy kijelölt énekes – régi magyar liturgikus szokás szerint – mintegy újra megtanít minket rá” Éneklő Egyház 835. ének, 1441. oldal

Salve Regina

(Szentháromság vasárnapjának completoriumától Advent 1. vasárnapját megelőző szombatig)

„A négy időszi Mária-antifóna közül dokumentáltságát és polifon feldolgozásainak számát tekintve feltehetően a Salve Regina lehetett a legismertebb és legnépszerűbb, a szakirodalomban mind a mai napig a legtöbbször előforduló és legjobban feldolgozott tétel... eredetileg Benedicamus tropus lehetett. A szöveg irodalmi stílusa és szókészlete (»regina misericordiae«, »advocata«, »eia ergo«) valamint legkorábbi megjelenése 1010-ben 11. századi keletkezésre utal. Az antifóna legelterjedtebb 1. tónusú dallamának egyik első jelentős forrása az Aurillac-i pontificale.”³⁰²

A szerzősége vonatkozó feltevéseket az eddigi kutatások alapján a fent idézett munka bőven tárgyalja. Érdekességként a Salve Reginához fűződő legendákat is olvashatunk itt. Ugyanígy kitér a dallami variánsok, valamint külön fejezetekben mind a négy időszi Mária-antifónára vonatkozó részletesen dokumentált liturgikus alkalmazások sokaságára is.³⁰³ A Liber Usualis is több Salve Reginat közöl, mindkettő alább bemutatott tétel elterjedt és használatban van a mai napig templomainkban.

³⁰² Deákné Kecskés Mónika: A négy időszi Mária-antifóna (DLA dolgozat, LFZE Egyházzene tanszék, Bp. 2002) 4-8.o.

³⁰³ I.m. 5-18.o.

Ant.
1.

S Al-ve, * Re-gí- na, máter mi-se-ricórdi- ae :
Vi- ta, dulcé- do, et spes nóstra, sál-ve. Ad te
clamá-mus, éxsu-les, fí-li- i Hévae. Ad te suspi-rá-
mus, geméntes et flén-tes in hac lacrimá-rum välle.
E-ia ergo, Advocá- ta nóstra, illos tú- os mi-se-ri-
córdes ócu-los ad nos convér-te. Et Jésum, benedí-
ctum frúctum véntris tú- i, nó-bis post hoc exsí-li- um
os-ténde. O clé-mens : O pí- a : O dúlcis
* Vírgo Ma-rí- a.

122. ábra LU 276.o.

5.

S Alve, Regína, * máter mi-se-ricórdi-ae : Ví-ta, dulcé-
do, et spes nóstra, sálve. Ad te clamá-mus, éxsu-les, fí-
li- i Hévae. Ad te suspi-rá-mus, geméntes et fléntes in hac
lacrimá-rum välle. E-ia ergo, Advocáta nóstra, illos tú-os
mi-se-ricórdes ócu-los ad nos convérte. Et Jésum, benedí-
ctum frúctum véntris tú-i, nóbis post hoc exsí-li-um ostén-
de. O clé-mens : O pí- a : O dúlcis * Vírgo Ma-rí- a.

123. ábra LU 279.o. és Hozsanna 322. sz.

A Harmat művet 3 nagyobb, jól elkülöníthető részre lehet osztani. Az első részt félreérthetetlen gregorián intonáció indítja. Az 5. tónusú, egyszerűbb gregorián antifona-változatot választotta a szerző.

Mosso

1. *mf*
2. *mf*
3. *mf*

Salve, Regi-na, ma-ter mi-se-ri-cor-di-ae.

124. ábra Salve Regina 1-4.ü.

Az akklamáció után homofón szerkesztésben fogalmazza meg az első gondolatot, melynek legfelső szólamában fel lehet fedezni a gregorián dallam folytatását, legalábbis a dallamvezetés tendenciájában. Minden esetre a harmóniai megfogalmazásban legalábbis érdekes, hogy az erős C tonalitású első ütem után F dúr akkordon szólal meg a három szólam, mely azonnal visszalép a C dúrra, hogy ezután a hinta-játék után ismét az F dúr akkordból indítva egy mindhárom szólam számára dallamos utat választva érkezzen meg fokozás hatású dallamépítéssel majd egészen az A-dur zárlatig.

Vi - ta, dul - ce - do, et spes nostra, sal - ve, sal - ve.

125. ábra Salve Regina 5-10.ü.

A salve szót zeneszerzői szabadságával élve megismétli és ez a zenei gondolat analóg a tétel 2. ütemével, persze a már elért hangnemben értve. A Salve regina verses népénekfeldolgozásának harmadik sora (Élet, édesség...) kihallható a „Vita dulcedo” részben: az első ütem szoprán A hangjai után a mezzo szólam viszi a dallamot és a népének C zárлата helyett a kompozíciós elv a mezzo szólamnak az A dur tonalitás miatt a cisz hangot adja.

1. Mennyor - szág - nak Ki - rály - né - ja.
2. E - vá - nak ár - va fi - a - i,
Ir - gal - mas - ság - nak szent anyja, É - let, é - des -
Számki - ve - tett ma - ra - dé - ki, Si - ral - mi - nak
ség, reménység, Üdvöz - légy, szép Szűz Má - ri - a.
Ö - rö - kö - si Sok nya - va - lyák - nak haj - lé - ki.

126. ábra Hozsanna 207.sz.

A szöveg mondanivalójához hangulatában jól illeszkedő Piú lento részben az előző ütemek dicsőséges dur hangzásának kontrasztjaként az enharmonikus a-mollban a Palestrina stílusú ellenpont szabályainak megfelelően elsőként egy E hang fölött, majd az A (oktáv) orgonapont fölötti kvart-imitáció vezet az álzárlatba.

Ad te cla - ma - mus, e - xules, fi - li - i

127. ábra Salve Regina 10-18.ü.

Ezután rövid átvezetést követően visszatér az orgonapontos zenei gondolathoz. Az átvezetés két ütemében egy felfelé húzódó dallammal finom megoldással jut el a minore A hangnemből ugyanannak maggiore zárlatáig.

Ad te cla - ma - mus, e - xu -

128. ábra Salve Regina 14-17.ü.

Itt már – bár újra két szólammal indítva – az Ad te clamamus szövegre tökéletes imitációként az Ad te clamamus szöveg zenei megfogalmazását most megfordítva az előbbi imitációt, A-ról indítva E imitáció követ, mely alatt ténylegesen 3 szólamra ültetve, két szólam orgonapontszerű kísérete szól.

129. ábra Salve Regina 19-25.ü.

Ez a második imitáló rész is dinamikáját tekintve a kitörő fortissimo után finom pianot igényel, mely a mű első részét lezáró kvart-szext akkordos menetében a latin szöveg daktilusainak³⁰⁴ ringatását rendkívül finom dinamikai jelzések (cresc.– decresc.) hullámzászerű hatása adja.

130. ábra Salve Regina 26-32.ü.

A zárlat a jól ismert palestrinás, késlelteteses, piccardiai terces domináns hármashangzatra érkezik.³⁰⁵ A mű viszonylag rövid középrészét dinamika tekintetében a visszhang-effektus uralja. Ehhez ad remek lehetőséget a három ütemes zenei gondolat hangról hangra történő ismétlése.

³⁰⁴ <http://enciklopedia.fazekas.hu/verstan/Verslab.htm>

³⁰⁵ „A záró hármashangzat – több évszázados tradíció alapján – csak *dúr akkord lehet*. Amely hangnem diatonikus hangjai erre nem adnak lehetőséget (mint a moll-terces, dór és eol), ezekben módosító jellel alakítunk a kis tercből nagy tercet. [lábjegyzetben:] Ezt a felemelt hangot pikardiai terc-nek is nevezik.” Harmat Artúr: Ellenponttan, Bevezető a Palestrina-stílus technikájába II. Háromszólamú ellenpont, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1956.

Poco piu moto

E-ja er-go, Ad-vo-ca-ta no-stra, il-los tu-os mi-se-ri-cor-des

o-cu-los ad nos con-vér-te, ad nos con-vér-te. Et Je-sum, be-ne-

Tempo I.

131. ábra Salve Regina 33-44.ü.

Az előző rész zárlatához képest a középrészt befejező rallentando, diminuendo zenei utasításokkal ellátott, a felívelő dallam természetes dinamikájától eltérő motívumalkotás tercnyi emelkedéssel hiányos G zárlatra vezet.

te, ad nos con-vér-te.

Salve Regina 40-42.ü.

Tempo I.

Et Je-sum, be-ne-di-ctum fructum ventris tu-i, no-bis post hoc ex-si-li-um os-tén-

de. O cle-mens: O pi-a: O dul-cis

Piu lento

de. O cle-mens: O pi-a: O dul-cis

132. ábra Salve Regina 42-59.ü.

A mű harmadik része Tempo I. jelzéssel, tényleges zenei visszatérést hoz, a soron következő szövegekre ültetve. A Piu lento rész is ugyanazt a zeneszerzői ötletet használja, mint első megszólalásakor – legalábbis, ami a rész kezdetét illeti. Ugyanis a mű Coda-ként értelmezhető utolsó nyolc üteme eltér az első zenei megfogalmazástól és teljesen önálló dallamalkotással kétszer négy ütemre bontva belső ismétléssel, első esetben egy álzárlatot alkotó giszre épített szűkített szextakkordon pihen meg, majd az utolsó két

ütemet máshogy formálva végül a tételt bevezető akklamációt („Salve Regina”) felidéző C dur alaphármason zár.

133. ábra Salve Regina 58-66.ü.

2.2.6 O crux, ave!³⁰⁶

Harmat Artúr utolsó alkotása, melyet néhány hónappal halála előtt komponált. Ezt a motettát Tóth József karnagy (Harmat tanítványa) kérésére írta meg.³⁰⁷

A Vexilla regis prodeunt kezdetű nagybőjti himnusz Venantius Fortunatus, Poitiers-i püspök alkotása.³⁰⁸ A himnusz 6. versszakában található az O crux ave, spes unica! felkiáltás – Üdvözlégy, ó kereszt, egyetlen reményünk! Sík Sándor fordításában

³⁰⁶ 6. O Crux ave, spes unica, Hoc Passionis tempore, Piis ad auge gratiam, Reisque dele crimina. Ó Kereszt, áldunk, szent remény, a szenvedés ez ünnepén, Kérünk, kegyelmet adj nekünk, add, vétünkért vezeklenünk. 7. Te, fons salutis Trinitas, Collaudet omnis spiritus: Quibus Crucis victoriam Largiris, ad depræmium. Amen. Szentháromság, dicsérjenek, üdvösség kútja, mindenek, Legyen győzelmünk, add meg ezt, a diadalmas szent kereszt. A szöveg fordítása: Latin (és egy kis görög) mindenkinek 23. óra. https://www.szentistvanradio.hu/latin_gorog/Latin_gorog_mindenkinek23.doc

³⁰⁷ Ezt a karnagy úr személyes elmondásából is tudom, valamint dr. Papp László piarista emlékezésében is olvasható. Lelőhelye: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Papp László hagyatéka (IV.224).

³⁰⁸ Venantius Fortunatus „Életének jelentős részét Galliában, I. Klotár frank király feleségének, a középkor óta szentként tisztelt Radegund királynénak környezetében töltötte. Radegund thüringiai királyleány volt. Kegyetlen, rokonyilkosságba keveredett férjét korán elhagyta és Poitiers közelében Krisztus keresztje tiszteletére kolostort alapított. Ide vonult vissza a világból, hogy egészen Istennek szentelve életét vezekeljen férje bűnéért. Kolostorával kapcsolatos a Vexilla regis prodeunt keletkezése. Radegund ugyanis Krisztus keresztjéből egy darabot kért a császártól, II. Justinustól. A Galliába megérkezett ereklyét előbb rövid ideig a tours-i püspök őrizte, majd 569. november 19-én ünnepélyes zarándokmenet vitte Poitiers-be. A királyné kolostorából ekkor ugyancsak küldöttség indult a méltó fogadásra. Ezt Fortunatus vezette, aki erre az alkalomra írta ódai szárnyalású himnuszát. A Vexilla regis prodeunt a kilencedik századtól a római egyház liturgiájában állandóan szerepelt. A közös papi imádság, a zsoltosma himnuszaként énekelték az év folyamán két alkalommal, a szent kereszt feltalálásának (Inventio S. Crucis, május 3.) és felmagasztalásának (Exaltatio S. Crucis, szeptember 14.) ünnepén. Naponta ismételt vecsernye-himnusza volt a húsvét előtti két hétnek, a Krisztus szenvedését idéző tempus passionisnak. Nagypénteken, Krisztus halálának emléknapján körmeneti énekként közösen énekelték és néhány sora a kereszt előtti jelképes hódolat, az adoratio crucis szertartásában a közösség ajkán folyton visszatérő antifona-énekként ismétlődött. A magyar gyakorlatban a kereszt két ünnepét és a nagypénteket a középkortól kezdve a nép számára is kötelező ünnepként ülték meg. Így rendelkeztek még a XVII. század elején, Forgách Ferenc és Pázmány Péter idejében tartott esztergomi zsinatok is. A latinul nem tudó laikusoknak, a népek igénye nyomán ezért viszonylag már elég korán több magyar fordítása is keletkezhetett e himnuszak; közülük a XVI. század elejéről a Döbrentei- és Apor-kódex fordítását ismerjük.” Holl Béla Laus librorum Válogatott tanulmányok METEM Könyvek Laus librorum – MEK – Országos Széchényi Könyvtár, mek.oszk.hu/01600/01630/01630.pdf, 27.o. a teljes tanulmány ugyanitt: 26-34. oldal.

„Királyi zászló jár elől” a Cantus Catholici (1651) dallamával³⁰⁹ kedvelt nagyböjti népénekké vált. Venantius Fortunatus,

akit az európai irodalom történetében az utolsó klasszikus római költőként emlegetnek, versében megtartja az ambrozián himnuszok egyszerűségét, a jambikus lüktetést, a nyolc szótagú sorokat, de szívesen használ rímeket, alliterációkat is. Alkalmi költeménye (eredetileg egy kereszttereklye Poitiers-be való érkezését köszöntötte 569-ben) már a 9. századra bekerült a hivatalos liturgiába: a böjti idő végén a szerzetesek minden este elénekelték. A reformáció zenei eredményeire válaszul a 17. században a római egyház is erősíteni igyekezett a nemzeti nyelvű éneklést. Magyarországon a Cantus Catholici énekeskönyv az egyik legfontosabb gyűjteménye a megújított énekeknek; ezt a verset latinul és magyar fordításban is közli egy gregorián himnusz dallammal... a keresztet mint győzelmi jelvényt, fővezéri lobogót (vexilla) láttatja velünk, s ezt a keresztet szólítja meg. De ahogy egy zászló előtt tisztelegve sem a tárgy előtt hajolunk meg valójában, hanem az általa jelzett hatalom előtt, úgy ez az ének sem magát a keresztet, hanem a halált a halálával legyőző Krisztust dicsőíti.³¹⁰

A szöveg veretes mivoltát szépen példázza az Apocrif Kódexben³¹¹ fennmaradt régi változat is, a liturgikus helymegjelöléssel.

Siket-vasárnapi³¹² himnusz Isten haláláról

Üdvözlégy, ó Kereszt egyetlen egy
reménség e gyetrelmnek idejében,
bővőh igazságot kegyességnek,
és bocsánatot adj bűnösöknek.

³⁰⁹ lásd SZVU 82, ÉE 79.

³¹⁰ Bence Gábor: Királyi zászló jár elől <http://kantorkepzo.lutheran.hu/3egyeb/189-Cantate.pdf>

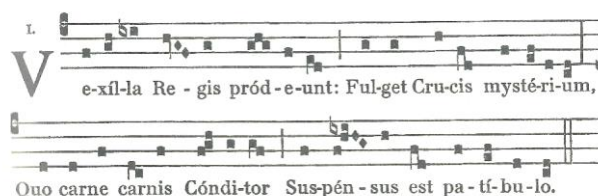
³¹¹ „Régi magyar nyelvemlék, melyet az Apocrif-család ajándékozott a székely nemzeti múzeumnak. A fennmaradt kézirat a XVI. század elején készült másolat; eredetijét a XV. század közepe táján írták, mert nyelve, helyesírása és tartalma (zsoltárok s imádságok) kétségtelenné teszik, hogy annak a régi bibliafordításnak egy része, melyek egyéb töredékei a Bécsi és Müncheni kódexben vannak megőrizve (l. ezeket). Simonyi Zsigmond: Nyelvtörténeti közlések, A M. T. Akad. Értesítője 1884.”

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/a-a-13/apocrif-kodex-1951/>

³¹² A nagyböjti 4. „Laetare” és 5. „Judica” vasárnapra a Winkler-kódex (184 levél terjedelmű, domonkos apácák számára másolt, vegyes tartalmú nyelvemlék 1506-ból) és Lányi-kódex (218 levél terjedelmű, magyar nyelvű ordinárium. A somlóvásárhelyi premontrai apácák számára készült, 1519-ben) tanúsága szerint használják a siket-vasárnap megnevezést. A különböző tájegységekre jellemzően nagy változatosságot mutatnak még további megnevezések is.

<http://lexikon.katolikus.hu/N/nagyb%C3%B6jt.html> <http://lexikon.katolikus.hu/W/Winkler-k%C3%B3dex.html>, <http://lexikon.katolikus.hu/L/L%C3%A1nyi-k%C3%B3dex.html>

Ugyanitt a Christe vonalvezetése a Harmat mű férfiszólamának skálamenetében figyelhető meg. De maga a Vexilla regis gregorián himnusz is hordoz olyan elemeket, amelyek Harmat saját dallamaiba is beleszó a különböző szólamokban, például a gregorián indulása tulajdonképpen egy skálamenet b-től d-ig. Igaz, hogy megszakított, visszakanyarodó dallamvonal, mert a gregorián dallamkészletében a skála ismeretlen volt. Még nagyobb ívű és ugyanezen az elven n9 ambitust is bejáró dallam az előző példánkból vett utolsó Kyrie nagy melizmájában.

136. ábra GR 191.o.

A nagyobb ívű dallamokhoz képest visszafogott harmonizálás jellemzi a művet, mindössze néhány alterált hangot használ csak a szerző. A ritmus is igyekszik a szöveget híven követni. Ezt mutatja a 'reisque' szóra alkalmazott szinkópa, vagy a 'tempore' szóra (a szopránban) a nyújtott ritmus képlet. A latin szövegi hangsúlyokat is tiszteletben tartó és kifejezését elősegítő ritmusok megválasztását a 10. ütemben 'Hoc passionis', vagy 12. ütemben 'Piis ad auge' szavakra is megfigyelhetjük. Szófestéssel is él a szerző, konzekvensen az 'unica' szó utolsó szótagjára a három szólam egyetlen hangban egyesül.

Bár a mű folyamán érezhető egyfajta felfelé törekvés (vö. 1.-2. ütem és 5.-6.-7. ütem, 10.-11. és 12.-13. ütem emelkedő szekvenciális foltja, 16. ütem), a hangulata mégis megtört. Semmiképpen nem dicsőséges zenei megfogalmazása a szövegnek, sokkal inkább hordozza a kereszt előtti alázattal meghajlás lelki kivetülését.

A mű második versszaka hangról hangra megegyezik az elsővel – nem számítva a szöveghangsúly miatt három szótagossá alakult verskezdetet. (vö.: O Crux, ave! és Te, fons salutis)

5) *mf* *cresc.*

O CRUX a - - - ve, spes u - ni - ca, Hoc passio - nis
Szent Fa, ál - - - dunk, ó tisz - ta tő, Tebenned él a

O CRUX a - - - ve, spes u - ni - ca, Hoc passio - nis
Szent Fa, ál - - - dunk, ó tisz - ta tő, Tebenned él a

O CRUX a - - - ve, spes u - ni - ca, Hoc passio - nis
Szent Fa, ál - - - dunk, ó tisz - ta tő, Tebenned él a

11) *dim.*

tem - po - re: Pi - is ad au - ge gra - ti - am, Re - is que de - le cri - mi - na,
szen - ve - dő: Hi - ve id - ve, vé - res ág, Fogadd el szí - vünk bá - na - tát,

tem - po - re: Pi - is ad au - ge gra - ti - am, Re - is que de - le cri - mi - na,
szen - ve - dő: Hi - ve id - ve, vé - res ág, Fogadd el szí - vünk bá - na - tát,

tem - po - re: Pi - is ad au - ge gra - ti - am, Re - is que de - le cri - mi - na,
szen - ve - dő: Hi - ve id - ve, vé - res ág, Fogadd el szí - vünk bá - na - tát,

16) *mf* *rall.* *dim.*

re - is - que de - le cri - mi - na.
fo - gadd el szí - vünk bá - na - tát!

re - is - que de - le cri - mi - na, cri - mi - na.
fo - gadd el szí - vünk bá - na - tát, bá - na - tát!

re - is - que de - le cri - mi - na, cri - mi - na.
fo - gadd el szí - vünk bá - na - tát, bá - na - tát!

137. ábra O crux ave 5-19.ü.

A motettát egyszerű, visszafogott Amen zárja, a férfikar finom dallam díszítményével. Ez a két ütem, mintegy visszhangja az amen-t megelőző, mindkét versszakot lezáró utolsó két ütemnek. A szerző lehetőségként felkínálja a szoprán szólamban divisi megoldással, hogy négy szólamra bővülve, piccardiai terces befejezést nyújtó, finom variánsa, – nemcsak megismételve a két utolsó ütemet, hanem Codaként tényleges, megnyugtató lezárása legyen a műnek. A választható másik lehetőség pedig az archaizáló „üres kvintes” befejezés.

138. ábra *O crux ave* 39-40.ü.

A mű különös felhangot kap annak fényében, hogy tudjuk, ez volt a mester utolsó kompozíciója, valamint, hogy Harmat Artúr halálának napja³¹⁴ éppen Nagypéntekre esett.

2.3 Népeinek- és gregorián (vegyes) ihletésű művek

2.3.1 Szent István magyar király ünnepi miséjének változó részei³¹⁵

Régi magyar egyházi énekek felhasználásával vegyeskarra és orgonára

(A kéziratos kotta belső borítóján: Proprium³¹⁶ Missae Sti Stephani Regis – Et veteribus melodiis hungarorum sacris ad quator voces inaequales organo comitante composuit Arturus Harmat). A misében

...megkülönböztetjük az egyes tételeket aszerint, hogy szövegeik a mise állandó, változatlan alkatrészei (ordo missae, ordinarium) vagy a liturgikus időszak, ünnepnap szerint változó részek (proprium missae)³¹⁷

Harmat Artúr e művében is követte a liturgikus előírásokat, a szövegek és természetesen a liturgikus hely, sorrend tekintetében. A tételek az ünnephez előírt zsoltárok, illetve Szent Máté szövegét teljes egészében, változtatás nélkül felhasználják.

³¹⁴ 1962. április 20.

³¹⁵ Dr. Szunyogh Xavér Ferenc így magyarázza az ünnep tartalmát: „Augusztus 20: Szent István király, hitvalló: Magyar embernek Szent István királyról nem kell magyarázatot írni. Hazánk szétszakítása óta ez a nap, amelyen a régi nagy Magyarország minden magyar szíve egyesül és ezen a napon lélekben újra együtt van Szent István régi országa, Szűz Mária virágoskertje. Imádkozzunk kétszeresen, hogy ez a lelki egység szent királyunk jobbja által újra valódi, földrajzi és történelmi egység lehessen.” Szunyogh Xavér Ferenc ford. *Magyar-latin misszále*, Bp. 1933, SZIT.1480.o.

³¹⁶ „A proprium (latin 'saját') kifejezés a liturgiában a zsoltó és a szentmise saját részei a liturgikus időszakokban (proprium de tempore) és a szentek liturgiájában (proprium de sanctis).” http://lexikon.katolikus.hu/P/P_tartalom.html

³¹⁷ Dobszay László: *Bevezetés a gregorián éneke* (középfokra) Egyházzenei füzetek I/5. Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995. 6.o.

Bár ebben a ciklusban is a népelekdallamok prioritása a vezető zeneszerzői gondolat, mégis a tételek eredeti gregorián műfaji jellemzőit is megtartva, gyakran alkalmazza a zsoltárok tónuson történő recitatív előadását.

A latin szövegek alatt a népelekek ki nem mondott magyar szövege a tudatunkban kettős jelentésréteggel ruházza fel a tételeket, lelki, érzelmi, tudati többlettel látva el a ciklus tételeit.

I. INTROITUS³¹⁸ Justus ut palma florebit (Ps. 91, 13-14) – versus (Ps.36,1)³¹⁹

A mise kezdetét jelző csengőszót követően megszólal az orgona a celebráns és az asszisztencia ünnepélyes bevonulását kísérő énekhez, az introitushoz. A SZVU 293. énekének kezdőakkordjait halljuk, majd két ütem múlva az Isten, hazánkért térdelünk elődbe népelek³²⁰ dallamán felhangzik a latin introitus-szöveg: Justus ut palma.

³¹⁸ „A mise változó részei (Proprium) közül két énektétel antifonális előadású: a bevonulást kísérő Introitus és az áldozás alatt énekelt Communio. Az V. század körül szilárdult meg a helyük a misében. A korai miseantifonák zsoltárrészletek, a későbbiek között más szentírási szövegeket is találunk(pl.Communiók az evangélium szövegéből). Eleinte mindkét tételhez zsoltárt énekeltek, amelyet addig énekeltek, amíg a szertartás megkívánta. Később az Introitus zsoltárát egyetlen versre és a hozzá kapcsolt doxológiára („Dicsőség az Atyának és Fiúnak...”) rövidítették, a Communio zsoltára pedig a középkor folyamán elmaradt...A miseantifonák stílusa meglehetősen eltér a zsolozsma-antifonáktól. Bár motívumok, frázisok egy hagyományos készletből merítenek, ezek nem „típuskompozíciók”. Minden egyes tétel önállóan megformált, a másiktól eltérő („egyéni”) alkotás. Emellett a zsoltár-antifonánál díszítettebbek: a dallamot át- meg átjárják a 4-5 hangos kötések, sőt néha a melizmatikus tételekből is kölcsönöznek egy-egy hosszabb figurát. A zsoltár-antifonákkal összevetve a tónusok közti megoszlás is egyenletesebb. Mindez arra mutat, hogy a miseantifonák – bár még a római liturgikus ének klasszikus korában készültek – a zsolozsma-antifonáknál kissé későbbi alkotások.” I.m. 34.o.

³¹⁹Szövege: Justus ut palma florebit: sicut cedrus Libani multiplicabitur: plantatus in domo Domini: in atriis domus Dei nostri. Versus: Noli aemulari in malignantibus: neque zelaveris facientes iniquitatem. Virul majd az igaz, mint a pálma, gyarapszik, mint a Libanon cédrusa: el vannak ők ültetve az Úr házában, Istenünk házában udvaraiban. Verzus: Ne irigykedjél az elvetemültekre, ne féltékenykedjél a gonosztevőkre.

³²⁰ „Náray könyvéből való (ott verses zsoltárfordítás szövegével), magában álló, valószínűleg sohasem élt dallam. A SzVU új szöveggel (Mentes Mihály versével) újította fel, megpróbálta a Náray-féle erőltetett ritmusalakot valamiképpen javítani.” Dobszay László *A magyar népelek I.* 141.o.

Az orgonaszólam teljes egészében „végigénekli” a dallamot, a jól ismert kísérettel, ehhez concertálva lépnek be az énekszólamok, először unisonóban, az orgonaszólamhoz kánonként csatlakozva.

The image shows a handwritten musical score for the Introitus of the Proprium of St. Stephen. It consists of three systems of staves. The top system features a vocal line (soprano) with the lyrics 'Iu-stus ut palma flore-bit, sicut ce-drus' and an organ accompaniment. The middle system continues the vocal line with 'Libani mul-tipli-cá-bi-tur: mul-tipli-cá-bitur: in do-mo do-mo' and organ accompaniment. The bottom system concludes with 'Do-mi-ni, in do-mo Do-mi-ni, in do-mo Do-mi-ni, in do-mo Do-mi-ni, in do-mo Do-mi-ni, in do-mo' and organ accompaniment, ending with a 'Fine' marking. The organ accompaniment is marked 'Molto moderato' and includes dynamic markings like 'f'.

139. ábra Proprium S. Stephani Regis Introitus antifona

Három illetve négy szólamban, rövid motívumok erejéig unisonóban találkoznak a szólamok, majd az önálló dallamalkotás kohéziójaként kialakul a négy szólam harmóniája.

Az introitus quasi antifonájaként megszólaló népénekhez szervesen kapcsolódik az I. modus szerinti dór autentikus zoltártónus egy változata. A korabeli gregorián előadásmódról alkothatunk elképzelést, ha elemezzük az orgonakíséretet. A vélhetőleg lassú, equalista, a XX. század elejére jellemző solesmes-i hangzásideált, éneklésmódot feltételezi a viszonylag sok akkordváltás a tuba-hangokon.

So- li aem-u-lá-ri in (ma-li-gnan-ti) bus: ne-que re-lá-ve-ris fa-ci-én-tes in-i-qu-tá-tem

Man. Ped.

140. ábra Introitus versus

Glori-a Pa-tri, et Filii-o, et Spi-ri-tui San-cto, Sic-ut e-rat in prin-ci-pi-o

et nun-que et sem-per, et in sae-cu-la sae-cu-lo-rum. Amen

Da capo al Fine

Man. Ped.

141. ábra Introitus doxologia

Ugyanúgy a doxológia minden szakaszában ezt tapasztaljuk. Az introitusnál megszokott formát alkalmazza, amikor a zsoltározás és doxológia után ismét visszatér a kezdő antifona.

II. GRADUALE³²¹ Os justi meditabitur sapientiam (Ps. 36. 30-31)³²²

142. ábra Graduale 1-10.ü.

A gregoriánból jól ismert két részes formával találkozunk ebben a tételben is. Az első részben – hasonlóan az introitusnál megfigyelt zeneszerzői ötlet szerint – az orgona mutatja be végig a népéneket: Áldott Szent István (SZVU 295). Az ének népszerűségét mutatja a sok „ad notam” hivatkozás.³²³ A kóruszólamok (ebben az első részben csak a férfiszólamok jutnak megszólaláshoz) mindössze két ütemnyi imitáció erejéig idézik fel a népének dallamát, ami elsősorban a jellegzetes ritmusra vonatkozik, illetve a tenor kezdő kvart hangköze az imitációs szerkesztés elve szerint mutatja. A

³²¹ „A mise első olvasmányközi éneke, mely nevét arról kapta, hogy a felolvasó emelvény lépcsőjén állva adta elő az énekes. Feltűnik „responsorium” néven is... Szinte minden graduale a zsolnárkönyvből veszi szövegét. A graduale jellegzetessége, hogy a melizmatikát a nyelvtani tagolás kifejezésére használja fel: olyasféle a melizmatika szerepe, mint írásunkban a vesszőnek, pontosvesszőnek, pontnak. Ezért is hívjuk így: interpunkciós melizma... Bár graduálék minden tónusban található, két graduale-dallam (a 2. tónusú „Justus” és az 5. tónusú „Christus factus”) feltűnően sokszor ismétlődik különféle szövegekkel, tehát típus-szerűen viselkedik.” Dobszay László: *Bevezetés a gregorián énekbe* (középfokra) Egyházzenei füzetek I/5. Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995. 35.o.

³²² Szövege: Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur iudicium. Versus: Lex Dei ejus in corde ipsius: et non supplantabuntur gressus ejus. Bölcsességet beszél az igaznak szája, és igazságot szól nyelve. Versus: Szívében van Istenének törvénye és nem ingadozik lépése.

³²³ „A kor legismertebb szaffikus dallama... A Tritonius gyűjteményéből származó dallamot a magyarországi feljegyzései (*Cantus Catholici*, Kolozsvári énekeskönyv) páros ütembe foglalják... Ez utóbbi könyv idézi a legrégebb, a 16. század vége óta dokumentált szöveget: a ’Szükség megtudnunk üdvösségnek dolgát’ kezdetű verses tízparancsolatot... A dallamot a SZVU a *Cantus Catholici*ből újította fel, Szent István királyról szóló szöveggel.” Dobszay, *A magyar I. i.m.* 93-94.o.

basszus szólam már kvintet lép, – bár imitációt énekel – mert az orgonaszólam éppen 'a' hangon folytatja a népekedallamot a belépésekor.

The image shows a musical score for a Graduale. It consists of two systems of staves. The top system has a vocal line with lyrics: "e - jus lo - que - tur ju - di - cium." and "di - ci - um ju - di - cium". The bottom system has an organ accompaniment. The organ part features a prominent bass line that imitates the vocal line. The score includes dynamic markings like "rall." and "mf".

143. ábra Graduale 11-14.ü.

A graduale második verzusa a szoprán szólamnak adja a vezető szerepet a népekek dallam pontos megszólaltatásával. Tőle veszi át a férfikar és folytatja a népekeket, a befejezés tutti unisonoban szólal meg. Egy rövid négy ütemes részt leszámítva, – ahol az alt ellenszólama pezsdíti meg a szoprán egyeduralmát – unisono a népekek dallam.

The image shows a musical score for a Graduale, divided into two systems. The top system features a vocal line with lyrics: "Lex De-i e - jus in - cor - de i - si - cis, Lex De-i e - jus in - cor - de i - si - cis, et non supplan - ta - bit e - jus in - cor - de i - si - cis." and "et non supplan - ta - bit e - jus in - cor - de i - si - cis." The organ accompaniment includes dynamic markings like "Poco più", "mf", and "rit.". The bottom system continues the organ part with lyrics: "bén - tur - gres - scis e - jus, gres - scis e - jus." and "gres - scis e - jus." The organ part features a prominent bass line that imitates the vocal line. The score includes dynamic markings like "mf" and "rit.". The organ part features a prominent bass line that imitates the vocal line.

144. ábra Graduale 15-30.ü.

Az orgona szólam ezalatt különleges „sétára” invitálja a hallgatót: nyolc ütemen keresztül duplikálja a szólamát terc-skálamenetben. A tételre a kompozíciós ötletek tekintetében a viszonylagos egyszerűség jellemző.

III. ALLELUJA³²⁴V) Beatus vir (Ps 111,1.)³²⁵

Az orgona rövid bevezetőjére, mely a népénekdallam előképét adja, szekvenciális válasszal mutatja be immár magát a dallamot elsőként a szoprán szólam: Magyarok fénye³²⁶(SZVU 296), majd ehhez társul a tenor szólam, unisonoban is megerősítve azt. A gregorián alleluja formát, annak hagyományos előadásmódját nem követi, mert a solo-tutti válasz miatti alleluja kétszeres elhangzása itt nincsen meg. Az orgona ütemenkénti akkordváltása finoman kíséri a dallam nyugodt, bölcsődalszerű ringatózását. Kifejezetten bizarrnak tűnik a tizenkettedik ütemben (oktávban megerősített) E hang – az orgonaszólam kromatikus fellépése okán – a dallam Esz hangjával szemben. Az előírt Vivo tempójelzés miatt ezt az erős disszonanciát viszonylag röviden halljuk. Villanásnyi időkre hallhatunk már előtte is disszonanciákat, például a hetedik ütemben: h-d-f-a, a kilencedik ütemben cisz-e-g-b akkord az orgonában, fölötte hangsúlyos c hang a kórus unisonoban. Fűszeres, érdekes disszonanciák: szekundsúrlódás jelenik meg nem csak átmenőhangként, hanem kifejezetten ütköztetve a két hangot interpretáló szólamot. Ismerve Harmat rajongását a reneszánsz szerzők zenei megoldásaiért, megengedhető a párhuzam vonása ebben az esetben például Tallis műveiben gyakran használt hasonló eszközzel.

145. ábra Alleluja 1-14.ü.

³²⁴ „A harmadik olvasmányközi ének, a melizmatikus éneklés legjobb példája az evangélium olvasást előkészítő győzelmi-dicsérő ének, az alleluja. A héber szó jelentése: Dicsérjétek Jahvét! Ez az ószövetségi felkiáltás volt az, amire legszívesebben rákapcsolták a szöveg nélküli ujjongó éneklést, a jubilálást. Eleinte csak húsvétkor, majd nagyobb ünnepeken énekeltek, végül a nagybőjt kivételével minden vasár- és ünnepnapra kiterjesztették. A húsvéti időben a római liturgia a graduále helyett is alleluját énekelt. Eleinte valószínűleg nem is volt több, mint egy rövid dallamotívum, az alleluja-szöveggel, melyet hosszú, talán igen hosszú jubilálás követett. Később a jubilálást megrövidítették, viszont szöveget („verzust”) illesztettek hozzá, mely a liturgikus nap gondolatköréhez kapcsolta az alleluját; a verzus végén a jubilus, majd azután a teljes alleluja visszatér. A verzus többnyire zsolnárszöveg, de vannak evangéliumból vett, sőt kis számban költött szövegű verzusok is.” Dobszay László: *Bevezetés a gregorián énekbe* (középfokra) Egyházzenei füzetek I/5. Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995.36.o.

³²⁵ Szövege: Beatus vir, qui timet Dominum: in mandatis ejus cupit nimis. Alleluja! Boldog az az ember, ki az Urat féli, és parancsaiban nagy tetszését leli. Alleluja!

³²⁶ „A népének ismeretlen, valószínűleg külföldi eredetű húsvéti ének. Mindössze két régi énekeskönyv tartalmazza (Szegei Lénárd és Magyar Cantuale) más énekkönyvekbe sem, a népzenebe sem került be. A SzVU újította fel (Szegei Lénárdtól átvett húsvéti és a Cantualeból átvett Szent István szöveggel... Az éneknek lehet valami régi magva (megismételt hívószó + refrén; a refrén-sor megismétlése másodlagos fejlemény!) de jelen ritmizált alakjában a kor jegyeit viseli.” Dobszay, *A magyar I.i.m.* 150.o.

Az Alleluja jubilusaként megkomponált utolsó dallamsora a népéneknek egyúttal hangnemi váltást is hoz, a B durból Esz durba lépünk, így az előző záró tonika, átértelmezve a következő részben, a versusban máris a népeinek kezdőhangját adja.

146. ábra Alleluja versus 15-26.ü.

Az orgona felső szólama a népeinek első két ütemének ostinátóját játssza, így imitációs szerkesztésmód alakul ki a dallam kezdősorában a férfikari szólamok népeinek unisonójával. Az énekszólamok itt a népeinek dallamon a latin nyelvű verzust éneklék. A népeinek újbóli megszólalását a záró Alleluja-résznel hallhatjuk.

147. ábra Alleluja visszatérés 26-34.ü.

Nem tér vissza az első zenei megfogalmazás, hanem kvint imitációban a négy szólam gyakorlatilag oktávban kopulázva két-két szólamban éneklék az alleluját, a népeinek dallamán. Néhány ütem erejéig a capella magukra maradnak az énekszólamok, itt még megtartva a kvintimitáció miatt érzett kettős tonalitást majd *ff* unisonoban, mintegy az alleluja jubilusát zengik, hangnemileg visszatérve a kezdő B durhoz.

148. ábra Alleluja 35-44.ü.

Hogy mennyire nem volt véletlen a korábban már említett „bizarr diszsonancia”, itt is feltűnik a harminchatodik ütemben, ráadásul a szerző utasítására a pedálban is. A mű utolsó 10 ütemében a *ff*-től a *pp*-ig csendesülnek vissza a szólamok és az orgona, az egyébként kitörő öröendezést jelképező Alleluja tételnek váratlan befejezését adva ezzel. Ennek a hatásnak az elérését szolgálja még a poco a poco rallentando utasítás, az orgona manualiter viszonylag magas fekvésben zárása is.

IV. OFFERTORIUM³²⁷ In virtute tua (Ps.20, 2-3)³²⁸

Az orgonaszólam a Szent vagy, Uramnál megszokott orgonakíséret mintájára vezeti az Ah, hol vagy magyarok (SZVU 294 A.) népéneket. Dobszay László ezt a dallamot a 'Mittit ad virginem' kezdetű szekvencia dallamával hozza összefüggésbe, egy a SZVU-ban nem szereplő karácsonyi ének vonatkozásában, aminek gyakorlatilag ad notam éneke volt az Ah, hol vagy magyarok népének is.³²⁹ A kórus unisonója a gregorián intonáció stílusára emlékeztet, de felidéződik benne a népének is, annak egy csonka változata, mintha imitációként lépne be a kórus az orgona dallamhoz képest.

149. ábra Offertorium 1-5.ü.

³²⁷ Az offertoriumról lásd bővebben az Ave Maria c. mű elemzésénél in 2.2.4 fejezetben

³²⁸ Szövege: In virtute tua, Domine laetabitur justus, et super salutare tuum exultabit vehementer: desiderium animae ejus tribuisti ei. Uram, hatalmaddal örövend az igaz, és felette ujjong segítségden: teljesítetted szívének kívánságát.

³²⁹ „A SZVU-ba... egy kivételes alak került be: az előtag megismétlődik, majd egy motívumismétléses középrész és variált visszatérés következik.” I.m. I. 45. o.

A továbbiakban a kóruszólamok teljesen önálló dallammal, a népelektől teljesen függetlenül, abból most részleteket sem felidézve haladnak az orgonaszólam mellett, amely viszont konzekvensen vezeti a népelek dallamot, minden hangjára új akkordot adva.

The image shows two systems of musical notation. The first system consists of three staves: a vocal line at the top, a middle staff (likely for a second voice or organ), and a piano accompaniment at the bottom. The vocal line includes lyrics such as "Do-mi-ne, lae-ta-bi-ter", "je-sus", and "lae-ta-bi-ter". Performance markings include "poco più", "rit.", and "Ped.". The second system continues the vocal and organ parts with similar lyrics and markings, including "rit." and "Ped.".

150. ábra Offertorium 6-16.ü.

Teljesen új zenei anyagot hoz a Lento rész. Egy különös – szinte szürrealisztikus többszólamú, fúgatechnikájú, mégis egyértelműen – zsoltaorozást mutat, (a szó gregorián zsoltaorozás-technika értelmében) melynek szöveg irányította parlando-ját az orgona lassú, félütemnyi akkordjai kísérik.

The image shows a musical score for a "Lento" section. It features three staves: a vocal line at the top, a middle staff, and a piano accompaniment at the bottom. The vocal line includes lyrics such as "et super salu-ta-re", "tu-um", and "super salu-ta-re". Performance markings include "Lento", "p", "mf", and "Ped.". The piano accompaniment consists of slow, half-beat chords.

151. ábra Offertorium 17-20.ü.

The image shows a musical score for Offertorium 21.ü. It consists of three staves. The top staff is for the vocal line, with the lyrics "saku-ta-re, tu-um" written above it. The middle and bottom staves are for the piano accompaniment. The music is in a minor key and features a simple, folk-like melody.

152. ábra Offertorium 21.ü.

Az első részben a népének dallam határozza meg a melódiát, azonban mintha elragadná a szerzőt ez a szürreális zeneszerzői ötlet, a népénektől távolodva, a zsoltárrecitációhoz, annak díszítettebb variánsaihoz közelítve a szöveget – „exsultabit vehementer” azaz, „felette ujjong” – ily módon tökéletesen szimbolizálja.

The image shows a musical score for Offertorium 22-29.ü. It consists of two systems of staves. The top system has three staves (vocal and piano) with the lyrics "ex-sul-ta-bit vehemén-ter,". The bottom system has two staves (vocal and piano) with the lyrics "ex-sul-ta-bit vehemén-ter". The music is in a minor key and features a complex, rhythmic melody with many notes. There are dynamic markings like "poco a poco cresc." and "poco a poco dim.".

153. ábra Offertorium 22-29.ü.

A népénektől távolodás és a zsoltárformulába átfordulás finomsága, ahogy a népénekből már a következő ütemben egyszerre a zsoltározásban találjuk magunkat, magas szintű művészi megoldást sejtet. A kezdő moll tonalitásból a fugaépítkezés folyamánként hamarosan visszakerül a dallam az eredeti népének közép-részének dallami tonálisába, mely a II. (re) fokon zárja a dallamsort, hogy aztán a „vehemens” dallamvezetéssel, megálljon egy picardiai tercű g moll akkordon. Az átvezető Quieto zenei szakasz részben megnyugvást sejtető, ugyanakkor várakozással teli ütemeket hoz, melyet nem csak az ismét unisono dallam, hanem az orgonaszólam alterált hangokat felsorakoztató (cisz, fisz, e) akkordjai biztosítanak.

The image shows a musical score for Offertorium 30-33. It consists of two systems of staves. The top system has a vocal line with lyrics: "desi-de-ri um animal e - jus desi-de-ri um animal e". The bottom system has a piano accompaniment. The score includes dynamic markings such as *pp* and *p*, and performance instructions like *And.* and *rit.*. There are also some handwritten annotations and a circled number '20' in the piano part.

154. ábra Offertorium 30-33.

A záró gondolat: „teljesítted szívének kívánságát” szinte egybecseng a népének harmadikversszakának kérésével: „Fordítsd szemeidet régi országodra.” A nyomatékositást szóismétléssel és az unisono zenei eszközének használatával éri el a szerző.

The image shows a musical score for Offertorium 34-44.ii. It consists of two systems of staves. The top system has a vocal line with lyrics: "jus tri-bu-i-sti tri-bu-i-sti e - i rall.". The bottom system has a piano accompaniment. The score includes dynamic markings such as *pp* and *p*, and performance instructions like *And.* and *rit.*. There are also some handwritten annotations and a circled number '20' in the piano part.

155. ábra Offertorium 34-44.ii.

V. COMMUNIO³³⁰ Beatus servus (Máté. 24,46-47)³³¹

Igen rövid tétel – mindössze 13 ütem – mely csak a Communio antifona szövegét dolgozza fel, zsoltározás nélkül. A tétel majdnem egészen végigvonul a G orgonapont. A tétel kezdésének misztikumát a G-D kvint-orgonapont adja és a fölötte megszólaló egyszólamú ének, mely az alt szólam egy különös zsoltározást idéző egyfajta recitációja. A tonális D hangról indulva e-f-esz-d utat jár be egy érezhetően díszítőhangként kezelt g hang hajlítással.

³³⁰ A Communióról, mint az Introitussal rokon miseantifonáról lásd feljebb az Introitusnál.

³³¹ Szövege: Beatus servus, quem, cum venerit dominus, invenerit vigilantem: amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum. Boldog az a szolga, kit mikor ura eljövend, ébren talál: bizony mondom nektek, hogy minden vagyona fölé rendeli őt.

156. ábra Communio 1-4.ü.

Mindeközben az orgonaszólamban felcsendül az Isten hazánkért (SZVU 293) dallama, mintegy keretét adva a ciklusnak. A dallamhoz érdekes és különleges ellenszólam társul, mely hozzásimítja a hangzást az alt énekéhez. A basszus szólam belépésével a népének dallamot erősíti, melyet az alt és tenor szólamok vesznek át, hogy az utolsó szavakra, mely a capella szólal meg egy ütem erejéig, nyomatékosítva a népének utolsó dallamát így unisonoban zárja

157. ábra Communio 5-13.ü

Ezt a pár hangot visszhangozza még kétszer az orgonaszólam, rövid utójátékként.

A mű egészére jellemző egyfajta nyugodt egyszerűség. Ugyanakkor rendkívül átgondolt, zeneszerzői eszközök sokaságának tárházát elénk táró munka, különösen akkor válik érdekessé, ha meggondoljuk a történelmi hátteret. A háború miatt megfogyatkozott énekési létszám ellensúlyozására kidolgozott megoldásként is értelmezhető és vélhetőleg nem közepszerű zeneszerzői elképzelés a sok helyen kopulázott szólampar, vagy unisono használata.

2.3.2 Jubilemus exultemus

Pars I.: IV. Motetta, quae quatuor vocibus imparibus organo comitante concinenda

1. Vidérunt omnes (Graduale in die Nativitatis Domini)
2. Allelúja. Dies sanctificátus (In die Nativitatis Domini)
3. Allelúja. Multifárie olim (in die Circumcisionis Domini)
4. Tui sunt coeli (Offertorium in die Nativitatis Domini)

Pars II.: Sex Motetta, quae quatuor vocibus imparibus organo comitante concinenda

5. Sedérunt Príncipes (Graduale in die S. Stephani Protomartyris)
6. Allelúja. Vídeo coélos (In die S. Stephani Protomartyris)
7. Elegérunt apóstoli (Offertorium in die S. Stephani Protomartyris)
8. Speciosus forma (Graduale in Dominica infra Octavam Nativitatis)
9. Allelúja. Dóminus regnávit (In die Nativitatis Domini – ad secundam Missam – et in Dominica infra Octavam Nativitatis)
10. Deus enim firmávit (Offertorium in die Nativitatis Domini – ad secundam Missam – et in Dominica infra Octavam Nativitatis)³³²

Mindkét sorozat a Magyar Kórus kiadásában jelent meg, az első négy tétel – Prima pars – 1932-ben, a második sorozat – Pars II. – 1935-ben. A második rész fedőlapján a Pars I. felsorolásakor a liturgikus idő egyébként igen precíz meghatározása kiegészül az első kiadáshoz képest: az 1. és 4. tételnél „et Circumcisionis Domini” meghatározással.

A gregorián zene hatása, az egyházi előírásokhoz és rendelkezésekhez való precíz alkalmazkodás, valamint a népekek minél szélesebb körben való megismertetése és elterjesztése Harmat egész életművét jellemzik és ezekben a rövid motettákban is sűrítve megtaláljuk mindezeket a szándékokat.

A kóruson elsősorban az egyháztól javasolt stílusokat kultiváltam.
Tehát a kötelező gregorián mellett a nagyon ajánlott Palestrina stílust és az igen jól használható, új magyar egyházi zenét.³³³

A tételekben mesteri módon szövi egy egészzé a gregorián és a népekek dallamokat. Önmagában már a dallamok kiválasztása és egymáshoz rendelése is nagy tudást, az ismeretanyag birtoklását, jártasságot feltételez a szerző részéről. A tíz motetta mindegyike a Karácsony, illetve a karácsonyi ünnepkör liturgikus idejében helyezhető el.

Nem sok művében élt Harmat a tempó egészen pontos meghatározásával, ebben a ciklusban a metrum-számokat minden tétel elején megadja, ha a tétel közben változás van, néhol csak az olasz nyelvű zenei meghatározással (pl. Lento) de sok esetben e mellé még a konkrét metrum-számot is odaírja.

³³² A tételcímek eredeti írásmódját megtartva közlöm a fejezet elején, a későbbiekben áttérek a ma használatos írásmódra, ahol a hangsúlyokat nem jelezzük ékezcettel.

³³³ He/Cvm 11.o.

Jubilemus Exultemus – Pars I.

I. VIDERUNT OMNES (Ps. 97, 3 et 2.)³³⁴

A Szülte a Szűz szent fiát³³⁵ négy soros karácsonyi éneket az orgona interpretálja, soronkénti megszakításokkal. Minden sorvégi záróakkordon megáll és ezalatt a kórus unisonoban egy hangon zsolttárrecitációval énekli a latin szöveget.

The image shows a musical score for the piece 'Viderunt omnes'. It consists of three systems of staves. The first system includes Cantus Altus and Tenor Bassus parts, with lyrics 'Viderunt omnes fines terrae salutare Dei nostri'. The second system includes the Organ part with lyrics 'jubilate Deo, omnis terra.'. The third system includes the Organ part with lyrics 'No-tum fe-cit'. The score includes tempo markings such as 'Con moto. M. = 144.' and 'Meno mosso. M. = 112.', and dynamic markings like 'f' and 'p'. There are also performance instructions like 'MAN.' and 'PED.'.

158. ábra Viderunt omnes 1-13.ü.

³³⁴ Grad.: Viderunt omnes fines terrae salutare Dei nostri: jubilate Deo omnis terra. Versus: Notum fecit Dominus salutare suum: ante conspectum gentium revelavit justitiam suam. A föld határai mind látják Istenünknek szabadítását: ujjongjatok az Istennek, országok mind. Verzus: Megismertette az Úr az ő szabadítását: megmutatta a nemzetek előtt igazságát.

³³⁵ SZVU 34. Szövege: Sík Sándor, dallama: Kisdi: *Cantus Catholici* (1651) „A késő középkor egyik kedvelt dallamgondolata: az alapról kvintig emelkedő motívum, ezt egy oktávig, vagy (mixolíd) szeptimig, esetleg csak szextig emelkedő, felső kanyarral megerősített sor és második kvint zárlat követi; majd a dallam lassú ereszkedéssel a tonikán zárul... Annak ellenére, hogy a dallamkör európai alaptípus, és biztosan élt már nálunk is a középkor végén, az »En virgo parit filium« szövegű karácsonyi ének (mely ugyanezt a zenei gondolatot realizálja) először 16. századi cseh forrásokból van dokumentálva. Bekerült a német énekkincsbe is, Magyarországon pedig szövege 1631 óta, dallama a *Cantus Catholici* (1651) óta található meg az énekkönyvekben (latin szövegével és »A Szűz szülé szent fiát« kezdetű fordításával. A *Cantus Catholici* dallama azonban kivételes: a 2. sor mély zárata ellentmond a dallamtípus szokásainak... A SZVU a *Cantus Catholici* változatát próbálta felújítani, de sikerrel csak egyes városi közösségekben.” Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 128-129.o.

Érdekes összefüggés, ha megvizsgáljuk a Graduale Romanum szerinti Viderunt omnes gradualet, feltűnő hasonlóságot találunk a népeinek és a gregorián dallam kezdete között.

Grad. v.
V i-dérunt o - - mnes * fi-nes ter - ræ sa-lu-
tá - re De - i nostri: jubi - lá - te De - o
o - mnis ter - ra. ¶. Notum fecit Dó - -
mi - nus
sa-lu - tá - re su - um: ante conspéctum gén - ti - um
re - ve - lá - - vit * justí - ti - am su - am.

159. ábra GR 31.o.

Az igen díszes, melizmatikus gregorián tétel initiuma szinte a népeinek kezdetének dallami vázát adja. Egyértelmű, hogy ezt a két teljesen különböző korból és zenei közegből származó dallamot milyen alapon tudja egybegyúrni Harmat ebben a motettában. Életében igen fontos, meghatározó vonulatot képvisel a népeinek beható tanulmányozása, valamint a liturgia mély tiszteletéből adódóan a gregorián énekekkel való foglalkozás.

A tétel verzusa: „Notum fecit” is erősen hasonlít a gregorián dallamvezetésre, a főhangok egyezése és bizonyos dallamfordulatok használata itt is felismerhető, nyomon követhető.

No-tum fe - cit Dó - mi-nus sa-lu - tá-re su -
 Dó - mi-nus sa-lu - tá-re su -
 um: an-te *mf* an - te *rall.* um: an-te con-spé-ctum gén - ti-um re-ve-
 lá - vit ju sti - ti-am su - am.

p *mf* *rall.* *f* *mf* *p*

PED.

160. ábra Viderunt omnes 14-25.ü.

A kórust gyakorlatilag két szólam képviseli az egész mű folyamán. A tenor és szoprán szólam imitációs játéka, majd unisono egybeolvadása végig a gregorián témát erősíti, miközben az orgona konzekvensen ragaszkodik a népének dallamához. Az egyház két meghatározó liturgikus ének módja – a gregorián és a népének – így szerves egységben, egymást kiegészítve, jelentéstartóbbakat hordozva jut a hallgató elé.

II. ALLELUJA. DIES SANCTIFICATUS³³⁶

A gregorián alleluják között típusdallam ez a karácsonyi ének.

The image shows a musical score for the Alleluia 'DIES SANCTIFICATUS'. It consists of five staves of music with lyrics underneath. The first staff begins with a large 'A' and a Roman numeral 'II'. The lyrics are: '1-le-lú-ia. * ij. V. Di - - -'. The second staff has lyrics: 'es sancti-fi-cá-tus il-lú-xit no - - - bis:'. The third staff has lyrics: 've - - - ní-te gentes, et ado-rá-te Dómi-num:'. The fourth staff has lyrics: 'qui-a hó-di - e de-scéndit lux ma - - -'. The fifth staff has lyrics: 'gna * su-per ter - ram.'

161. ábra GR 31.o.

A Harmat mű felkiáltása: „Alleluja” azonban jelen tételben mégsem a gregoriánt idézi, hanem sokkal inkább az általánosan ismert és közkedvelt karácsonyi népeket juttatja eszünkbe: Pásztorok, pásztorok³³⁷ kezdősorát, melyet az orgona bevezetője is már előre jelez. Várakozást keltő két bevezető ütemmel indítja az orgonaszólam a tételt: a C dur szerinti II⁷ az első akkord, mely átmenő VII kvintszext után megállva a domináns V. fokon, rávezet az unisono népektéma kezdésére. A népelek dallam első két sorát elosztva mutatja be az orgona és a kórus, ugyanazon zeneszerzői gondolattal. A harmadik sortól pedig az orgona vezeti és fejezi be a dallamot. A dur hármashangzatfelbontással a négymorás daktilus ritmussal kezdődő népelek nagy népszerűsége tett szert, már az első üteméből ráismerünk.

³³⁶ All.: Dies sanctificatus illuxit nobis: venite gentes, et adorare Dominum: quia hodie descendit lux magna super terram. Felragyogott előttünk ez a szent nap: jöjjetek népek és imádjátok az Urat, mert ma nagy világosság szállt a földre.

³³⁷ SZVU 32. Szövege: Tárkányi Béla, dallam: Zsaskovszky: *Énektár* (1855) „Meglehetősen közismert – de csekély értékű – karácsonyi ének a Zsaskovszky énektárból.” Dobszay László: *A magyar népelek I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 186.o.

162. ábra Alleluja Dies sanctificatus 1-12.ü.

A Dies sanctificatus verzus szövegtől az alt szólam vonalvezetése emlékeztet a gregorián dallamra.

Ezalatt az énekes zenei anyag alatt az orgonaszólam a népének dallamot folytatja. A hosszú verzus zenei anyagában a maggiore-minore alkalmazásával él a szerző. Így vezeti át az orgona az énekszólamokat a C dur-ból c moll-ba, ahol már a gregorián moll-jellegű tonálisának megfelelő hangnemi környezetbe kerül a dallam. A gregorián tételre jellemző a hosszú melizmatikus motívumfűzér, amely mint egy folyondár, alaposan körülfonja, körüljárja annak alaphangjait, lassan készítve elő egy újabb kiemelkedő hang megérkezését a dallamba. Ezt a stílust szimbolizálja a nagy, hömpölygő szekvenciális dallammenet a tenor és szoprán szólamokban.

163. ábra Alleluja Dies sanctificatus 16-18.ü.

Tulajdonképpen ezt a zenei gondolatot folytatja az orgona unisonója, ahogy a G dur akkordba érkezik, mely már átvezet a következő zenei részbe, annak dominánsaként értelmezve. Ha eddig nem ismertünk volna rá a népekre, hát most az orgona unisono dallama teljesen egyértelművé teszi mindenki számára. Fölötte igen energikus, mozgalmas kórusletét a szövegben közölt örömhír megtestesítője. A karácsonyi evangélium hirdetése előtti 8 ütem dinamikus befejezését adja ennek a tételnek. Erőtéljes, dús akkordok az orgonán, fennkölt, magasztos kórus unisono, zárlatában a népeinek befejező hangjainak négy szólammá dúsított hangjaival. Egy hatalmas felkiáltás, az Alleluja eredeti célját tökéletesen beteljesítő zenei megoldás.

The image shows a musical score for the Alleluja Dies sanctificatus, measures 22-37. The score is in 4/4 time, marked 'Vivo. M. = 138.' and 'mf'. It features vocal lines with lyrics and piano accompaniment. The lyrics include 'qui-a hó-di-e de-scen-dit lux ma-gna', 'su-per ter-ram.', and 'Al-le-lú-ja, Al-le-lú-ja, Al-le-lú-ja, Al-le-lú-ja.' The piano part includes markings like 'MAN.', 'PED.', and 'poco a poco rall.'

164. ábra Alleluja Dies sanctificatus 22-37.ü.

III. ALLELÚJA. MULTIFARIE OLIM (Hebr. 1, 1-2.)³³⁸

Ez a tétel, a liturgikus időben elhelyezkedését tekintve még a karácsonyi ünnepekörhöz tartozik:

Január 1. Karácsony nyolcadnapja ('Kiskarácsony'). Szűz Mária Istenanyaságának ünnepe (Főünnep, liturgikus színe: fehér) E napon felidézük a karácsonyi ünnep fényét és örömét, egyben tisztelettel emlékezünk meg az istenszülő Máriáról. E nap Krisztus körülmetéltetésének emlékezete is (evangélium): az örök Ige, aki asszonytól született, e napon vállalta az ószövetségi törvényt, Izrael népéhez való tartozást, hogy ezzel is beteljesítse a messiási ígéreteket.³³⁹

Ez a nap egyúttal a polgári év kezdete is. Története változatos, tartalmában bonyolult, mondhatni túlzásfolt ünnep. Az újév ünneplése a pogány világba nyúlik vissza. Mivel a pogányság mulatozással, sőt kicsapongással ünnepelte az idő fordulását, az Egyház engesztelési nappá, majd Szűz Mária emléknapjává tette. A VII. században inkább Karácsony nyolcadaként ünneplik, háttérbe szorítva a Mária-ünnep jelleget. Galliában és Spanyolországban a VI. században az Úr Jézus születése utáni nyolcadik napon történt körülmetélésről emlékeztek meg. (Lk 2,21). Ez biblikusabb, üdvösségtörténetibb liturgikus irányzatot képviselt. Rómában

az Úr körülmetélése (Circumcisio Domini) és a „Karácsony nyolcada”(Octava Nativitatis) elnevezés a XIII-XIV. század óta együtt szerepel. Mivel az Úr ekkor kapta a Jézus nevet, így Jézus nevének ünnepévé is lett, különösen ferences hatásra (a Szent Név tisztelete). Szép gondolat volt Jézus nevében tartani a polgári év kezdetét (amely állami, polgári ünnepnap is). A II. vatikáni zsinat utáni naptárreform az ősi római szokást állította vissza, és Mária-ünnepé tette Szűz Mária istenanyaságának főünnepeként. (Ehhez utóbb még a béke világnapjának gondolatát is hozzákapcsolták.)³⁴⁰

A tétel népéneke már újévi ének: Szép kelet, szép nap³⁴¹ Az orgona mutatja be végig ezt a veretes, középkori kancióból népénekké vált dallamot, melynek második

³³⁸ All.: Multifarie olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio. Sokféleképpen szólott hajdan az Isten az atyákhoz a próféták által: legutóbb ezekben a napokban Fia által szólott hozzánk.

³³⁹ ÉE. 612. o.

³⁴⁰ Török József – Barsi Balázs – Dobszay László: *Katolikus liturgia, III. A liturgikus év* (Barsi Balázs) Egyházzenei Füzetek I/4 I. sorozat: Tankönyvek, A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995, 130.o.

³⁴¹ SZVU 39. Szövege és dallam: Kovács Márk: *Énekeskönyv* (1842) „A középkorban a karácsonytól számították az újévet... A dallamkörről [Nékünk születék] aztán leváltak mellékalakok, melyek megszilárdultak, önállóvá váltak, s így vándoroltak énekkönyvről énekkönyvre... Kétféle mellékalak vízkereszti szövegekkel... [terjedt el, egyikük a fent említett Szép kelet, szép nap.] ... szövegileg is, dallamilag is egyik legértékesebb, s mindhárom felekezet által megőrzött magyar népénekként kell becsben tartanunk e tételt.” Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 55.o.

feléhez a kórus dallama is kapcsolódik, a szoprán szólam is megerősítve a népénekdallamot.

165. ábra Alleluja Multifarie olim 1-11.ü.

A tétel második felében az orgona és a kórus gyakorlatilag csak a záró két ütemben szól együtt, ott is a kórus unisonoban erősíti meg a népének zárósortát, együtt az orgonaletét legfelső szólamával, ezzel egyúttal visszautalva a gregorián tétel formájára is, mint az alleluja visszatérése.

166. ábra Alleluja Multifarie olim 21-24.ü.

A hangszer és kórus felelgetése különleges gondolatra épül: az orgona konzekvensen a népének elkötelezettje, míg a kórus egy teljesen más választ ad. Az

orgona, mintha a SZVU orgonakíséretes könyvéből játszana a népének kíséretét, a legfelső szólamában magát a népéneket. Az utolsó két ütemben az f moll tétel maggiore befejezését választja a szerző. Nem véltem egyértelműen felismerni a gregorián tétel zenei anyagát, hacsak néhány dallamfordulatot, rövid vágatot nem tekintek egyezőségnek. (pl. a népének harmadik sora, megfosztva a ritmusától, jól ismert gregorián formulát mutat)

IV: TUI SUNT COELI (Ps. 88,12 et 15)³⁴²

The image shows a musical score for the hymn 'Tui sunt coeli'. It is composed by A. Harmat and is in the key of F major (one flat) and 4/4 time. The tempo is marked 'Moderato' with a metronome marking of 120. The score is arranged for voice (C. A. T. B.) and organ. The organ part includes a 'MAN.' (manual) section and a 'PED.' (pedal) section. The lyrics are: 'Tu - i sunt coe - li, et tu - a est ter - ra:'. The score concludes with a 'rall.' (rallentando) marking.

167. ábra Tui sunt coeli 1-12.ü.

Mennyből az angyal³⁴³ a karácsonyi énekek legkedveltebbje az alap témája ennek a tételnek. Az orgona bevezetőjében, a kórus első megszólalásában, de még a tétel második

³⁴² Off.: Tui sunt caeli, et tua est terra: orbem terrarum, et plenitudinem ejus tu fundasti: justitia et judicium praeparatio sedis tuae. Tiéd az ég és tiéd a föld: te alkottad a földkerekséget és mindent, ami rajta vagon: igazság és jog királyi széked alapja.

³⁴³ SZVU 25. Szövege: Szentmihályi M.: *Énekeskönyv* (1798), dallama: Gimesi gyűjtemény (1844) „A 19-20. században felettébb népszerűvé vált (már-már karácsony főénekévé emelt) pásztorének első feljegyzése 17. századi (utólagos kéziratot bejegyzés a 16. századi gregorián „Patai graduálé”-ba). A vers alapképlete az öt szótagos volta-ritmus de – néhány más régies vershez hasonlóan – nem 6-, hanem 3-szótagos y-sorral kombinálva... A 19. századi gyimesi gyűjtemény egy népszerű formát jegyzett fel, s szilárdságát csak tovább erősítette a SzVU... Kedves és a gyermekkori emlékek révén érzelmi értékeket hordozó karácsonyi ének...” Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 138-139.o.

részének kórus imitációjában is ez a vezérgondolat. Az üres kvinten megszólaló dallam archaizáló hatású. F dur-ból A durba modulál a II⁶ utáni emelt III fokkal az orgona. Az új tonalitásban a kórus szólamai is az üres kvintes, illetve oktávkopulázott kétszólamúság megfogalmazást alkalmazzák. Ez az archaizáló kíséret azután egy-két ütem erejéig átvált egy kifejezetten édeskés harmonizálásba. Az A dur emelt tercű III⁷ akkordjának eis hangját enharmonikusan átértelmezve visszakanyarodik F dur I. fokú kvartszext akkorddal a kiinduló F durba.

Új zeneszerzői ötletet hoz a következő rész, amely a d piccardiai terces álzárlat után teljesen váratlanul egy szekunddal magasabbban Esz dur szerint vezeti tovább a dallamot, imitációs beléptetésben mutatva a népelek jellegzetes témafejét.

Poco meno. M. = 100.

or - bem ter - rá - rum, et ple - ni - tú - di - nem
or - bem ter - rá - rum, et or - bem ter - rá - rum, et

or - bem ter - rá - rum, et ple - ni - tú - di - nem e - jus,

Poco meno.

The image shows a musical score for a vocal and piano piece. It consists of three systems. The first system has a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Poco meno' and the movement number is 'M. = 100'. The key signature has two flats. The lyrics are: 'or - bem ter - rá - rum, et ple - ni - tú - di - nem or - bem ter - rá - rum, et'. The second system continues the piano accompaniment. The third system has a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The lyrics are: 'or - bem ter - rá - rum, et ple - ni - tú - di - nem e - jus,'. The tempo is again marked 'Poco meno'.

168. ábra *Tui sunt coeli* 13-15.ü

A tételzárást megelőzően még egy zeneszerzői csavar: maggiore-minore vonatkozásban a jól ismert népelek téma eol változatban, oktávokban megerősítve szólal meg az orgonán, ami fölött a kórus szólamai a négyszólamúságban, helyenként egyszerű oktávkopulázott kétszólamúságban vezetnek vissza a télelkezdő F durhoz.

ju -
ju - sti - ju -
ju - sti - ti - a et ju -
sti - ti - a et ju - di - ci - um
- ti - a et ju - di - ci - um prae - pa - rá - ti - o, prae - pa -
di - ci - um, et ju - di - ci - um

The image shows a musical score for a vocal and piano piece. It consists of three systems. The first system has a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The lyrics are: 'ju -', 'ju - sti - ju -', 'ju - sti - ti - a et ju -'. The second system continues the piano accompaniment. The third system has a vocal line with lyrics and a piano accompaniment. The lyrics are: 'sti - ti - a et ju - di - ci - um', '- ti - a et ju - di - ci - um prae - pa - rá - ti - o, prae - pa -', 'di - ci - um, et ju - di - ci - um'. The key signature has two flats.

169. ábra *Tui sunt coeli* 20-27.ü

A tételt négy ütemes orgona codetta zárja, kiírt, ritmizált lassítással. A gregorián offertorium motívumait is felfedezhetjük a fenti kottapélda basszus szólamában, valamint az alt szólamban, ha külön szemléljük ezeket a kis dallamvágatokat. Sőt, nem csak ezeket a kis részleteket, hanem ahogy a népének dallam is tercelő szekvencia fordulattal éri el az alaphangról a terc érintésével a kvintet (d-d-t,d-;m-m-r-m;m-l-s). Ezt e lassanként felfelé törekvést figyelhetjük meg a gregorián dallam építkezésében is. (Tui sunt – tua...terra – tu fundasti) Tendenciájában a népének és gregorián is nagyjából a közepe felé éri el dallami csúcspontját, ahonnan szép nyugalomban ereszkedik vissza tonalitásának zárlatához.

The image shows a musical score for an offertorium. It consists of six staves of music. The first staff is labeled 'Offert. IV.' and begins with a large initial 'T'. The lyrics are written below the staves: 'T u-i sunt * cœ - li, et tu - a est ter - ra: or-bem ter - rá - rum, et ple - ni-tú - di-nem e - - jus tu fun-dá - sti: ju-stí - - - ti - a et ju-dí - - ci - um præ-pa-rá-ti-o se - - dis tu - æ.' The music is written in a style that suggests a Gregorian chant or a similar liturgical melody, with a focus on the intervals and the overall contour of the line.

170. ábra GR 32.o.

Nem konkrét zenei idézetekről van itt szó, hanem sokkal inkább a jellegzetes gregorián fordulatokról, annak atmoszférájáról. Az orgona utójátéka a népének záró sorával fejezi be a tételt és egyben az első részét is a ciklusnak. Érezhető a meghitt karácsonyi hangulat, melyet a piano, majd pianissimo dinamikai utasítás, a rallentando és kiírt ritmusbéli lassítás és a záró két ütem dicsőséges fortissimo erőteljes befejezése kínál.

Jubilemus exultemus – Pars II.

A motetták sorozatának második részében Szent István első vértanú ünnepének énekei, valamint további, a karácsonyi liturgiát kísérő énekek szerepelnek.

Az Egyház legnagyobb ünnepeit nyolc napon át (»oktávával«) ünnepli, hogy azok gazdag és kimeríthetetlen tartalmában jobban elmélyedhessünk. A Karácsony nyolcadának különlegessége, hogy néhány kiváltságos szentnek ünnepe e hétre esik. Mindnyájan közel állnak a kis Jézushoz, mintegy a megszületett Király ékes kíséretét adják. Nem homályosítják el, sőt inkább díszesebbé teszik a Születés ünnepét...Karácsony nyolcada január 1-én zárul, de még a rákövetkező napokat is a karácsony liturgiája, énekei, imádságai teszik örvendetessé...

December 26. Szent István első vértanú³⁴⁴ ünnepe.

Neve Sztefanosz, vagyis koszorúzott, koronázott. Az apostolok által kiválasztott hét segítő szerep (diakonus) egyike. A szeretet szolgálatában eltöltött ifjú életét bátor tanúságtétellel koronázta meg. A reá zúduló kövek között nyerte el a győzelmi koszorút, hitünk első vértanújaként. Megkövezőiért eredményesen imádkozott: a kivégzés tanújából, Saulból később Szent Pál lett, a pogányok apostola. István már az újszülött Egyházban a keresztény megbocsátás példája, a vértanú lelkület nevelője, a hittérítőknek és papságra készülőknek pártfogója.³⁴⁵

V. SEDERUNT PRINCIPES (Ps. 118, 23 et 86)³⁴⁶

Az angyal énekel³⁴⁷ kezdetű népének az orgona bevezetője után, annak orgonaponton nyugvó kísérete fölött a női és férfiszólamok egyszerű kánonmenetében fogalmazódik meg. Szinte adja magát erre a népékdallam ütemenként egyforma ritmizálása, valamint a dó-hexachord hangsorban ugrás nélküli, lépegető dallami vonalvezetés. Az orgonaszólam szintén a népéneket erősíti, illetve annak dallami vágatain variációkat mutat. A dupla orgonapont (balkéz és jobbkez) között keretbe foglaltan ugyanazt a zenei

³⁴⁴ Részlet Szent Fulgentius ünnepi beszédéből: „Tegnap ünnepeltük Királyunk időbeli születését – ma ünnepeljük az ő vitézének diadalmas szenvedését. Tegnap az Úr testet öltve alászállt a földre – ma az ő szolgája vértanúsággal koronázva följut a mennybe. Azért juthatott föl az, akit ellenségei megköveztek, mert előbb alászállott az, akit az angyalok énekeltek. Tegnap dicsőséget énekeltek Istennek az angyalok – ma örömmel fogadják körükbe István vértanút. Tegnap Krisztust anyja pólyákba takarta – ma Istvánt Krisztus a halhatatlanság köntösébe öltözteti. Tegnap a jászol szűkössége fogadta a kised Jézust – ma a mennynek végtelensége fogadja be a győztes Istvánt. Egyedül szállt alá az Úr, hogy sokakat fölemeljen, megalázta magát királyunk, hogy harcosait fölmagasztalja...” ÉE. 605.o.

³⁴⁵ ÉE 604-605.o.

³⁴⁶ Grad.: Sederunt principes, et adversum me loquebantur: et iniqui persecuti sunt me. Versus: Adjuva me Domine Deus meus: salvum me fac propter misericordiam tuam. Összeültek a fejedelmek és ellenem szóltak: s a gonoszak üldöztek engem. Versus: Segíts meg, Uram, Istenem: szabadíts meg irgalmasságodért.

³⁴⁷ SZVU 16. Szövege: Sík Sándor, dallama Kisdi: *Cantus Catholici* (1651)

anyagot másképpen fogalmazza meg a második sorban és a harmadik sor végén, ahol újabb figurális díszítménnyel gazdagítja a szólamot.

171. ábra Sederunt principes 1-20.ü.

Ez a karácsonyi énekünk rendkívüli népszerűségnek örvendett a középkor végén egész Európában, köszönhetően talán az *In dulci jubilo* változat kétnyelvű szövegének is.³⁴⁸ A gregorián graduale egy rövid szakaszon – a verzus kezdetekor – erős dallami egyezőséget mutat a népénekekkel. Valamint a hangkészlete – mely törzshangjait tekintve nagyrészt a dó-hexachordban mozog – hozza gondolatilag közelivé a gregoriánt a népénekekkel.

³⁴⁸ „Az *In dulci jubilo* kezdetű, kevert szövegű (latin-német, latin-svéd, latin-cseh, stb) karácsonyi ének igen népszerű volt Európa-szerte a középkor végén. Felekezeti határok nélkül megtalálható több ország 16-17. századi énekeskönyveiben...az 1651-es *Cantus Catholici* és az azt követő katolikus énekeskönyvek közvetlen és friss külföldi átvétel alapján közlik. A 20. századi katolikus énekeskönyvekbe felújítási kísérlet gyanánt került be.” Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 63-64.o.

Grad.
S e - dé - runt * príncipes, et advérsus me
loque - bán - tur: et in - íqui perse - cú - ti sunt me.
V. Adjuva me, Dómine
De - us me - us: sal - vum me fac propter mi -
se - ri - cór - di - am * tu - am.

172. ábra GR 34.o.

Szintén gregoriános elem a verzusban (Vivo rész) a tenor szólam zsolttartónus-szerű akklamációja. Alatta az orgona a különféle mixtúra-variációkban idézi meg a népelemek kezdősorát. Míg az orgona a népelemek első motívumának zenei gondolatát ily módon variálja, a tenor szólam a gregorián ének egy zenei vágatát mutatja. Ebben a tételben Harmat két eddig e ciklusban nem használt zenei gondolattal bővíti szerzői eszköztárát. Az orgonaponttal és a reneszánsz, sőt még korábbi zenei korok gyakorlatában oly kedvelt mixtura-menettel. Ez a zeneszerzői gondolat – annak a legkülönfélébb megoldásait felvonultatva – a tétel háromnegyed részét uralja az orgonaszólamban. A népelekdallam szomszédos hangokon lépegetése különösen inspiráló erre a megoldásra. Tonális és reális mixtúra vágatokat, de ún. variált mixtúra³⁴⁹ elemeket is használ Harmat ebben a rendkívül egyszerűnek tűnő, mégis az orgona és az énekszólamok egybecsengésével dús, izgalmas hangzásokat elérő tételben.

³⁴⁹ „A 20. században... két mixtúra-típus (tehát a reális és a tonális) mellett olyan párhuzamosan vezetett hangzatsorok is előfordulnak, melyekben az állandó akkordstruktúrán belül különböző hangközvariánsok szerepelnek anélkül, hogy bármely közös tonális háttérhez igazodnának. Az akkordok áthelyeződésének ezt a fajtáját variált mixtúrának nevezzük. Ha a mixtúrákat reális és nem reális (mert variált) típusra osztjuk, akkor a fentebb leírt tonális mixtúra a variált mixtúra olyan speciális esetének tekinthető, melyben a hangközfelépítés minőségi változásai egy bizonyos tonális skálahangjainak adottságaihoz igazodnak” Gárdonyi Zsolt – Hubert Nordhoff: *Összhang és tonalitás, a harmóniatörténet stílusjegyei*, Rózsavölgyi és Társa, 2012. 159.o.

The image shows a musical score for 'Sederunt principes 31-48.ü.' in G minor, 3/4 time. It consists of three systems of staves. The first system shows a vocal line (MAN) and a piano accompaniment. The piano part includes markings for 'piu accell.', 'p', and 'mf'. The second system shows a piano accompaniment with a 'f' dynamic and 'Ad.' marking. The third system shows a piano accompaniment with 'p a tempo' and 'mf rall.' markings, ending with a 'PED.' marking. The score is numbered 'M. K. 68'.

173. ábra Sederunt principes 31-48.ü.

A népénekeknél nem túl gyakori felütéses kezdés, valamint a 3/4-es táncos, ringatós lüktetés is sok lehetőséget ad a zeneszerzőnek. Ezt a ringatást erősíti a bizonytalan dallami terc használata, a dallamvonalban hol n3, hol k3 jelenik meg. (pl. g-gesz, a-asz, e-esz és végül d-desz relációban) Tempo I.-nél megmarad az énekes szólamok közötti kánon, ami újdonság: maggiore-minore viszonylat – a népénekdallam moll-változatban jelenik meg, mindössze 5 ütem erejéig. Bár az orgonaszólamban sok variációban felhangzott már a népénekdallam, de a moll-változatot itt az énekszólamok kánonja adja, mialatt az orgona hosszan kitartott akkordokon várakozik, ezzel is állandó disszonancia-konzonancia ringást adva a kánonban kialakuló kétszólamú dallamnak. Különös ötlet, az énekes szólamokba is mixtúrás foltot tenni az álló orgonaakkord fölött, ahogy látjuk ezt Tempo I. után a 'propter misericordiam tuam' szövegrésznél. Az utolsó ütemekben a mixtúra-gondolat kétszólamúvá egyszerűsödik, míg az utolsó négy ütemben az Esz dúr tonalitásban, mely vezértonalitása a tételnek, a népének utolsó három hangja a g-f-esz még utoljára elénk idézi a népénekdallamot.

The image displays a musical score for a piece titled 'Sederunt principes 49-91.ii'. The score is written in G minor (one flat) and 4/4 time. It features a vocal line and a piano accompaniment. The tempo is marked 'Vivo' and 'Tempo I.'. The lyrics are in Latin and are written below the vocal line. The piano part includes dynamic markings such as *f*, *mf*, and *pp rall.*. The score is divided into several systems, each with a vocal staff and a piano staff. The lyrics include: 'jú - va me, ad - jú - va me, sál - vum me fac pro - pter mi - se - ri -', 'ad - jú - va me, Dó - mi - ne Dé - us mé - us, ad - jú - va -', 'cór - di - am, mi - se - ri cór - di - am, pro - pter mi - se - ri - cór - di -', 'am. am. tú - am. tú - am.', and 'am. tú - am.'.

174. ábra Sederunt principes 49-91.ii.

VI. ALLELÚJA. VIDEO COELOS (Act 7, 56)³⁵⁰

Az orgona kitartott hangjai, f-moll akkordja fölött bontakozik ki a reneszánsz imitációs építkezés szabályai szerint F-C–F–C hangokon ütemenként eltolva belépő négy szólam felkiáltása az Alleluja szaván.

³⁵⁰ All.: Video caelos apertos, et Jesum stantem a dextris virtutis Dei. Nyitva látom az eget és Jézust állani az Isten jobbja felől.

175. ábra Alleluja Video coelos 1-13.ü.

Az Ó Jézus, szűzen született³⁵¹ népének lendületes kezdőüteme, a mindössze három hang alatt egy oktávot befogó dallam rendkívül jellegzetes és hatásos. Valószínűleg ugyanakkor ez a három hang alatt egy oktávot bejáró dallamvonal, már maga a kezdés túl nehéznek bizonyult a nép számára, ez lehet az oka, hogy nem gyökerezett meg népénekként. Viszont feltűnik Esterházy Pál *Harmonia caelestis* (1711) gyűjteményében, áriaként, hangszerkísérettel. Az első dallamsor után az Esterházy kompozíció egészen más irányba viszi a dallamot, de ez az első sor jellegzetesen ugyanaz, mint a Harmat által feldolgozott népének.

176. ábra Pál Esterházy: *Harmonia caelestis*

A verzusban (Meno mosso) a tenor szólam folytatja tovább a népének dallamot, annak második sorával. A vezető szerepet a tenor kapja, melyet aztán majd a basszus folytat a dallam kiemelésében. A visszatéréskor (Tempo I.) az oktáv jellegzetes kvintmegtörése megváltozik és a kezdőmotívum egyfajta tükörképeként a kvart lépéssel éri el az oktávot. Tükörkép még az is, hogy most nem a szoprán-alt tenor basszus a belépési sorrend, hanem ennek is pont a fordítottja. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy elsőként az imitáló szólam lép be és az eredeti dallam szólal meg másodikként. Ezalatt ismét egyetlen

³⁵¹ SZVU 30. Szegedi: *Cantus Catholici* (1674) „A Szegedi Lénárd énekkönyv jellegzetes barokk szövege és dallama. Más énekkönyvből nem ismerjük... A SZVU újította fel, igazán elterjedté azonban a 20. században sem vált” Dobszay László: *A magyar népének I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 152.o.

³⁵² Pál Esterházy: *Harmonia caelestis*. Musicalia Danubiana, MTA Zenetudományi Intézet, Bp. 1989. 8. Jesu dulcedo, 132.o.

VII. ELEGERUNT APOSTOLI (Act. 6,5 et 7, 59)³⁵³

Üdvözlég, ó drága Vendég³⁵⁴ a karácsonyi énekek sorában az elsőként közölt népének a SZVU énekeskönyvben. Az orgonaszólam ezt a dallamot dolgozza fel. A kórus, különösen a szoprán szólam a gregorián tételre emlékeztető dallami fordulatokat mutat dallamában. Ilyen például rögtön az indulásnál az alt szólam, mely szinte hangról hangra idézi a gregorián Elegerunt szavának -ge- szótagára eső, torculusról visszalépő három punctum vonalvezetését. Vagy egy másik példa: a lapidaverunt orantem szakasz. A gregoriánban sem gyakori, hogy ilyen rövid dallamrészleten nőna hangközt járjon be a dallam, Harmat pedig a megkövezés szóra minden szólamban oktávugrást épít a dallamba, amely egyébként rövid motívum-vágatokat is idéz a gregoriánból.

178. ábra GR 35.o.

A népének dallam érdekes zárlati képleteket hoz, mert a négysoros dallam háromszor is a hangnem II. fokán zárja a sorokat és csak a végén éri el a tényleges tonalist.

179. ábra Hozsanna 15.sz.

Az orgonaszólamokban, mely a népének kíséretét is adja egyúttal, e-moll dominánsának terceként értelmezi az első dallamsor zárását. A második dallamsornál a

³⁵³ Off.: Elegerunt Apostoli Stephanum Levitam, plenum fide et Spiritu Sancto: quem lapidaverunt Judaei orantem, et dicentem: Domine Jesu, accipe spiritum meum, alleluja. Kiválaszták az apostolok István levitát, kit eltöltött a hit és a Szentlélek, akit a zsidók megköveztek, míg ő könnyöregvén mondá: Úr Jézus, vedd magadhoz lelkemet, alleluja!

³⁵⁴ SZVU 15. Szövege és dallam: Kovács: *Énekeskönyv* (1842)

női kar is szerepet kap, méghozzá önálló dallamalkotásban, nem a népéneket mutatva, az alaphangon zár úgy, hogy a következő negyedre az orgona a népének szerinti II. fokra viszi a zárlatot. A harmadik dallamsor zárásakor az e-moll szerinti II. fok fisz hang eol szerinti VII⁷ terceként értelmeződik. A zárósor tonikai zárlatát csak az énekszólamok adják meg, mert az egyébként a népéneket játszó orgonaszólam már elhagyva a népénekdallamot, átvezet a következő részre. Az első rész zárása egyben a következő zenei egységre való moduláló átmenet.

The image shows a musical score for a piece titled 'Elegerunt apostoli 1-13.ü.'. The score is written for voice and organ. It is divided into several sections:

- Section 1:** 'Andante. M. - 76.' This section includes vocal parts for Soprano (C), Alto (A), Tenor (T), and Bass (B), and organ accompaniment. The lyrics 'E - le - g - erunt A - pos - t - o - li' are written under the vocal lines.
- Section 2:** 'Andante.' This section continues the organ accompaniment with a 'PED.' marking.
- Section 3:** A vocal solo for Tenor (T) with lyrics: 'Stephanum Stéphanum le - vi - tam, plé - num fi - de et Spíritu Sán - Stépha - num le - vi - tam, plé - num fi - de et Spíritu Sán - Stépha - num le - vi - tam, plé - num fi - de et Spíritu Sán - plé - num fi - de et Spíritu Sán'. Dynamics include *mf* and *f*.
- Section 4:** 'Poco più mosso. M. - 96.' This section features organ accompaniment with a 'MAN.' marking.
- Section 5:** 'Poco più mosso.' This section continues the organ accompaniment with a 'M. K. 68' marking.

180. ábra Elegerunt apostoli 1-13.ü.

Itt a tenor szólam fúgatémát indít, mely a fisz moll tonalitásban teljesedik ki a többi szólammal. Mozgalmas, izgatott zenei megfogalmazása a megkövezésnek, mely az orantem, dicentem szavakkal nyugtatja meg, lassítja le a megkövezés képi megjelenítését. Hosszú disszonancia a három ütemnyi záróhangon, melyre még erősítést is kér a szerző, és ezt a disszonanciát, a feloldás megnyugtató érzete nélkül ennek a résznek zárásakor még kihangsúlyozva meg is erősíti. Ezt a célt szolgálja az orgonaszólam szekvenciális menete, a dur-moll billegése (gisz-g terc), a fölötte lépegető akkord is, hol disz, hol cisz hanggal, valamint a negyed-nyolcad mozgás triolává szelődése. A tétel adottságain belül mondhatni grandiózus fúga-részt követően az orgonaszólam bár tempójában megnyugvó, mégis a várakozást fenntartó kluster hangonkénti kibontásával megkezdődik a zárórész. Az énekes szólamok *pp* unisonóján, a kórusletétben először a mű folyamán szinte bártortalanul, tapogatózva megszólal a népének első dallamsora, bár itt még dur változatban!, majd a fokozás előkészítéseként a Largo M.=69 tempóról Piú mosso M.=80-ra vált. Szintén a feszültséget fokozza, hogy az unisono immár két szólamra bomlik és a

dinamika is erősödik. Visszatér az unisono dallam segítségével, a népének saját dallamán az e-moll tonalitásba a mű. Végül a tétel utolsó sorára Codaként a kórus minden szólama saját dallammal, már elszakadva a népénektől *ff* és folyamatos crescendo hangerővel, dús hangzásokban megszólalva hirdeti az Isten dicsőítését a záró nagy allelujában.

The image displays a complex musical score for a choral and piano work. It is divided into several systems, each with vocal lines and piano accompaniment. The score includes the following sections and markings:

- System 1:** Vocal line with lyrics: "daé - i o - rán - tem, o - rán - tem, et di - cén -". Piano accompaniment starts with a mezzo-forte (*mf*) dynamic.
- System 2:** Continuation of the vocal line with lyrics: "rán - tem, o - rán - tem, o - rán - tem, et di - cén -". Piano accompaniment continues.
- System 3:** A section marked "tem," (tempo) for both vocal and piano parts.
- System 4:** A section marked "Largo. M. = 69." with a piano (*pp*) dynamic. The vocal line begins with "Dó - mi - ne Jé - su,".
- System 5:** Continuation of the "Largo" section, with piano accompaniment marked "MAN." (manera).
- System 6:** A section marked "Più mosso. M. = 80." with a forte (*f*) dynamic. The vocal line continues with "Dó - mi - ne Jé - su, ac - ci - pe spi - ri - tum meum, al - le -".
- System 7:** Continuation of the "Più mosso" section, with piano accompaniment marked "PED." (pedal).
- System 8:** A section marked "ff" (fortissimo) for both parts. The vocal line repeats "lú - ja, al - le - lú - ja, al - le - lú - ja.".
- System 9:** Continuation of the "ff" section, with piano accompaniment marked "ff".
- System 10:** Final system with piano accompaniment marked "M. K. 88".

181. ábra Elegerunt apostoli 24-51.ü.

VIII. SPECIOSUS FORMA (Ps. 44,3 et 2.)³⁵⁵

Legrégibb karácsonyi énekünk a Csordapásztorok³⁵⁶ megszólalása egyfajta hiteles hangzó anyagként tárul itt eléink. A SZVU kottaképe egyáltalán nem ezt sugallja, de Harmat a motettában, mint egy dudakísérettel, tökéletesen parlando-rubato előadásmódot

³⁵⁵ Grad.: Speciosus forma prae filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis. Versus: Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi: lingua mea calamus scribae, velociter scribentis. Ékesebb vagy az emberek fiainál, kedvesség ömlik el ajkadon. Verzus: Szívem ünnepi szózatától árad: zengem dalmot a királynak, gyorsíró vesszeje lett a nyelvem.

³⁵⁶ SZVU 20. részletesen erről a népénekről lásd a 2.1.1 fejezetben a Négy karácsonyi ének elemzésénél

engedélyez az orgona és az énekszólam részére.³⁵⁷ A *Simplice* előadási utasítás is ezt támasztja alá. A mű folyamán gyakorlatilag ettől a szemlélettől alig tér el, még ott sem, ahol már a Hozsanna énekeskönyv lejegyzése szerinti kottaképpel jelzi a dallamot. Érezhetően csak egy erősödést jelent, az egyszerűség megtartásával a jelentőség kidomborítása a cél. A kíséretben a kvint továbbra is dominál, sőt, már a bourdon tartásán túllépve egy villanásnyi motívumban a kvintpárhuzamba is kilép.

Speciosus fór-ma prae fl-j-is hó-mi-num:
in lábiis tú - is.
dí-fú-sa est grá - ti-a
E-ructávit cor méum vér-bum hó-num: dí-co ó-go ó-pe-ra mé-a

182. ábra *Speciosus forma* 1-21.ü.

A mű végére hangnemi váltással megemeli a dallamot és egyúttal egy formális kétszólamúságot is létrehoz. Formális abban a tekintetben, hogy a kétszólamúság úgy alakul ki férfi és női szólamok kánonszerű elcsúsztatott dallama folytán, hogy az ellenszólam csak akkor énekel, amikor a másik kitarthatott hangon áll, ahogy a népelek dallam ezt mutatja.

³⁵⁷ A Harmat által igen nagy számban ismert és tanulmányozott, főként egyházi népeleket tartalmazó könyvek lejegyzéseihez képest Kodály és Bartók, valamint tanítványaik által megkezdett óriási hangzó anyag megismerése, főleg az ő tapasztalataik nyomán az előadás tekintetében sok zeneszerző számára újdonságot hozott. A korábban szinte alig használt parlando, rubato utasítás, a rendkívül precíz ritmikai lejegyzés a népzene minél pontosabb visszaadására az új zeneszerzői nemzedék számára etalon lett.

183. ábra Speciosus forma 28-37.ü.

Nagyon különleges feldolgozás, mert tulajdonképpen végig egy szólamban maga a népének szól. A kíséret is maximum a kvint hangzásra redukálódik. Gyakorlatilag csak az utolsó nyolc ütem kap akkordikus kíséretet.

A gregorián dallamhoz különleges módon van köze ennek a Harmat által ehhez a tételhez választott népéneknek. Egyáltalán nem hordozza például a graduálékra jellemző melizmatikus nagy dallamformákat. Mégis a rövid motívumokban is megmutatkozó felfelé törő, szinte hangról hangra emelkedő dallamépítkezés a gregoriánra nagyon is jellemző. Egy frázison keresztül dolgoz ki és ér el egy következő hangot, egy-egy motívumon belül terc, kvart ambitusban mozogva csak, ki-kinyúlva a következő frázis,

184. ábra GR 42. o

IX. ALLELUJA. DOMINUS REGNAVIT (Ps. 92, 1.)³⁵⁸

Ehhez a szöveghez a Dicsőség mennyben az Istennek³⁵⁹ népéneket társította Harmat. Ötletes megoldást választott a zenei feldolgozásra is, ami az Alleluja felkiáltását hangsúlyozza: a férfi és nőikari szólamok kánonja okán minden ütemben felcsendül a jellegzetes felugró nő hangköz kezdetű dallam. Az orgona is négyszer játssza el ezt az ütemet, de négy különböző megzenésítésben. A népeinek folytatását az orgonakíséret szekvenciaszerű, szinte izgatott oktávkopulázott unisonója adja 9 ütemen keresztül, miközben a kórus a gregorián tételt idéző motívumokból sző önálló négyszólamú szöveget a verzus szövegén. A gregorián verzusa is a népeinek meghatározó kezdőmotívumának felugró hangzasképét idézi, bár az csak a kvintig ér el és ráadásul moll jellegű tonalitásban. A visszatérő alleluja az énekesek feladatául adja a népeinek dallamának kiemelését, miközben az orgona e dallam improvizatív jellegű újra gondolásával kíséri a kórust. A szoprán és tenor *ff* hangerővel zengi a népeinek dallamot, míg az alt és basszus a népeinek dallamának különféle változatait énekli. (például k6 kezdéssel, vagy a moll jellegű harmadik dallamsort nagy terccel)

³⁵⁸ All.: Dominus regnavit, decorem induit: induit Dominus fortitudinem, et praecinxit se virtute. Királlyá lett az Úr, fölségbe öltözött: erőbe öltözött az Úr és felövezte magát.

³⁵⁹ SZVU 21. Szövege: Simon Jukundián, dallama: Zsaskovszky: *Énektár* (1855) „Valószínűleg egy gregorián Gloria-intonációból kialakított, de mai formájában jellegzetesen 19. századi strófikus ének. Első sora előfordul betlehemesekben is, ilyenkor általában latinul éneklük, s nem az alaphangról indítják, hanem a kvintről. Ezzel közelebb kerül késő-gregorián mintáihoz. A sorisméltés, a tánczenéből átvett középrész, az AABA forma, a visszatérés – nem éppen ízléses – oktávbetétje és a versszakról verszakra gyengébb szöveg már jellegzetesen a 19. század alakítása.” Dobszay László: *A magyar népeinek I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 182.o

Maestoso. M. = 80 A. HARMAT.

G.
A. Al-le-lú - ja, al - le-lú - ja, a -

T.
B. Al-le-lú - ja, al - le-lú - ja, a - a

Maestoso.

Dóminus re - gná - vit,
a - mf Dó - mi - nus re - gná - vit, de - có - rem
mf de - có

MAN.

in - du - it: in - du - it in - du - it Dó - mi - nus Dó - mi - nus for - ti - tú - di - nem,
rem in - du - it Dó - mi - nus

185. ábra Alleluja Dominus regnavit 1-13.ü.

II.

A l - le - lú - ia. * ij. V. Dó -

mi - nus re - gná - vit, de - có - rem in - -

du - it: ín - du - it Dó - minus for - ti - tú - di - nem,

et præ - cín - xit se * vir - tú - te.

186. ábra GR 29.o.

X. DEUS ENIM FIRMAVIT (Ps.92, 1-2.)³⁶⁰

A második résszel kibővített 10 tételes nagy ciklus záró darabja az egyik legfontosabb katolikus hitigazság népelek interpretációján szólal meg: Az Ige megtestesült³⁶¹ kezdetű népelek dallamán. Ugyanakkor figyelemreméltó szintén a cikluszáró tételben az offertórium szövegválasztása is. Ismét különleges zeneszerzői ötlettel találkozunk – Liszt késői egyházzenejében is gyakori megoldás – a kórus és az orgona külön választása és azoknak válaszolgatása, ezáltal gyakorlatilag szóló pozícióba kerül a hangszer és az énekkari a capella is. A kórus tulajdonképpen többszólamú zsoltárrecitációként éneklí a megharmonizált népelek dallamot. Az első nőikari megszólaláshoz képest a férfikari változatban kisebb eltérésekkel dolgozza fel az ismétlődő népelekesort a szerző. A ciklusban egyetlenként, a tételben is mindössze csak 4 ütem erejéig három nőikari és három férfikari szólam formálja meg a népelek megszólalását. Az énekszólamok négy ütemre széthúzott méltóságteljes, tömbszerű homofón karakterétől elüt az orgonaválasz, amely két ütembe sűrítve, játékosabb, szólisztikusabb karaktert ad. Az orgona is az énekszólamokhoz hasonlóan a két zenei sort két különféle módon harmonizált változatban hozza. A népelek második felének dallama ringató dallamvonalával a gregoriánra is emlékeztet egy pillanatra, és mialatt a szoprán szólam a népelekdallamot éneklí, a többi szólam az alleluják jubilusát idéző nagy ívű dallamvonallal érkezik a szeptimakkordos mixtúra-menetbe. Ez a jubilust utánzó dallamalkotás a többi szólamra is jellemző. Megfosztva szövegétől és ritmusától, más megállásokkal, a hangokat más csoportosításban egymáshoz rendelve a gregorián légkörét idéző dallamokat kapunk.

³⁶⁰ Off.: Deus (enim) firmavit orbem terrae, qui non commovebitur: parata sedes tua, Deus, ex tunc, a saeculo tuo es. Megerősítette Isten a föld kerekességét, hogy ne ingadozzék: trónod kezdet óta szilárd, öröktől fogva vagy te.

³⁶¹ SZVU 18. Szövege: Simon Jukundián, dallama: Zsasskovszky: *Énektár* (1855) „A 17-18. századi hexachordos kanásztánc motívikát idézi. Az első viszonylag tartózkodóbb és átgondoltabb szövegével a nívósabb Zsasskovszky-hozadékba sorolható.” Dobszay László: *A magyar népelek I.* Veszprémi Egyetem, 1995, 185.o.

Tranquillo. M. = 108. A. HARMAT.

C.
A.
T.
B.

De-us e - nim fir-má-vit ór-bem ter - rae,
De - us
Tranquillo.
Qui non com - mo - vé - bi - tur:
com - mo - vé - bi - tur:
pa - rá - ta se - des tú
pa - rá - ta se - des tú
pa - rá - ta se - des tú

PED. MAN.

187. ábra *Deus enim firmavit* 1-15.ü.

Az orgona és kórus zenei kérdésének és válaszáinak játékát egy váratlan álzárlat állítja meg. A dallam játékoságára jellemző, hogy Esz dó és Asz dó között vacillál a szólamok illetve az orgona felelgetésében a téma. Végül az alt szólam az említett álzárlat után visszaadja az Esz tonalitás érzetét – bár az orgonaszólamban a desz hang jelentőséggel visszatér, de egy ütemen belül desz és d játéka az ének dallam segítségével d-t erősíti meg. Az orgona az utolsó sorban g-gesz-f- alapú izgalmas akkordokkal támasztva az éneket, a domináns B hang megerősítésével éri el végül az Esz tonikai zárlatát.

The image displays a musical score for a piece titled 'Deus enim firmavit' (16-32.ü.). The score is arranged in five systems, each consisting of a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (bass clef). The key signature is B-flat major (two flats), and the time signature is 4/4. The vocal line includes lyrics in Latin: 'a, Dé-us, us, a, Dé-us ex-tunc, a saé-cu-lo tu es, a ex-tunc saé-cu-lo, a saé-cu-lo tu es.' The piano accompaniment features various dynamics such as *mf*, *p*, *f*, and *ff*. Performance instructions include 'PED.' (pedal) and 'MAN.' (manera). The score is published by ZENONMUNDA, with the number 1084.XI. visible in the bottom right corner.

188. ábra Deus enim firmavit 16-32.ü.

2.4 Egyéb művek

2.4.1 150. zsoltár

Az ún. Laudes-zsoltárok sorába tartozó szöveg a hívó ember Isten feltétel nélküli elfogadását és mindennemű dicséretét jelképezi. „Amióta követni tudjuk a szent zsolozsma történetét vissza a múltba, a hajnali imaórát mindig ezzel a három zsoltárral /148., 149., 150./ zárta a római egyház. Ugyanezeket találjuk a keleti egyház Laudesében, sőt már az Ószövetség felismerte, liturgiájában kifejezte e három zsoltár egymáshoz kapcsolódását, s azt, hogy mennyire alkalmasak e zsoltárok arra, hogy a világ újraébredésének, a hajnalnak órájában szavukkal a világteremtő Isten dicséretét énekeljük.”³⁶² A 150. zsoltár 5 verséből három a különféle hangszereket sorolja, mint az istendicsőítés eszközeit, nem véletlen tehát a zeneszerzők körében e zsoltár közkedveltsége – nyilván rengeteg lehetőséget kínál a zenei kifejezésre.³⁶³

Az alábbi zsoltármagyarázat a kóruséneklés magasabb lelki szintjeit, emelkedettségét és ezáltal az abban résztvevők felelősségét is kiemeli:

Dicséritek őt nem csak a szív belső rejtekében, hanem „éneklő karban”. Tudjátok, mi a kórus: az éneklők összehangolt szándéka. Ha a kórusban valakinek a hangja eltávolodik a többiekétől, megzavarja az összhangot. Íme, az egész világ Krisztus kórusa. Dicséritek őt ebben a karban, az egyetemes egyház szent kórusában. Dicséritek őt nemcsak a szív belső énekével, hanem a liturgia ünnepi díszében is, mindazt a szépet, amit a teremtésben kaptunk és magunk megformáltunk, felajánlva neki. A tömjént és a ruha anyagait, a kenyér és a bor nemességét, az emberi szellem alkotásait, hangszereit, művészetét, építészetét, teljes odaadását egy mozdulatban, testtartásban, térdhajtásban. Így a liturgiában nem csak éneklünk a teremtésről, önmagunkról, az egyházzal, hanem maga a teremtés kezd el énekelni rajtunk keresztül, az egyházzal keresztül, s annak isteni Főjén keresztül, hogy „Őáltala, Ővele és Őbenne” az Atyaé legyen minden tisztelet és dicsőség mindörökkön örökké.³⁶⁴

A szerző leánya által összeállított műjegyzék szerint a szöveget Szent Mihályi Mihály [sic!] Énekeskönyvéből, 1798. választotta a szerző. Az OSZK. könyvtárban – Z 47988 jelzet alatt – fellelhető kottában „Szent-Mihályi Mihály „Egyházi Énekeskönyve” (1789) 35. lapjáról” megjegyzés található. A vegyeskarra, orgonára, 2 trombitára, 2 harsonára és üstdobra komponált mű 1929-ben keletkezett.³⁶⁵ 1931-ben jelent meg, a Magyar Kórus kiadásában.

³⁶² Zsoltárelmélkedések, zsoltármagyarázatok. Szent Ágoston és Maurus Wolter szövegei alapján szerkesztette: Dobszay László, Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom, 1997. 216.o.

³⁶³ „Dicséritek őt trombitaszóval, * dicséritek őt orgonával és citerával! 4. Dicséritek őt dobbal és éneklő karban, * dicséritek őt húrokkal és hangszerekkel! 5. Dicséritek őt hangos szavú cimbalmokkal, + dicséritek őt vigasságos cimbalmokkal, * minden élő dicsérje az Urat!”

³⁶⁴ Zsoltárelmélkedések, zsoltármagyarázatok. Szent Ágoston és Maurus Wolter szövegei alapján szerkesztette: Dobszay László, Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom, 1997. 226.o.

³⁶⁵ He/MRHJ 161.o.

Ez az év Harmat számára valóban alkalmat adhatott az örvendezésre, ugyanis az 1926-ban Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatási minisztertől kapott felkérés alapján óriási munkával előkészített és megszervezett új tanszék 1928 szeptembere óta nagy sikerrel működött a Zeneakadémián, és 1929-ben a középiskolai ének-zenetanári tanszak felállításának terve is megvalósult. Valamint ebben az évben munkássága elismeréseképpen Rómából pápai elismerésben részesítették.³⁶⁶ A 150. zsoltár c. művét Harmat Artúr a Terézvárosi templom új orgonájának felszentelésére komponálta. Erről, valamint az orgona tervezéséről, dispoziójáról³⁶⁷ részletesebben lásd e disszertáció 1.4.3 fejezetben. Ez meghatározza a mű apparátusának megválasztását is, valamint azt a zeneszerzői bravúrt, ahogy a „hangszerek királynőjét” teszi főszereplővé, melyet a nagyra becsült „voce humana” kísér. A mű megírásának apropója magyarázza az ez alkalomra tökéletes szövegválasztást is. A kézirat címlapján a cím alatt olvasható: „Intetünk, hogy minden muzsika szerszámokkal az Istent ditsirjük” [sic!]³⁶⁸

Az orgonaszólam előjátékban az egyéb kísérő hangszerek szerepeltetése meghatározza a kürtmenet alkalmazását. A fanfárszerű kezdés, mint az aranyszínű hangszerek élénk vetítése, a királyi bevonulások alkalmával a legnagyobb ünnepélyesség hírvivői. Messzire száll az ünnepre hívó rézfúvósok szózata.³⁶⁹ Mind ezek után még inkább figyelemfelkeltő és gondolatokat összpontosító, amikor a kórus unisono szólal meg, kizárólag női hangokon. Ez a pentaton dallam rendkívül népdalszerű, s ezt az érzésünket még a 7 ütemre osztás sem befolyásolja, egy másfajta ütemértelmezés (2/4) szerint 12 ütemesnek vehető 4+4+1+4 elosztásban, 1 ütem betoldással. „E dallamban szerzőnk 4+3 ütemes aszimmetrikus periódussal építkezik.”³⁷⁰

³⁶⁶ He/LL 88.o.

³⁶⁷ http://terezplebania.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=94&Itemid=89

³⁶⁸ Lásd 7.1 fejezet 283.o.

³⁶⁹ „A nagyobb trombitának (kürtnek) megszólalása fontos eseményt vezetett be vagy kísért. Fújták a szövetségláda átvitelekor, harcba indulás előtt, buzdításul a városfalak megrohanására, csata után összehívó jelként, ünnepek megnyitásként stb. (Józs 6,4; Neh 12, 35; I Krón 15,24 stb) A kisebb trombiták a körtáncot kísérték.” Hajdók János: *Zsoltárkönyv*. Budapest, 1987,333.o.

³⁷⁰ He/NO 111.o.

Maestoso, solenne. (♩ = 80) A. Harmat

Trombe in C
(ad lib.)

Tromboni Tenore
(ad lib.)

Tromboni Basso
(ad lib.)

Timpani in D-A
(ad lib.)

CHORO

Organo

MAN.

MAN.

PED.

PED.

Szent nevé-t íssz-tel-jé - tek, mennyekben, di-csé-sé-ges he-lyek -
Un-ser Lio-t um íh-n kre-i - sen, Wir al-le - singen mit frohem Schat -

Az U-rát di-csér-jé - tek,
Lásst un-ser Gott uns prei - sen.

ben -
le.

189. ábra 150. Zsoltár 1-14.ü.

A sűrítést metrumváltással is segíti. Kortársaira, különösen Kodályra, Bartókra és tanítványaikra jellemző a prozódia elsődlegességét is hangsúlyozandó a nagyon precíz, részletes ritmusba foglalás. Ezért az unisono részeknél ezt a tendenciát követi a triola-duola megkülönböztetése, mely ugyanakkor mégis a parlando elősegítéséként jellemzője e főtéma ritmusának.³⁷¹ A fő dallam a jól ismert Ó, én édes Jóistenem kezdetű csíksomlyói búcsúéneket, az ún. „rég (erdélyi) székely himnuszt” vetíti elénk, olyannyira elmélyítendő ezt az érzést, hogy két dallamsort is idéz belőle.

...a csíksomlyói búcsúéneket tartja székely himnusznak, amelyet Bartók Béla Este a székelyeknél című szerzeményére énekelnek...A Bartók-dallamra énekelt székely himnuszt szövege: 1.vsz.: Ó én édes, jó Istenem,/ oltalmazóm, segedelmem,/ vándorlásban reménységem,/ ínségemben lágy kenyérem. 2. vsz.: Vándor fecske sebes szárnyát,/ vándorlegény vándorbotját/ vándor székely reménységét/ Jézus áldd meg Erdély népét./ 3. vsz.: Vándor fecske hazatalál,/ édesanyja fészke-re száll./ Hazamegyünk, megáld majd a/ csíksomlyói Szűz Mária.³⁷²

³⁷¹ Valamint a mű utolsó kórusdallamánál a „zsoltári énekünknek” szavai közti magánhangzók jó érthetősége miatt az elválasztó-jel az első szó után és egy kis hangsúlyjel a második szó első szótagján szintén a minél jobb prozódikus előadás elérését segíti.

³⁷² <http://www.unitarius.hu/eloadasok/kriza-ildiko-szekely-himnuszt.htm>

„A Tíz könnyű zongoradarab 5. számaként 1908-ban komponált Este a székelyeknél valódi Bartók-szláger, amelyet maga a zeneszerző is előszeretettel játszott hangversenyein. Egy amerikai interjúban úgy nyilatkozott róla, hogy »eredeti kompozíció, azaz témái sajátjaim, de ezek a témák az erdélyi magyar népdalok stílusát követik. Két témája közül az első parlando-rubato ritmusú, a másik inkább táncritmusú« többé-kevésbé egy paraszti furulyázás imitációja”. A darabot Bartók 1931-ben zenekarra

Kodály, Bartók és Lajtha zeneszerzői gondolkodásmódjukban, érzésvilágukban, zeneszerzői eszköztárukban, kifejezésmódjukban szignifikánsan él a népzene. A gyűjtőutak, az élő népzenevel való szoros kapcsolat alapozták ezt meg olyannyira, hogy számos művükről gondolhatnánk, hogy népdalfeldolgozás, holott az a szerző saját dallama. (lásd Bartók: 27 egyeneműkarát, vagy egyenesen a fent említett népéneké is vált dallamot!) Egy évvel az Este a székelyeknél keletkezése előtt, 1907-ben Bartók erdélyi népdalgyűjtő útjáról így ír egy levelezőlapon: „Elég különös felfedezést tettem a népdalgyűjtés közben. Megtaláltam a székely dallamtípusokat, amiről nem hittem, hogy léteznek.”³⁷³ Bartók és Harmat közti személyes kapcsolatról fennmaradt írásos emlék a Harmat-hagyaték átvizsgálásakor nem került a kezembe.³⁷⁴

190 ábra Bartók Este a székelyeknél főtémája

Ez az unisono egybeolvad az öt követő orgona megszólalással. „Le és felfelé csúsztatott mixtúrás akkordsorozattal kíséri az orgona, ami impresszionista szint kölesönöz az erőtől duzzadó melódiának. Átvezetés után a téma megismétlődik oktávkánonban, ugyanakkor az orgona halk, kísérő akkordjai kromatikusan süllyednek alá.”³⁷⁵

Bár aszimmetrikus dallamalkotás, mégis megnyugtatóan kerek egész alakul belőle és a népdalszerűség erőteljesen jellemzi, amit a pentaton hangnem is megerősít. A kórus második megszólalása a férfi és női szólamok közötti imitáció, melyhez csatlakozik az orgona is az első trombitával, egy-egy újabb szólamot hozva. Így fél ütemenként felhangzik a témafej, hol az énekszólamokon, hol a hangszeren, akkusztikus térbeli visszhanghatást keltve. A dinamikai jelzés is utal egyfajta szinte elhaló visszhang megjelenítésére. Ez azonban csak a már jól ismert, fülbemászó pentaton dallam első 4 (4+4) ütemére vonatkozik, mert az 1 ütemes betoldástól a szólamok ismét unisonóban egyesülnek.

is meghangszerelte, a Magyar képek 1. számaként.” <http://www.kotta.info/hu/product/8318/BARTOK-BELA-Este-a-szekelyeknel>

³⁷³ Freund Etelkának, Gyilkostó, (1907. aug 17.) DemLev II.70.I in Bartók breviárium – Ujfalussy József – Lampert Vera, Zeneműkiadó Budapest 1980.

³⁷⁴ „A hagyatéki leltár szerint egykor őrzött az archívum Bartókhhoz írt levelet Harmat Artúrtól, de az 1982-es leltárnál sajnos már nem volt meg. De önmagában a tény is fontos, hogy írt Bartóknak. Az elveszett levél évszám nélküli, csak találgatni lehet, hogy milyen ügyben íródott... Bartók saját kottatárában egyetlen Harmat Artúr művet találtam: 150. zsoltár. Zenéjét vegyeskarra és orgonára (2 trombita, 2 harsona és üt-dob tetszés szerinti kíséretével) 1931. körül jelent meg, a Magyar Kórus kiadásában. Sem Harmat Artúrtól, sem Bartóktól származó megjegyzést nem tartalmaz.” (részlet Pintér Csilla zenetudós, a Bartók Archívum tudományos munkatársával folytatott levelezéséből)

³⁷⁵ He/NO 111.o.

5 Gaudioso (♩ = 168)

5 Gaudioso (♩ = 168)

Mindnyíjan di - csér-jé - tek, buz-gón di-cső - it - sé - tek,
Preiset Got-tes All-ge-walt, auf dass es zum Him-mel hallt.

5 Gaudioso (♩ = 168)

buz - gón di-cső-it - sé - tek,
auf dass es zum Himmel hallt.

193. ábra 150. Zsoltár 27-30.ü.

Ez a rész homofón, akkordikus, kifejezetten a népénekre jellemző – még a kíséretet, az orgona szerepét is magában hordozó – zeneszerzői megoldást mutat. Itt a hangszerek teljes teret engednek a kórusnak, szinte csak a levegővételeknél viszik tovább a folyamatot, kíséretként jelentéktelen, szinte nélkülözhető szólamokkal. Az énekkar ugyanakkor nem nélkülözi annak bemutatását sem, hogy mi mindent lehet csinálni az énekhanggal, hiszen a staccato ütemek mellett a sostenuto előadásmód a dinamikai változatosság különféle lépcsőfokait, a *ff*-tól a decrescendo, crescendo használatán át, mint az orgona különböző regisztereit festi meg. Egyetlen ütem erejéig beépít egy sostenuto molto nagy lassítást, hogy aztán ismét a tempo-ban folytathassa a kórus az újabb zenei ötletek bemutatását, a már megismert kompozíciós elv alapján ismét orgonaszóló zárásával, mely gyakorlatilag teljes egészében megismétli a mű kezdetekor megismert bevezető kürtmenetet, itt azonban a fúvós hangszerek nélkül, önállóan csak az orgona.

The image shows a musical score for a church service, specifically Zsoltár 41-52.ü. The score is written for piano and voice. It consists of several systems of staves. The top three systems are piano accompaniment, each marked with the tempo instruction "poco a poco rall.". The fourth system is a vocal line with lyrics in Hungarian and German. The lyrics are: "Trombi-ták har-sog-ja-nak, cim-bal-mok is szól-ja-nak, hú-rok-kal, zen-ge-de-ző sza-vak - kal. Trompe-ten, Hörner schmettern, Zimbeln, Getgen, Orgel klingen: Klanges Fracht, Al-le preisen Got-tes Macht." The fifth system is another vocal line with lyrics: "szól-ja-nak, zen-ge-de-ző sza-vak - kal. Or-gel-klang Al-le preisen Got-tes Macht." The sixth system is a piano accompaniment marked "mf a tempo". The score includes various musical notations such as dynamics (f, mf, p), tempo markings (a tempo, poco a poco rall., legatissimo), and performance instructions (MAN., PED., Modus D in E).

194. ábra 150. Zsoltár 41-52.ü.

A trombiták harsogását szimbolizálja a következő részben a férfikar *f* kürtmenetszerű dallama. Vele hol trombiták, hol harsonák hol pedig az üstdob concertál, csak a kvart tэмakezdetet adva. Az orgona kíséretében hosszú orgonapont fölött ('d' és röviden 'h' hang, mely megérkezve az 'e' hangra azt már e rész végéig tartja) 2-2 ütemre tagolható ostinato-szerű 8+12 ütemes akkordmozgás lépeget. Ringató, megnyugtató jelleget kölcsönöz ennek a levezető, egyben átvezető zenei résznek a két ütemes egységen belüli négyszer felhangzó akkordváltás-pár az orgonában.

The image displays a musical score for voice and piano. It is organized into three systems. The first system features a vocal line (marked with a square 'S') and a piano accompaniment. The vocal line begins with a square 'S' in a box, followed by a rest, then a note. The piano accompaniment starts with a long note, followed by a rest, and then a note. The tempo marking *poco a poco rall.* is written above the piano part. The dynamic marking *pp* is placed above the vocal line. The second system shows the vocal line with a square 'S' in a box and the piano accompaniment. The tempo marking *poco a poco rall.* is written above the piano part. The third system shows the vocal line with a square 'S' in a box and the piano accompaniment. The tempo marking *poco a poco rall. e dim.* is written above the piano part. The piano accompaniment consists of two staves: the upper staff has a treble clef and the lower staff has a bass clef. The piano part features a series of chords and arpeggiated figures. The dynamic marking *pp* is placed above the piano part. The tempo marking *ppp* is placed above the piano part. The score concludes with a key signature change to one sharp (F#) and a common time signature (C).

195. ábra 150. Zsoltár 53-64.ü.

9 Tempo I. Muta E in D

9 Tempo I.
 Di-esésig az A-tyá - nak, Szent Lélek-vel Fi - á - nak,
 Lob sei dem Herrn am Tro - ne, Heiligem Geist und dem Soh - ne
 ö - rök - ké, mind - örök - kön ö - rök - ké.
 e - wig - lich, Lob e - wig und e - wig - lich.
 ö - rök - ké, mind - örök - kön ö - rök - ké.
 e - wig - lich, Lob e - wig und e - wig - lich.

9 Tempo I. *pp*

Is - ten ért volt kezde - te, úgy kissek vé - ge - ze - te
 Ihn preisen die Gesän - ge vom Anfang bis zum En - de.

PED.

196. ábra 150. Zsoltár 65-76.ü.

A mű befejezésére Harmat először gyengéd *p* unisono megfogalmazást választ az énekes szólamok számára, ahol kétszer egymás után is felcsendül a már jól ismert pentaton dallam, de a második megszólaláskor már *f* dinamikával, kvarttal magasabban, visszatérve ezáltal a legelső D tonalitású megfogalmazás

10 *ff*

10 *mf*

10 Pleno *mf*

MAN.

ver - sünk - nek, zsol - tá - ri é - ne - künk - nek.
 Schutz und Hort, ist der Herr uns im - mer - fort.

197. ábra 150. Zsoltár 77-79.ü.

A mű végi Amen a kórus unisonóján hangzik fel, miközben az orgona újra a fanfárszerű kürtmenet dallamot hozza a fúvósok és az üstdob aktív részvételével. Az erőt most a hangszerek adják, a kórus már a tonika megerősítő hangján kívül nem tesz többet hozzá, a nyitó kürtmenet ismételten jelentőséget kap így a mű lezárásában is, mintegy keretbe foglalva a 150. zsoltárban megfogalmazott istendicsőítést a hangszerek szózata által.

198. ábra 150. Zsoltár 79-82.ü.

A mű egészét tekintve mint egy rondóformában tér vissza újra és újra az unisono dallam: „A” részekkel és közbe ékelt teljesen más jellegű korált idéző „B” középrésszel. Nagy Olivér így zárja a műről írt elemzését: „Bizony, nehéz szavakkal magyarázni ezt a remekművet, amely szerzőnk egyik legnépszerűbb, legdallamosabb, legsikeresebb alkotása.”³⁷⁶ Külön figyelmet igényel az orgonakíséret, mely szinte önálló műként is megállná helyét. Megjelenik benne a barokkos fanfár hangzás, egyfajta impresszionista színezet, sűrű mixtúrás, kromatikus menetek és váratlan összhangzattani megoldások jellemzik. A hangszínek kiválasztását Harmat az előadóra, az orgonistára bízta. A műben a dinamikai jelzések, valamint a kompozíció zenei faktúrája, mondanivalója ad eligazítást a művészeknek. A Terézvárosi templom orgonaavatóján felhangzott mű, valamint az azt megelőző orgona-konferencia valószínűsíti az igen gazdag regisztrációt.

Harmat Artúr, mint egész életművében megfigyelhető, írásaiban, műveiben is ezt teszi: szigorúan ragaszkodott az egyház liturgikus előírásaihoz. Nem egyszer citálja írásaiban, érvelésében a zenére és liturgiára vonatkozó szabályokat és ennek keretei között találja meg a szent szöveg tartalmi gazdagságának zenei adaptációját.³⁷⁷

³⁷⁶ He/NO 111.o.

³⁷⁷ „Tudjuk, hogy a mai zeneszerző-gárda azóta bőségesen telítette a lelkét ősi magyar népzenei anyaggal és Kodály – palestrinás technikában gyökerező pompás kórusművészetének világító szövétnekével – vállalta az útmutató, a tanító szerepét is a magyarabb világ felé. Innen adódik fiatal komponistáink egynémely művének új, szokatlan, magyar íze, ami egyébként - ha valójában jó

2.4.2 Ad multos annos vivat³⁷⁸

Hozzám került egy cím nélküli kézírásos kotta, melyről nem találtam információt Harmat Jerry jegyzékében és más általam kutatott kottatárakban sem.³⁷⁹ Semmiféle utalás nincs arra nézve, hogy mikor keletkezett, kinek szánta Harmat ezt az alkotást. Háromszólamú köszöntő énekről van szó: Ad multos annos vivat latin szöveggel. Hat változatban, minden esetben két női és egy férfi szólamra komponált laudatio, tanulmány, gyakorlat vagy zenei játék? A variációk között van 3/4-es, 4/4-es súlyra, illetve felütéssel kezdődő zenei megfogalmazás. Példákat mutat a latin szövegi súlyokat mindig tiszteletben tartó kompozíciós lehetőségekre. Konzekvensen nem ír tempójelzést egyik variációban sem, illetve az előadásra vonatkozólag – pl. dinamikai jelek – sem ad zeneszerzői utasítást, egyetlen kivétellel: az 1. variációban egy *rall.* jelzést leszámítva.

The image shows a handwritten musical score for the first variation of 'Ad multos annos vivat'. It consists of two systems of three staves each. The top system starts with a treble clef, a 4/4 time signature, and the lyrics 'vi - vat'. The bottom system continues the piece with a 'rall.' marking and more lyrics. The notation includes various rhythmic values and accidentals.

199. ábra Ad multos annos 1. variáció

szerzeményről van szó – teljesen egyezik a Motu proprio szellemével, sőt betűjével is. [lábjegyzetben: L.a Motu proprio 2.§-ának utolsó bekezdését] Mert szent, művészi és nemzeti tartalma mellett ez a zene is egyetemes (külföldre is jól ható), hangnemei révén közeli rokonságot tart a gregorián énekkel, kari tételének polifonikus és imitációs felépítése pedig a Palestrina –stílussal.” He/HKE1000 76.o.

³⁷⁸ Harmat Artúrt köszöntötték a Magyar Kórus hasábjain a Hírek rovatban, a kultuszminiszter elismerő szavait is idézve, amikor a székesfővárosi iskolák énekközpontjai szakfelügyelőjeként nyugdíjba vonult. Harmat Artúr akkor volt 10 éve karnagy a Bazilikában, a kórus fennállásának 40. évfordulóját ünnepelte, és ezt a kettős jubileumot köszöntötte „az egyházközség társvacsorával”. A folyóiratban megjelent köszöntő végén ez állt: „A magyar ceciliás tábor atyamesterét az egész ország énekesrendje is tiszteletteljes szeretettel köszönti! Ad multos annos!” Magyar Kórus 71. szám, 1948. február, 1402-1403.o.

³⁷⁹ Tardy Lászlóval folytatott levelezésem részlete: „Az ‘Ad multos annos’ eredeti példánya az OMCE könyvtárban található, ezt is Fűri Gábor szedte össze a konténerből a Cházár utcai ház előtt. Szerintem az esztergomi szeminárium kispapjai számára komponálta, nekik egy időben »házi szerzőjük« volt. A kispapok a főpásztor és a professzorok születés és névnapiját mindig énekkel köszöntötték, ilyen alkalomra íródhatott a darab.”

Az 1. variáció a-moll-jellegű (dallamos és összhangzatos moll keveredik a hangkészletben). Melankolikus hangvétele ellenére piccardiai tercű dur akkordon zár. A férfi szólam kétszer is megismételt rövid szóló dallamára válaszol egy tercmenetes ellenszólammal a nőikar, másodszer egy terccel magasabbra téve és a dallamvonal más építésével egy dominánson zárva, már előkészíti a két ütemes zárlatot.

200. ábra *Ad multos annos* 2. variáció

A 2. variáció vidám karakterét, táncosságát a $\frac{3}{4}$ biztosítja. (A hat variációból kettő van ebben az ütemezésben megkomponálva.) A D-durban írt tétel a nőikari szólamok unisonójával indul, ami egy fanfárszerű indulásként nem más, mint egy D-dur tonikai akkord felbontása. E zenei gondolat még egyszer megismétlődik, de akkor már egyedül a szoprán szólamban, az alt szólam kísérőszerepet kap. Mindkét esetben a férfi szólam a D tonalitást megerősítő választ ad, másodszer a dallam kvintugrással továbbszövi a motívumot és adja át a szót ismét a szopránnak, aki oktávugrásokkal vezeti el a dallamot a befejező D dur akkordig. Érdekes szint ad a tágfekvésű IV. fokú akkordról a szoprán oktávugrásával létrejövő szűkfekvésű I⁶ akkordra lépés. Ez a játékos elem kétszer is elhangzik. Az alt szólam az utolsó hat ütemben a férfikar dallamához csatlakozik és tercelve kíséri, ellenmozgásban a szoprán felfelé ívelő dallamával. Ebben a variációban két alterált hang található, mindkét esetben az alt szólam dallamában. A 7. ütem eisz és a 12. ütem aisz hangja különleges szint visz az egyébként végig erős D-dur tonalitásba – nem kimozdítva abból.

201. ábra Ad multos annos 3. variáció

3. variáció: A variációk között ez az egyetlen tétel indul felütéssel, a férfi szólam unisonojával. Gyakorlatilag végig megmarad a férfihangok vezető szerepe a dallam interpretálásában. A dallam a korábbi tételekhez képest nem használ ismétlődést, amennyiben az utolsó rész szekvenciális menetét nem tekintjük dallamotívum ismétlésnek. A két női szólam az első két válaszban egy hangból bontja ki a tercmenetszerű kíséretet. Ugyanabból a gondolatból indul elsőként egy C dur akkord megerősítéseként, másodsor pedig a férfikari dallammal – az addigi a-moll-szerű tonalitást – az utolsó három akkordon finom minore-maggiore játékkal A-dur zárlatba fordítva. Az utolsó négy ütem egy Coda-szerű zárásként új zenei gondolatot hoz, melyet a már említett férfikari szekvenciális menet predestinál. Az A-dur akkord után egy emelkedéssel váratlan B-dur tonalitásba vált, hogy onnan a férfiszólam előkészítésével B-A-G D hangokra épített hármashangzatok készítik elő a D piccardiai terces, dur-jellegű záróakkordot, VI-V-IV-I zárlattal.

202. ábra Ad multos annos 4. variáció

A 4. variáció zenei ötletét tekintve közel áll az előzőhöz. Itt is a férfi szólam 2x2 ütemes dallaminterpretációjával indul a variáció. Azonban él a szerző a motívumismétlés – bár annak itt variált formáját használva – lehetőségével. Az alt szólam ehhez a másodszori megszólaláshoz lép be tercelve, követve annak dallamvonalát. Az alterált hang nélkül, szintisztán A-durban megkomponált tétel hangnemi megerősítése, hogy az egymáshoz mérten két ütemenként belépő három szólam kezdőhangjaival éppen az A-dur tonikai akkord hármashangzat felbontását adja. A nyolc ütemből álló variáció második felében a férfi- és alt szólam együttmozgása, lendületes dallamvezetése és ritmikája adja a mű lendületét. Az itt hozzájuk csatlakozó szoprán szólam az imitációszerű beléptetése után gyakorlatilag éppen csak kimozdulva a dallamossága miatt, egy tartott hangon erősíti az A- dur tonikát.

203. ábra Ad multos annos 5. variáció

Újabb zeneszerzői ötletet hoz az 5. variáció. Háromszor szólal meg a szöveg, tömörszerűen, homofon felrakásban a három szólam együttmozgásával. Mindhárom rész egyformán, ugyanazzal a dallammotívummal, unisono, fanfárszerűen – a kis-nyújtott ritmus miatt szinte katonásan – indul, ám az utána következő hangok mindössze két ütem alatt más-más hangnembe érkeznek. Előszöregyetlen alterált hang használatával (szoprán gisz) megerősítve az előjegyzés által sugalltakat, F-durban zár. A második megszólalás ugyanúgy indul, mint a tétel kezdetén, de mindössze egy ütem alatt (lásd 4. ütem) alterált hangok sokaságával A-durba érkeznek. Bár a következő ütemben nincsen kiírva a feloldójel, de a témaindítás egyformasága okán nyilvánvalóan ismét az F alaphang szerint indul a zárószakasz. Az utolsó megszólalásnál az augmentálás eszközét használva, gyakorlatilag kiírt lassítást komponál meg a szerző – egy ütem hozzáadásával. Játékos ötletként is felfoghatjuk, hogy a két női szólamos felcseréli a kottában.

204. ábra Ad multos annos 6. variáció

Az utolsó variáció egyedülállóan a sorozatban a „Vivat” szöveggel indít – bár itt is a teljes szöveg feldolgozásra kerül. Háromszor négy ütemre osztható, mintegy háromszoros ünneplő kiáltás. Ütemmutatója 3/4. (A hat variáció között két ilyen van.) Az első megszólaláskor az egy hangból fokozatosan szétnyíló, kiterjedő hangzással az unisono A hangról jut el a negyedik ütemre a C-dur akkordig. A második rész új zenei gondolatot hoz: az elért közös C tonikai hangról azonnal egy IV⁶ akkordra lépnek a szólamok, ahonnan faux-bourdon technikára emlékeztető menetben – bár csak három hang erejéig – továbbá a szoprán-alt tercelésével ellenszólamként mozgó férfi szólam, megint csak pár hang múlva elérkezik középzárlatként C tonikai kvartszext-akkordra. Befejezésképpen két ütemig a női szólamok együttmozgása és a kifejezetten ritmikusan vezetett férfiszólam váratlanul – bár b,h,gisz hangokkal színezi a hangzást, ezáltal az erős c tonalitást megbillentve – A-durra vált, ahogyan végül ez a variáció is záródik.

3 Egyházzenei műveinek listája

3.1 Útmutató, bevezető gondolatok az egyházzenei műveinek listájához

Harmat Artúr műveinek jegyzékét leánya, Maros Rudolfné Harmat Jerry a Zeneműkiadó felkérésére készítette el az édesapja születésének 100. évfordulójára kiadott emlékkönyvbe.³⁸⁰ Mivel jelen munkámmal céлом a szerző műveinek mind szélesebb körben való megismertetése, terjesztése, ezért a fent említett műjegyzéket alapul véve, annak jelzéseit megtartva, a kották jelenlegi lelőhelyeit felkutatva, ezzel az információ többlettel, a könnyebb kereshetőség érdekében betűrendes elrendezésben, az előadói apparátus, szólamok megjelölésével, más szempontok alapján, rendeztem össze Harmat Artúr egyházzenei műveit. Disszertáciomban Harmat Artúrnak csak egyházi kompozícióival foglalkozom, így a műjegyzék is ezekre az alkotásokra korlátozódik. Értelemszerűen így a HJ-jegyzéknek csak az első

³⁸⁰ He/MRHJ 160-176.o

részével, az egyházi művek listájával dolgoztam.³⁸¹

Édesapám valamennyi művét jegyzékbe foglalni ma még lehetetlen. Jelen vállalkozásomat csak kísérletnek tekintem. Igaz, hogy munkáiról folyamatosan készített feljegyzést, de elég hiányosan. Mégis az ő rendszerezését tartottuk irányadónak az első lépések megtételéhez.³⁸²

Munkám Előszó és Bevezetés fejezetében a Harmat-hagyaték sorsáról, a kezembe került anyagok kapcsán részletesen írtam. Mégis, kutatásaim során mindössze két oldalnyi feljegyzéssel találkoztam, mely az itt ismertetett művek töredék részét jelentik. Azokat a feljegyzéseket, melyek alapján leánya dolgozott és a fenti idézetben említ, nem láttam.

E kutatómunka eredményeképpen feltételezésem, várákozásom beigazolódott és találtam olyan alkotásokat, melyek nem szerepelnek a H.J-féle jegyzékben.³⁸³

Harmat Artúr törekedett arra, hogy ahol csak lehetséges, feltüntesse a szöveg- és dallamszármaszövegeket, liturgikus helyét, előadhatóságát is jelzi a kottában. De csak néhány esetben találkoztam azzal, hogy a komponálás időpontja jelezve lenne. Harmat Artúr egyházzenei műveinek jelentős részét ún, használati zeneként komponálta. Ezért gyakori, hogy a hagyatékban megtalált kéziratokon sem találunk a keletkezés évére, pontos idejére utaló bejegyzést, dátumot, bármiféle utalást. Műveinek nagy száma kézi sokszorosításban, kiadónál nem megjelölve, egyenesen valamelyik templomi énekkar kottatárába került. A műjegyzékben ezért láthatóak hiányos oszlopok: pl kiadó, város, keletkezés időpontja: a kották jó részén ezek nem olvashatóak, például mert esetleg szólamkottaként került azonnal a kórusok kottatárába, nem látott kiadót. Harmat Jerry jegyzékében a keletkezés, illetve kiadás évét nem különbözteti meg, ahol egyáltalán dátumot jelez.

Néhány tucat kisebb kórusműtől eltekintve az életmű túlnyomó többsége kéziratban maradt: tíz latin miséje közül életében egyetlen egy sem jelent meg nyomtatásban.

Néhány esetben előfordul, hogy csak Harmat Jerry jegyzékében olvasható a zenemű, jelenlegi lelőhelye egyelőre ismeretlen. A jegyzékben nem egyértelmű mindenütt a lelőhely pontos megjelölése sem – a rövidítéseknél nem ad mindenre magyarázatot (pl. Kőbánya) – illetve sok műnél semmi sincs megadva (pl. XI/ 3-7, vagy XIII/a/18-26).³⁸⁴ Nem jelen munka részeként, de terveim szerint a későbbiekben ezeket is felkutatom.

Nem jelöltem a táblázatban Harmat Jerry-jegyzék XIV. Régi mesterek c. csoportját, mert nem Harmat művek. Valamint a XVII. csoportot (Kórusművek gyűjteményekben) nem külön jelöltem, hanem az egyes műveknél.

Szintén nem szerepeltetem a HJ jegyzékben XVI/3. számon szereplő Sonata per organa c. művet, ami feltehetőleg az orgona, mint egyházi hangszer miatt került az

³⁸¹ He/MRHJ 160-170.o

³⁸² He/MRHJ. 176.o

³⁸³ Ennek magyarázata lehet, amit Fehér László – a Bazilika kórusának karnagya, Harmat Artúr utóda e pozícióban – mondott, miszerint „egy idő után Turi Bácsi nem vezetett katalógust, nehogy az állam rátegye a kezét a kottákra.

³⁸⁴ He/MRHJ 166, 167.o.

egyházi művek közé.

Szögletes zárójelbe tettem azokat a címeket, amikkel én láttam el egyes ciklusokat a jobb kereshetőség érdekében.

Bizonyos esetekben megtartottam HJ által használt rövidítéseket, jelöléseket. Például „Rep. Chori” jelölés alatt HJ-nél a Belvárosi templom és Szent István Bazilika kottatára együttesen szerepel, nincs megkülönböztetve, külön választva. Amelyik mű csak egyiknél szerepel, az Harmat életrajzának ismeretében keletkezési időt nagyjából be tud határolni, következtetni lehet rá akkor is, amennyiben magán a kottán részletezve nincsen rajta.

A „Rep. chori” jelölést megtartottam, ahol nem találtam meg a művet sem a Bazilika, sem a Belvárosi templom kottatárának jegyzékében.

A lelőhelyek jelzései, rövidítései:

Belv. = Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templom

Z = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteménye

OSZK = Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára

SZIB = Szent István Bazilika

Vác³⁸⁵ = Váci Székesegyház

ZAK = Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Zeneakadémia Könyvtára

A kutatásom alapján fellelt, Harmat Jerry jegyzékében nem szereplő művek az alábbiak:

Ad multos annos vivat (Mátyás templom, 3 szólamú vegyeskar)

Az angyal így dalol (Belv. és Vác, 4 szólamú vegyeskar, a capella)

Jézus Mária dicsőséges (Belv.)

Jövel Szentlélek Úristen (Belv.)

Két pünkösdi népének – Szállj szívünkbe..., Szentélek Isten (Vác, 3 szólamra: S,A,Bar

³⁸⁵ A Vác megjelölésű művekről P. Varga László – karnagy, katolikus pap kanonok, zeneszerző, a Váci Székesegyház, a Váci Szent Cecília Kórus karnagya, egyházmegyei zeneigazgató, a Váci Egyházmegyei Kántorképző igazgatója, az Országos Magyar Cecília Egyesület igazgatója, a Magyar Liturgikus és Egyházzenei Intézet Egyházzenei referense, a Magyar Katolikus Rádió Vallási és Egyházi Műsorok Szerkesztőségének vezetője, a Váci Székesegyházi Kórusiskola szakmai vezetője – adott felvilágosítást.

a capella, kézzel írt kotta, Lith., Kincs.E. Bp.)

Ki negyven nap előtt (Bazilika, Gyertyaszentelő körmenetre)

Most segíts meg Mária! (Vác, 1 szólamú népének orgonakísérettel)³⁸⁶

O bone Jesu (Belv.)

Ó mennyei szép rózsza (Belv. és Bazilika)

Puer natus est (Intr.) (Vác, Piaristák)

Surrexit Christus (Bazilika, 4 szólamú kánon vegyeskarra)

Szent szív, te égi drága kincs (Vác, 2 szólamú egyzeneműkar)³⁸⁷

Valószínűleg ugyanazt a művet jelöli Harmat Jerry két különböző csoportban is szerepeltetve az alábbi énekeknel:

Ah hol vagy magyarok V/1/b = XIII/5d

Assumpta est Maria IV/3 = IV/13

Ez a nap nekünk V/3a = XIII/42a

Isten áldjon V/6a = XIII/18a

Isten hazánkért XIII/ 4d = XIII/9d

Magyar Ordinárium XIII/3e = XVI/2

Mind e világ XIII/39a = V/12a

Ó áldott Szűzanya XIII/2a = V/10a

Összegyűltünk áldozatra XIII/35a = XIII/3d

Veritas mea IV/5 = IV/19

3.2 Egyházzenei műveinek listája

Egyházzenei műveinek listáját lásd a Függelék 7.2 fejezetben.

³⁸⁶ P. Varga László találta a hagyatékban 1961. II.2. feljegyzéssel. Kiadva: Magyar Kórus mellékleteként 2002.

³⁸⁷ Az egykori váci szeminárium kottatárából mentették át a székesegyházba 1950-ben.

4 Írások

4.1 A zene az Oltárszentség szolgálatában³⁸⁸

1938. május 25-én ünnepélyes külsőségek közepette³⁸⁹ megkezdődött Budapesten a XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszus.³⁹⁰ Ez az önmagában is óriási jelentőségű nemzetközi esemény – nyilván nem véletlenül – összekapcsolódott egy szintén nagy ívű hazai ünnepségsorozattal, az ugyanez évre eső Szent István év megünneplésével. A 30-as években felerősödő Szent István kultusz a szentté avatás 900. évfordulójától a magyarság összekovácsolását és nemzettudatának megerősítését is remélte. A kongresszus idejére a szervezők istentiszteletek, ünnepségek, kongresszusi ülések és körmenetek sokaságával reprezentálták a magyar katolikus egyház erejét.³⁹¹ Ez a két nagy horderejű rendezvénysorozat³⁹² a magyar egyházzenei élet remek megmutatózási lehetősége, egyben erőpróba is volt.³⁹³

Harmat Artúr a Zeneakadémia egyházzene tanszékének professzora, a nemrég megjelent Szent vagy, Uram! kiadvány alkotója, rengeteg munkát fektetett a különféle események zenei előkészítésébe, legmagasabb szintű megoldásába³⁹⁴. Egyúttal remek lehetőség kínálkozott számára, hogy a Szent vagy, Uram! énekeit, magát a kiadványt népszerűsíthesse és a korábban megfogalmazott (lásd e disszertáció 1.2.3 fejezetében már hivatkozott 1910-es Emaus-cikk) kritikáin alapuló építő javaslatait most cselekvően befolyásolhassa. Megtisztelő felkérés volt számára, hogy a Dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök elnökletével megalakuló művészeti bizottság zeneművészeti

³⁸⁸ Leánya, Maros Rudolfné Harmat Jerry által írt műjegyzék szerint a Magyar Kultúra c. folyóiratban jelent meg ez a tanulmány 1937-ben. He/MRHJ175.o.

³⁸⁹ A XXXIV. Eucharisztikus Kongresszus: A Kongresszus megnyitása a Hősök terén, 1938. május – Magyar Világhíradó 744 <http://filmhirdokonline.hu/watch.php?id=2810>

³⁹⁰ „a kongresszusi mozgalom... Krisztus társadalmilag elismerhető és érvényesíthető hatalmát, a világban való valóságos jelenlétét hirdeti. Ennek az eszmének a tiszteletére szervezi meg a katolikus egyház 188. óta a nemzetközi eucharisztikus kongresszusokat.”

<http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/esemeny/euch/>

³⁹¹ <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/esemeny/euch/unnepsegek.html>

³⁹² „A két esemény, de elsősorban a kongresszus elképesztő színpompával és nagyszabásúan került megrendezésre. A küldöttek és vendégek 33 országból érkeztek, mintegy 50 ezren, a hazai résztvevők száma néhol elérte a félmilliót is. Több tízezres körmenetek, különleges éjszakai szentségimádások, majd félmillió szentmisék, pazar budapesti díszkivilágítás, hatalmas és díszes vendégsereg tette emlékezetessé hívőknek és nem hívőknek egyaránt az eseményeket.” <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/esemeny/euch/>

³⁹³ „Mindez nem kevés tudatossággal együttesen kívánta reprezentálni, hogy Magyarország ismét be tudja tölteni évszázados "kereszténység védőbástyája" szerepkörét, amely megint csak (ahogy az akkori sajtó írta, a "kettős szent év" rendezvényei) egyúttal kifelé és befelé egyaránt demonstrálták – mint tudjuk az utolsó békeévben –, hogy Magyarország még mindig a "béke szigete" Közép-Európában. A kongresszus fővédnöke, a református Horthy természetszerűleg nem lehetett, így a római katolikus kormányzóné kapta ezt a feladatot... A Szent István-év legfőbb védnöke azonban már Horthy volt, aki tudatosan igyekezett is felvállalni ezt az örökséget. Eugenio Pacelli bíboros, államtitkár, a pápa legátusa (aki korábban, 1933-ban megkötötte Hitlerrel a sikertelennek bizonyult birodalmi konkordátumot, s aki később XII. Pius néven lett pápa) és a résztvevők többsége – kimondva, kimondatlanul – úgy vélte: a budapesti ünnepségek a lelki élet elmélyítése mellett politikailag a német náciizmus ellen irányulnak. Mindez annyira jól érzékelhető volt, hogy Hitler megtiltotta a német katolikusok részvételét. A "másik" oldalra is volt azonban üzenete, a másik fő ellenség, "pogány" bolsevizmus felé.” <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/esemeny/euch/>

³⁹⁴ http://vigilia.hu/system/files/cikk_pdf/2012/06/beszelgetes_jaki_sandor_teodozsal.pdf 379. o.

albizottságának vezetőjévé választották.³⁹⁵ Ezen minőségében mindenre kiterjedő figyelemmel, a legapróbb részletességgel szervezte a kongresszus rengeteg embert mozgató programjait és az azokat megelőző háttérmunkálatokat. Követendő példaként áll előttünk,³⁹⁶ ahogy bő egy évvel a kongresszus időpontja előtt már mélységében megkezdődnek az előkészítő munkák, nem csak tervezés szintjén, hanem tényleges, konkrét cselekvésekben.³⁹⁷ Harmat elismertsége ellenére ez az óriási horderejű előkészítő munka nyilván konfliktusoktól sem mentes helyzeteket hordozott magában. Erről tanúskodik Mihalovics Zsigmond tb. kanonok, ügyvezető igazgató levele, melyben Harmat Artúrt lemondásának visszavonására kéri³⁹⁸. Maga a lemondó levél, vagy annak vázlata nem található az általam vizsgált hagyatéki anyagban.

Az Oltáriszentségről írt tanulmányának időbeli idekapcsolása ilyen vonatkozásban magától értetődő. A szellemi előkészítő bizottság elnöke Dr.P.Bangha Béla S.J, aki Harmat elismertségét is tanúsítandó, helyet biztosított a tanulmány számára az 1938-ban a Korda R.T. kiadásában Budapesten megjelent:Az Eucharisztia – Az Oltáriszentség tanának hittani és erkölcsi tartalma c. könyvében, melyet a budapesti Eucharisztikus Világkongresszus alkalmára adtak ki.³⁹⁹ A felkért szerzők, szakterületüknek megfelelően, különböző oldalról megközelítve szisztematikusan tartalmilag értelmezik az Oltáriszentség jelenlétét és jelentőségét életünk minden szegmensében

Harmat Artúr a téma zenei vonatkozását elemzi, rövid bevezetés után 8 rövid fejezetre osztva a taglalandó témakörök szerint. A fent említett történelmi jelentőségű,

³⁹⁵ <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/esemeny/euch/bizottsagok.html>

³⁹⁶ „Magyarországon rendezik meg a következő eucharisztikus világkongresszust 2020-ban - jelentette be Ferenc pápa vasárnap az 51. kongresszust lezáró szentmisére küldött videoüzenetében a Fülöp-szigeteki Cebuban.” 2016. 01. 31.

http://alfahir.hu/bejelentest_tett_ferenc_papa_magyarorszagon_lesz_a_vilagkongresszus

³⁹⁷ „Az Eucharisztikus Világkongresszust hamarabb kell kezdeni, mint 1938. Az emlékek is mélyebbre nyúlnak vissza. Az előkészületek 1937 elején, tehát egy jó évvel korábban elkezdődtek már. Érdekes, ahogy visszagondolok, milyen racionálisan volt ez megszervezve. Az első az, visszagondolva, hogy 1931-ben megjelent a Szent vagy Uram énektár. Odáig minden kántor másként énekelt. 1931-ben volt a Szent Imre-év, addigra készült el a Szent vagy Uram énektár. Harmath Artúr és Sík Sándor voltak ennek a nagy mozgatói. Természetesen a háttérben ott volt Kodály is, és a Kodály-tanítvány Bárdos Lajosék. Az érzelmes, a XIX.-XX. század fordulóján elterjedt énekeket, - amelyeket rendszerint tempo rubato énekeltek, és minden kántor másképp énekelt- , mint a Szeretlek, szép Szűz Mária, meg Ó Nagyasszony, nemzetünk reménye, és amelyek prozódiailag sem voltak jók, kiszorította a Szent vagy Uram énektár. És jellemzően, mert Harmath Artúr ugyanúgy, mint Erkel Ferenc, ő is német származású volt, ahol az énekek általában 4/4 -esek vagy 3/4-esek, ezért pontosan lehetett őket énekelni. Kevés olyan hely van, ahol ritmusváltás van az énekben, és ezeket egyöntetűen lehetett énekelni. Úgyhogy végre, 1938-ra, egyformán énekelt a magyar nép! S akkor még énekeltek, nem úgy, mint ma. Zengett minden, és egyformán. 1937-ben minden egyházmegyében, - én Kispesten nőttem fel, ott születtem, és tudom, hogy az öreg főkántor korábban ugyancsak ilyen tempo rubato-ban éneklő ember volt, - kötelezően állandó énekgyakorlások voltak, litániák előtt, szentmisék előtt. Abban az időben , amikor televízió nem volt, és a hangos rádió is csak akkor kezdett divatba jönni, 1935-36 táján, - odáig csak detektoros rádió volt a legtöbb házban, - litániára járó és szentmisére járó emberek sokan voltak, és így megtanulták az énekeket. Nemcsak egy verzzakot, hanem mindet. Én még ma is abból élek, amint gyerekkoromban megtanultam a szentmisén a szenténekeket. Az alatt az év alatt kialakult a közös éneklés . Mi, a magyar nép közösen tudtunk imádkozni és énekelni. Ez volt az egyik nagy dolog.” Pálos Frigyes: Emlékeim az 1938-as budapesti Eucharisztikus Világkongresszusról;

http://eucharisztikuskongresszus.hu/PF_euch_32.html

³⁹⁸ Lásd in 7.1 279.o.

³⁹⁹ http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf

óriási tömegeket megmozgató, a világ figyelmét az akkori Magyarországra irányító esemény, az Eucharisztikus Világkongresszus megrendezése méltán töltötte el büszkeséggel a magyar katolikus hívők seregét. Ez indokolhatja a kor elvárásai és szelleme szerinti igen pátoszos hangú bevezetést, amely azért nem nélkülözi a tárgyilagosságot sem. Harmat Artúr zeneművészetében, alkotásaiban is konzekvensen tartotta magát a *Motu proprio* által megerősített liturgikus előírásokhoz. Ezt a szemléletet a vonatkozó egyházi rendelkezések és előírások mély ismerete biztosította számára. Nem egy elemzésében, írásában hivatkozik az egyházi dokumentumokra idézetekkel is. Ma sem érdektelen szem előtt tartanunk, hogy minden ez irányú tudását a szent zene szolgálatában, annak elismeréséért és méltó helyén kezeléséért tette!⁴⁰⁰

Az **első fejezetben** egyházzene történeti áttekintést ad, visszatekintve a krisztusi időkre, az őskereszténység gyakorlatára, melynek elemzésén keresztül a dallamvariánsok keletkezésére, kialakulására és elterjedési módjára is következtetéseket von le:

Ezek a szerte világon szétszórta zsoltyárdallamok bölcsőjüktől messzire szakadva, nem őrizhették meg eredeti tiszta, formáikat. Mindenütt más népek élő zenecsírái mellé kellett beékelődniök⁴⁰¹ és ez a közeli szomszédság szinte kikényszerítette azokat a hatásokat, amelyekből a dallammódosulások és variánsok ezervirágú és színes erdeje kiterjedésedett. Ez ellen pedig sehogy sem lehetett védekezni. Hiába volt az egyházatyák, püspökök, pátriárhák, sőt pápák figyelmeztetése, a szent énekeknel legföljebb a szövegek egységességét lehetett kikényszeríteni, a dallamok egyformaságát már sehogy sem lehetett megóvni.⁴⁰²

A **második fejezet** a Sanctus – mint a zsoltyárok mellett elsődleges és legfontosabb Oltáriszentség-ének – helyét a liturgiában, szövegének és dallamainak keletkezéstörténetét, századokon átívelő zenetörténeti feldolgozásait, jelentőségüket, példák tömkelegének bemutatásával taglalja e munka leghosszabb fejezetében. Külön kitér a Sanctus és Benedictus előadásbéli két külön tételre válásának folyamatáról, összehasonlításban a gregorián tétel egységével, párhuzamba állítva a változó korok változó liturgiájának és egyházi előírásainak követelményeivel.

A többszólamú zeneszerzés lényegéből és technikájából adódik, hogy a kompozíciók terjedelme az egyszólamú gregorián énekével szemben – némely esetben igen jelentékenyen – meggyarapszik. Ez a körülmény természetesen nemcsak az ünnepélyes nagymise időtartamát nyújtotta meg, hanem még ezen belül is bizonyos eltolódásokat idézett elő. Így pl. a figurálisan megkomponált Sanctus alaposan elodázta az Úrfelmutatást és a miséző papot túl sokáig megvárakoztatta épp a

⁴⁰⁰ „A zene ilyen irányú hatalmát igen jól megérezte az Egyház, amikor kijelentette, hogy a musicasacra nem dísz, hanem nélkülözhetetlen és mellőzhetetlen része (*pars necessaria*) a liturgikus istentiszteleteknek (I. X. Pius 1903-as *Motuproprio*-jának 1. §-át).”

http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 171.o.

⁴⁰¹ Az idézett részekben megtartom az eredeti helyesírást.

⁴⁰² http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 171.o.

legszentebb szavak, az átváltozás igéinek az elmondása előtt. Ezt elkerülendő, a karmesterek a Sanctus második részét, a Benedictus-t Úrfelmutatás után énekeltették el. E szokás bevált és gyorsan elterjedt. A zeneszerzők is átvették és nem sokkal a tournai-i mise után a Benedictust már mint külön tételt komponálták be az ezáltal hattételessé bővülő miséikbe. Az így különváló Benedictus – az előző Sanctus-szal együtt – szépen, formásan, artisztikusan és mélyértelmű liturgikus keretézéssel övezte a legszentebb misztériumot: az ostyának és bornak Krisztus testévé, illetőleg vérévé való átlényegülését.

Ezt a szokást csak a gregorián misékben nem követték, de erre nem is volt szükség, mert ezekben a gyorsan pergő ének időtartama nem akadályozta a liturgia folyamatosságát.

A Sanctus és Benedictus kettéválasztásával mindkét zenei tétel formailag és tartalmilag is önállóvá fejlődik...A Sanctus és a Benedictus különválasztása – amint láttuk – annak a gyakorlati kívánalomnak volt az eredménye, mely az Úrfelmutatás előtti zenélés megrövidítését célozta.⁴⁰³

Ügyesen szövi bele a Harmat által oly nagyra becsült szerző, Palestrina műveinek előadására vonatkozó Harmat-korabeli aktuális helyzetének felvázolását is, mely nem nélkülöz áthallásokat a mai gyakorlatra sem.

A **harmadik fejezetben** a Palestrina utáni zenei helyzet felvázolása következik, melyet Harmat egyértelmű romlásnak és visszaesésnek lát és gondolatait kíméletlen éleslátással alátámasztja.

Az instrumentális zene folyton öncélúbbá hatalmasodik és fokról-fokra nagyobb mértékben hozza magával a kórusra azokat a tulajdonságokat, amelyek csak a pódiumon vagy a színházban lehetnek zenei erények, de a templomban feltétlenül kiküszöbölendő hibák. Ilyenek: a túltengő bravúroskodás, a hívságos szólókultusz, érzelgősség vagy színpadiasan dramatikus akcentusok, a kimondottan világi zeneformák (áriák, románcok, tánc- és indulóritmusú zenék stb.), valamint a szövegtelen hangszeres zene átplántálása a kórusra és más effélék. Természetes, hogy a templomi zene technikájának elvilágiasodása maga után vonta a kórusok egyházas szellemének a leromlását is. Nem volt már fontos a liturgikus szavakhoz való ragaszkodás. Szövegmodosítások, szócserek és kihagyások (ugrások) napirenden voltak. A gregorián ének és a Palestrina-stílus eltűnt a kórusokról. Zenekar (már olyan, amilyen) még a falvak karzatairól sem hiányzott és recsegték a trombiták még a nagypénteki szertartások alatt is. Amit e téren a 17. század megkezdett, azt a 18. és 19. század betetőzte. Ez volt az egyházi zenének legszánalmasabb korszaka, annak ellenére, hogy a muzsika talán legnagyobb hőroszai (Haydn, Mozart és Beethoven) e korban a musica sacra-t is megajándékozták egypár remekművel... Többnyire hangszeres vagy ének-bravúráriák, érzelgős

⁴⁰³ http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 173., 174. o.

és gyakran közönséges ömledezések, igen gyér muzikális tartalommal és értékkel.⁴⁰⁴

Valamint bővebben kifejti a Sanctus és Benedictus kettéválásának folyamatát, okait és lélektanát. Szót ejt a ceciliánus mozgalom általa igen nagyra becsült eredményeiről – szemben azzal a lenézett, torzult zenével, amely ellen itthon is minden erejével szembeszállt.

A múlt század közepétől erős visszahatás mutatkozik ezzel a cukros, szirupos egyházi zenével szemben. A legtöbb európai államban megalakult Cecília-egyesületek a „Revertimini ad fontes” jeligével látnak a tisztogatás, tanítás és nevelés munkájához. Az eredmény: gyökeres korális-restauráció, lendületes Palestrina-kultusz, helyeslő, illetőleg útmutató pápai szózatok és a régi tradíciók gyökerén felsarjadt mai egyházi muzsika, ...⁴⁰⁵

Külön kitér az „O salutaris hostia” motetta megjelenésére. A nyugati országok gyakorlatát is összeveti a hazaival, amennyiben eltérő szemlélet alakult ki arra vonatkozólag, hogy az Úrfelmutatás alatt szóljon-e valamilyen zene, vagy inkább a csend tartása kapjon privilégiumot. Az alábbi idézetben látható, hogy egyes egymásnak ellentmondó rendelkezések nem könnyítették meg a rendeletekhez szó szerint, a végletekig ragaszkodó egyházzeneész helyzetét. Harmat Artúr komolyan vette az egyházi előírásokat, ahhoz egyházzenejében is következetes módon tartotta magát és naprakészen tudta azokat, melyekre. érvrendszerében gyakran hivatkozik.

Így az Egyház legfőbb istentiszteletének, a szentmisének liturgiájában bizonyos kettősség, egy kétféleség élt a gyakorlatban. E téren legfontosabb törvénykönyvünk: a Caeremoniale Episcoporum, II. könyve 8. fejezetében kimondottan az Úrfelmutatás után kívánja énekelteni a Benedictus-t. Régebbi római rendelkezések e kérdésben nem foglaltak határozott állást, nem óhajtottak e kettősségen változtatni. A Graduale Romanum legújabb kiadásában a Sanctus a Benedictus-szal egybevont formában áll előttünk, tehát mindkettőt Úrfelmutatás előtt kellene énekelni.

Ebben az előnyösnek semmiképp sem mondható kétségben a Rítus-kongregáció egy újkeletű (1921. jan. 14.) döntése most végre rendet teremtett. E szerint: Elevato Sacramento, chorus prosequitur cantum Benedictus. Vagyis: a Benedictus-t feltétlenül Úrfelmutatás után kell énekelni, mégpedig – mint a decretum tovább rendelkezik – úgy az élőkért, mint a megholtakért mondott nagymiséken, akár gregorián, akár más stílusú miseénekek előadásáról van is szó. Roma locuta ...

A Caeremoniale Episcoporum megengedi az orgonajátékot az Úrfelmutatás alatt is, de megkívánja, hogy „az orgonaszó – míg a kar halkan az Urat imádja – lágy és komoly melódiákat hangoztasson”. Az Úrfelmutatás alatt nem kell orgonálni, de szabad. Külföldön több

⁴⁰⁴http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 174.o.

⁴⁰⁵http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 175.o.

helyütt szokás is... Nálunk nem szokás Úrfelmutatás alatt játszani. De jobb is tekintettel arra, hogy e szent ténykedés alkalmával a néma csend és komoly magába szállás csak fokozza az ájtatosságot, az orgonista helyesen fog cselekedni, ha ez alatt maga is a szent titkok imáadásába merül” (Kersch: Sursum Corda).⁴⁰⁶

Harmat Artúr, ahol csak lehetett büszkén felemlítette nagyra becsült tanárának nevét, vagy ahogy itt látjuk, idézi gondolatait – mintegy újfent a maga elképzeléseinek alátámasztására és igazolására.

A **negyedik fejezet** az Agnus Dei és a Communio kialakulását, történetét tárja az olvasó elé és vezeti el egészen a korabeli szertartások zenei szokásaihoz ezeknél a tételknél. Az Agnus Dei tétellel kapcsolatban külön kitér arra, hogy miért kap új szövegvéget a harmadik ismétlésnél, valamint hogy a gyászmisében más a mondatzáradék. A Graduale Romanumra hivatkozik – sokhelyütt egyébként – amely 19 Agnus Dei dallamot őriz. A történeti visszatekintés folyamán a 18–19. századi gyakorlatra ismét tesz néhány elmarasztaló kijelentést, amelyben kifogásolja a szöveghűségétől való eltérést. Harmat gondolkodásmódjától, habitusától idegen, hogy a szent szöveg megcsorbításával kétes értékű zenei sikereket hajhászva a zene maga alá gyűrje a szöveget.

A 18. és 19. század zenekari miséinek Agnus-ai a szöveg-nyújtotta háromtagúságra építik fel a zenei szerkezetet. De a sablonos a-b-a alakzatokat elég gyakran oly formák is váltogatják, melyekben az utolsó „a” helyén éneklendő harmadik mondat nem az első Agnus Dei zenéjére tér vissza, hanem a mise legelején énekelt Kyrie muzsikáját ismétli meg, sokszor hangról-hangra egyezően. Esztétikai szempontból ez a szerzői eljárás nem kifogásolható, mert hisz így az egész mise zenéje két erős sarokpillér közé ágyazódik be. Ez pedig nemcsak a muzikális hatáskeltés, de a zenei egység megóvásának szempontjából is előnyös. Bizonyos körülmények között azonban ily esetekben a szöveg alá illesztés válik könnyen mesterkéltté vagy erőszakolttá. Ez okozta, hogy a komponisták itt könnyebb utakat keresgélve, semmiképp sem menthető merészséggel a mise szövegét változtatták meg. Dona nobis helyett da nobis pacem-et énekeltettek, csakhogy e szavakat minél simábban alkalmazhassák az azonos szótagszámú Christe eleison muzsikája alá. Sajnos, e több mint kétes értékű, de később nagyon elterjedt szokás kezdeményezője a magyarországi (pozsonyi) születésű zeneszerző, Hummel János (1778–1837), Esterházy herceg kismartoni udvarának karmestere volt. Még e század elején is találunk egészen jó nevű komponistákat, sőt hivatásos egyházi zenészeket (pl. Bibl Rudolf bécsi udvari orgonás), akik nem tudták vagy nem akarták tudni, hogy a mise szövegén a zeneszerzőnek semmit sem szabad változtatnia.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 175.o.

⁴⁰⁷ http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 176.o.

A Palestrinát eszményítő Harmat sem mint zeneszerző, sem mint egyházzenesz nem vélekedhetett másként egy liturgiai vagy szövegi torzulás láttán, főképpen, ha ez tendenciózus, sőt korkép.

Az **ötödik fejezetben** az Úrnapi Alleluiát követő ének, a Lauda Sion kezdetű sequentia kerül történeti elemzésre.

A **hatodik fejezet** az előbbieken még nem említett Harmat megfogalmazásában: „igen sok oltáriszentséges vonatkozású dal”, valamint „sok-sok ezer eucharisztikus szövegű kompozíció, ún. motetta született meg.” A Pange lingua jellemzően gyakran megkomponált Tantum ergo és Genitori kezdetű utolsó versszakaira komponált általánosabban is ismert műveken kívül külön említést tesz a nagy mester, Palestrina több motettájáról, cím szerint⁴⁰⁸.

Nem tagadhatjuk, hogy ez a kor nagyon sok zenei silánysággal is közelítette az oltárt; a múlt század első felének zenei szentimentalizmusa szöges ellentétben áll azzal a himnikus erővel, mely éppen az eucharisztikus költeményeknek sajátossága. Ez tűz és víz együtt. Itt, bár szerencsés kivételek is akadnak, általában mégis csak kompromisszumokra kényszerülünk, ha a bécsi klasszikusok, vagy követőik eucharisztikus zenéjét ma óhajtjuk előadni. Az bizonyos, hogy akad még – a magyar jó epigonokat is beszámítva – egypár egészen hasznavehető Tantum ergo és más efféle is. De sokkal több a stílustalan, erőtlenül vizenyős, vagy sziruposan édes, – tehát egészen egyháziatlan – zenei termék, még ha tetszetős, vagy népszerű gúnyába is van burkolva. Meg kell itt említenünk azt a szörnyen ízléstelen és mindenképpen kipusztítandó eljárást is, amikor a Tantum ergo mélységes hitű és kemény határozottságú szavait lágy profán muzsikára, vagy éppen operai zenére (áriákra vagy kórusokra) húzzák rá. Pedig annyi száz, értékesnél-értékesebb eredeti Tantum ergo közül lehet válogatni!⁴⁰⁹

Rövid magyarázatot ad a Cantus firmus technikáról, annak használatáról, szintén nem kevés zenei példát említve konkrét misekompozíciókkal. A Palestrinát követő zenei korok ez irányú zenei termésének kritikus elemzésével eljut napjaink (értsd: az 1930-as évek) egyházzenei gyakorlatához is. Ahogy Kodály Zoltán a világi zene, az oktatás területén kívánta megreformálni és a népdalokban, népzeneben megtapasztalt friss, tiszta, egyszerűségében nemes zenei minta alapján megtisztítani az általa is tapasztalt és ezáltal nem sokra tartott zenei közéletet, gyakorlatot – így Harmat ugyanezen törekvései az egyházzeneben vártak megvalósításra. Nem véletlen, hogy Harmat állandóan hivatkozik az egyházi rendelkezésekre, hogy visszatekint a nagy elődökre, példaképül állítva saját nemzedéke elé, valamint saját maga is ezen eszménykép kidolgozásában és etalonként állításában úttörő szerepet játszott. A fejezet végén az egyház által engedélyezett, jóváhagyott és Harmat által javasolt

⁴⁰⁸ A bekezdésben idézett szavak pontos helyét, valamint a tényleges Palestrina műveket ld: http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 177-178.o.

⁴⁰⁹ http://www.ppek.hu/konyvek/Bangha_Bela_Az_Eucharisztia_1.pdf, 178-179.o.

liturgikus helyeket jelöli meg, sorolja fel, mint lehetséges megszólalási helyeit az Oltáriszentséget megéneklő énekeknek.

A **hetedik fejezet** a latin vagy magyar éneklés megválasztásának, illetve kötelezőségének feltételeit, rendelkezések szerinti kizárólagos helyeit ismerteti. A több éves munka – melynek eredménye lett a Szent vagy, Uram! népénektár kiadása – tapasztalata, hatalmas ismeret- és tudásanyaga, a korábbi énekeskönyvek felkutatása, értékelése, a dallamok csoportosítása, válogatása, ezek eredményének kikristályosodott esszenciájaként egy rövid összefoglalást ad a különféle énekeskönyvekről és a bennük az Oltáriszentségről szóló énekekről. Mindezek alapján a fejezet végén értelemszerűen adja magát, hogy szót ejtsen az elvégzendő feladatokról.

Olyannyira fontos ez, hogy a következő, egyben a tanulmányt lezáró **nyolcadik fejezet** is erről, a feladatokról szól. Szisztematikusan végighaladva a tennivalókon, látszik, hogy Harmat Artúr tökéletesen ismerte korának egyházzenei helyzetét, élő kapcsolatban állt a témával, és nyilván a személyekkel is, tehát rálátással és egyben teremtő gondolkodású előrelátással tudta megfogalmazni, megmagyarázni magát a helyzetet, feltárni annak okait és mindezek alapján egy olyan jövőképet előrevetíteni, amelyben az ideális egyházi zene feltételei megteremtődhetnek. Hatalmas munka volt ez, melyből Harmat Artúr minden vonatkozásában kivette a részét, elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt sokat tett az egyházi zene megújulásáért és méltó helyére kerüléséért.

4.2 Liturgikus zenénk keresztmetszete⁴¹⁰

A helyenként finom humort sem nélkülöző beszéd⁴¹¹ formáját tekintve: zenetörténeti összefoglaló. Mégis szinte minden gondolata a máról, a mához szól – értsd az ezerkilencszáznegyvenes éveket. Elemzi a gregorián ének, a többszólamú ének, a magyar népének és az orgona szempontjából a szent zene, a liturgikus ének helyzetét. De mindenekelőtt az ének liturgiában betöltött funkciójának fontosságát hangsúlyozza. „Szertartás és ének egészen eggyé forrott. Ünnepléses liturgia nincs és – sem régen, sem ma – nem is lehet meg ének nélkül.”⁴¹²

I. fejezet: Gregorián ének

A történeti bevezetés is ezt erősíti meg és rávezet a Harmat által javasolt zenék használatára, az e tudásból fakadó erőteljes válogatásra. Jól illusztrálja a gregorián

⁴¹⁰ Harmat Artúr: *Liturgikus zenénk keresztmetszete* (Melléklet a Magyar Kórusokhoz), Vörösmarty nyomda Székesfehérvár (1943) A kiadás időpontját Harmat Jerry műjegyzékében azonosítottam, az eredeti nyomtatványon nem szerepel.

⁴¹¹ Harmat Artúr beszéde, mely elhangzott a Székesfehérvár-egyházmegyei Cecília Egyesület alakuló közgyűlésén.

⁴¹² I.m. 3.o.

ének sokszínűségét, pl. szillabikus és recitáló mivoltát a nép, celebráns, schola változatos „szerepeltetését”, feladatrendszerét egy liturgián belül.

A papi intonációk dallamai általában méltóságteljes, fönséges, a szó legnemesebb értelmében kenetteljes énekek. Jó előadásuk még csak közepes zenei képességek és közepes hang mellett is nem okoz különös nehézséget. És ha hideg sablonosság vagy hivatalos ledarálás helyett az énekes mély lelki izzását és a szt. szöveg tartalmának belsőséges átélését tükrözik vissza, előadásuk hatásossága a legszélesebb tömegekre is, sohasem téveszt célt.⁴¹³

Megértéssel beszél a gyengébb teljesítményekről, de nem így az énekkutatásról, mely okozója volt az akkorra kialakuló rossz helyzetnek. Az őszinte tényfeltárás részeként nem vonakodik megnevezni a felelősöket, a rossz irányt adókat sem.

A régebbi énekkutatás a szemináriumokban a legjobb esetben nem volt kielégítő, de több helyen határozottan a rosszat tanították és követelték. Így pl. nem volt ritkaság a kromatikus praefáció és *Ite missa est*-ek tanítása. Voltak, akik ezt magyar privilégiumnak állították be. (L. Zsasskovszky József kanonok: *Egri gregorián énekkönyvét.*) Általános volt azonban a korálisban a ritmustalan ritmus, vagy a tempótlan tempó beidegzése, amit az összes oltárénekeknek lendületet rablóan unalmas, vontatott előadásában nyilvánult meg. Szerzetesrendeink noviciusai pedig többnyire semmiféle énekkutatásban nem részesültek.⁴¹⁴

Harmat írásait, beszédeit, munkáját figyelve nem lehet nem észrevenni, hogy állandó állapotfelmérés, az okok keresése, a hibák javítása, országos szintű megoldások vezérlik őt. Nem volt véletlen, hogy ahogy Kodály is harcot indított az iskolai énekkutatás reformjáért, ugyanezt tette Harmat Artúr, minden fronton az egyházzeneiben. Bár nyilván nem volt minden területre ráhatása, mégis legalább a problémafelvetés szintjén beszélt róla, felhívta a figyelmet rá: „A papság szakszerű és valóban hozzáértő zeneliturzikai aktivitását a magyar egyházi zene joggal remélhető és elvárható fejlődésében nem nélkülözheti tovább.”⁴¹⁵ Ezután részletesen beszél, magyaráz a gregorián ének helyéről, sajátosságairól, történeti változásairól, fejlődéséről, valamint helyzetéről és elfogadottságáról. Igyekszik a *Motu proprio* szellemében ezt az ősi zenei kincset méltó helyére visszaállítani – mondhatjuk, szinte korát megelőzve, hiszen a 2. Vatikáni zsinat előtt mintegy két évtizeddel járunk!

A gregorián ének, még a mai sokszínű és vegyesstílusú egyházzenei gyakorlatban is: liturgikus zenénknak a gerince. Keletkezése, a szt. szertartásokkal való összeforrottsága és művészi tökéletessége miatt az egyház mindig nagyra becsülte és a legkülönbözőbb, mégoly magasrendű zenei irányok között is a gregorián korálisnak juttatta

⁴¹³ I.m. 4.o.

⁴¹⁴ I.m. 4.o.

⁴¹⁵ I.m. 4.o.

évezredekén keresztül az elsőség pálmáját. Gregorián ének nélkül nincs musica sacra. Ezt kultiválni tehát katolikus kötelesség.⁴¹⁶

Harmat Artúr, aki ezen a zenei területen is széleskörűen képezte magát, a legfrissebb gregorián-szemléletet, előadásmódot birtokolta, a következőkben elemzi korának gyakorlatát, melyben a gregorián korális térvesztést szenvedett el. „... nem lehet azt állítani, hogy könnyű zene. Nem könnyű ez sem a hallgatónak, sem az előadónak.... mert, mint zene, a korális eléggé elüt minden megszokott muzsikától.”⁴¹⁷ Beszédében nem győz visszatérni arra, hogy mennyire fontos az előadás minősége. Jó tapasztalatokról is beszámol és a Motu proprio szellemében megkezdett munka gyümölcseit is már számba veheti. Pedagógusként a konkrét tennivalókat is, gyakorlati utasítások és – amennyire egy ilyen típusú beszéd lehetővé teszi – szinte tantervszerű feladatsor formájában adja meg hallgatóságának. Érződik, hogy nagy rálátása van nem csak a témára, hanem a templomi kórusok nehézségeire is. A sok gyakorlati útmutatás, tanács már egy visszaigazolódott helyes pedagógiai út, elgondolás alapján fogalmazódhatott meg benne, hiszen amikor e beszédet mondta, 3 év híján már 20 éve működött a Zeneakadémián az általa létrehozott és megszervezett Egyházzenei tanszak. Gondolatfűzésében a mondanivalója megszólítja az énekeseket, kántorokat, de legfontosabbnak tartja, hogy az egyház részéről nem csak fogadókészség, hanem erőteljes, aktív segítség is érkezzon az egyházi kórusok felé.

Minden ezirányú tanítói és zenei tevékenységünk mellett azonban végtelenül fontos, hogy a gregorián korálisnak minden kínálkozó alkalommal – főleg a felnőttek között – propagandát csináljunk.... Hogy ebben a propagandisztikus munkában a főszerep a főtisztelendő papságé, az természetes. A lelkipásztori tevékenységnek igen hasznos és a lelkekre közvetlenül ható eszközt kapják a szép liturgikus énekben, kell tehát, hogy szót emeljenek mellette gyakran és sokhelyütt: még prédikáció közben is.⁴¹⁸

Akár a pedagógiai feladatok elvégzéséhez adott tanácsokra, akár a gregorián ének, a liturgia méltóságteljes végzése által annak a hívekkel való megszerettetésére vonatkozó feladatsort tekintjük, azonnal a mai helyzetre kell gondolnunk. Jó néhány megállapítás ma ugyanolyan érvényű és még ugyanúgy feladatként tornyosul előttünk, mint a nagyjából 80 éve elhangzott beszédben!

II. fejezet: Többszólamú ének

Mondanivalóját ismét zenetörténeti áttekintéssel kezdi, a korai többszólamúságtól a Harmat által favorizált Palestrináig⁴¹⁹. Reálisan látja a helyzetet, amennyiben ez a

⁴¹⁶ I.m. 5.o.

⁴¹⁷ I.m.5.o.

⁴¹⁸ I.m. 7.o.

⁴¹⁹ „A XVI. század termette Palestrina János Pétert. (sic) Azt a római zeneszerzőt, kinél nagyobb mestere a többszólamú egyházi zenének máig sem született, kinek műveit s zeneszerzési technikáját tudni vágyó alázatossággal tanuljuk és tanítjuk a zenefőiskolákon és akinek műveit és stílusát a pápák,

muzsika, a megfelelő előadás színvonalát tekintve csak igen csekély számú egyházi kórus számára hozzáférhető.⁴²⁰ A későbbi korok tekintetében megkülönböztet zenei és praktikus szempontból, az általánosabb templomi kargyakorlat igényeinek megfelelő jobban és kevésbé használható zenéket. Különös tekintettel az ezernyolcszázas évek második felének – a Cecília Egyesület égisze és irányítása alatt működő – német zeneszerzőire. Harmat megállapítása szerint, még ha zeneileg kevésbé érett, esetleg értéktelenebb is maga a mű, mégis liturgiai szempontból kifogástalannak tartja ezeket is.

Műveik zenei nézőpontból tekintve nem egyformán értékesek. Sok jó kompozíció mellett bőven van köztük jelentéktelenebb és fajsúlytalan munka is. De a legtöbbjük liturgikus szempontból kifogástalan, gyakorlati szempontból pedig nem nehéz, többé-kevésbé jól hangzó és ezért hálás muzsika. Ennek köszönheti ez a német stílus óriási elterjedtségét és népszerűségét. A statisztika szerint e század 1. évtizedében a német kiadóknál megjelent egyházzenei művek az egész világ e nemű termelésének 82 százalékát tették ki.⁴²¹

Követendő szemlélet, ahogy elfogulatlanul képes elemezni a helyzetet, hogy hogyan válhatott ez a németes zene közizléssé, ami ellen egyébként oly nagy erővel küzdött ő az egyházi, Kodály és társai pedig az iskolai oktatás platformján. Ez a zeneszerzői nemzedék művek garmadával gyarapította az egyházi zenét, jelentősen javítva a vázolt helyzeten. Az egyházzenei gyakorlatot nagyon jól ismerő Harmat Artúr az igényeket és a kínálatot összevetve megállapítja, hogy „Különösen hiányoznak a 2-,3- és 4-szólamú könnyű, jól hangzó misék.”⁴²² Ha figyelembe vesszük Harmat zeneszerzői tevékenységét, látjuk, hogy ezt a hiányt felismerve, igyekezett azt saját kompozícióival pótolni.

III. fejezet: Magyar népének

A Szent vagy, Uram! népének könyv sikere, a kiadásig vezető mérhetetlen sok kutatás, felhalmozódott ismeretanyag és a bevezetése óta eltelt évek tapasztalata alapján rendkívül sok hasznos gyakorlati tanács fogalmazódott meg Harmat Artúrban.

...nálunk a hivatalos latin cantus-t évszázadok óta magyar szt. énekek helyettesítik. Ezeket az énekeket, melyeket az egész templom együtt dalol, a magyar nép nagyon szereti és nem csak harsány lelkesedéssel vesz aktív részt az előadásukban, de őszinte belső átéléssel, mély jámborságba hevített lelkülettel a megigazulás eszközéül is felhasználja.⁴²³

mint a többszólamú egyházi zene csúcspontját, értékben a gregorián korális mellé helyezik és a legmelegebben ajánlják a bazilikák és a nagy templomok énekkarainak.” I.m. 7.o.

⁴²⁰ Ez a probléma úgy gondolom napjainkban is hasonló.

⁴²¹ I.m. 8.o.

⁴²² I.m.8.o.

⁴²³ I.m. 9.-10.o.

Ezt az ideális állapotot használja ki és fordítja a Szent vagy, Uram! népénektár a kívánt cél elérésének érdekében a pedagógia eszközeivel is a maga hasznára. Mindezen aprólékos munka, a napi gyakorlatba való átültetés feladata – mely nyilván még évtizedeken keresztül feladatként áll a templomi énekért felelős személyek előtt – nem katolikus körökben is mély elismerést vívott ki magának. A református Lajtha László – egy a korában igen jelentékeny és heves vita kapcsán – így fogalmaz „Egyházzenei vitánk margójára” c. írásában⁴²⁴:

Igazságtalanok volnánk, ha akár Hodossy, akár más szerkesztette egyetlen Kántorkönyv megjelenésétől várnánk minden kívánságunk teljesülését. Azt azonban talán joggal óhajthattuk volna, ha az új ref. Kántorkönyv legalább is annyival vitte volna előre a magyar ref. egyházi ének és zene ügyét, mint ahogy megtette ezt a katolikus egyházi ének terén a Szent vagy, Uram! című új énekgyűjtemény. Hodossy Béla azt írja, hogy könyve esztendőig készült: ugyanígy évekig tartott a katolikus népénektár szerkesztőinek munkája is. Azok ez idő alatt revideálták, selejtezték, gyarapították dallamanyagukat. Különböző tervszerű akciókba kezdett, és az új énektár csak egyik láncszeme nagy és új horizontokat megnyitó munkájuknak. Elmondottam ezt azért, hogy indokoljam, miért csalódtam a Hodossy-féle Kántorkönyvben. Nem azt kaptam, amit vártam. Az előbbiekből, azt hiszem, elég világosan kitetszik, mit vártam.⁴²⁵

Lajtha – gondolata helyességének alátámasztására a népzenei gyűjtőútjai tanulságait is felhossa érvelésében – három pontban foglalja össze elvárásait, tanulmányozva a külföldi reformtörekvéseket, összefoglalva azok sajátosságait. E három pontnak - „A történelmi revízió”, „Az egyházi zene gazdagítása”, „A mai idők új stílusának nyissa meg kapuit az egyházi muzsika is” – úgy tűnik, a katolikus Szent vagy, Uram! kiadvány maradéktalanul megfelel, Lajtha szerint követendő példa. Harmat Artúr azonban az első sikerek ellenére is tovább keresi a fejlődés lehetőségét és elemzi a népének történetét, megértve belőle a mai korra adaptált mondanivalót. E fejezetben megmagyarázza azt a hatalmas munkát, amelyet a Szent vagy, Uram! énektár összeállításakor elvégzett, „a tényleges szükségletet sokszorososan meghaladó számú ének”-ből kiválasztani a zeneileg értékes, liturgiához leginkább illeszkedő

⁴²⁴ Lajtha hozzászólása Árokháty Béla és Hodossy Béla között dúló vita elemzéseként igen érdekes megállapításra juttatja a szerzőt: „...küzdelmükben két nemzedék, két egyházi zenei világszemlélet összeütközését látom. Szimbolikus jelentése van Hodossy és Árokháty összecsapásának...az egyházi zene konzervativizmusa és újító szelleme szállottak síkra egymással szemben.”(Lajtha László összegyűjtött írásai I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 245.o.) A témához kapcsolódóan idézem még Dávid István: Énekeskönyv és korárelőjáték a magyar református használatban – A Régi Zeneakadémián 2005. december 8-án elhangzott előadásának szerkesztett bővített változatából: „Egyre inkább győzedelmeskedett az az igényes szemlélet, mely megújulást és szakmai színvonalat várt el a hasonló egyházzenei kiadványoktól. Ebben nagy szerepe volt a Magyar Református Énekezőrék Egyesületének. Az általuk 1932-ben kiadott Magyar Református Kántorkönyvet viszont Árokháty Béla vette célkeresztbe, elmarasztaló írást közölve a Protestáns Szemlében (Énekeskönyvünk, Gyülekezeti éneklésünk és a Magyar Református Kántorkönyv. Protestáns Szemle 41 (1932) 369.o.), Hodossy szerkesztési elveit bírálva. A zsoltárok kérdésében homlokegyenest ellenkező elképzelés eredményeként értékelhetjük hát Árokháty 1941-ben kiadott Psalteriumát.”

⁴²⁵ Lajtha László összegyűjtött írásai I. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. 247-248.o.

tételeket. A Lajtha által a református Kántorkönyv szerkesztőitől hiányolt, munkamódszerükben kifogásolt válogatást Harmat Artúr maradéktalanul teljesítette, esetenként szembeszállva az őt kritizálókkal is, ugyanis felismerte, hogy

...ennek az ének-Niagarának az értéke magától értetődőleg nem lehet elejétől végéig jelentékeny. Biztos, hogy a mennyiség itt nem áll arányban a minőséggel. Sok, igen sok értéktelen szöveg és dallam ivakodott így be a templomba, sőt nagy népszerűsége is tett szert. Hiszen köztudomású, hogy sokszor a legsúlytalanabb szellemi termékeken, a ponyván is mily mohón kap a tömeg. Rossz énekeink között legsilányabb kétségtelenül a legújabb kor termelése, mely zeneileg nem, vagy csak alig képzett szerzők tollából és ami még ennél is nagyobb baj: rossz zenei benyomások hatása alatt, többnyire vagy cigány duhajkodások vagy a magyar lélektől még távolabb álló német érzelmösségek befolyása alatt keletkezett. Hát ezekből már igazán elég volt!⁴²⁶

Egészen részletesen kitér a ritmus problematikájára, példákkal és egy kedves történettel fűszerezve az előadást. A ritmus helyes használatát kulcskérdésnek tartja az egységes, egész országban elterjedő használatra. Ugyanebben a fejezetben száll síkra a kántorképzés, kántorszeminárium szervezése mellett, melyhez egyúttal tanulmányi rendet, tantárgyakat is javasol. Természetesen egy helyzetkép előzi meg a feladatok kijelölését.

A mostani tanítóképző szűkre szabott zenei studiumával nagyon kevés tudást és gyöngye gyakorlati alapot ad az életbe kilépő fiatal kántornak az egyházi zenében ma megkívánt kemény helytálláshoz, hogy a magasabb szempontokról ne is beszéljünk. Ez áldatlan állapot, ennek évről évre rosszabb következményeit a magyar egyházi zene nagyon meg fogja sínyleni. Itt a segítségnek csak egy módja van: az önálló kántorképzők felállítása. Feltétlenül szükséges, hogy az ország 2-3 püspöki székhelyén 1-1 egyévfolyamos kántorszeminárium szerveztessék meg, melynek hallgatóiul arra alkalmas és megfelelő zenei előképzettséggel rendelkező tanítók vétetnének fel. A szeminárium tanulmányi rendje a következő tárgyakat ölelné fel: szertartástan, összhangzattan, gregorián ének, magyar népének, énekgyakorlat, énektanítási módszertan, karvezetés, orgona, zongora, és kántorgyakorlat (valamely templomban). Aki ezt elvégezte, az elég alapot kapott arra, hogy később, mint kántor a saját lábán megállhasson és hogy továbbképzésének utait tisztán láthassa.⁴²⁷

Ez az utolsó gondolat rendkívül fontos attitűd Harmat Artúr életében. Az önképzésnek, a folyamatos megújulásnak, tudása szinten tartásának igénye nemcsak másokkal, hanem önmagával szemben is alapérvként kíséri végig egész életútját. De különösen fontos alappillére egy olyan személyiségnek, mint Harmat Artúr volt, aki

⁴²⁶ i.m.

⁴²⁷ Harmat Artúr: *Liturgikus zenénk keresztmetszete* (Melléklet a Magyar Kórushoz), Vörösmarty nyomda Székesfehérvár (1943) 11.o.

országos szinten nemcsak rálátással rendelkezett az egyházzene ügyére, hanem tevőleges résztvevője is lehetett annak alakításában. A rangos egyházi kórusok vezetése, a Zeneakadémián betöltött szerepe, tanszakindítás lehetősége, az Eucharisztikus Kongresszus zenei vonalának szervezése, zeneművek sokaságának komponálása, a Szent vagy, Uram! népénektár szerkesztése és annak előkészületi munkálatai mind-mind ennek a folyamatos önképzésnek ékes bizonyítékai.

IV. fejezet: Orgona

A fejezet nagy részében az orgonajáték korlátozását javasolja, érvekkel és egyházi rendelkezésekkel alátámasztva, példákat hozva a különféle liturgikus időkre. A korabeli gyakorlathoz képest, amikor

Január 1-től kezdve december 30-ig (a nagyhét utolsó 3 napját kivéve) amint megszólal a sekrestye csengője, búgni kezd a legmélyebb pedálsíp és zeng az orgona, amíg csak a pap le nem vetkőzött, néha még azután is. És ez így megy egyformán, nap nap után, kismisén, nagymisén, requiemen, vecsernyén, litánián, májusi vagy rózsafüzér ájtatosságon, sőt a legkülönbözőbb külön vagy magánájtatosságokon is. Csakhogy éppen a papot hagyjuk néha szóhoz jutni (bár nem is olyan régen, még az ő énekét is orgonakíséret cifrázta) vagy a népet engedjük imádkozni, de egyébként állandóan szól az orgona könnyörtelenül. Ezek túlzások, amelyek unalmas egyhangúságra vezetnek. Az egyháznak nem ez az elgondolása.⁴²⁸

Harmat naprakész tudását az egyházi rendelkezések tekintetében az alábbi idézet is bizonyítja:

Az énekes requiemre vonatkozólag a Caeremoniale Episcoporum rendelkezése így szól: Silent orgona cum silent cantus (hallgasson el az orgona, amikor az ének is elhallgat. Vagyis a requiemen a kar (vagy kántor) minden énekét szabad orgonán kíséreni (tehát a responsumokat is) de preludálni már nem szabad. Érdekes, és valójában a gyász gondolatát nagyon szépen érzékeltető szabály.⁴²⁹

Megfigyelésem szerint Harmat Artúr a szabályokban is, csakúgy mint művei komponálásakor mély lelkiségtől áthatva a legfőbb mértékként a lélek Istenhez vezető útját veszi csak figyelembe. Így lehetséges, hogy a szabályokon, egyházi rendelkezéseken elgondolkodva azoknak azt a tartalmát is keresi, amely az értelmüket megadja.

Ennek a liturgikus rendnek a szépségét könnyű volna a hívekkel is megértetni és a plébánossal való összhangban könnyű volna egy jobb, egy szebb, egy, az egyház szándéka szerinti liturgikusabb elgondolást

⁴²⁸ I.m. 13.o.

⁴²⁹ i.m.13.o.

valóra váltani, élő gyakorlattá tenni. Ez a jelen esetben sem külön munkát nem okozna, sem pénzbe nem kerülne.⁴³⁰

⁴³⁰ I.m.13.o.

5 Összegzés

Az értekezésem egyik legfontosabb célkitűzése és egyben legnagyobb eredménye Harmat Artúr eddig ismeretlen műveinek felkutatása, jobb megismerése valamint az életrajz alaposabb feltárása volt.

Munkám megkezdésekor már látható volt a hatalmas, egy munkán belül feldolgozhatatlan anyagmennyiség. Ezért már akkor alaposan behatároltam, hogy mivel tudok foglalkozni. Mivel Harmat Artúr munkássága nagyon kevésbé ismert, ezért elhatároztam, hogy még ha mélységekbe nem is tudok belemenni, de igyekszem egy nagy, átfogó képet adni róla. Reméltem, hogy Harmat Artúr életének, munkásságának, valamint műveinek alapos tanulmányozása által hozzá tudok majd járulni újdonságok megismertetésével, illetve életének eddig nem ismert részleteinek feltárásával. Fáradtságos munkával álltam neki az életrajz ismert állomásait ténylegesen végig járni, adatokat és dokumentumokat gyűjteni, eddig ismeretlen részleteket is megismerni. Ezáltal jelentősen tudtam bővíteni Harmat Artúr életrajzát, különösképpen a tanulmányi és az első világháborús éveire. Felkutattam és adatoltam a levéltárakban, gyűjteményekben, könyvtárakban őrzött iratokat (naplót, évkönyveket, bizonyítványokat, katonai adatlapokat, kitüntetésre felterjesztést, stb.). Felkutattam a hagyatékát, melyet több helyen őriznek. Átnéztem kottákat, iratokat, levelezéseket, számlákat, folyóiratokat, jegyzeteket, feljegyzéseket, fényképeket és egy hosszú életút sokak ránk maradt kézzel fogható bizonyítékát. Az életrajzi rész, szakaszokra bontva igen részletesen tárgyalja Harmat életállomásait, az eddig róla megjelent igen csekély számú és részletezettségű eddigi írásokhoz képest a Harmatról alkotott képünket, tudásunkat jelentősen szélesíti, kibővíti.

Csak álmodni mertem arról, hogy talán találok olyan zeneművet, amelyet eddig nem ismertünk, az egyetlen Harmat Jerry-féle katalógus nem tartalmaz. A műjegyzék megírása közben egyre inkább éledt bennem ez a remény és munkám befejezésekor nagy örömmel tapasztaltam, hogy előbukkant 12 mű, amit eddig csak az illető templom karnagya, kottatárosa ismerhetett, mert Harmat Jerry által írt, az eddig etalonként kezelt és egyetlen összegző jegyzék nem tartalmazza. Ez az eredmény sokkal nagyobb a vártnál.

Zeneszerzőként, előadóművészként, karnagyként, tanárként, tanszakalapítóként, zeneelméleti munkák kidolgozójaként meghatározó szerepet töltött be a 20. században egyházzenei munkásságával.

Nem elhanyagolható az sem, hogy életműve, küzdelmei, konfliktusai, sikerei, büszkeségei, alázata, embersége, szerénysége, a szent zenéhez való viszonyulása, az egyházi előírásokhoz való ragaszkodása, feltétlenül példaképpül szolgálhat és erőt adhat számunkra is.

Jelen munkámmal, Harmat Artúr életének és munkásságának monografikus feldolgozásával az egyházzene történet egy kidolgozatlan fejezetéhez kívántam hozzájárulni és a magyar egyházzene történetében sokkal jelentősebb helyet elfoglaló Harmat Artúrt méltó helyére pozicionálni.

6 Bibliográfia

6.1 Nyomtatott formában tanulmányozott művek

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola oktatói (1875-1975) In: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve (Dokumentumok, tanulmányok, emlékezések) Budapest: Zeneműkiadó, 1977 p.271-289

A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben (sok képpel, rajzzal és kótapéldával) Csuka Béla, Falk Géza, Harmat Artúr, Köhalmi Béla, Peskó Zoltán, Pécsi Sebestyén, Szegedi Ernő, Volly István és Waldbauer Imre közreműködésével. szerkesztette Batizi Iászló DR., Dr. Pintér Jenőné Kiadása Budapest 1944, (224-301. o. Harmat: Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve), 387-388. o. rövid életrajza

A Szent László királyról címzett Nyitrai R.K.Főgymnasium értesítője az 1906/7. tanévről. Közzéteszi Horvát Nyitra, 1907, Huszár István Könyvnyomdája

A Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei tanszakának szabályzata és tanterve In: MK 14 p. 194-200

A Zeneművészeti főiskola igazgatóinak és tanárainak kislexikona összeállította: Siklós Albert

Az egyházzenei tanszak jubileuma In: MK.24, p. 443 1936 dec.

Az Országos Magyar királyi Zeneművészeti Főiskola alapításának és 50 éves fejlődésének története Írta: Moravcsik Géza In: Az orsz. magyar királyi zeneművészeti főiskola Jubileumi emlékkönyve 1875-1925. Budapest, 1925

Az Országos m.kir. Zeneakadémia ÉVKÖNYVE az 1907-1908.iki (sic!) tanévről, szerkesztette Moravcsik Géza titkár, Bp. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai R.T.Nyomása 1908.

További évkönyvek: 1912/13, 1913/14, 1914/15, 1926/27, 1936/37, 1958/59

Budapest templomai, Budafok-Tétény, XXII. kerület, Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti sorozat IV., kiadja: Budapesti Városvédő Egyesület, 2006

Cantus Cantorum, Szertartáskönyv. Szerkesztette: Harmat Artúr és Werner Alajos. második, tetemesen bővített kiadás Kiadja: Budapest: Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1958.

Emlékek könyve Készült a Kalazancius Kórus (1948-1983) és a Sík Sándor Kamarakórus (1983-2011) alapításának 65. évfordulójára, szerk. Borián Tibor, Budapest: Magyar Piarista Diákszövetség, 2013 (példány: Piarista központi Könyvtár, Budapest, P 21/8/40).

Énekeskönyvünk, Gyülekezeti éneklésünk és a Magyar Református Kántorkönyv.

Protestáns Szemle 41 (1932)

Éneklő Egyház – Római Katolikus Népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal. [Szerkesztette a Népénektár Bizottság] Budapest: Szent István Társulat, 2004.

Graduale romanum... Romae 1908, Pustet.

Harmat Artúr – emlékkönyv születésének 100. évfordulójára. [Harmat Artúr, Balássy László, Bárdos Lajos, Bucsi László, Lukin László, Maros Rudolfné Harmat Jerry, Nagy Olivér, Perényi László, Pödör Béla és Rajeczky Benjamin írásai]

Budapest, Zeneműkiadó, 1985.

- Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv...* átd. és bőv. kiad. Bp. 1971, SZIT
Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv A Harmat-Sík "Szent vagy, Uram!" énektár énekeivel... - A liturgikus reform alapján átdolgozott és bővített kiadás. Szerkesztette Bárdos Lajos és Werner Alajos Budapest: 1995.
- Iratok a magyar zeneélet történetéhez 1945-1956. I. kötet.* Összeállította és szerkesztette Berlász Melinda és Tallián Tibor. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1985.
- Lajtha László összegyűjtött írásai I.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992.
- Liber usualis...* Paris-Tournai-Roma 1953, Desclée.
- Magyar Cantuale* – egyházi karénekeskönyv. Szerk. Bárdos Lajos, Kertész Gyula, Koudela Géza Budapest: Magyar Kórus
- Magyar Fiúk nótáskönyve* - Polgári és középiskolák I. osztálya számára. Szerk. Harmat Artúr és Karvaly Viktor Kiadja Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1932
1932-ben megjelenik az Egyetemi Nyomdánál Kacsóh Pongrác iskolai énekkönyveinek átdolgozása, a Magyar fiúk nótáskönyve, illetve a Magyar lányok nótáskönyve a polgári fiú- és lányiskolák évfolyamai számára. A tankönyvekhez külön Útmutató is készült.
- Magyar Kórus 71 (1948. február) p.1402-1403, Hírek
MAGYAR-LATIN MISSZÁLE az év minden napjára a római misekönyv szerint, az új szentírásfordítás, az officium divinum és az officium hebdomadae sancte felhasználásával fordította, bevezetésekkel és magyarázatokkal ellátta dr. Szunyogh Xav. ferenc o.s.b. budapest: szent istván társulat az apostoli szentszék könyvkiadója, 1933.
- Rádiófónia 75 esztendő a magyar zene hullámhosszán (1925 - 2000)* A rádiósorozat rövidített, írásos változata Összeállította: Bieliczkyné Búzás Éva 2. kötet: 1945-1974
Szent vagy, Uram! orgonakönyv Szent István Társulat, 1974 – 25. ének ISBN 963 360 015 4
- Wolter szövegei alapján* Budapest: Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom, 1997.
- Barsi Balázs: *A liturgikus év* – Egyházzenei Füzetek I/4. Budapest, Liszt Ferenc Zene-művészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995.
- Barsi Balázs – Dobszay László: *Íme, most fölme gyünk Jeruzsálembe.* Hitünk misztériumai a nagyheti liturgiában. Budapest: Márton Áron Kiadó, 2001.
- Barsi Balázs – Gál Ferenc: *Hozsannától allelujáig* – Bevezetés a Nagyhét misztériumaiba
Budapest: Márton Áron Kiadó, 1992.
- Bartal Alajos: *Az Esztergomi Érseki Róm. Kat. Liceum és Tanítóképző-Intézet története 1842-1942* Esztergom: Igazgatóság, 1942
- Bencze László: *A Piave-front* Budapest: "Múlttal a Jövőért"
Alapítvány Hadtörténelmi Levéltár, 2003.
- Berlász Melinda, Tallián Tibor (Összeáll. és szerk.): *Iratok a magyar zeneélet történetéhez 1945-1956. I. kötet.* Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1985.
- Bónis Ferenc: *Bartók Béla élete képekben és dokumentumokban* Budapest: Zeneműkiadó, 1972.

- Bónis Ferenc: *Hódolat Bartóknak és Kodálynak* Budapest: Püski, 1992
- Breuer János: *Kodály-kalauz* Budapest: Zeneműkiadó, 1982.
- Breuer János *előszava Kodály Psalmus Hungaricusához* Budapest, Zeneműkiadó Vállalat 1977
- Dalos Anna: *Forma, harmónia, ellenpont. Vázlatok Kodály Zoltán poétikájához.* Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2007.
- Dávid István: *Énekeskönyv és korárelőjáték a magyar református használatban - A Régi Zeneakadémián 2005. december 8-án elhangzott előadásának szerkesztett bővített változatából*
- Deákné Kecskés Mónika: *A négy időszaki Mária-antifóna* DLA disszertáció Budapest: LFZE Egyházzene tanszék, 2002, (Kézirat).
- Dobszay László: *A magyar dal könyve* Budapest: Zeneműkiadó, 1984.
- Dobszay László: *A gregorián ének kézikönyve* Budapest: Editio Musica 1993,
- Dobszay László: *A Sanctus-ének liturgiai méltósága* Budapest: Magyar Egyházzene 2 (1994/1995)
- Dobszay László: *A magyar népének* Veszprém: Veszprémi Egyetem, 1995.
- Dobszay László: *Bevezetés a gregorián énekbe (középfokra)* Egyházzenei füzetek I/5. Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995.
- Dobszay László: *Dallamminta a Példák Könyvének verses tízparancsolatához* Magyar Könyvszemle 90. évf. 1974, 3-4. szám
- Dobszay László: *Jegyzetek a liturgiáról Új Ember* (évszám nélkül)
- Dobszay László: „*Jelenkori művelődési áramlatok – a hazai egyházzene tükrében*”. Kultúra és közösség 1982/1-2:64-86.
- Dobszay László: „*Musik des Offiziums*”, in MGG II/7 cols. p. 594-610.
- Dobszay László: *Solesmes, a cecilianizmus, hagyomány és megújulás* In: *Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében – A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke újraindításának 20. évfordulóján tartott szimpózium előadásai* (Budapest, 2010. szeptember 8-10) p.117-122 Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, 2012.
- Dobszay László szerk.: *Zsoltárelmélkedések, zsoltármagyarázatok Szent Ágoston és Maurus*
- Enyedi Pál: „*Előszó.*” In: *Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében – A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke újraindításának 20. évfordulóján tartott szimpózium előadásai* (Budapest, 2010. szeptember 8-10) Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, 2012.
- Esztergomi Királyi Érseki Tanítóképző osztálynapló 1897/1898 – 1911/1912 MNL KEML VIII.1d
- Farkasfalvy Dénes: *Zsoltároskönyv* Eisenstadt: Prugg Verlag, 1975.
- Földváry Miklós István: *A római rítus változatainak kutatása — III. Virágvasárnap a középkori Magyarországon* Budapest: Magyar Egyházzene XX (2012/2013) 235–258
- Gábor Ágnes és Szirányi Gábor szerk.: *Tamás Katalin* In: *Nagy tanárok, hírestanítványok, 125 éves a Zeneakadémia*, Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Zeneakadémia 2000, p. 126-127.

Gárdonyi Zsolt – Hubert Nordhoff: *Összhang és tonalitás - A harmóniatörténet stílusjegyei*, Rózsavölgyi és Társa 2012, a magyar változat alapjául a 2002-es átdolgozott kiadás szolgált

Hajdók János: *Zsoltárkönyv* Budapest: Kulturális Minisztérium Kiadói Főigazgatóság, 1987

Harmat Artúr: „Édes” vagy „romlott”? MK 74, 1948. p.1539

Harmat Artúr: *Ellenponttan – Bevezető a Palestrina stílus technikájába I. Kétszólamú ellenpont* Budapest: Magyar Kórus, 1947.

Harmat Artúr: *Ellenponttan II. Háromszólamú ellenpont* Budapest, Zeneműkiadó, 1956.

Harmat Artúr felolvasása: *Emlékezzünk a régiekről* In: MK 70, 1947. december p. 1353-1358

Harmat Artúr: *Hódolás Kersch Ferenc emlékének* In: MK 19, 1935. október, p. 328-332

Harmat Artúr: *Liturgikus zenénk keresztmetszete* (Melléklet a Magyar Kórushoz) Székesfehérvár: Vörösmarty nyomda (1943)

Harmat Artúr: *Palestrina „Lauda Sion” miséje* In: MK 73, 1948. október, p.1470-1481

Harmat Artúr üdvözlő beszéde I.G.K. kongresszusán Frankfurtban In: MK 24, 1936. december, p. 435

Hiley, David: *Western plainchant* Oxford: A Handbook. Clarendon Press, 1993.

Huber Frigyes: *A gregorián korális* (a „korális tanfolyam” II., bővített kiadása) Budapest: Magyar Kórus, 1938.

Huber Frigyes: *Harmat Artúr 60 éves* In: Magyar Kórus 15/1 (1945. szeptember), p.1112–1113

Huglo, Michel: „*Antiphon*”, in NG I/I 480.o

Jeppesen, Knud: *Ellenpont* Zeneműkiadó, Budapest 1975

K(ósa) F(erenc): *Harmat Artúr 50 éves* In: Magyar Kórus 19. p. 346

Kisné Balázs Enikő: *Egyházzenei képzés a Zeneakadémián – 1875-1951.* In: Magyar Egyházzene 5. 1997/1998. p.19-28

Kósa Ferenc szerk.: *Kórusok Könyve* Budapest: Szent István Társulat, 1977

Kovács Mária: *A Magyar Kórus című folyóirat (1931-1950)* A szerző saját példánya. (Kézirat, 2013). Kiadás alatt.

Körber Tivadarné: *Az egyházzene tanszék újraalapításának története* In: Hagyomány és megújulás a liturgiában és zenéjében p. 473-477

Kroó György: *A magyar zeneszerzés 30 éve.* Budapest: Zeneműkiadó, 1975

Legány Dezső: *A magyar zene krónikája* Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1962

Legány Dezső: *A zeneakadémia születése* In: Magyar Zenetörténeti Tanulmányok – Írások Erkel Ferencről és a magyar zene korábbi századairól, szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó, 1968 p. 75-104

- Legány Dezső: *Erkel és Liszt zeneakadémiája* (1875- 1876) In: Magyar zenetörténeti tanulmányok (Szabolcsi Bence 70. születésnapjára) szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó, 1969
- Liptay György: *Zsoltárkulcs* Budapest: Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1961.
- Mátyás János: *Hány színe van az életnek?* Beszélgetések Bárdos Lajossal. Budapest: Ikon Kiadó, 1996.
- Medek, Peter: *Artur Hubáček Harmat významný rodák z Bojneje, Chrámový zbor Kostola všetkých svätých v Bojneje, o.z., 2015. (Mazár György fordítása alapján)*
- Moravcsik Géza: *Az országos m. kir. Zeneakadémia története 1875-1907* Budapest: Athenaeum Nyomda, 1907.
- Nowaczki, Edward: „*Marianische Antiphonen*” In: MGG II: p.658-659
- Padányi Lajos: *Nyergesújfalu monográfiája* Nyergesújfalu: Nyergesújfalu Város Önkormányzata, 2000.
- Palisca, Claude V.: *Barokk zene* Zeneműkiadó, Budapest 1976
- Radó Polikárp: *A megújuló istentisztelet, Múlt-jelen-jövő.* Budapest: Ecclesia, 1973
- Rajeczky Benjamin: *Mi a gregorián?* Budapest: Zeneműkiadó, 1981
- Reese, Gustave: *Music in the Renaissance* Rev.ed.New York W.W. Norton&Co1959
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* (Budapest: Osiris Kiadó, 2010).
- Rózsa, Huba: *Az Ószövetség keletkezése* Budapest: Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1968
- S. Ingram, Jeannine – Keith Falconer: „*Salve Regina*” In: NGII/18 p.186
- S. Ingram, Sonia: *Salve Regina* In: NGI/18 p.435
- Sebők László: *Határokon túli magyar helységnevtár-szótár* Budapest: Teleki László alapítvány, 1997
- Sík Sándor: *Zsoltáros könyv* Budapest: A Szent István Társulat kiadása, 1936.
- Shvoy (Lajos) megyéspüspök megnyitó beszéde In: MK 70, p.1347
- Szendrei Janka: *A responzorium* (Egyházzenei füzetek II/3. II. sorozat: gregorián műfajok, Budapest: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995
- Szendrei Janka – Dobszay László – Rajeczky Benjamin: *XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.
- Szendrei Janka - Dobszay László - Rajeczky Benjamin: *Magyar Gregoriánium - többszólamú tételekkel - Cantus Gregorianus ex Hungaria*, Editio Musica Budapest 1981
- Tardy László: „A magyar katolikus egyházi zene és ének” In: Dr. Turányi László (szerk.): *Magyar Katolikus Almanach II. A Magyar Katolikus Egyház élete 1945-1985.* (Budapest: Szent István társulat, 1988): 345-375
- Tóth Dénes: *Hangversenykalauz (I. Klasszikus zene, II. Romantikus és modern-zene)* Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1962. harmadik kiadás
- Török József – Barsi Balázs – Dobszay László: *Katolikus liturgia III.*
- A liturgikus év (Barsi Balázs) Egyházzenei Füzetek I/4 I. sorozat: Tankönyvek Budapest: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 1995

Ujfalussy József – Lampert Vera: *Bartók breviárium* Budapest: Zeneműkiadó, 1980
Varga Imre: *Harmat Artúr alkotó munkássága és a „Szent vagy, Uram!” helye a magyar egyházzében* Nyitra, 2009. (Diplomamunka, kézirat, Konstantin Egyetem, Pedagógiai kar.

Várnagy Antal: *Liturgika* Abaliget: Lámpás Kiadó, 1993.

Wagner, Peter: *Einführung in die Gregorianischen Melodien – ein Handbuch der Choralwissenschaft* (3. Auflage. Leipzig) 3 vols. Wiesbaden Breitkopf & Hartel (1912-1921) Hildesheim. George Olms. 1962

Werner Alajos: *Az éneklő egyház* Szombathely: Martineum Könyvnyomda Rt., 1937.

Wilson-Dickson, Andrew: *Fejezetek a kereszténység zenéjéből* Gemini Budapest Kiadó, 1998.

Xeravits, Géza: *A Zarándokénekek* Budapest: L'Harmattan, 2006.

6.2 Internetről származó cikkek

(Az oldalak utolsó ellenőrzése 2018.03.10.-én történt meg)

140 éve egyesült Pest, Buda és Óbuda (fotoarchívum)

<http://www.mtva.hu/en/sajto-es-fotoarchivum/6083-140-eve-egyesult-pest-buda-es-obuda-jott-letre-budapest> 2018.03.10.-én már nem elérhető

150 éves a Pest Vigadó Jeles napok a Pesti Vigadó zenei múltjából Szőnyiné Szerző Katalin előadása 20.o. in A MAGYAR KODÁLY TÁRSASÁG HÍREI SZERKESZTI: Márkusné Natter-Nád Klára XXXVI. évfolyam – 2015/3 szeptember, <http://lajtha.hagyomanyokhaza.hu/files/00000549.pdf> 2018.03.10.

X. Pius pápa: Az egyházi ének és zene ügyében Motu proprio: TRA LE SOLICITUDINI <http://egyhazzene.hu/wp-content/uploads/2013/01/motuproprio.pdf> 2018.03.10.

A II. Vatikáni Zsinat Sacrosanctum Concilium kezdetű konstitúciója a szent liturgiáról. <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=1#SC126> 2018.03.10.

A XXXIV. Eucharisztikus Kongresszus: A Kongresszus megnyitása a Hősök terén, 1938. május – Magyar Világhíradó 744

<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=2810> 2018.03.10.

<http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/esemeny/euch/> 2018.03.10.

A Kaposvári Székesegyház honlapja

<http://www.szekesegyhaz-kaposvar.hu/liturgia/?oldal=8> 2018.03.10.

A kiskunlacházi Volly István AMI honlapja

<http://vollyami.uw.hu/index.php?d=4> 2018.03.10.-án már nem elérhető

A magyar népzeneről részletesen (Magyar Népzene Tára, Magyar népdaltípusok, Bartók Béla írása a magyar népdalokról, Népzenei felvételek, stb)

www.hagyomanyokhaza.hu/files/00000136.doc 2018.03.10.

A magyarországi piarista iskolai anyakönyvek konspektusa

<http://archivum.piar.hu/index.htm?http&&&archivum.piar.hu/rendtortenet/adattarak/matricula.htm> 2018.03.10.

A Vigilia beszélgetése Jáki Sándor Teodózzal

vigilia.hu/system/files/cikk_pdf/2012/06/beszelgetes_jaki_sandor_teodozzal.pdf,
379. o. 2018.03.10.-én már nem elérhető

*A zsolnárhagyomány és XX. századi újjászületése a szakrális zenében Szerző helyett
jelige: Kisördög 2012*

www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop422b/2010-0029_kotet_17.../264_17.pdf
2018.03.10.-án már nem elérhető

Alternáló distanciaskála

https://hu.wikipedia.org/wiki/Altern%C3%A1l%C3%B3_distanciask%C3%A1la
2018.03.10.

Az első világháború magyar hősei

<http://www.katonahoseink.hu/> 2018.03.10.

Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képből Arcanum Adatbázis Kft.

<http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/osztrak-magyar/ch21s08.html> 2018.03.10.

Bárdos Lajos életrajza

<http://bardoslajos.org/hu/reszletes-eletrajz.html> 2018.03.10.

Barsi Balázs *Hitünk foglalatata mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK) – a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.* Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

http://www.ppek.hu/konyvek/Barsi_Balazs_Hitunk_foglalatata_1.pdf 2018.03.10. Ez a program az azonos című könyv második, javított kiadásának elektronikus változata. A nyomtatott könyv 2003-ban jelent meg az ISBN 963 430 347 1 azonosítóval. Az elektronikus változat a szerző engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

Bartók Béla: *Este a székeleyknél* – oboára és zongorára (kotta)

<http://www.kotta.info/hu/product/8318/BARTOK-BELA-Este-a-szekelyeknel>
2018.03.10.

Bartók Béla Szövetség

<https://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=3739> 2018.03.10.-án már nem elérhető

Bejelentést tett Ferenc Pápa: Magyarországon lesz a Világkongresszus

<http://alfahir.hu/bejelentest-tett-ferenc-papa-magyarorszagon-lesz-a-vilagkongresszus>
2018.03.10.

Bence Gábor: *Királyi zászló jár elől*

<http://kantorkepzo.lutheran.hu/3egyeb/189-Cantate.pdf> 2018.03.10.

BMC közlése Harmat Artúrról a Britannica Hungarica alapján

<http://info.bmc.hu/index.php?node=artists&table=SZERZO&id=146> 2018.03.10.

Boldogasszony, anyánk (szöveg)

<https://www.mozaweb.hu/Lecke-Mozaweb-Himnusz-A-boldogasszony-anyank-100189#top> 2018.03.10. <https://csiffary.wordpress.com/esztergomi-foiskola-oregdiakjai/> 2018.03.10.

Cantus Catholici

<http://mek.oszk.hu/13600/13640/13640.pdf> 2018.03.10.

Database of Melodies and Texts of Gregorian Chant

Global Chant Database - Index Of Gregorian Chant - Homepage

globalchant.org/ 2018.03.10.

Die Kaiserlich-Königliche Österreichisch Ungarische Monarchie ...

<http://maps.hungaricana.hu/hu/47401/?query=FEJZ%3D%28%22B%20IX%20Ausztia%E2%80%93Magyarorsz%C3%A1g%22%29> 2018.03.10.

Diósi Dávid dr.: *A Sanctus éneklésének történeti háttere a kezdetektől a többszólamúság kialakulásáig.* Egyházzene- és liturgiátörténeti visszapillantás *Studia Theologica Transsylvaniensia (Studia Theologica Transsylvaniensia)*, issue: 1 2/1 / 2009, pages: 2362, on www.ceeol.com 2018.03.10.

Esztergom Bazilika és Érseki Tanítóképző Intézet képeslapon

<http://postcards.hungaricana.hu/hu/view/front/35114/?bbox=-3481.1580129462973%2C-3440.0194441006224%2C5708.158012946297%2C11.01944410062265> 2018.03.10.

Esztergomi Érseki Tanítóképző Intézet képeslapon

<http://postcards.hungaricana.hu/hu/view/front/35293/?bbox=-2316.1469158740542%2C-2452.121835586677%2C5411.115988932539%2C449.84439440291465> 2018.03.10.

Esztergom és Vidéke, Esztergom Vármegye hivatalos lapja, 1920.június 10.csütörtök, XLII. évf. 130. szám

http://library.hungaricana.hu/hu/view/Esztergom_es_Videke_1920/?pg=321&layout=s 2018.03.10.

Evangelisatio nova I. kötet, a II. Vatikáni Zsinat okmányai
Szent István Társulat 1995

<http://www.katolikus.hu/zsinat/> 2018.03.10.

Filmhíradók online

<http://filmhivadokonline.hu/watch.php?id=8147>. 2018.03.10.

Földváry Miklós István: *A római rítus változatainak kutatása* — III. Virágvasárnap a középkori Magyarországon *Magyar Egyházzene XX* (2012/2013) 235–258

Földváry Miklós István: *A római rítus változatainak kutatása* — V.* Virágvasárnap a középkori Európában III. *Magyar Egyházzene XXI* (2013/2014) 227–260

<http://real.mtak.hu/17714/1/227-258-Foldvary-DB.pdf> 2018.03.10.

Gömöri népdalok és népballadák/Ujvári Zoltán

<http://www.borokas.hu/pdf/ujvari.pdf>, 2018.03.10.

Harmat Artúrról a LFZE honlapján

http://lfze.hu/hu/nagy-elodok/-/asset_publisher/HVHn5fqOrfp7/content/harmat-artur/10192;jsessionid=ABB7F40BB930FB88B1F72C8BFA01CC50 2018.03.10.

Historie varhan Historie varhana chorálu a chorálu a chorálu vEmauzském klášteře Emauzském klášteře Emauzském klášteře

http://www.emauzy.cz/cz/historie/varhany_kaiser.pdf 2018.03.10.

Holl Béla: *Laus librorum* Válogatott tanulmányok METEM Könyvek Sorozatszerkesztők Somorjai Ádám OSB és Zombori István Budapest, 2000 Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség

<http://mek.oszk.hu/01600/01630/01630.pdf> 2018.03.10.

Holly (Hubáček) Valéria

<http://www.geni.com/people/Val%C3%A9ria-Holly/6000000027260533535>

2018.03.10.

Horánszky utcai főreáliskola

<https://www.google.hu/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=hor%C3%A1nszky%20utcai%20f%C5%91re%C3%A1liskola>, 2018.03.10.-án

már nem elérhető

vmgsuli.hu/download/02_I_OSSZEFOGLALO_ISKOLATORTENET.doc

2018.03.10.

Horváth Márton Levente *doktori disszertációja*

http://docs.lfze.hu/netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/horvath_martono_levente/ 2018.03.10.

Idézet az MR3 Bartók Rádió honlapjáról

http://cantusnobilis.hu/repertoar/kodaly_psalmus_hungaricus 2018.03.10.

Igehirdetés - Bence Imre - 2013.03.25. – Virágvasárnap

<http://budavar.lutheran.hu/igehirdetes/benceimre/20130325> 2018.03.10.-án már nem

elérhető

Isten hozta az Avilai Nagy Szent Teréz Plébánia honlapján!

http://terezplebania.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=94&Itemid=89 2018.03.10.

Jubilate Deo universa terra jubilate

<http://cantus.uwaterloo.ca/chant/567314> 2018.03.10.

Katonáné Szabó Judit: *Harmat Artúr Szent vagy, Uram! népénektár filológiai feldolgozása* Doktori értekezés 2007

<http://docplayer.hu/1802232-Harmat-artur-szent-vagy-uram-nepenektar-filologiai-feldolgozasa.html> 2018.03.10.

Kiss József: *Matyó népdalok*, A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai, XIV. 1983.

<http://mek.niif.hu/07600/07691/07691.pdf> 2018.03.10.

Kodály Zoltán életrajza

<http://www.bacstudastar.hu/kz-eletrajz> 2018.03.10.

Kodály Zoltán életútja – kiállítás

<http://www.bacstudastar.hu/kodaly-zoltan-eletutja-kiallitas> 2018.03.10.

Köncse Kriszta: *Kersch Ferenc egyházzenei tevékenysége* Doktori értekezés, Budapest 2007

http://docs.lfze.hu/netfolder/public/PublicNet/Doktori%20dolgozatok/koncse_kriszta/ 2018.03.10.

Közoktatás Nyitra Vármegyében

<http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0014/24.html> 2018.03.10.

Kránitz Mihály: *A II. Vatikáni Zsinat jelentősége*

http://web.axelero.hu/kesz/jel/03_01/zsinat.html 2018.03.10.

Krizsa Ildikó: *A székelly himnusz születésének háttere*

<http://www.unitarius.hu/eloadasok/kriza-ildiko-szekely-himnusz.htm> 2018.03.10.

Lajtha László

2018.03.10.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Lajtha_L%C3%A1szl%C3%B3

- Lakatos Sarolta: *Rendjelek és kiüntetések a JAM-ban* (Jósa András Múzeum Kiadványai 39. Nyíregyháza, 1994). [http://library
http://hungaricana.hu/hu/view/MEGY_SZSZ_Jamk_39_Lakatos/?pg=60&layout=s](http://library.http://hungaricana.hu/hu/view/MEGY_SZSZ_Jamk_39_Lakatos/?pg=60&layout=s)
2018.03.10.-án már nem elérhető
- Laus librorum - MEK - Országos Széchényi Könyvtár
mek.oszk.hu/01600/01630/01630.pdf 2018.03.10.
- Latin (és egy kis görög) mindenkinek 23. óra.*
www.szentistvanradio.hu/latin_gorog/Latin_gorog_mindenkinek23.doc 2018.03.10.
- Magyar Egyházzene XXI (2013/2014) 327–328 In Memoriam Fűri Gábor Gyula (1945–2012) A családtól kapott adatok nyomán összeállította Enyedi Pál
[http://egyhazzene.hu/wp-content/uploads/2014/03/327-328-In-memoriam-
F%C3%BCri-G%C3%A1bor.pdf](http://egyhazzene.hu/wp-content/uploads/2014/03/327-328-In-memoriam-F%C3%BCri-G%C3%A1bor.pdf) 2018.03.10.
- Magyar Egyházzene VI (1998/1999) Katolikus kántorlapok 371-374.
Merczel György beszélgetése Gergely Ferencsel
http://szentsebestyenorgona.hu/feri_bacsi_merczel_gyorgy.htm 2018.03.10.
- Magyar Életrajzi Lexikonból Szúnyogh Xavér szócikk*
<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC14240/15328.htm> 2018.03.10.
- Magyar folyóiratok tartalomjegyzékeinek kereshető adatbázisa*
<http://www.matarka.hu/> 2018.03.10.
- Magyar Katolikus Püspöki Konferencia - honlap*
<http://uj.katolikus.hu/lelkiseg.php?h=10> 2018.03.10.
- Magyar Kórus 36. száma*
http://db.zti.hu/mza_folyoirat/pdf/MK_1939_36.pdf 2018.03.10.
- Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára*
[http://www.archivesportaleurope.net/ead-display/-/ead/pl/aicode/HU-
28952/type/hg/id/KEML/unitid/VIII.1.#sthash.vbSeIlKA.dpuf](http://www.archivesportaleurope.net/ead-display/-/ead/pl/aicode/HU-28952/type/hg/id/KEML/unitid/VIII.1.#sthash.vbSeIlKA.dpuf) 2018.03.10.
- Magyar zenei folyóiratok digitális adatbázisa*
http://db.zti.hu/mza_folyoirat/index.asp 2018.03.10.
- Magyar Zsidó Lexikon* <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/12052.htm>
2018.03.10.
- Mátyás templom (Wikipédia)* [http://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1ty%C3%A1s-
templom](http://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1ty%C3%A1s-templom) 2018.03.10.
- Max Wilhelm*
http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_A/Ast_Max.xml 2018.03.10.
- Megújult a Szent István Akadémia*
http://web.axelero.hu/kesz/jel/04_01/szemle.html 2018.03.10.
- Nagyszombati Érseki Főgimnázium képeslapon*
[http://postcards.hungaricana.hu/hu/view/front/65710/?bbox=-1770%2C-
3176%2C4077%2C-229](http://postcards.hungaricana.hu/hu/view/front/65710/?bbox=-1770%2C-3176%2C4077%2C-229) 2018.03.10.
- Nyitrai Piarista Gimnázium (Wikipédia)*
https://hu.wikipedia.org/wiki/Nyitrai_Piarista_Gimn%C3%A1zium 2018.03.10.
- O vos omnes*
http://www1.cpd.org/wiki/index.php/O_vos_omnes 2018.03.10.
- Olasz front, 1918:*

https://hu.wikipedia.org/wiki/A_Magyar_Kir%C3%A1ly%C3%A1g_az_els%C5%91_vil%C3%A1gh%C3%A1bor%C3%BAban#hely:Szab.C3.B3 2018.03.10.

Online lekérdezések a levéltári fondokban

<https://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=3739> 2018.03.10.-án már nem elérhető Országos Magyar Cecília Egyesület, OMCE

<http://lexikon.katolikus.hu/O/Orsz%C3%A1gos%20Magyar%20Cec%C3%ADlia%20Egyes%C3%BClet.html> 2018.03.10.

P.Eckhardt Mária: A Zeneakadémia Liszt Ferenc leveleiben

http://mandadb.hu/common/fileservlet/document/709761/default/doc_url/Liszt_Ferenc_Zene_Mvszeti_Fiskola_100_ve.pdf 2018.03.10.-án már nem elérhető

Pálos Frigyes: *Emlékeim az 1938-as budapesti Eucharisztikus Világkongresszusról;*

http://eucharisztikuskongresszus.hu/PF_euch_32.html 2018.03.10.

Péteri Lóránt: *Zene, oktatás, tudomány, politika Kodály és az államszocializmus művelődéspolitikája (1948–1967)*

<http://www.forrasfolyoirat.hu/0712/peteri.pdf> 2018.03.10.

Rádiófónia 75 esztendő a magyar zene hullámhosszán (1925 - 2000) A rádiósorozat rövidített, írásos változata Összeállította: Bieliczkyné Búzás Éva 2. kötet: 1945-1974.

http://mek.oszk.hu/14600/14630/pdf/14630_2.pdf 2018.03.10.

Rózsa Vitál: *Irodalom, tudomány és művészet* in: Magyarország vármegyéi és városai – a teljes „Borovszky”

<http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0006/11.html> 2018.03.10.

Schachleiter, Albanus

https://de.wikipedia.org/wiki/Albanus_Schachleiter 2018.03.10.

Sebők László: *Határokon túli magyar helységnevtár-szótár* Bp. 1997, Teleki László alapítvány.

<http://www.katonahoseink.hu/> 2018.03.10.

Sermones Compilati – Eötvös Loránd Tudományegyetem Régi Magyar Irodalomtudományi Intézet

http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=490_504_Himnuszok 2018.03.10.

Solymosi Tari Emőke: *Lajtha László műveinek jegyzéke*

<http://lajtha.hagyomanyokhaza.hu/index.php?page=1703> 2018.03.10.

Subicz-Marsi Edit tanulmánya

<http://hbze.hu/zenei-elet-a-reneszansz-kori-magyarorszagon/> 2018.03.10.

Szentmihály egyházközség - Mogyoród

<http://www.szentmihaly.eu/index.php/component/content/article/2-aktualis/120-a-hazai-katolikus-egyhazi-zenenk-ezer-eve-iii-resz> 2018.03.10.-án már nem elérhető

Szójártó József dr.: *Emlékezés Pereg szülöttére, Volly Istvánra* in:

http://www.kiskunlachaza.hu/dldocs/mi_ujsagunk/mu_2013-01.pdf 2018.03.10.

Tallián Tibor: *Szentzene – Az egyházi zenélés újjáéledése és likvidálása;*

Magyar egyházzeneszek;

Bartók Béla Szövetség;

Első magyar zenei hét divertimento és pentatónia c.

tanulmányok

http://real.mtak.hu/21027/1/Tallian_tanulm%C3%A1nyok2jav_szerz%C5%91.pdf
2018.03.10.

Tamás Katalin: *Harmat Artúr*

<http://lfze.hu/hu/nagy-elodok/->

/asset_publisher/HVHn5fqOrfp7/content/harmatartur/10192;jsessionid=ABB7F40B B930FB88B1F72C8BFA01CC50 2018.03.10.-án már nem elérhető

Tardy László: *Magyar egyházzenei kompozíciók a zsinat után*

http://www.hhrf.org/schola/szabadegyetem/2003_04/tardy/egyhzene.htm

2018.03.10.-án már nem elérhető

Temesiné Schmöltz Margit: *Az Esztergomi Érseki Római Katolikus Tanítóképző-intézet Könyvtárának története a kezdetektől 1948-ig*

<http://libri.vjk.ppke.hu/ktort1.htm> 2018.03.10.-án már nem elérhető

Ujváry Zoltán: *Gömöri népdalok és népballadák, A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai, VIII. 1977.*

<http://mek.niif.hu/07600/07691/07691.pdf> 2018.03.10.

Válogatás a Parlando c. folyóiratban a magyar zeneművész pedagógusok 2015. évi kerek évfordulóiról

<http://www.parlando.hu/2015/2015-1/KEREK2015-1.pdf> 2018.03.10.

Vargyas Endre munkássága

http://www.kapuvár.hu/site/doc/newswf23712/ertektar_vargyas_endre_munkassaga.pdf 2018.03.10.

Vargyas Lajos: *A magyarság népzeneje / FORMA – MEK*

mek.oszk.hu/02000/02074/html/6.html 2018.03.10. *Vatikáni Zsinat, II., 1962-65*

<http://lexikon.katolikus.hu/V/Vatik%C3%A1ni%20Zsinat,%20II.html> 2018.03.10.

Verslábak magyarázata

<http://enciklopedia.fazekas.hu/verstan/Verslab.htm> 2018.03.10.

Zenei Szemle

http://db.zti.hu/mza_folyoirat/pdf/ZSz_1924_VIII_09.pdf 2018.03.10.

6.3 Folyóiratok

Katolikus Egyházi Zeneközlöny – az egyházi zene összes ágaira kiterjedő havi folyóirat, szerk. Járossy Dezső. Tizenhetedik évfolyam 8. szám, 1910. október

Magyar Kórus, az OMCE hangjegyes egyházzenei folyóirata (Bp.1931-1950), szerk. Bárdos Lajos és Kertész Gyula

Zenei Szemle, havi folyóirat a ztud. és hangversenyélet köréből. (Temesvár, 1917-Budapest, 1929) Fel. szerk. és kiadó Járossy Dezső, majd Major Ervin.

6.4 Lexikonok

Brockhaus - Riemann: *Zenei lexikon I-III.* szerk. Boronkay Antal Zeneműkiadó Budapest, 1983-1985

Haag, Herbert: *Bibliai Lexikon* Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1989

Liturgikus Lexikon szerk: Verbényi István és Arató Miklós Orbán Ecclesia Budapest 1989

MGG I Die Musik in Geschichte und Gegenwart Allgemeine Enzyklopedie der Musik. Unter Mitarbeit zahlreicher Musikforscher des In-, und Auslandes, herausgegeben von Friedrich Blume. Barenreiter Kassel-Basel. 1949-1968

MGG II. Die Musik in Geschichte und Gegenwart Allgemeine Enzyklopedie der Musik begründet von Friedrich Blume. Zweite neubearbeitete Ausgabe. Herausgegeben von Ludwig Finscher. Barenreiter. 1995

Magyar Katolikus Lexikon I-XVII. szerk. †Dr. Viczián János, főszerk. Dr. Diós István Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 1993-2014

<http://lexikon.katolikus.hu/L/L%C3%A1nyi-k%C3%B3dex.html> – 2018.02.28.

<http://lexikon.katolikus.hu/W/Winkler-k%C3%B3dex.html> – 2018.02.28.

<http://lexikon.katolikus.hu/N/nagyb%C3%B6jt.html> – 2018.02.28.

NGI: The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Ed by Stanley Sadie. London-New York Macmillan Music Publishers. 1980.

NGII. The New Grove Dictionary of Music and Musicians 2nd edition Ed by Stanley Sadie Executive editor John Tyrrell Macmillan Publishers Ltd London- New York 2001.

Pallas Nagy Lexikona

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/a-a-13/apor-kodex-1951/> - 2018.02.28.

Szabolcsi Bence-Tóth Aladár: *Zenei lexikon I-III.* főszerkesztő: Bartha Dénes Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1965. átdolgozott, új kiadás

Török József: Szűz Mária ünnepek a naptári év folyamán

http://www.tengernekcsillaga.hu/dokumentumok/egyeb_kiadvanyok/SzuzMariaUnnepekBEL.pdf - 2018.02.28.

6.5 Kórusgyűjtemények

Ezer év kórusa szerk. Forrai Miklós; Editio Musica Budapest, 1977

Kórusok könyve Egyházi a cappella művek gyűjteménye Szerk.: Kósa Ferenc; Szent István Társulat, Budapest 1977

Zengő Csudaerdő – Kóruskönyv huszadik századi magyar művekből Vegyeskarok Szerk.: Kollár Éva, Párkai István, Sapszon Ferenc; A Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége és a Rózsavölgyi és Társa közös kiadása 2000

6.6 Hangzó anyag:

150. zsoltár

<http://www.ujpestkertvaros.hu/hangtar/orgonakonc061209/06.mp3> - 150.

Ave Regina coelorum

<https://www.youtube.com/watch?v=RSBovVcjaf0>

Missa Assumpta est

http://www.matyas-templom.hu/hun/kincsestar/hanganyag_frameset_jobb.html

Harmat: 150.zsoltár

Baptista Központi Énekkar, vez. Oláh Gábor

Harmat: Ave Regina caelorum és Regina caeli

IBUSZ Gyermekkara (Budapest) vez. Botka Valéria és dr. Csányi László

Harmat: Csöndes éj

Sapszon Kórusiskola Énekkara, vez. Sapszon Ferenc

Harmat: Csöndes éj

Veszprém Város Vegyeskara, vez. Erdélyi Ágnes

Harmat: De profundis

Viadana Kórus, vez. Köteles György

Harmat: De profundis

Harmat: Te Deum

Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Vegyeskar (Szombathely), vez. Vinczeffly
Adrienne

Harmat: Missa Assumpta est

Budavári Mátyás templom Vegyeskara, vez. Tardy László (1988) - AD SLPX 12879

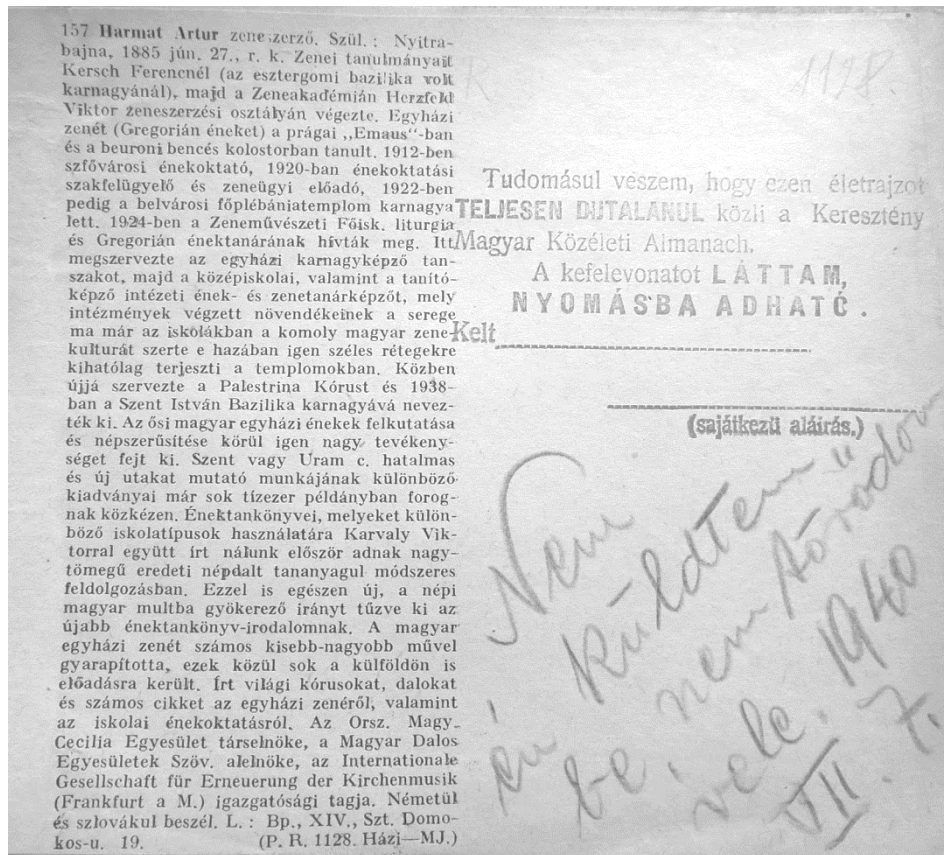
Harmat: Missa Assumpta est

Primavera Kórus (Székesfehérvár), vez. Horányi Ottilia - BRLP 0002

7 Függelék

7.1 Dokumentumok, levelek, kéziratok, nyomtatványok

431

1.2.2 naplórészlet – Esztergomi Királyi Katholikus Tanítóképezde

	péld.	kit.	jel.	kit.	jel.	fo.
18	Hübner István	péld.	kit.	jel.	fo.	jel. fo.

1.2.3 (Budapest)

Piarista – Szent László királyról címzett nyitrai r.kath. főgimnázium értesítője
1909/10 tanévről, Nyitra (közvetteszi Frank István igazgató)

⁴³¹ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található a Harmat kézírásával jegyzetelt, kivágott lap.

40

Sorszám	A tanár neve és tanári minősége	Tantárgy, melyet előadott	Osztály, melyben előadott	Éves órák száma	Főszereplői
14	Német István rendes hittanár nyitánygyűjtemény-alkotó	Hittan	I. A) B) II. III. B) IV. – VIII.	18	A IV. – VIII. oszt. tanulóinak, a Művelődési Központban
15	Roch Gyula rendes tanár kegyesrendi áldozópap	Természetrajz Fiz. földrajz	I. E. B. II. B. III. A)	18	A természetrajz és vegytan szaktanár
16	Schandi Béla rendes tanár kegyesrendi áldozópap	Latin nyelv Történelem	V. VI. A) B. V. VI. B)	18	A V. osztály tanulóinak és a köz. iskolák tanulóinak
17	Schultheisz Vince rendes tanár kegyesrendi áldozópap	Menyiságotan Földrajz	II. E. B. V. VI. B) VII. VIII. II. és III. B)	31	A III. B) oszt. tanulóinak

B) Rendkívüli tantárgyak tanárai.

1	Harmat Arthur széplaki, elöl. önkéntesítő	Egyházi és művészetek		3	
2	Konrád Ferenc	Gyorsírás	III. – VIII.	2	
3	Iváncsits János	Vírás	VI. – VIII.	2	
4	Höllrigl József	Szabaddéli rajz	III. – VIII.	2	
5	Schultheisz Vince	Francia nyelv Angol nyelv	III. – VIII. III. – VIII.	2	
6	Stupka Antal zenetanár.	Zene		6	

C) Más vallású hitoktatók:

- Zatjareczky László ág. ev. lelkes, hittan I. – VIII.
- Sedvi László ev. ref. lelkes, hittan I. – VIII.
- Fischer Ignác m. vall. hitoktató, hittan I. – IV.
- Stark Samu m. vall. hitoktató, hittan V. – VIII.
- Dr. Klein Dezső kongr. m. vall. hitoktató I. – VI.

II.

Adatok a főgimnázium történetéhez
az 1909–10. tanévben.

A) Az intézet állapota.

1. Tanári személyzet. Az 1909/10. iskolai évben a tanári testület tagjai voltak: az igazgató, 15 rendes, 2 rendkívüli és 1 tornatanár. A nem r. kath. vallású hitoktatók száma 5. Összesen 24.

A tanári személyzetben ez iskolai évre a következő változások történtek. A b. igazgató helyett a Kegyes-tanítórend kormányza Frank Istvánt nevezte ki az intézet igazgatójává és kinevezését a megyés püspök ur ő nagyméltósága jóváhagyólag tudomásul vette; Szabó János elhalálozásával megtrécselt helyét Schultheisz Vince tanárral töltötte be Kolozsvárról. A Petroszénybe távozott Mrena József helyett Forgdécs János dr. jött Kecskemétről. Érsekújvár városa által r. tanárrá kinevezett Benes István dr. őrárt a tanári kar helyettesítéssel látta el. A kaposvári főgimnáziumhoz kinevezett Oeszti Ágost tornatanár helyét Iváncsits János foglalta el Szentgotthárdról, Kocsis József rendes tanár betegsége alatt Dobránszky Ede helyettesítette.

A tanári testület az 1909/10. tanévre aug. 30-án alakult meg. Ez alakuló gyűlésen az igazgató bemutatta a tantárgyak felosztásának tervezetét, kijelölte az osztályfőnököket, megállapította a tanárok egyéb munkakörét. Tüzetes megbeszélés tárgyát képezték az ifjúság szellemi és erkölcsi érdekeit illető első teendők.

A tanárok egészségi állapota az egész iskolai évben általánosan kedvező volt. Betegség miatt csak Kocsis József volt kénytelen 1/2 éven át az iskolától távolmaradni.

2. Tanulók. A tanévet szept. hó 4-én nyitottuk meg ünnepélyes „Veni Sancte”-vel és 5-én megkezdődött a rendes előadás, mely megszakítás nélkül zavartalanul folyt az egész iskolai éven át.

70

D) Énekiskola.

Az énekiskola feladatát az intézet ünnepélyein való közreműködés képezte. Az erre való előkészítélet vette igénybe a tanulóra szánt órák legnagyobb részét, a fennmaradt idő pedig egyházi énekek karban való gyakorlására fordítottuk. S e téren habár az egyház annyira hangzóttól óhaját — hogy u. i. ünnepélyes nagy mise alatt az előírt liturgikus szöveg éneklendő latin nyelvben — teljesíteniünk kellő tanulási idő és a karénekesek előképzettsége hiányában nem is sikerült, annyit mégis elértünk, hogy több alkalommal négyzsfalmi énekléssel egyrészt az istentisztelet fényét emeltük, másrészt nagyobb áhítat gerjesztéséhez is nem csekély mértékben járultunk hozzá. A karéneklésben 75 növendék vett részt. Tanulása hetenként 2 órát fordítottunk.

Mivel azonban minden zenei előképzettség nélküli énekesekre elég súlyos feladatot ró a karéneklésben való részvétel, gondoskodás történt arról is, hogy ez lehetőleg könnyebbé tétessék. E célból az arra alkalmas I. osztályú növendékek (harminchatan) heti egy órában előkészítő oktatásban részesültek, mely hangjegysimertelést, fontosabb előadási jeleket, ütembeosztást és könnyebb hangköztalálási gyakorlatokat ölelt fel. S bár az erre fordított heti óra nem is látszik elegendőnek az eredmény mégsem jelent kárba vesztett fáradságot, mert a növendékek legáltalában a zeneelmélet legszükségesebb alapjait sajátíthatták el, ami a karéneklés későbbi fokán feltétlenül gyümölcsözőtethez vezet.

Az I. osztályosok ezen kívül heti 1/2 órában át egyzsfalmi egyházi énekek, továbbá világi dalok (hazafias, torna- és népdalok, kurnórák sat.) gyakorlásában is vettek részt.

Istentiszteletek alkalmával Sáfár Kornél VII. o. tanuló kísérte az éneket orgonán, a fújtatás nem kevésbé fontos feladatát pedig Augustin Ferenc és Karasz József IV. oszt. tanulók vállalták önként magukra.

A tanév folyamán a vegyes kar részint iskolai ünnepélyeken, részint pedig istentiszteletek alkalmával a következő műveket adta elő:
I. Egyházi énekek: *Boldogasszony anyánk*, *Most az Úr Krisztusnak*, *Csodákkal tündöklő, Oh áldott szűz Anya*. Ösrégi magyar egyházi énekek. *Ének Kal. sz. Józsefről* Kersch Ferencről. *Fohász Kal. sz. Józsefről* Harmat Arthurtól. *Miscénekek* Kersch Ferencről. *Veni Sancte Spiritus*, *Verbum supernum*, *Miserere*, *Te Deum laudamus*, *Oregonian* dallamok.

71

II. Világi énekek. Erkel Ferenc: *Himnusz*. Egressy Béni: *Százat*. Beliczay Gyula: *Nemzeti himnusz*. Erkel Ferenc: *Magyar király*, himnusz. Hüber Károly: *Magyar király induló* (zenekarkisréttel). Hubay Jenő: *Nemzeti dal*. Szögedy Endre: *Gyászdal*. Erdősi Ernő: *Szülőföldem*. Velt Vilmos: *A szarvasbogar és a rózsza*. Harmat Arthúr: *Könyörgés* (zenekarkisréttel). *Hertelendy induló* (1805. évből).

E) Zeneiskola.

A zeneiskola növendékei Püschel és Holmann hegedűiskoláit használták. Játsoztak még Mazas duettjelből, Kreuzer és Keyser hegedűgyakorlataiból, Weiss Ouverture Albumából és Helmesberger „Gewitterscene” című darabját is gyakorolták. A főgimnáziumnak gyakorlottabb zenészeivel egyesülve február hó 1-től kezdve zenekarrá alakult át a zeneiskola. Mint ilyen iskolai ünnepélyeink alkalmával a következő zenekari darabokat adták elő: *Soprano* „Larghetto”, 3 hegedű és viola. *Komzák*, „Népdal és rege”, vonós négyes. *Herdberg* „Erzsébet királyné emlekezete”, melodráma. *Harmat Arthúr* „Könyörgés” ének és zene. *Szent-György* „Óldár, elől”, melodráma. *Melul* „József Egiptomban”, nyitány. *Kerner* „A magyar dal”, melodráma. — *Komzák* „Traumwelten und Bosnische Legende”, vonós négyes. *Huber* „Magyar király-induló”, ének és zene.

A zenekar tagjai és érdemjegyeik:

II. osztály.		V. osztály.	
Sulgan Sándor	3	Bokross Elemér	1
Tichy György	1	Szmiesko András	3
		Syllaba Béla	2
III. osztály.		VI. osztály.	
Becker Alajos	3	Baria Zsigmond	1
Kállix Béla	1	Schlesinger Béla	1
Köves Endre	2	Weisz Lipót	2
Oravetz Jenő	2		
IV. osztály.		VII. osztály.	
Bergmann Zsigmond	1	Bozó Béla	2
Pazár Zoltán	1	Grosz Artúr	1
Pollák Ignác	2	Radnai Ernő	1
Wertheimer Sándor	3	Sáfár Kornél	2

Kersch Ferenc Harmat Artúrhoz írott levele (1908)

Levelezőlap hátoldala

Kedves Artúr! Gratulálok a szép sikernek.
 Aká ha bárre hogy zongorájában pedál illenően
 helyes, de nem olyan dolga, mert 80-100 forint
 ba is bele kerül, s utánigra is egy zajos szer-
 sámban jár. Ugy tudom hogy lehet kapni a
 célra szerkesztett pianinót, a mely a zongora
 mögé állítanak, és így független a zongorától.
 Ezt meg kellene tudatosítani. En látnam ismét
 Nyestén. - Nem értem azonban, miért akar a
 M. Z. nélkül megmaradni. Adhat neki oklevélet, de nincs
 államérvénye. Ha már tanul, így az az akadémián
 az ellenszél javában kerül. az I. rész nem is
 kára járhat. Ennek alapján neye azt, az meg
 egyet, miáltal fog haladni. Szives üdvö! Kersch

Országos m.kir. Zeneakadémia évkönyve az 1912-13-iki [sic!] tanévről (Harmat Artúr a III. évfolyam névsorában)

138

Folyó szám	N é v	Fótanszak	Kötelező tantárgyak										
			Zongora	Magyar zene-elmélet	Karének	Egyetemes zenetörténet	Magyar zenetörténet	Zeneesztétika	Poétika	Hangszerelésttan	Partitúra-olvasás	Liturgia	Karnagy-képző
IV. osztály.													
78	Balogh Ernő	1	—	—	flm.	—	—	—	—	1	1	ny.	2
79	Czöndör Anna												
80	dr. Gál József												
81	Harmat Arthur	1	—	—	1	1	—	—	1	1	elv.	1	
82	Kiss Gyula												
83	Kiss Sándor												
84	Kósa György	1	—	—	1	—	1	1	—	1	1	1	1
85	Kürthy Sándor	2	—	—	flm.	—	—	—	—	elv.	elv.	elv.	2
86	Láng Erzsébet												
87	László Sándor	2	—	—	—	—	—	—	—	n. v.	n. v.	ny.	1
88	dr. Moor Pál	3	—	n. v.	flm.	—	n. v.	n. v.	—	n. v.	n. v.	3	1
b) <i>dr. Kodály Zoltán.</i>													
I. osztály.													
89	Bányai Aladár	n. v.	n. v.	—	3	—	—	—	flm.	—	—	—	—
90	Dalnoki Ferenc	4	—	—	3	—	—	—	flm.	—	—	—	—
91	Fenyves Gábor	n. v.	1	n. v.	n. v.	—	—	—	—	—	—	—	—
92	Idrányi Tibor	n. v.	n. v.	—	2	—	—	—	4	—	—	—	—
93	Kardos Irén	2	elv.	—	1	1	—	—	flm.	—	—	—	—
94	Kárpáti Sándor ...	2	2	—	1	—	—	—	flm.	—	—	—	—
95	Kesztler Lőrinc ...	1	3	—	1	—	—	—	flm.	—	—	—	—
96	Kishonti Barna ...	2	2	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—
97	Stolczer József ...	2	3	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—
98	Szenkár Mihály ...	2	2	—	1	—	—	—	3	—	—	—	—
99	Widor Imre	n. v.	—	—	1	—	—	—	flm.	—	—	—	—
100	Wolf Ferenc	n. v.	—	—	flm.	—	—	—	4	—	—	—	—

Országos m.kir. Zeneakadémia évkönyve az 1913-14-iki [sic!] tanévről (Harmat Artúr a IV. évfolyam névsorában, kitűnő eredménnyel)

145

B) ELŐKESZÍTŐ ÉS AKADÉMIAI TANFOLYAM.

I.

Tisztán akadémiai tanszakok.

1. Zeneszerzés.

Tanárai: *Herzfeld Viktor, dr. Kodály Zoltán és Weiner Leó.*

Folyó szám	N é v	Kötelező tantárgyak											
		Főtanszak	Zongora	Magyar zene-elmélet	Karének	Egyetemes zeneörténet	Magyar zeneörténet	Zenesztétika	Poétika	Hangszerczés	Partitúra-olvasás	Liturgia	Karnagy-képző
	a) <i>Herzfeld Viktor</i>												
	I. osztály.												
	II. osztály.												
61	Berg Lili.....	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
62	Csizik Béla.....	2	flm.	—	2	—	—	—	flm.	—	—	—	—
63	Emőd Lajos.....	n. v.	flm.	—	n. v.	n. v.	—	—	—	—	—	—	—
64	Hartmann Elemér	2	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—
65	Horovitz Pál.....	3	—	—	flm.	—	—	—	—	—	—	—	—
66	Náray-Szabó Miklós.....				önkénti ismételt								
67	Pollatsek István ...	3 ¹	flm.	1	4	1	—	—	—	2	3	—	—
68	Tolnai-Haiszer Béla.....	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
69	Vendéghegyi Géza	3	flm.	—	2	n. v.	—	—	—	—	—	—	—
	III. osztály.												
70	Balogh Ernő.....	1	—	1	flm.	—	1	1	—	1	2	—	—
71	Brück Emil.....	n. v.	n. v.	n. v.	5	n. v.	—	—	—	—	—	—	—
72	Csuka Etel.....					kimaradt							
73	Harmat Arthur.....	1	2	2	flm.	2	—	—	—	1	2	1	—
74	Istók Barnabás.....					kimaradt							
75	Kardos István.....	2 ²	flm.	—	3	—	3	3	—	2	2	3	2
76	Kiss Gyula.....	2	flm.	2	1	1	—	—	—	2	3	—	—
77	Kossovich Pál.....					kimaradt							
78	Kósa György.....	1	—	1	1	1	—	—	—	1	1	—	—
79	Kutor Ferenc.....					kimaradt							
80	Kürthy Sándor.....	2	—	n. v.	flm.	—	—	—	—	2	2	—	—
81	László Sándor.....	2	—	1	flm.	—	—	—	—	1	2	—	—

¹ A III-ik osztály tananyagából vizsgázott.

² A IV-ik osztály tananyagából is vizsgázott.

Haynald díj

b) Haynald Lajos-féle egyházzenei jutalomdíj.

Ezen alapítvány célja a zeneakadémia növendékeit a katolikus egyházi zene művelésére buzdítani. Az ösztöndíj évi összege 702 kor. 72 fillér, amely tanévenként kiosztatik s a pályázat eredményéhez képest esetleg két részre is osztható.

Ezen ösztöndíj: templomban és hangversenyteremben egyaránt honos, de kizárólag katolikus egyházi szellemű műfajok köréből meritett pályamunkák jutalmazására fordítottatik. Előnyben részesülnek énekhangra szánt (vokális) zeneszerzemények. A templomban használatos műfajoknál megkívántatik, hogy a szöveg pontosan betartva, az egyház rendelete értelmében alkalmaztassék.

A pályázat a zeneakadémia zeneszerzési növendékei számára tanévenként meghirdettetik s febr. 1-jén jár le. A katolikus egyházi zenekörből vett pályázati feladat szövegét évről évre az Orsz. M. Kir. Zeneakadémia igazgatósága állapítja meg. A pályaművek névtelenül, a szerző nevét rejtő jelígyés zárt levéllel ellátva, az Orsz. M. Kir. Zeneakadémia igazgatóságához küldendők be. Az intézet szaktanáraiból alakult pályabírószám az igazgató elnöklete alatt a pályaműveket megbírálja és a jutalomdíjra a legérdemesebbnek talált művet megjelöli s a díj adományozására nézve a vallás- és közoktatásügyi miniszternek előterjesztést tesz. A miniszter döntéséhez képest a pályanyertes mű jelígyés levele a tanévzáró ünnepélyen felbontatik s a pályadíj ugyanekkor kiadatik.

A pályadíj a viszonylag legjobb műnek — amennyiben az a fent jelzett feltételeknek megfelel — mindenestre kiadandó.

Ha a pályázat netán meddő maradna, az alapítvány évi jövedelme tőkésítendő, illetőleg az alaptőkéhez csatolandó.

A pályadíjat, amelynek feladata egy négyszólamú kis zenekari kísérettel ellátott »*Ecce Sacerdos*« megszerkesztése volt, a lefolyt tanévben *Harmat Artúr* zeneszerzési növendék nyerte el.

1.3 I. világháborús katonaévek

Országos m.kir. Zeneakadémia évkönyve az 1914-15-iki [sic!] tanévről

I.

A tanév történetéből.

1914—1915.

Intézetünk fennállása 40-ik évének küszöbét a világháború megrendítő izgalmai között lépte át. E válságos időkben, amidőn a létében megtámadott nemzet minden törekvése a védelem előkészületeiben összpontosult; amidőn a hazai közmívelődés minden tényezője pillanatra szünetelni látszott s tétova reménnyel várta további sorsának peripetiáit: mi, a közoktatás itthon maradt munkásai, csak abban az egy gondolatban találtunk némi megnyugvást és megenyhülést, hogy, bízva a Gondviselés igazságosságában és hadbavonult hőseink hazaszeretettől áthátolt lelkesedésében s önfeláldozó erélyében, híven és odaadóan teljesítsük továbbra is kötelességünket nemzeti kulturánk szolgálatában. Ezért mindjárt a tanév kezdetét megelőzőleg kértük felettes hatóságunkat, hogy a tanítást a rendes időben indíthassuk meg, hivatkozván a növendékek és szülők ama fontos erkölcsi és anyagi érdekeire, amelyeket számukra a tanítás folytonossága biztosít.

Jankovich Béla miniszter készséggel megadta az engedélyt s a rendelet megokolásában a céltudatos államférfiú és kultúrember érzéke és felfogása nyilatkozott meg. »A kormány — mondja a rendelet — a *legnagyobb súlyt* helyezi arra, hogy a társadalom munkája s ennek során a *tanítás változatlan erővel* folyjék tovább, hogy az ifjúság tanítóinak s tanárainak példaadása mellett e nagy időkben férfias munkára, fokozott kötelességteljesítésre nevelődjék s hogy mindezek által a társadalomban a most különösen szükséges tetterős hangulat ébrentartassék.«

Történeti bevezető

4

Uymódon e súlyos helyzetben, a tanári testület létszámának megfogyatkozása mellett is, a tanítást a rendes időben kezdtük meg s megszakítás nélkül a rendes időben fejeztük is be. Tanártársaink közül *Antalfy Zsirus Dezső*, *Demeter Lajos*, *Kerpely Jenő*, *Mambriny Gyula* és *Várkonyi Béla* már a háború kitörésekor hadba vonultak. Demeter Lajos ugyan egy ránk nézve kedvező katonai intézkedés következtében a tanév első felének végén Budapest környékére helyi szolgálatra osztott be s katonai parancsnoksága módot nyújtván neki tanári működésnek folytatására, a második félévben megkezdte a tanítást; a többieket azonban a tanév végéig nélkülöztük körünkben. Antalfy tantárgyának ellátására *Laub István* vállalkozott; Mambriny növendékeit *Hibay Jenő*, *Bloch József*, *Kemény Rezső*, *Grünfeld Vilmos* és *Szerényi Gusztáv* osztották el maguk között; Kerpely tanóráit *Schiffer Adolf* vette át és Várkonyi teendőit *Buttykay Ákos*, *Oswald János* és *Turnay Alajos* látták el.

Személyi változások.

Az intézet körében történt személyi változásokra vonatkozólag fölemlítjük, hogy *Kemény Rezső* rendes tanár magasabb fizetési osztályba lépett elő, *Hegyi Emánuel* rendkívüli tanár pedig rendes tanárrá neveztetett ki.

A zeneakadémia részvétele a közjótékonykban.

Zeneakadémiánk a magyar társadalomnak hadsegélyező jótékony munkájában is igyekezett kivenni a magá részét s teljesíteni hazafias kötelességét. Az intézet igazgatósága és tanári kara a tanév elején a behívott katonák visszamaradt családtagjainak segélyezésére 775 koronát adományozott. Azonkívül kilenc nyilvános előadást rendeztünk intézetünk nagytermében jótékony célra. Az elsőt október 21-én tartottuk meg a hadbavonultak családtagjainak segélyezésére, amelyen a zeneakadémia tanárai is közreműködtek s amely 1737 K összbevételt jövedelmezett. Második hangversenyünket az elesett katonák özvegyei és árvái segélyezésére december 7-én tartottuk meg 682 K bevétellel. Harmadik hangversenyünket 1270 K bevétellel a tavaszmező-utcai hadikórház javára február 2-án rendeztük. Negyedik hangversenyünk (február 25-én) valamint félévi operai előadásunk (március 5-én), 2357 K 50 f összbevétellel a Budapesti Központi Segítő Bizottság jótékony működését támogatta. Március 14-én rendezett ötödik hangversenyünk bevételé, a Budapesti Poliklinikai

Egyesület javára, 581 K-t tett ki. Hetedik hangversenyünket március 18-án a Filharmóniai Társaság Özvegy- és Árvasegítő Egyesülete javára rendeztük 454 K 50 f bevétellel. Végül operai növendékeink évvizsgái estélye, amelyet június 8-án a vak katonák segélyezésére tartottunk, 751 K-t jövedelmezett. Jótékonycélú előadásaink tehát 8608 K összbevételt eredményeztek, amelyből a kiadások levonásával 5250 K 92 f-t juttattunk felettes hatóságunk útján a fentemlített jótékonykban intézmények vezetőségéhez.

Ennek az évnék sötét felhői, amelyek az egész világ fölé tornyosultak, ráborították árnyékukat intézetünkre is, — mondhatjuk, egész zenéletünkre. Súlyos veszteségekről kell beszámolnunk. *Haják Ferenc* és *Radó Aladár* a hazáért való küzdelemben estek el. Hajákban méltán láttuk az új magyar nemzedék legkiválóbb klarinét-művészt. Intézetünkéből kikerülvén a m. kir. operaház zenekarának tagja lett. Virtuóz volt és zenész; mindkét tulajdonsága a legelőkelőbb színvonalon mozgott. Teljes értékű képviselt mint alkotó művész Radó Aladár. Kiváló technikai képzettségéhez, új utakat kereső ötletességéhez széles általános műveltség járult. Miután a zeneakadémiát elhagyta, Berlinben telepedett le; zeneszerzői munkássága ott is sok tiszteletet és sok várakozást keltett. Hősi halálával erős reményések foszlottak szét. Ebben a megpróbáltatásokkal teli esztendőben elvesztettük intézetünk egyik büszkeségét, *Lenygel Ernőt*, aki már ott volt az európai hitelesített zongoraművészek első sorában. Az ifjú szervezetben már régebben ott lappangott a kór, amely megölte, finom lelke nem a harctérről szállott el mégis úgy halt meg mint hős, mert testi és erkölcsi erejének végső megfeszítésével harcolt egy ideálért. Arányai szinte napról-napra nőttek. Külföldön úgy érezték és ki is merték mondani, hogy egy új Rubinstein szárnyacsatogását vélik hallani. Mi pedig az emlékezés minden melegségével keressük föl a frissen hantolt sírokat és letesszük oda szeretetünk örökzöldjét.

A háború hatoltjai.

Növendékeink előmeneteléről 8 nyilvános, 3 házi és 3 vizsgálati hangverseny tanuskodott, amelyek közül e helyt kiemeljük:

Növendék-előadások.

a) *A Volkmann Róbert*-emlékünnepe, amelyet a

<p>1. Név: <i>Harmath Artúr</i> Anyakönyvi lapszám: <i>HM36.3.44</i> év, hó, nap: <i>1888</i></p>													<p>helység: <i>Bajmót</i></p>			
<p>2. Apja neve: <i>Székessék József</i> Szülőanyja (leánykori neve): <i>Székessék Teronka</i></p>													<p>3. Születési helység: <i>Székessék</i> megye: <i>Székessék</i></p>		<p>járás: <i>város</i></p>	
<p>6. Emléklappal el van-e látva, mely vöd, látta el: ☐ <i>I. holt.</i></p>													<p>7. Rendfokozat: <i>hadgy.</i></p>		<p>8. Idegen nyelvismeretek: T=oktatótan. J=104 Gy=gyengén:</p>	
<p>9. Forradalmak alatti magatartása igazolva van-e: ☐</p>													<p>Rang: nap: <i>1918</i> szám: <i>10.</i></p>		<p>10. Tölmécvizspát mely nyelvből, mely évben, mely eredménnyel tett:</p>	
<p>11. Fegyvernem (állománycsoport): <i>György</i></p>			<p>12. Nyilvántartó test: <i>1011</i></p>			<p>13. Testi alkalmasság: <i>C</i></p>			<p>14. Rendjelek, kitüntetések, érmek:</p>			<p>15. Nemtényleges viszonyba érsziben mikor helyeztetél s mely a lomanytest stb.-tel:</p>		<p>16. Családi állapot, gyermekek neve és születési éve:</p>		
<p>17. c) Végzett katonai iskolák és tanfolyamok:</p>			<p>18. Polgári szakképzettség (foglalkozás): <i>tanár</i></p>			<p>19. Lakóhely: <i>Bajmót</i></p>			<p>20. Illetékes járási, városi (budapesti kerületi) feng. kir.:</p>			<p>21. Illetékes vöd.:</p>				
<p>22. Vagyoni helyzet (ingatlan fekvőség):</p>			<p>23. Állomáshely: Mióta:</p>			<p>24. Mely fegyvernemnél (állománycsoportban) hány évig, (hónapig) szolgált: <i>5 év</i></p>			<p>25. Mely hivatásban, územben stb. és hol van alkalmazva: <i>székessék</i></p>			<p>27. 80. v. 80. v. 80. v. elhárás alatt áll-e? Szolg. alatt lettem-e monitve? Esztleg lettem-e?</p>		<p>28. Megjegyzés:</p>		

Harmat Artúr I. világháborús katonai adatlapja

M. kir. 314. honvéd ezred
PABARCS

20. JUL 1918

Belohnungsantrag.

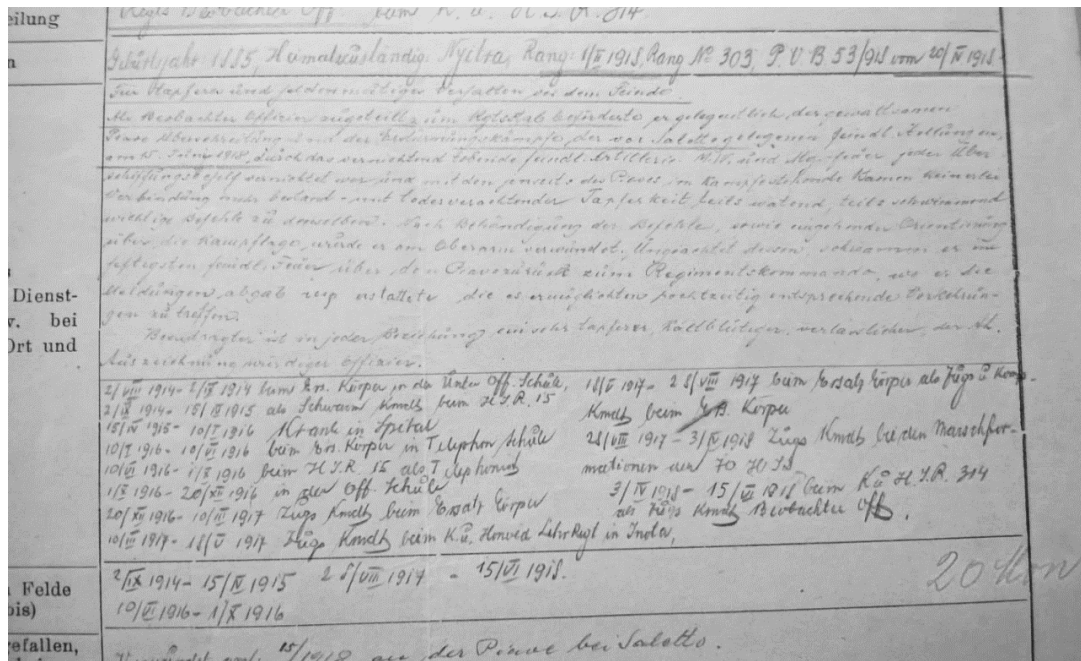
161

1	Charge	Königl. ungar. Honvéd Leutnant I. R.
2	Vor- und Zuname	Arthur Karnat
3	Standeskörper	Königl. ungar. Honvéd Inf. Regt. Nr. 15
4	Diensteseinteilung	Regt. Beobachter Off. vom K. u. K. I. R. 314
5	Personaldaten	gebürtlich 1885, Ausweisnummer 1413, Rang 1/E 1915, Rang Nr. 303, P. U. B. 53/98 vom 29/5/1918
6	Anlass (Waffentat, Dienstleistung usw. bei Angabe von Ort und Zeit)	<p>Seit dem 1. Juli 1915 Ausweisnummer 1413, Rang 1/E 1915, Rang Nr. 303, P. U. B. 53/98 vom 29/5/1918</p> <p>Im Herbst 1915 wurde er zum Beobachter im 15. Infanterieregiment ernannt. In dieser Eigenschaft leistete er hervorragende Dienste. Er wurde mehrfach für seine Tapferkeit und seine Verdienste ausgezeichnet. Er wurde zum Leutnant ernannt und erhielt den Rang eines Leutnants. Er wurde zum Beobachter ernannt und erhielt den Rang eines Beobachters. Er wurde zum Leutnant ernannt und erhielt den Rang eines Leutnants. Er wurde zum Beobachter ernannt und erhielt den Rang eines Beobachters.</p> <p>21/10/1914 - 2/11/1914 beim K. u. K. I. R. 314 2/11/1914 - 15/11/1914 beim K. u. K. I. R. 314 15/11/1914 - 1/12/1914 beim K. u. K. I. R. 314 1/12/1914 - 15/12/1914 beim K. u. K. I. R. 314 15/12/1914 - 1/1/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/1/1915 - 15/1/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/1/1915 - 1/2/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/2/1915 - 15/2/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/2/1915 - 1/3/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/3/1915 - 15/3/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/3/1915 - 1/4/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/4/1915 - 15/4/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/4/1915 - 1/5/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/5/1915 - 15/5/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/5/1915 - 1/6/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/6/1915 - 15/6/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/6/1915 - 1/7/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/7/1915 - 15/7/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/7/1915 - 1/8/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/8/1915 - 15/8/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/8/1915 - 1/9/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/9/1915 - 15/9/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/9/1915 - 1/10/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/10/1915 - 15/10/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/10/1915 - 1/11/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/11/1915 - 15/11/1915 beim K. u. K. I. R. 314 15/11/1915 - 1/12/1915 beim K. u. K. I. R. 314 1/12/1915 - 15/12/1915 beim K. u. K. I. R. 314</p>
7	Seit wann im Felde (von - bis)	15/10/1914 - 15/10/1915
8	Verwundet, gefallen, vermisst oder kriegsgefangen	Verwundet am 2/11/1914 bei der Brücke bei Sablatz.
9	Etwas unerledigter Antrag	/
10	Besitzt bereits inländische Friedens- und Kriegsflokkationen	/
11	Antrag des Verfassers	Im Auftrag des M. V. K. mit A.
12	Datum und Unterschrift des Verfassers	Feldpost 640, am 29. Juni 1918, von Honvéd Kapitän Karnat
13	Brigadiers	Verfasser durch Stellvertreter des Brigadiers
14	Divisionärs	K. u. K. 70. honvéd gyalog hadosztály parancsnokság, B. 2619, am 20. Juni 1918, von Oberstleutnant Pörschinger
15	Korpskommandanten	K. u. K. 4. Korps Kommando, B. Nr. 494, am 7. Juli 1918, von Major Pörschinger
16	Armee-kommandanten	Is. A. H. A. Nr. 18122, am 17. Juli 1918, von Major Pörschinger
17	Für eventuelle Bemerkungen und Anträge sonstiger Kommandanten und Dienststellen	/

263833

Militärdruckverlag - Hirs Bräu.

Felterjesztés bronz fokozatú katonai kitüntetésre⁴³²

1.4 két világháború között

433

⁴³² A Bronz Katonai Éremre vonatkozó felterjesztés viszont megvan, fotómásolatát mellékeljük.

Jelzete: OBA 263833, 1918. 07. 12-én kapta.

⁴³³ Az eredeti plakát másolatát a Kodály Archívum bocsátotta rendelkezésemre.

Óralátogatás, szakfelügyelői bírálat

NAGY SÁNDOR ellr.

IX. Tiszoltó-utcai elemi fiúiskola 1938. január 17.

10-11-ig, VI. b/ oszt. Uj dal: A magyar huszár.
11-12-ig, V. a/ oszt. Dal: Készülődés a Bálra. /Előgyakorlatok./
12-1-ig, V. b/ oszt. Uj dal: Akkor szép a kislány.
Szintelen és ötlettelen, de szorgalmas, jószándéku tanítói munka mellett az átlageredmény közepes.

Farmas...

1, 2, 2, 2, 2, 2, 2.

KOPRÓCZKY ALAJOS el.r.

IX. Ranolder-utcai elemi fiúiskola 1937. október 20.

9-10-ig, III. c/ oszt. Uj dal: Imádkozzál.
10-11-ig, III. a/ oszt. Szeretnék szántani.
11-12-ig, VII. oszt. Tatárjárás.
12-1-ig, VI. oszt. Mátyás király lustái.
A tanító ebben az iskolában énektanítás szempontjából igen elhanyagolt körülmények közé került. Majd mindent előről kell kezdeni. De derekasán dolgozik, tanításából csupa munkakedv és lelkesedés árad. Hihetőleg rövidesen rendbehozza a mult mulasztásait.
A tanító mindenkép megérdemelne, hogy magasabbfoku iskolába jusson.

Farmas...

1, 1, 1, 1, 1, 1, 1.

Versenybírálat

A Magyar Dalosszövetség XX-ik országos dalosversenye Sopron szab. kir. városban,
1925. évi augusztus hó 14-15-16-17-ik napjain.

Versenybírálat.

Versenyző daloskör: *Falacsgereszei Daloskör*
Versenycsoport: *második* Részvevő tagok száma: *27*
Karnagy neve: *Füstös Lajos*
Kötött versenykar: *Lányi Esti dal*
Szabodon választott versenykar: *Lányi Esti dal*

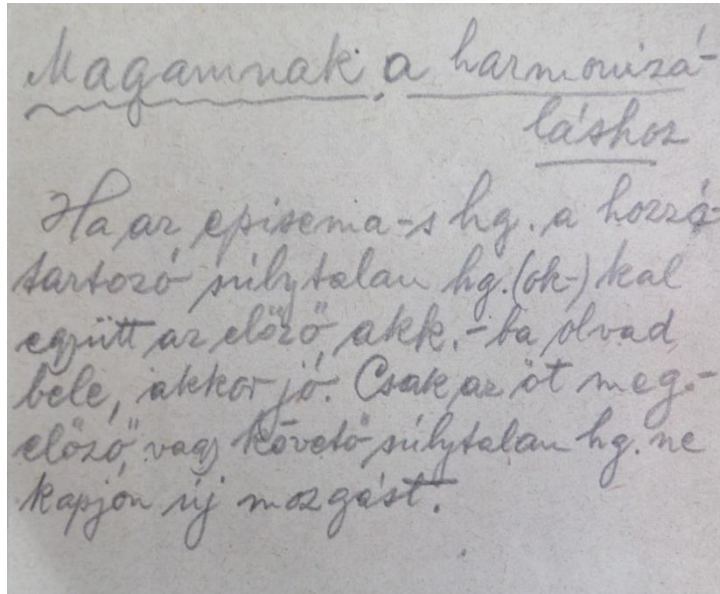
Minősítés:

Tonallitás	Ritmika	Szövegkiejtés	Zenei felfogás	Hanganyag	Megjegyzés
<i>elégfeles</i>	<i>+</i>	<i>+</i>	<i>elégfeles</i>	<i>elégfeles</i>	

díjra ajánlom.

Sopron, 1925 augusztus hó *15* n.
d. e. *7 30* óra.
d. u. *7 30*

Farmas...
versenybíró.

Prozódia:

438

437 Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található a Harmat kézírásával jegyzetelt, kivágott lap.

438 Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található a Harmat kézírásával jegyzetelt, kivágott lap.

I. PROZÓDIA 3

254. Jöjj Szentlélek

Jöjj el Szent-lé- LEK Js- teri.
" Szentlé- lek Ur- "

116. Imádlak nagy Istenség

2. ez csak az e- GI jó- ság
ez az egi nagy " "

136. Öröslég Oltánszentég

1. Té- ged spi- vem- BÖL i- mádlak
" szív- ből mind i- mádunk
1. ki- rá- iji sze- KED- ben ál- dlak
ol- tá- ród- nek trón- ján ál- dlunk

2. Ha minden szen- TEK szí- vé- vel
" szentek- nek nagy " "

S az an- gya- lok- NAK nyelv- vé- vel
An- gya- loknak lán- g- " " "

183. Lelkem tiszta lánggal

1. Le- kem lán- ga- DOZ- va ég (Rádió!)
" tiszta lán- ggal "

220. Alfoxattal

2. Dí- cső- ség le- GYEN e- gesben
" " " a ma- gas- ságban
2. bé- ke- ség le- GYEN a jámbor...
" " " itt lenn " "

221. Egybegyűjtünk

1. Hogy lelkünk mel- TÓ le- hessen
Lelkünk mel- hó had- le- hessen
2. Dí- cső- sel, ál- DÁS, dí- cső- ség
Legyen ál- dás, és " "
2. Le- ki és tes- TI bé- keség
Testi- lelki szent " "

2. Js- tennek le- GYEN dí- cső- ség
Dicső- ség a jó Js- tennel

Bárdos Lajos levele a SZVU korrektúrájával kapcsolatban⁴⁴⁰

Kedves Artur! 1937 JUL 93

Mindenekelőtt hálásan köszönöm azt a sok támogatást, amit a nyári egyetemmel kapcsolatban nekem nyújtottál. Tanácsaid, sokoldalú gondolataid és bő jegyzeteid nélkül nem hozhattam volna össze az előadást. Ha egy lépéssel talán sikerült előre vinnem az ügyet, a Te segítségednek köszönhetem.

A jegyzetek mind megvannak, sőt! Nagy meglepetést tartogatok. Ezt mind a hét végén, 17, vagy 18-án kiviszem hozzád.

Kérjük: a SZVU kiadványok jegyzékét, a Szegedi-képet és ennek eredetéről-szóló új jegyzetet/a bal felső sarokba a kép mellé/ szintén szombatra.

Engedd meg, hogy felhívjam figyelmedet a 47., 148., 150. és 180. énekre. Ezekben talán több a nyújtójel, mint kellene. Máshol szerény véleményem szerint kevesebb, de ezt a kérdést hagyhatjuk, mert valóban szebb, ha minél kevesebb van, mutassunk inkább eszményt, legföljebb nem mindenki tudja megvalósítani. /amikor erről szóltam, az 57., 122., 136., 141., 294 stb félékre gondoltam. Más egészen hasonló ritmusú énekeknél meg nincs/.

A teljes korrekturát is maelőbb kérve és várva, köszöntlek szeretettel és hálával *Lajos*

⁴³⁹ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található a Harmat kézírásával jegyzetelt, kivágott lap.

⁴⁴⁰ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található.

Harmat Artúr Sík Sándornak írt levele⁴⁴¹

Kedves Barátom!

A püspökkari Konferencia jegyzőkönyve
mintán a Sét. V. N. elutasítását „praktikus
okokból” (zeneje újzerű és nehéz) elutasítja
megindokolta, így folytatja:

„Tegy állván a dolog, a régi feladat
valamelyes egyrészes népéneknek köre-
becsátása tekintetében továbbra is fenn-
marad. Idevonatközzé is intézkedés volna
teendő.” Majd: „Feltérli a püspököt,
hogy gyakorlati követelményeket is szem előtt
tartva alkalmas szakemberek segítségével
állítsa össze a leggyakrabban előforduló
egyházi énekek gyűjteményét; e kiadvány
majd általános és kötelező elrendelést
fog nyerni és más próveggek is dallamok
el fognak tiltatni.”

Thovoy pl. ne jelle, a munkában a
Cecilia Egyszerűnek is részt ker. Ha
ert nem sikerültne keresztalimnie,
Ammond a Cecilia E. elvételéről és
egyházi énekeibe nem engedte be, az
új „egyszerű énekeket.”

A ponti C. sor tartalmát
legy síves, diszkrétan kezelni.

Már most:

Thovoy ebben a „melléklettel”
(vagy ha új felvétel: az újratulajd.)
elhatározatában és akciójában nem
hagyható magára, mert alúra ke-
tül és vele együtt nem csak mi tettek,
hanem ~~hanem~~ a Cecilia E., a tántor
Szöveg és főleg, az elv, a jó, új,
amelyek egyrészes meg, martírius
is érdemes volna lenni, ha...
közben az elvet is nem csapnák azon.
Legy síves minden befo-

gyásoddal, odalatt, h. Glattfelder
és Mikek pl. urak, vagy ha tén-
más is hozzájáruló tettek, az is,
Thovoy-t a legközelebbi püspökkari
Konferencián szerben ne hagyják.
Keressék kell vinni; h. a pécsi
berezethet szakemberek is hozzá-
rólhassanak.

En csak nem bírást kívánok:
Mielőbbi körbejárókat kerí
és szeretettel ölel
Bp. 191. IX. 22.

A. S. S.

Ettől függetlenül volna
keresendő, az az akció, h. püspö-
keid, egyházi énekeikben a Sét. V. N.
ot kötelezőleg bevezessék, mint azt
Séctesfehér is egye határozottan
megírta.

⁴⁴¹ Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára, Sík Sándor gyűjtemény (IV.133),
Levelezés.

Koudela Géza válasznyilatkozata, melyet az SZVU ellenzőinek írt az OMCE felkérésére⁴⁴²

"K i f o g á s o k" a SZENT VAGY URAMI ellen.

1. A gyűjtemény nem teljes.

Nem is akart minden Magyarországon létező egyháznak nevezett ének kollektiója lenni. Sajnos, annyi ezek közt a teljesen elfogadhatatlan és selejtes, hogy kár azok életét továbbhuzni.

A gyűjteménynek egyik elsőrangú célja volt éppen a szelektálás, a rendteremtés "egyházi" énekeink dzsungeljében, ezért énekeink legjavát adja csak.

És mégis teljes azon értelemben, hogy az egész egyházi évre és minden alkalmi istentiszteletre bőséges anyagot, nagy választékot/ad. Nagyobb, olcsóbb életű plébániatemplomban átlag 70-80 a gyakrabban használt énekek száma. A gyűjtemény négyszer ennyit ad!

Ahol speciális kívánalmak, egészen helyi igények és szokások vannak, ott virágozhatnak tovább az ezeket szolgáló énekek!

2. Szövegváltoztatásokat kár volt tenni s ezeket ugysem fogadja el a nép...

a/ Több szöveg elmaradt, mert a vallásossághoz és művészséghez semmi köze sem volt!

b/ Változtatások csak ott történtek, ahol ezeket dogmatikai okok parancsolták;

c/ költészeti szempontokat is érvényre kellett juttatni. A revizorok a szép archaizmusokat tiszteletben tartották sőt mintázták is ezeket, viszont a mai emberhez átlag a mai stílusban akartak szólni.

d/ Énekszövegekről lévén szó, az é n e k e l h * t * ő * s * é * g * karakterét is joggal kívánták meg. Sok régi énekünk éppugy, mint a felvett újabbak jónéhánya is a dallam- és szöveghangsúly valamint a cezura tekintetében súlyos kifogás alá esett. A javítás tehát indokolt

e/ A kultusz új igényeihez új énekszövegek kellettek. Ezeket elismert legkiválóbb pap-költőink írták.

f/ A nép tényleg makacs a hibáiban és konzervatív fonákaságaiban is. Főként ha bennhagyják, sőt erősítik ezekben! Viszont örömmel tanul s igenis nevelhető okosan, kitartással, egyszerűséggel.

3. Melódia-ujítás!

Nem e gyűjteményben vannak az új, megváltoztatott melódiák! Ezek itt az eredetiek, az ősi tiszta dallamok. Ahol variánsok vannak, ott ezek összehasonlításból a lehető legjobb, legénekelhetőbb, legegészségebb, legnemesebb vétetett föl. A most száltében-hosszában használt korrumpált dallamok tehát nem érdemelnek védelmet s nem bitorolhatnak polgárjogot.

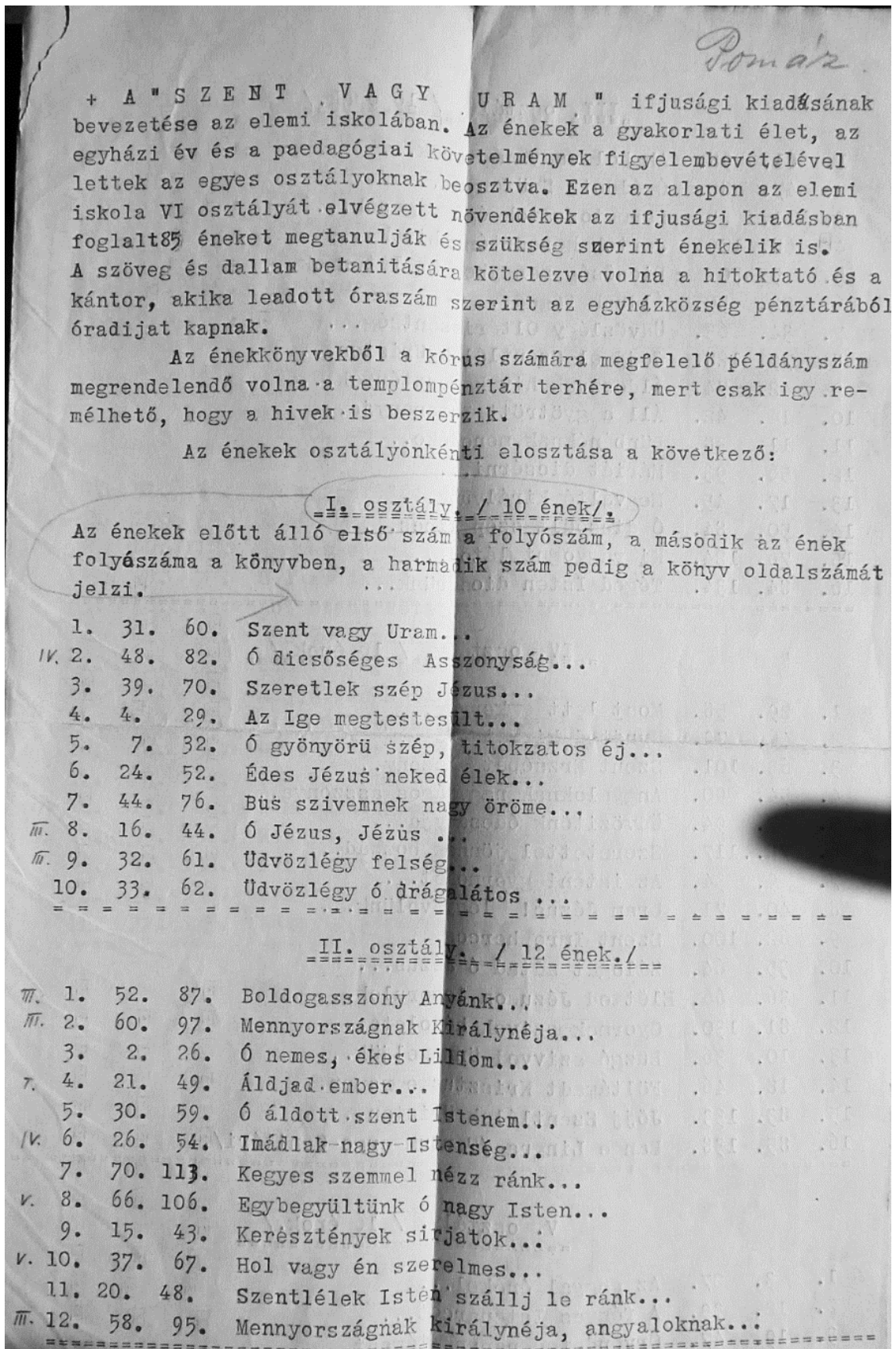
Sok közhasználatu régi énekünk dallamának vagy ritmusának lejegyzése teljesen vagy részben hibás Bogisichnál is, akitől Kersch is így vett át jónéhányat /pl. Krisztus Jézus született, Feltámadt Krisztus e napon, Angyaloknak nagyságos Asszonya stb./ . E gyűjteményben "concentus sacri in pristinum formam restituti sunt" - mint X. Pius pápa a gregorián-melódiákkal tette.

Ezek a dallamok tehát az autentikus dallamok s ezekhez kell visszatérni!

*Koudela G. az OMCE
Rögzülése 1934. (2)*

⁴⁴² Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található

Tervezet a SZVU dallamainak iskolai anyagba történő beemelésére⁴⁴³

⁴⁴³ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található

1.4.4

Iskolai énektankönyvbe

444

170

A felvétel helye: Ócsény, Tolna m. 1913/III. Gy.: Lajtha

Előadta: ~~...~~ éves,

Elterjedtség: általánosan ismert

M.H. 2332/c

1. Márán el is van egy nagy almaszék, deks van egy szobos anyósokya
 Pense felénk barna piroz gömbölyű menyegzőre Ki bocsáoskád
 nyagajás mellett

2.) A háttérrel csak egy nyagajás
 A nyagajás sal új nyagajás
 Csija buha csódtól a régen rólo szédal
 Éne meg a fene az a pádal.

(a szöveg kiegészítésével is):
 Pense kék és barna menyegzőre
 Csija buha szédal szédal

445

M.H. 2318/c

A felvétel helye: Ócsény, Tolna m. 1913/III. Gy.: Lajtha

Előadta: Nyil Rósalin 53 éves, 1,5,1.

Elterjedtség: ...

Ócsényi népdal

1.) Édes anyám egyetlen egy lányka Korán eladt a más házára
 At'vost lez az az édesanya Ki a lányát rosn férjhez adja.

2.) Piroz rósa hull a galagányra
 De szep kis lány jár hozzam a kútra
 Logy hi légy hi ha kétet vártam
 Pus szöcskét régen nekad szántam

3.) Blazafélé áll a kocsiim rúdja
 Ugy szeretlek az isten is tudja
 Csere hozzam ne kérd az anyádat
 Éresem azt a répen rólo szédal

446

Gyerekjáték (népköltészet) Elemibe

74

Szép nyári szél, forró viharok, Annam is kivevél. Szép
 Kérd alá kérd? " " " "

444 Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található Lajtha László kézírása, népdalgyűjtő adatlap.

445 Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található Lajtha László kézírása, népdalgyűjtő adatlap.

446 Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található a Harmat kézírásával kottázott gyermekdal.

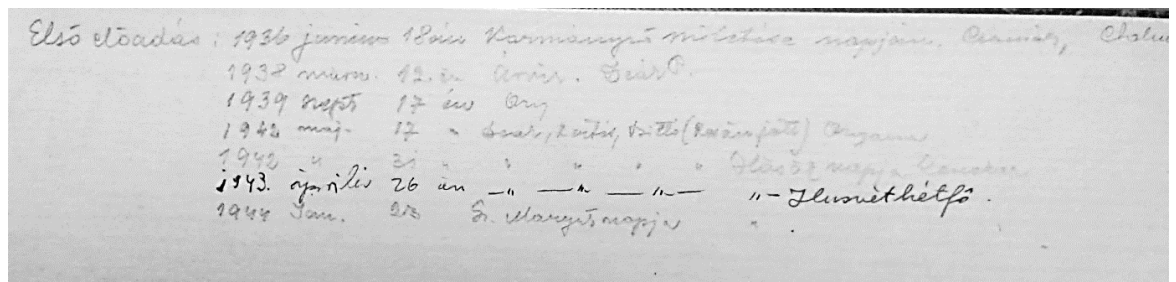
Szent Margit mise fedőlapja, elkészülésének időpontja

447

A Szent Margit mise szegedi előadásainak feljegyzése

448

⁴⁴⁷ Szegedi Dóm levéltárában őrzött partitúra

⁴⁴⁸ Szegedi Dóm levéltárában őrzött partitúra

A frankfurti Nemzetközi Egyházzenei Kongresszus magyar előadásainak visszhangja a sajtóban.

Frömmigkeit erreicht ist, wie sie auch Johann Sebastian Bach vertritt.

Die in sich ruhende Musikalität der ungarischen Kompositionen ist im besonderen hervorzuheben, wenn man den weiten Raum zwischen der Kantate „Gesang der Werkleute Gottes“ von Theodor Pröpper-Walve in Westfalen und der „Missa in H“ von Hermann Schroeder-Röln ermißt. Die Kantate ist zwar ein polyphon sehr gut gearbeitetes Stück, sie ist aber zu pompös und zu sehr auf Werbung angelegt. Schroeders Messe ist ein bedeutsamer zeitgenössischer Versuch, den alten polyphonen Stil in der Musikalität der Jetztzeit aufleben zu lassen. Doch ruhen beide Werke nicht in sich selbst. Pröpper wirkt durch überdeutliche Mittel, Schroeder tritt nicht in den Mittelpunkt kirchlicher Musikalität, weil der Versuch — trotz eines imponierenden Könnens — zu offensichtlich ist. Stellt man diesen Werken etwa die drei gemischten Chöre a cappella „Marienklage“, „Der Schmerzensmann“ und „Liberame, Domine“ von Ludwig Bardos, den gemischten A-cappella-Chor „Cantatibus organis“ von Julius Kertész, den gemischten Chor „Confirma hoc Deus“ von G. Bardos, „Jesu rex admirabilis“ von Koloman Radassy und die „Missa Barbara“ von Ladislaus Salmos gegenüber, so wird man zu dem Ergebnis kommen, daß auch eine moderne Kirchenmusik durchaus gut und ergreifend klingen kann. Wie modern ist zum Beispiel der sehr charakteristische Chor „Jesus und die Mächler“ von Zoltan Kodaly, jenem Komponisten, der die Quellen ungarischer Volksmusik für die jetzige Generation erschlossen hat! Aber selbst bei genauester Charakterisierung wird nie das Reich des Musikalischen verlassen, alles ist noch im höchsten Sinn sangbar und schön. In dem Orgelstück „Pastorale Angelica“ von Geza Berenyi ist ein idyllischer Vorwurf beste moderne Musik geworden; in dem Präludium für Orgel von Zoltan Kodaly klingt zarte Lyrik in polyphoner Gestalt; nur die autobiographische, etwas äußerlich musikalische „Ode“ von Berenyi macht in dem ausgezeichneten Gesamtbild eine kleine Ausnahme. Der Interpret dieser Orgelstücke, Prof. Szakoleczay, ließ diese landschaftlich eigenartigen aber musikalisch sehr ansprechenden Werke zu bester Wirkung kommen. Auch zwei geistliche Lieder von Artur Harmat „Terra tremuit“ und der 150. Psalm sprachen für die große Bedeutung der hier vertretenen ungarischen Musik. Wenn dieses ungarische Konzert die Hörer dazu anregt, dieser im Ausdruck so reinen Musik nachzugehen, wird vielleicht

Frankfurt a. M., 13. Oktober.

Nach dem Abschluß der Vierten Arbeits- und Festwoche der Internationalen Gesellschaft für Erneuerung der katholischen Kirchenmusik sind die künstlerischen Werte dieser europäischen Musikschau nun im ganzen zu übersehen. Ihre Ordnung und ihre Eingliederung wird wesentlich erleichtert durch den künstlerisch sehr bestimmten Eindruck des „Ungarischen Konzertes“ am letzten Abend, in dem der Budapester Theresienchor unter Frigyes Kemenes und Professor Szakoleczay-Budapest (Orgel) Werke von lebenden ungarischen Komponisten zum Vortrag brachten. Ohne dieses Konzert, das auch nach außen hin der größte Erfolg der Festwoche war, wäre man in die Lage versetzt, die große und achtunggebietende Problematik des deutschen kirchenmusikalischen Schaffens der Gegenwart über den Umweg einer mühevollen Zergliederung aufzeigen zu müssen. So aber ist es möglich geworden, einfach auf das ungarische Beispiel hinzusehen als einer kirchenmusikalischen Leistung, in der Innerlichkeit, Phantasie und kompositorisches Können zu einem reinen, durch keine Außerlichkeit getriebenen Dreiklang von europäischer Geltung geworden sind.

Während beispielsweise der Pole F. Nowowiejski in seiner F-Moll-Symphonie für Orgel Volksweisen seines Landes in recht dekorativer Art verarbeitet, erschließen fast alle der aufgeführten ungarischen Komponisten aus dem nationalen Kirchen- und Volkslied eine neue musikalische Welt von höchstem künstlerischen Wert. Sie sind nicht so ängstlich „geistlich“ wie die deutschen Komponisten. Gestärkt an den Quellen ihrer völkischen Musik, begabt mit einem starken und lebendigen Gemüt, singen sie das Lob Gottes mit einem bewundernswert jugendlichen Ausdruck, ohne dekorative Mittel und ohne zigeunerhafte „Ungarismen“, aus dem Primat der Melodie und aus einer reichen, aber geläuterten Phantasie. Die von Arthur Harmat und Ludwig Bardos für gemischten Chor a cappella bearbeiteten ungarischen Kirchenlieder mußten in ihrem ausgereiften Satz und in ihrer schwingenden Musikalität unbedingt davon überzeugen, daß hier etwas ausgeprägt Bodenständiges mit hervorragendem Können unter den gemeinsamen Kenner der katholischen Kirchenmusik gebracht worden ist. Ja, man wird, wenn man etwa alte evangelische Choräle des deutschen Mittelalters in die Betrachtung einbezieht, zu dem weiteren Ergebnis kommen, daß hier jene allgemeine

Neue Augsburger Zeitung

1936. okt 13

1.5 II. Világháborús évek

Kötelező jelentés származási vizsgálatról⁴⁴⁹

Méltóságos Polgármester Ur !

366.100/1944.IV.sz.határozatra való hivatkozással tisztelettel jelentem, hogy a Szent István Bazilika énekkara tagjainak származását megvizsgáltam. Az énekesek közül háromnál a származást - bár már évek óta meg voltak keresztelkedve és keresztény házasságban éltek - a vonatkozó törvény alapján mégis kifogásolhatónak kellett vélelmeznem, mert az illetők származási lapjukat nemadták be és f.hó végével bejelentették a kórusból való kiválásukat is. Ezzel ez a kérdés nálunk egészen le is zárult.

Mivel azonban a f. évadban az énekkarból különböző címen /:elköltözés, házasság, betegség, stb.:/ a fentiekén kívül is több kiválást történt, kérem Méltóságodatva Szent István Bazilika kórusának létszámában a következő változásokat jóváhagyólag engedélyezni:

Horváth János vezetőénekes helyébe Csóka Bélát,
Fayl Erzsébet, dr Krenusz Andorné, Roubal Rezsóné, P. Sivó Zsuzsánna, Vág Vilmosné, Lászlóffy Jánosné, Bódy György és Csóka Béla karénekesek helyébe: Rittinger (Pálné) Layer Mária, Kasics Ilona, Török Lujza, dr Bánkfy Jánosné, Porteleky Margit, dr Csongor Dénes és Király Lajos -kórusunknak már régebb ideje működő /:megvizsgált származásu:/- gyakorló énekeseit.

Kérem egyuttal a kimaradt énekesek illetményének f. év június 30-ával való beszüntetését és az ujonnan alkalmazott énekesek óradíjának 1944. július 1-vel való folyósítását is.

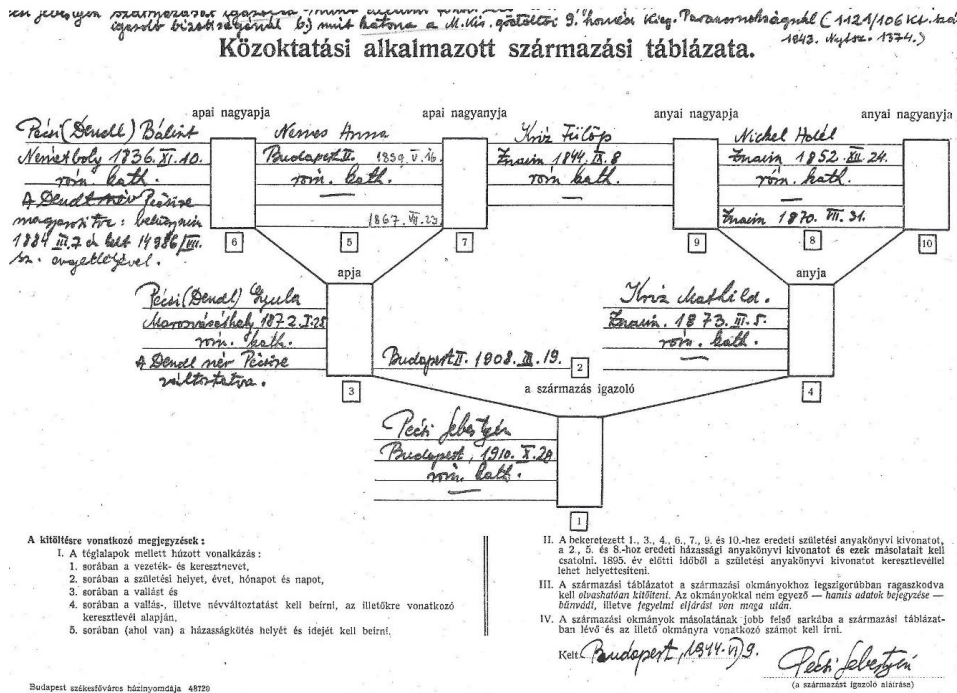
Mély tisztelettel

Budapest, 1944. június 29-én.

Karmastóvi
a Szent István Bazilika
karnagya

⁴⁴⁹ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található

Pécsi Sebestyén, a Bazilika orgonistájának származási táblája⁴⁵⁰

Jelentéstételi kötelezettség⁴⁵¹

2876/942

Ft. Prép. Pleb. kú!

Nról értesültem, hogy a bazi-
lika zenekarának, mely a nagyobb
munkákban szokott szerepelni, állí-
tásilag nem katolikus, zsidó zenés
tagjai is vannak. Kérem Ft.-séze-
det, hogy ezt a panaszt meg-
vizsgálja és az eredményről
ide jelentést tenni szives le-
gyon.

Estély 1942. 10. 13.

J. Székely J.
isz. helybéli

⁴⁵⁰ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található.

⁴⁵¹ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található.

Légiveszély esetén teendők⁴⁵³

SZENT ISTVÁN BAZILIKA
ÉNEK- ÉS ZENEKARA

Teendők
Munkarend légiveszély esetén
(ill. a város)

Budapest, 19. 44. augusztus 14. ...
vagy riadót

1. Ha a rádió vasár- vagy ünnepnapon délelőtt Budapest, Eger, Szolnok, Földvár, Veszprém vagy Győr körzetekben bármilyen fokú légiveszélyt jelez, az énekkar a 10-órás misén csak akkor köteles megjelenni, ha a légiveszély feloldása a jelzett körzetekben oly korán történik, hogy a Beszkárt villamosközlekedés - ha leállt volna - legkésőbb 10 órakor megindul.
2. Ha a légmentesítés pihentetése az említett összes körzetekben csak később történik meg, az énekkar a 12 órai misén működik közre, feltéve, hogy a villamosközlekedés a városban 12-kor már megindult.
3. Amely ünnepnapon a légiveszély megszűnése után még 12-kor sincs közúti közlekedés, az énekkar működése a templomban egészen elmarad, hacsak esetleges későbbi intézkedések a délutáni szentmiséken nem rendszerezik a karéneklést.
4. Ha a légiveszély a kar működése /mise, próba/ közben áll be, akkor ~~el~~ tene a karnagy, illetve helyettesének ~~intézkedései szerint~~ *rendelkezéseit követjük.* védekezünk.
5. Az énekpróbák megzavarását külön - a változó helyzethez alkalmazott - megbeszélések, illetve szóbeli utasítások szerinti intézkedésekkel ellensúlyozzuk. *(állapodások)*
6. A zavarórepülés a kar munkáját nem befolyásolja korlátozza.
7. Hirtelen riadó esetén előnyös az iskolánk övőhelyére *Levonulni. Ha azonban a légiveszély előzetes jelzése több időt enged, vasár- ünnepnap kánacsos a közp. város hára, egészen megvárható övőhelyére menni.*

H. A.
R-71

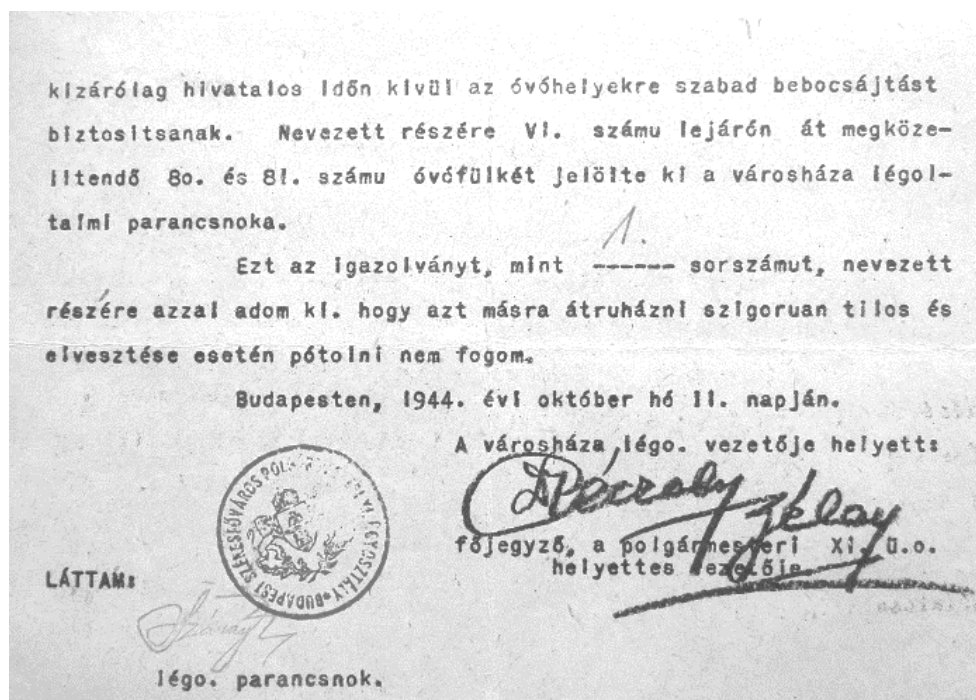
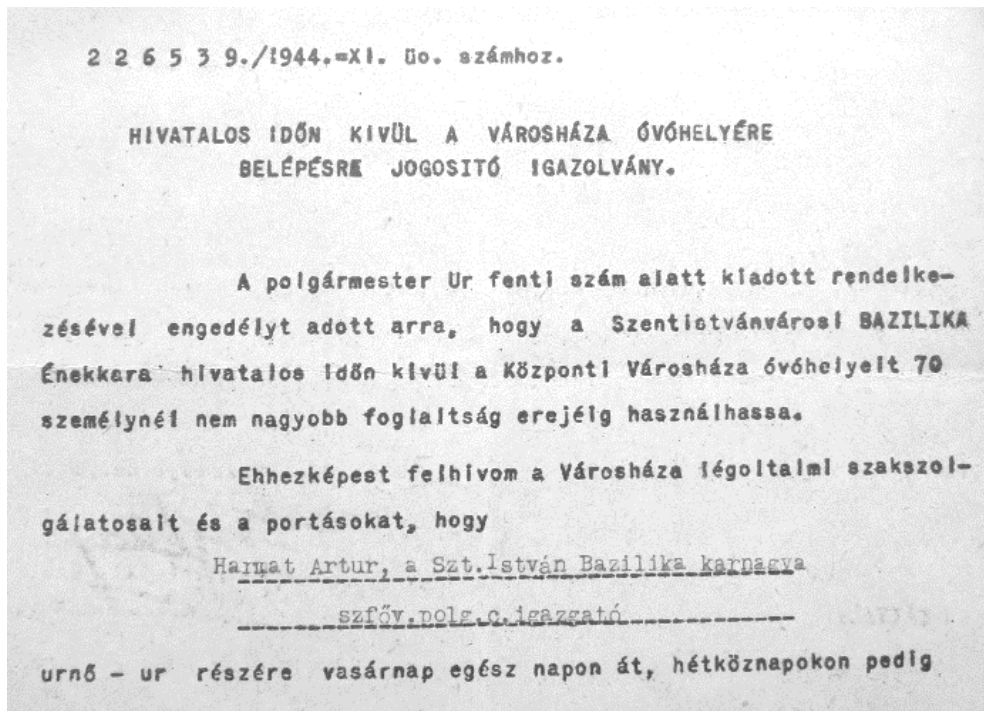
⁴⁵³ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, Harmat Artúr kézírásával jegyzetelve.

Szerémi Ede levele a háborús helyzetről, éhezésről⁴⁵⁴

Áldozatok!
Örömmel értesültem Bixó katonáján, hogy k. horvát-
tartományokkal együtt jól vagy. Mi Budán emberfeletti szenvedé-
sben is nélkülözésben estünk át, - Bőven kegyelme meghozta
életünket, habár lakásunk mindegyike közel volt az éh-
halálhoz. A közlekedési nehézségök miatt csak 2-3 naponta
gyalogolva jött hivatásunkba, a nagy, a nagy Pesten palamit hajlékát
találom. Ha próbálna egyelőre menni járhatok, hamarosan
leghosszabb utat vezetnek, menni az emberek mindegyike is ha módom-

ban lenne, esélyem volna korábban is beharcolniuk a
mentésükbe, feltéve, ha főleg emberek segítségét van
kapva, ha csak, mindegyik b. palamit, vagy is meg néhány
szóban. - Többekkel is Budán éltem, többekkel, többekkel,
előbbi ma állatokat felkerestek Fűst, utóbbi majdnem
naponta közmunkára len kirendelve, Budán Bismarcktól
lóna hadifogoly.
A további viszonyok nemcsak, k. Belügy
kereset nélkülön maradok
maradó hód
Budapest, 1915. III. 28. Szerémi Ede.

⁴⁵⁴ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található.

Óvóhely-belépő⁴⁵⁵

⁴⁵⁵ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található.

Kérvények, felterjesztés Pécsi Sebestyén ügyében a katonai főhatóságokhoz, hogy ne vigyék frontra, maradjon orgonista a Bazilikában⁴⁵⁶

A kérvényben előadottakat igazolja és a maga részéről is hangsúlyozottan kiemeli Pécsi Sebestyén művész ur nélkülözhetetlenségét, kérve a kérés szíves meghallgatását

mély tisztelettel Witz Béla pápai
kamarás, c. dömösi prépost

A Magy. Kir. Budapesti IX. Honvéd Kiegészítő Parancsnokságnak,

B u d a p e s t

Alulírott tisztelettel kérem a Nagytekintetű Kiegészítő Parancsnokságot, szíveskedjék a II/2 honv.gy.ezr.iker - ezredében, a 32.gyelogezered 4.századában /Tábori posta 12./ rendkívüli fegyvergyakorlatra behívott P é c s i S e b e s t y é n karp.c.őrvezetőt tartósan szabadságolni.

Nevezett az ország legnagyobb templomának, a budapesti Szent István Bazilikának orgonaművésze és mint ilyen, a kórus ének- és zenekarának nélkülözhetetlen vezetőtagja. Az ő -egyéb-ként országosan is elismert művészete képezi az egész kórus ténykedésének alátámasztó alapját. Pécsi Sebestyén munkáját helyettesítéssel pótolni /a karral való összetanultsága miatt / nagyobb művészi zökkenő nélkül szinte lehetetlen. A Bazilika ének- és zenekara /mely jelenleg nyári szabadságát élvezzi/ aug.15-én /:Nagyboldogasszony napján/, majd 20-án /Szent István ünnepén/ és az utána következő vasárnapokon országos érdeklődés központjába kerül, amikor oly művész közreműködését, amilyen Pécsi Sebestyén, alig lehet a legnagyobb zavar kockázata nélkül helyettesítéssel ellátni.

Mindezek alapján kérem ismételten Pécsi Sebestyén tartós szabadságolását.

Mély tisztelettel maradtam

Budapest, 1940. augusztus 3.

Harmath Tibor
a Szent István Bazilika karnagya
zeneművészeti főisk. tanár

⁴⁵⁶Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, ugyanott kéziratban is megtalálható, piszkozatban is a levél. ez és a származási listára vonatkozó fogalmazvány tele van átjavításokkal – érezhetően sokat dolgozott, gondolkodott rajta Harmat.

A 9.Honvéd Kiegészítő Kirendeltség
tekintetes Parancsnokságának,

G 8 1 0 1 1 0

Bevonulási központ

T e k i n t e t e s P a r a n c s n o k s á g !

Mély tisztelettel arra kérem a Tekintetes Parancsnokságot, sziveskedjék Pécsi Sebestyén karp.c.őrvezetőt 1944. június 30-ig polgári foglalkozásában meghagyni.

Nevezett, mint orgonaművész már hosszú idő óta a budapesti Szent István Bazilikában van alkalmazva. Az ország legnagyobb templomának zenei része így tulnyomólag az ő -igen felelősségteljes- munkáján nyugszik. Kiesése a kórus tevékenységéből beláthatatlan zökkenőt és alig helyrehozható zavart idézne elő, mert még megfelelő helyettesnek /ha ilyen volna!/ a betanítása is hónapokig, esetleg évekig tartó munkát jelentene a Bazilikának sokoldalu, nem ritkán országos viszonylatban is, reprezentatív kórusgyakorlatában.

Pécsi Sebestyén felelősségteljes tevékenysége, most, amióta a Bazilika kórusa a hábrorus nehézségek miatt a zenekarát is kénytelen volt elbocsájtani, még fontosabbá vált, sőt határozottan nélkülözhetetlennek mondható, mert a hiányzó zenekart is az ő orgonajátékának kell pótolnia.

A katonaságnál viszont Pécsi Sebestyénnek semminemű különleges kiképzése nincsen. Katonai kiképzést Pécsi csupán mint póttartalékos gyalogos nyert. Az orvosi vizsgálat pedig csupán katonai egészségügyi szolgálatra -sőt több ízben csupán irodai munkára- minősítette alkalmasnak.

A felhozottak alapján ismételtten kérem Pécsi Sebestyénnek a polgári foglalkozásában való meghagyását.

Mély tisztelettel nyilvánításával

Maradtam

Budapest, 1944. január 23-án.

zeneművészeti főiskolai tanár
a Szt. István Bazilika karnagya

1.6 Ellenponttankönyvhöz jegyzetek, példák

457

Ritkább esetek:

Pal. I. 40. o. 18. m. *summa*
 Pal. I. 108. o.
 Pal. II. 3. o.
 Pal. III. 62. o.
 Pal. IV. 62. o.
 Pal. V. 3. o.

le-son lotti 3. sz. 4. m. 3. B.
 Christo-lei-son Christo Credo: Amen
 ju-li-la-ti-o-ni
 no-ga-rus
 di-pec-ca-ta mundi, sus-ci-pe
 ter-rae nos-so-rum
 ex-cel-sis

Pal. I. 40. o. 18. m. *summa*
 Pal. I. 108. o.
 Pal. II. 3. o.
 Pal. III. 62. o.
 Pal. IV. 62. o.
 Pal. V. 3. o.

42. o. *Andante S. is jó 4 ped. mott.*
 1. Dies penitentialis meg. jelt.

458

III. kötet.

16. 2. 1-2. 35. 4. 4-5 52. 2. 2. 67. 3. 1. 67. 1.

49. 3. vége 78. 2. *Plag.*
 102. 2. 2-3 103. 1. 3-4

132. 2. *Plagne*
 II. 177. 2. *Att. 4-7.* III. 57. 3. *Tört. akkord. - ok*

42. o. *Andante S. is jó 4 ped. mott.*
 1. Dies penitentialis meg. jelt.

Trilla

in nom-men - in nom-men -
 in nom-men -

te-di-li-gen-te-bus re.
 cru-cem sal-ve
 di-li-gen-te-bus re.
 cru-cem sal-ve

sz. akkordellás
 Medo-rit
 meg. az ill.
 feltűnő
 fedett 5
 is mehe

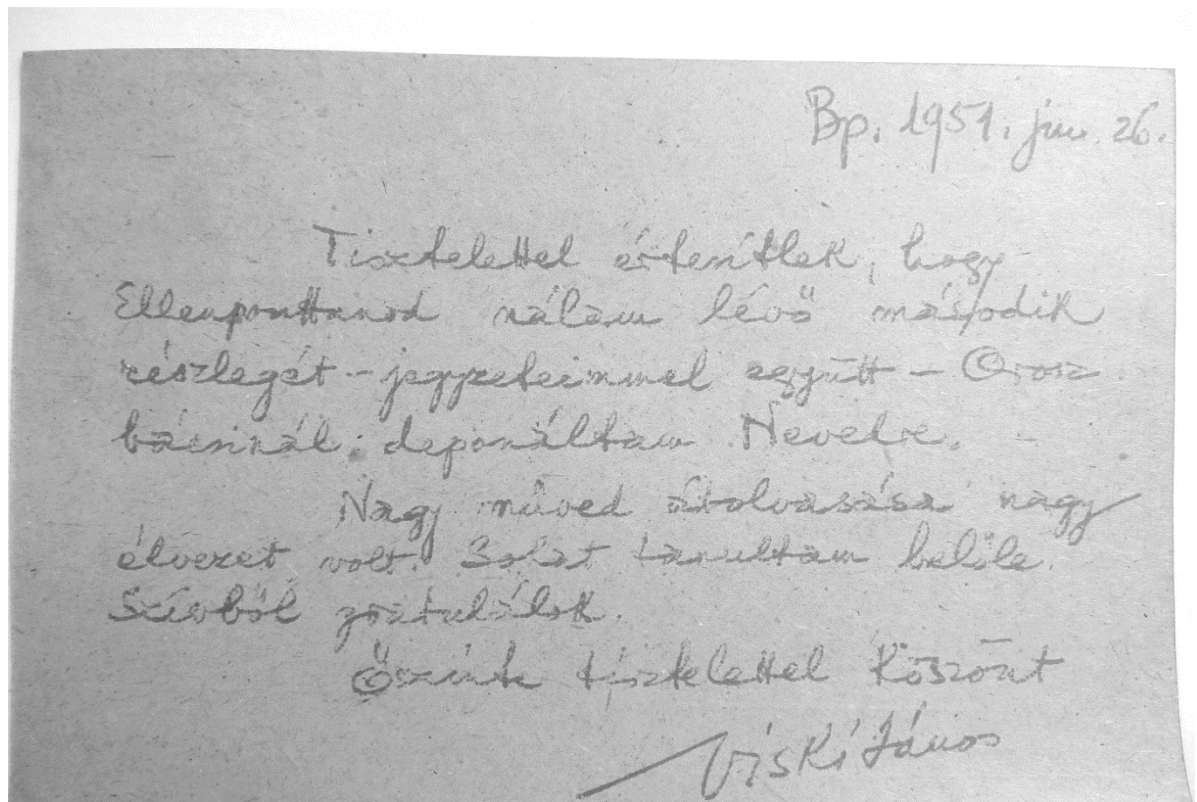
457 Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, Harmat kézírása, jegyzete.

458 Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, Harmat kézírása, jegyzete.

459

460

⁴⁵⁹ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, Harmat kézírása, jegyzete

⁴⁶⁰ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, Harmat kézírása, jegyzete

461

Szócsoport		Vizsgák	
Földvár	Palotiana-stilus helyett	XVI. sz. vokális stb., vagy	betűl megjelölt helyeken mindenütt ni kell az anyagot
1 old. I	találóják ?		(angolul)
" " II	scholája	"	schola - ja
2 " I	vokál polifónia	"	vokálpolifónia
" " II	anyagoránál		(szóbeli fogalom)
" " III	Kékemes		(hadonizációs kifejezés)
" " IV	je Kétes		(nem szótár)
3 " I	ellenpont	"	ellenpontozó
" " II	homofon	"	vagy: homofon, vagy: homofon
" " III	egy van beállítás		gyakran
" " IV	feldolgozás		v.ö. népdal-, kés- ^{ezt inkább: elvezetés; anyagot}
" " V	id		szóbeli
4 " I	parvonalas		nem azonos a parvonalas fogalommal
" " II	palotiana		v.ö. Kórályos, Mozartos, Beethovenos
" " III	biatónus		v.ö. rendkívül, inkább: biatónus
" " IV	stilis		v.ö. magyarázat, " : - stilis
" " V	Hangzás		v.ö. magyarázat, " : hangzás (betűs)
" " VI	helyet		id
5 " I	szóbeli elnevezést		Kereskedelmi fogalom, ^{szóbeli elnevezést}
" " II	elméleti		mellőzni (almellőzni = pleonasmus)
" " III	szó		általában csak: sz. mindent
6 " (pótlás) I	Victoria		Victoria (?)
7 " I	szóbeli elnevezést		szóbeli elnevezést

462

36. b. l. nem hátrányosan megfontolt-e ez?

39. l. Tannhäuserre nem, Hérostenesre a 3. l. en inkább kombinált.

40. b. hátrányos (4. - 5. utána van, mert lényegesen később a 36. b. l.)

40. d. " 5-6-7. - emellett a 40. b. l. -
" " 4. ut. 4. ut. - mint a 40. b. l.

41. f. jelds: a 34. l. - al kapunk egy kombinált (4. ut. 2. 3. ut.)

43. l.: a 43. l. - al kapunk egy kombinált (4. ut. 2. 3. ut.)

67. l. a 67. l. - al kapunk egy kombinált (4. ut. 2. 3. ut.)

70. l. nem kellene a 8. fej. jelymán Bertoldus is utalni?

72/73. l. a 72/73. l. - al kapunk egy kombinált (4. ut. 2. 3. ut.)

78. l. A műveletet a 78. l. - al kapunk egy kombinált (4. ut. 2. 3. ut.)

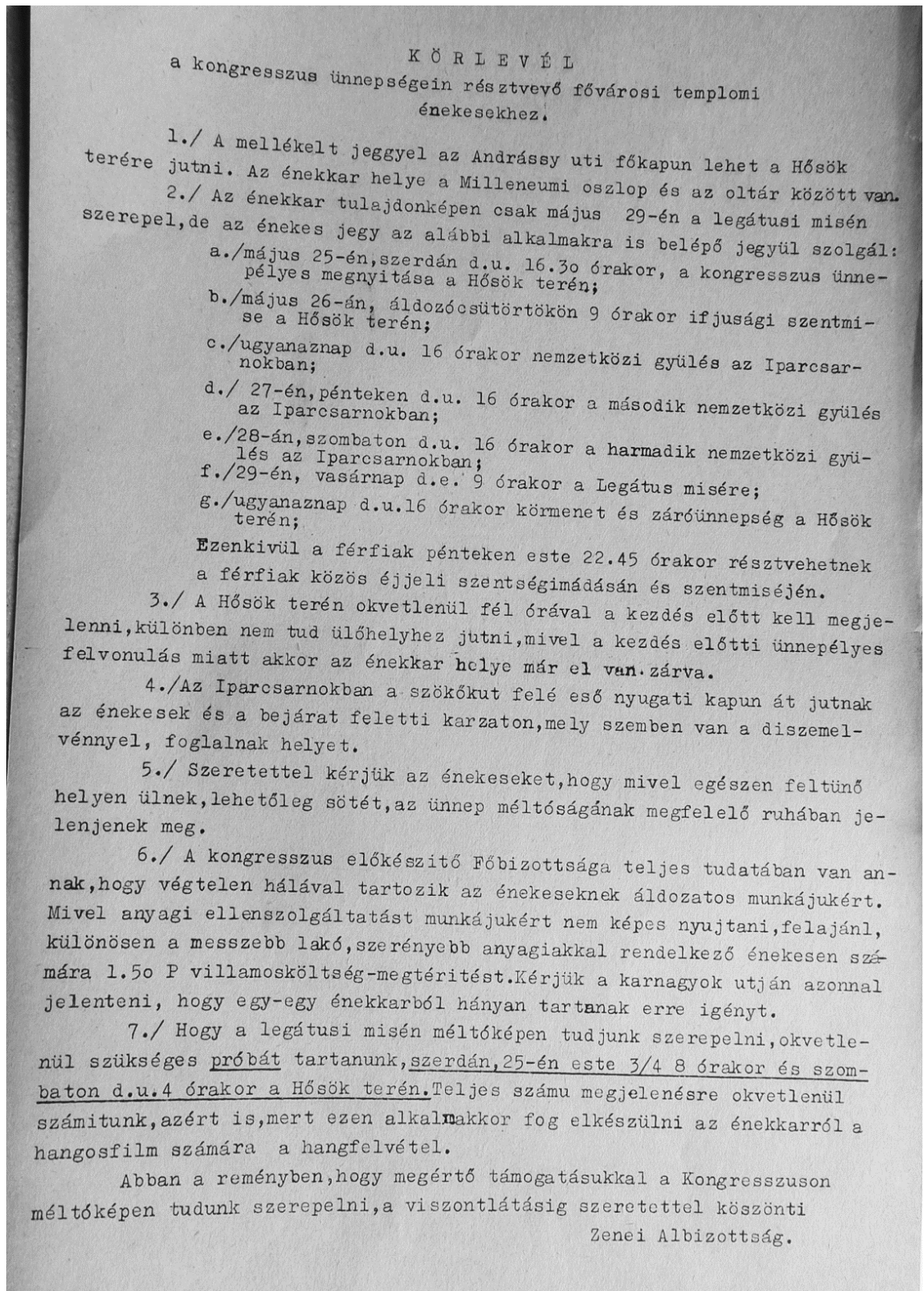
(Mc. Vicentini, Instrukcion 4. kötet, 30. fejezet; G. Zarlino, Instrukcion 4. kötet, 33. fejezet. Nagyon fontosak!)
Pal. - bit nekem elvannak, mert a 78. l. - al kapunk egy kombinált (4. ut. 2. 3. ut.)
Cecilialeg hivatkozás; a 78. l. - al kapunk egy kombinált (4. ut. 2. 3. ut.)
Imo - Zarlino műveletét.

⁴⁶¹ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található

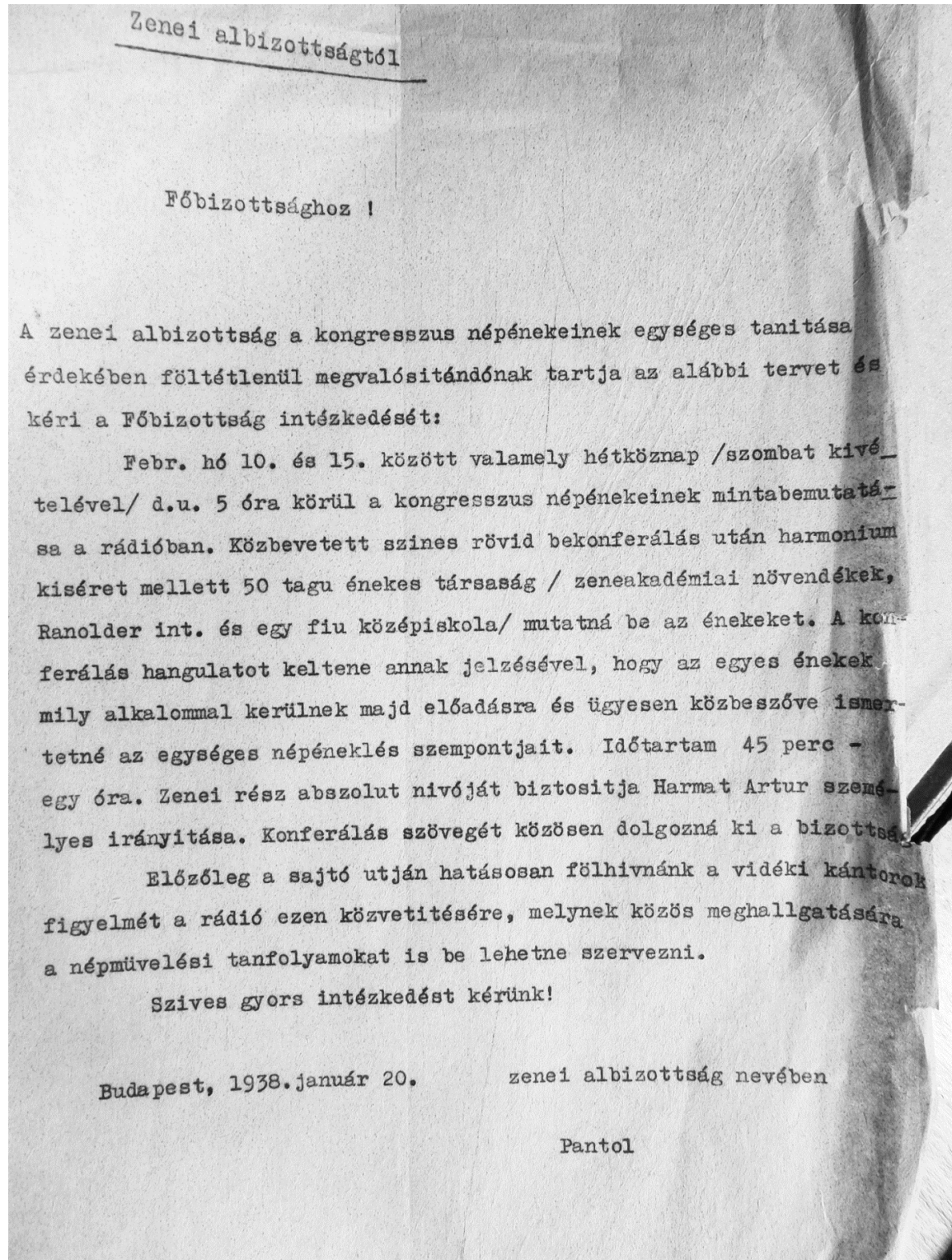
⁴⁶² Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, korrektúra javaslat

4.1 A zene az Oltáriszentség szolgálatában

463

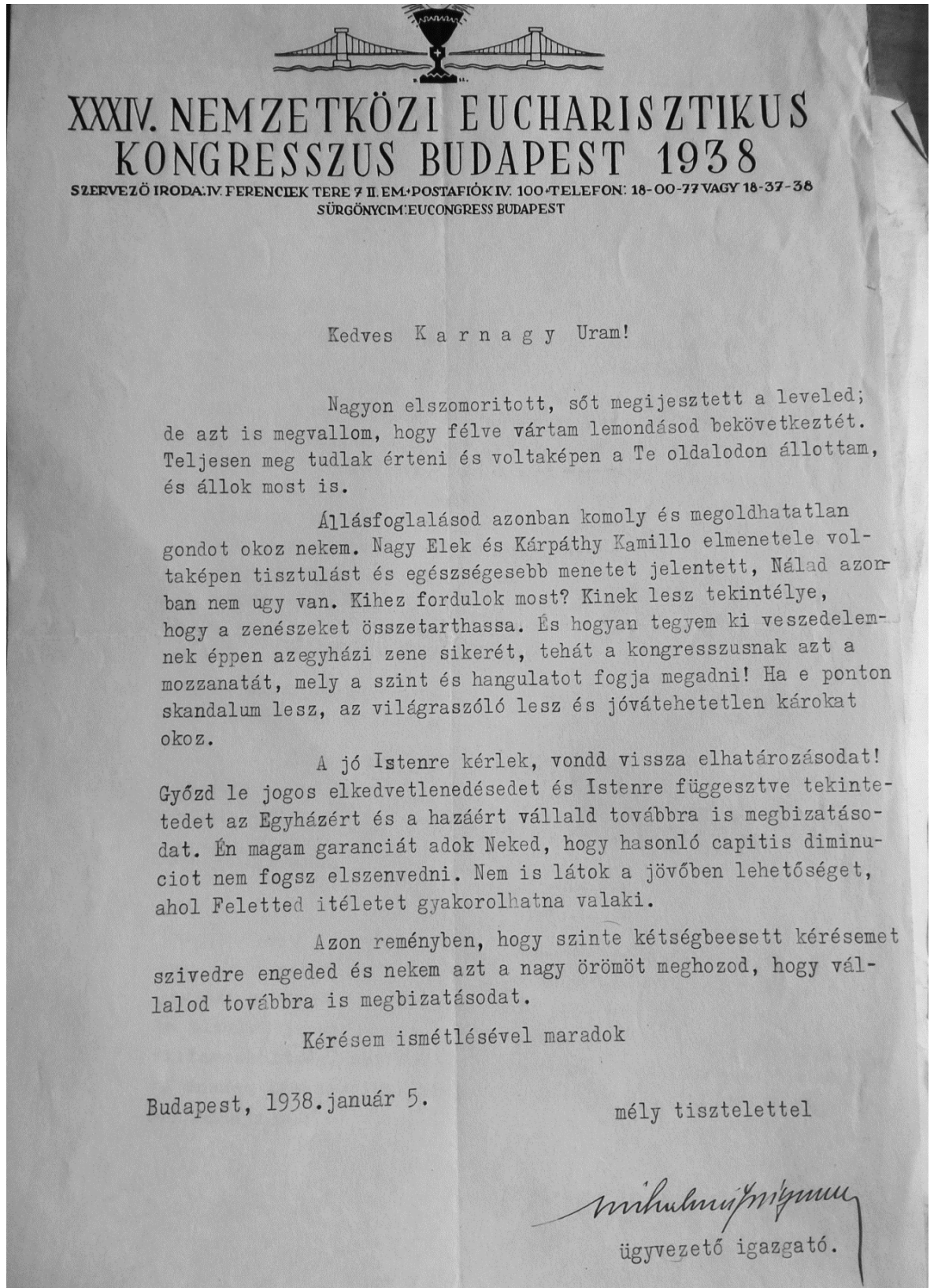

⁴⁶³ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található.

464 Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található

Pantol Márton (Bp., 1904. márc. 30.-Bp., 1960. okt. 20.) hittanár, cserkészvezető. Teológiai tanulmányait Esztergomban végezte, ahol 1927. VI. 26.-án pappá szentelték. 1928-tól az esztergomi tanítóképző hittanára, 1929-től előjárója, a tanítóképző énekkarának karnagya. Később teológiából doktorált is. 1938: az Eucharisztikus Kongresszus szervező bizottságának tagja, az ünnepeken több száz fős énekkart vezényelt. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Pantol.html>

⁴⁶⁵ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található. A levél kiváltó okára utaló jegyzetet, pizskozatot, levelet nem találtam. Mihalovics Zsigmond kanonok, hittanár, az Actio Catholica igazgatója, <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mihalovics.html>

2.3.2 Jubilemus exultemus. IV. tétel Bartók rajz Mennyből az angyal⁴⁶⁶

2.1.3 Boldogasszony anyánk⁴⁶⁷

„Édes“, vagy „romlott“ ?

A BOLDOGASSZONY ANYÁNK SZÖVEGÉNEK REFRAIN-VÁLTOZATAI*

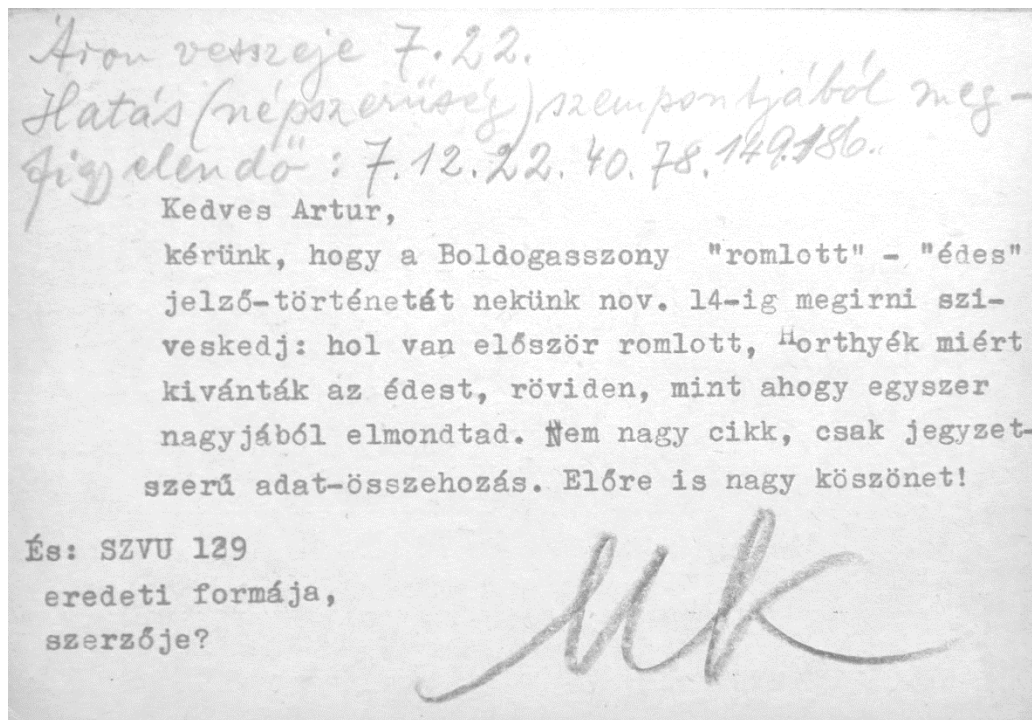
1715 Szosna Demeter (kéziratos)	<i>Magyarországról, Pannóniáról, Ne feledkezzél el árva Magyarokról.</i>
1750 (?) Két könyörgés (Sopron)	<i>Magyarországról, Pannóniáról, Ne felejtkezzél el szegény Magyarokról.</i>
1774 Deák—Szentés énekeskönyv	<i>Erdélyországról, romlott hazánkról ne feledkezzél el árva magyarokról.</i>
1793 Váci énekeskönyv	<i>Magyarországról, romlott hazánkról Ne felejtkezzél el szegény magyarokról.</i>
1797 Szentmihályi énekeskönyve	<i>Magyar népedről, örökségedről Ne feledkezzél el buzgó seregedről.</i>
1855 Tárkányi—Zsaskovszky énektár	<i>Magyarországról, romlott hazánkról, Ne felejtkezzél el szegény magyarokról.</i>

⁴⁶⁶ „Bartók ceruza-rögtönzése a szövetséges csapatok franciaországi partraszállásakor, az ismert karácsonyi ének kezdő ütemeivel.” Bónis Ferenc: *Bartók Béla élete képekben és dokumentumokban* Zeneműkiadó, 1972. 235. o.

Megjegyzés: a kottarészlet 3. ütemében nem az általánosan ismert dallamhangot kottázta le Bartók

⁴⁶⁷ Magyar Kórus 74, Budapest 1948. 1539.o.

Felkérő levél a cikkíráásra⁴⁶⁸

⁴⁶⁸ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található a Harmat kézírásával jegyzetelt Magyar Kórus által szignált felkérés a cikk megírására.

2.2.4 Ave maria offertórium. előadási utasítás⁴⁶⁹

Ave Maria

Itt jelezhető a karuag részére

a) Mint offertórium a következőképen éneklendő:

Csak a Φ jelig (... tu in mulieribus.):

Febr. 11.-én (Apparit. B. M. V. Immaculatae)
 E napon a „maria” szót mindvégig elhagyjuk és helyette az alábbi zárójel köze’irt (a-ve)-t énekeljük.

A Φ jelig és folytatólag: „Alleluja” szöveggel a ξ jelig:
Dec. 8.-án (Immac. Conceptio B. M. V.)

A Φ jelig, majd folytatólag: Et benedictus... stb. szöveggel a ξ jelig (... ventris tui.):

Advent 4. vasárnapján
Marc. 25.-én (Annuntiatio B. M. V.)
Aug. 5.-én (Dedicatio S. Mariae ad Nives)
Szept. 12.-én (Sanctissimi Nominis B. M. V.)
Szept. 24.-én (B. M. V. de Mercede)
Nov. 21.-én (Praesentatio B. M. V.)
 Általában a Commune Festorum B. M. V. ünnepeken.

A szombati Szent Mária’is vagy a Bold. Szűzről mondott votívumokén: pünkösdötől karácsonyig?
 Itt „aliquibus in locis” mondandó mire a képző az alábbiakon:
Dec. 18.-án (Expectatio Partus B. M. V.)
Máj. 24.-én (B. M. V. sub tit. Auxilium Christ.)
Jún. 9.-én (B. M. V. Matris de Gratia)
Júl. 17.-én (Humilitatis B. M. V.)
Júl. 14. vasárnapját megelőző szombaton (B. M. V. Matris misericordiae)
Aug. 17.-én (B. M. V. titulo Refugium Peccatorum).

Husvétii időben minden alkalommal „Alleluja”-val. töladjük meg az offertóriumot.

b) Mint allelujás verset, a következőképen adjuk elő:

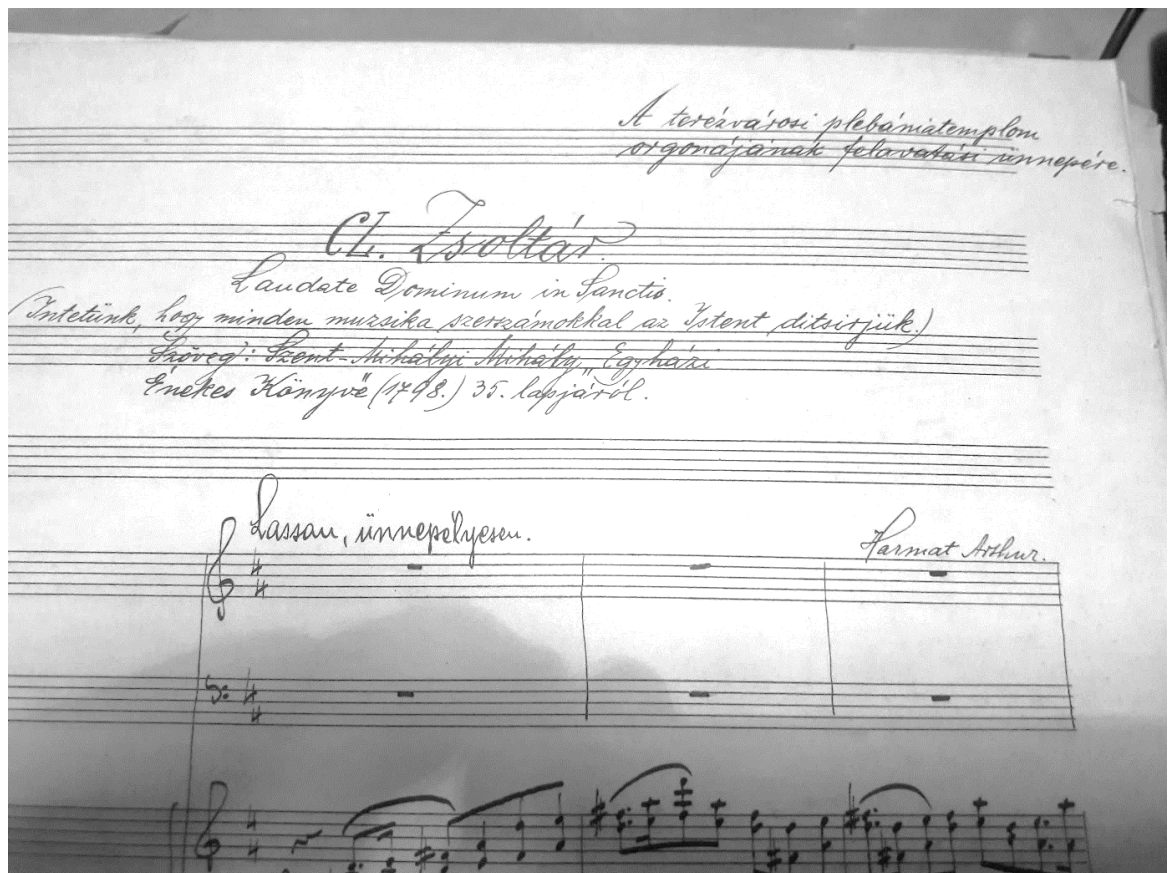
Előtte egy Alleluja’t recitálunk vagy korálisan énekelünk (esetleg a jublással együtt), majd az Ave maria-t a Φ jelig (... tu in mulieribus) és folytatólag az Alleluja-t végig énekelhetjük. Ugy előadható:

Marc. 25.-én (Annuntiatio B. M. V.) husvétii időben.
 A Commune Festorum B. M. V. ünnepein adventben.
 A szombati Szent Mária’is vagy a Bold. Szűzről mondott votívumokén: adventben és husvétől pünkösdig.

2.4.1 150. zsoltár

⁴⁶⁹ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, Harmat kézírása

Kézirat címlap Harmat Artúr kézírásával⁴⁷⁰

Kovács Mária *A Magyar Kórus című folyóirat*⁴⁷¹, szakdolgozat részlet:

„A kiadóvállalat megszületéséről Bárdos Lajos így beszélt: „Kodály első zeneszerzés-kursusán tizenhárman végeztünk, s közülük négyen – Ádám Jenő, Kerényi György, Kertész Gyula és jómagam – tanárként, karvezetőként kezdtük a pályát. De mit tanítsunk? Nem volt kinyomtatott énekkari irodalom, amely érték, színvonal dolgában kielégített volna bennünket. Egyszerűen a semmiből kellett kiindulni. Könyvtárakból másoltunk ki régi mesterek értékes műveit, s ha nagyritkán alkalom adódott rá, külföldről is igyekeztünk hozzájutni kórusművekhez. Másrészt, mint fiatal zeneszerzők, komponáltunk is a magunk énekkara számára. Ezeket a darabokat aztán meghallotta hol ez, hol az a kolléga, és elkérte. Másolgatás, kínos-keserves vergődés folyt. Mégis, 1925 és 1930 között elég szép anyag gyűlt össze így, elsősorban régi mesterek műveiből, de nekünk, fiataloknak a szerzeményeiből is. 1929-ben aztán elmentünk a Rózsavölgyi Kiadóhoz a Szervita térre és kiadásra ajánlottunk fel egy csokornyit a gyakorlatban is bevált kis énekkari művekből. Szóba sem álltak velünk. »Mit tetszik gondolni, kinek kell ez? «Nagy letörten ballagtunk hazafelé, amikor azt mondja Kertész: » ... hát, ha a Rózsavölgyi el tud menni a nyomdába, mi is el tudunk menni! Kockázat, az igaz, de a kollégák biztosan át fogják venni. Még mindig olcsóbb, mint az állandó másolgatás, nem lesz benne annyi másolási hiba ...« Így nyomtattunk ki először egy kis füzetet egy tucatnyi könnyű karművel. Arra számítottunk, hogy amit a magunk kórusán kipróbáltunk, s amit a közönség is elfogadott, bizonyára jól jön majd más karvezetőnek is, aki talán – különösen vidéken – nincs olyan helyzetben, hogy könyvtárakban böngésszen. és miért kellene mindenkinek külön-külön keresgélnie, ha bevált anyag? Ennek a füzetnek a kollégák körében olyan sikere támadt, hogy fölmerült az ötlet: folytatni kellene.» Kovács Mária

⁴⁷⁰ Az OMCE által őrzött hagyatéki anyagban található, Harmat kézírása

⁴⁷¹ Kovács Mária, az Elte Könyvtártudományi szakán írott *A Magyar Kórus című folyóirat* (1931-1950) c. szakdolgozatában minden részletre kiterjedő elemzést ad a Magyar Kórus Kiadó, külön hangsúllyal a Magyar Kórus folyóirat történetéről.

szakdolgozatának 2. oldalán: Idézet Mátyás János (1932-1992) „Hány színe van az életnek?” c. Bárdos Lajossal folytatott beszélgetéseinek gyűjteményéből. Ikon Kiadó 1996, p. 13. valamint „A Magyar Kórus folyóirat első száma 1931 februárjában látott napvilágot. A nyitószám kezdőcikkét Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök írta, aki az OMCE elnökeként üdvözölte a lapot. A szerkesztők Bárdos Lajos és Kertész Gyula voltak. Ők alakították ki a lap ütemezését (évente 4 szám), és beosztását. A lap alcíme a 16. számig: „Hangjegyes folyóirat a templom és iskola zenéjének ápolására.” 4-5.o és „Minden egyes számon 1931-1951-ig a lap szerkesztőjeként Bárdos Lajos és Kertész Gyula nevét olvashatjuk. „... kezdetben az itt álló zongorám teteje volt a »szerkesztőség«, itt raktuk szét Kertésszel a kéziratokat... Aztán lassanként ezt már nem lehetett így megoldani, akkor Kertész Gyula lakásából adott át egy szobát, a dolgozószobáját. Később, valamikor 1935 körül tudtunk egy teljes lakást kibérelni.” Az újság első száma (1931 február) felsorolja a munkatársakat:

Antos Kálmán, a szegedi Fogadalmi Templom orgonása

*Bárdos György tanár – Budapest

*Bárdos Lajos, a Zeneművészeti Főiskola tanára – Budapest

b. Buchner Antal zeneiskolai igazgató, főszékesegyházi karnagy – Esztergom

Calligaris Ferenc főv.tan. karnagy – Budapest

Demény Dezső, a Szent István Bazilika karnagya – Budapest

Irtzing Ferenc tanítóképző-intézeti tanár, karnagy – Győr

Jósvay Gábor igazgató, egyházi karnagy – Poroszló

Halbwidl Frigyes karnagy – Budapest

*Harmat Artúr, a Zeneművészeti Főiskola tanára, karnagy – Budapest

*Kertész Gyula tanár, karnagy – Budapest

*Kerényi György tanár, karnagy – Berlin

Kishonti Barna tanítóképző-intézeti tanár

Dr. Koudela Géza, a Zeneművészeti Főiskola tanára, egyházzenei igazgató – Budapest

König Péter zeneiskolai igazgató, karnagy

Kutor Ferenc tanítóképző-intézeti tanár, karnagy – Pécs

Luspay Kálmán igazgató, egyházkarnagy – Dejtár

Perényi Géza zeneiskolai igazgató, karnagy – Budapest

k. Pikéthy Tibor székesegyházi karnagy, tanár – Vác

Sugár Jenő egyházkarnagy - Budapest

P. Szabó Polikárp theologiai tanár – Gyöngyös

Szendrei Imre székesegyházi karnagy, tanítóképző-intézeti tanár – Kalocsa

Sztára József ny. székesegyházi karnagy, tanítóképző-intézeti tanár – Kalocsa

Sztára Sándor tanár, karnagy – Budapest

Szőgi Endre, a Polgáriskolai Tanárképző Főiskola tanára – Szeged

Szupper Alfréd díszkarnagy – Csorna A fenti névsorban* -al azokat a személyeket jelöltem meg, akik végig munkatársai maradtak a folyóiratnak.” 5-6.o.

7.2 Egyházzenei műveinek listája – táblázat

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
150. zsoltár (Alleluja! Sik Sándor szövege)	Magyar Kórus	X/1	SZIB 0252 OSZK Belv. K.121 Belv. O.45 Piaristák	unisono kar, orgona
[2 latin nyelvű kánon] Cantate Domino, Jubilate Deo	Magyar Kórus	VIII/12	SZIB 0076 Z 51.284 (csak Cantate Domino)	3 szólamú egynemű kar a capella kánonok
[4 magyar ünnepi ének] Boldogasszony Anyánk Ah, hol vagy Szent László királyról Isten hazánkért		XIII/27a	Vác F/4.	vegyeskar
2 adventi ének A kereszténységben Mária, szűz virág	Magyar Kórus	V/15a	SZIB 0084 Belv. K.136 Belv. B.71	vegyeskar
2 húsvéti ének Feltámadt Krisztus Örvendtes napunk támadt	Magyar Kórus	XIII/28a	SZIB 0114 SZIB 0099 Z 51.294	2 szólamú kánon vegyeskar, orgona
2 német karácsonyi ének Csendes éj A fenyőfa	Geszler: Vegyeskarok Rozsnyai	XIII/36	Mindhárom helyen csak Csendes éj Belv. K. 21. Vác B/74 Piaristák	vegyeskar
2 Tantum ergo	1942; Magyar Kórus	VIII/11	SZIB 0075 OSZK ZAK: Z134601) ZAK: Z51290	3 szólamú egynemű kar
4 Antiphona Marianae Alma Redemptoris Advent 1. vasárnapjának completoriumától Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepéig / Purificatio, február 2. Ave Regina Gyertyaszentelő completoriumától Nagyszerdáig Regina coeli Húsvét vasárnaptól a Pünkösöd utáni első péntekig Salve Regina Szentháromság vasárnapjának completoriumától Advent 1. vasárnapját megelőző szombatig	1932; Magyar Kórus	VIII/2 [XVII/2]	SZIB 0104 és SZIB 0195 és SZIB 0692 és SZIB 0694 Belv. K.61 K.95 K.96 K.97 Vác F/200. F196 F/42. F/105 F/155 ZAK: Z120.442/K	3 szólamú egynemű kar
A keresztfához megyek		XIII/8a	Rózsavölgyi "A keresztfához megyek" c. gyűjteményben Belv. K. 33. K.5 OSZK	vegyeskar
Ad multos annos vivat		nem szerepel	Mátyás templom	3 szólamú vegyeskar
Adeste fideles	1936; Magyar Kórus	XIII/37a	SZIB 0005 Belv. K.20 Vác B/4 Piaristák	vegyeskar
Adorna lásd: In Purificatione B.M.V				
Advent ignis divinus (responsorium)	1950;	VI/10	OSZK	4 szólamú férfikar

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, számszám
Aestimatus sum lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Aeterna Rex lásd: VI. Hymni de Sacramento venerabili				
Ah hol vagy lásd: 4 magyar ünnepi ének				
Ah, hol vagy magyarok		V/1b és XIII/5d	OSZK Belv. K.72/a	férfikar
Áldjad ember		XIII/16a	SZIB 0211 Belv. K.76	vegyeskar
Áldott szent Istenem		XIII/10d	OSZK K. 4	férfikar
Áldott szent István lásd: Szent István énekek				
Áldunk Téged Krisztus Király		V/14a	OSZK SZIB 0070 Belv. K.53/a	vegyeskar
All. Potestas aeterna lásd:Proprium Missae pro festo D.N.J.Ch. Regis				
Alleluja Dominus regnavit lásd: Jubilemus Exultemus/ VI Motetta (II. parts)				
Alleluja Video coelos lásd: Jubilemus Exultemus/ VI Motetta (II. parts)				
Alleluja. Dies sanctificatus lásd: Jubilemus Exultemus/ IV Motetta (I. parts)				
Alleluja. Multifare olim lásd: Jubilemus Exultemus/ IV Motetta (I. parts)				
Alma Redemptoris lásd: 4 Antiphona Marianae				
Altatódal Jézuskának lásd: Betlehemi csillag				
Ama végső harag napja		XIII/19a		vegyeskar
Angyaloknak nagyságos asszonya	1943;	XIII/38a	OSZK	vegyeskar
Árva bűnös lelkem		XIII/24a		vegyeskar
Assumpta est Maria (Nagyboldog-asszony napi offertorium)		IV/3 IV/13	SZIB 0069 OSZK Belv. O.29	vegyeskar a cappella
Astiterunt reges lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Ave Maria		VI/2		férfikar
Ave Maria (Off. vel Versus Allalujaticus) /dór/	1942; Magyar Kórus	IV/16	SZIB0328 No.17 Belv. K141 Vác F/16	4 szólamú vegyeskar a cappella
Ave Maria I. (D-dúr)	1906;	IV/10	OSZK	vegyeskar a cappella
Ave Maria II. (F-dúr)		IV/11	OSZK SZIB 0470	vegyeskar a cappella
Ave Regina lásd: 4 Antiphona Marianae				
Az angyal így dalol		nem szerepel	Belv. K. 18.	4 szólamú vegyeskar a capella
Az égből színméz csörgedez		V/11a	SZIB 0182 Belv. K.19	vegyeskar

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
Az esztendő fordulóján		V/21a	SZIB 0165 Belv. K.24	vegyeskar orgona,
Az Istennek szent angyala		V/26a	OSZK	vegyeskar
Az Úr testéhez		XI/1		népének
Beata es (Off.)		IX/4		2 szólamú egynemű kar harmónium
Beatus servus (in festo St. Ladislai Reg)		III/15	OSZK	vegyeskar, orgona
Benedicta es tu Virgo (Grad.)		IX/5	OSZK	2 szólamú egynemű kar orgona
Betlehemi csillag: Messiás várás Csodával terhes éj Altatódal Jézuskának Ujjongás a jászol körül (Karácsonyi kantáta ősi magyar szent énekekből)	1939;	I/5	OSZK	tenor szóló III szólamú női kar kamarazenekar
Boldogasszony Anyánk	1936;	XVII/2	Z 29.591 Piaristák Belv. K.72/a SZIB 0332 SZIB 0066 SZIB 0252	4 szólamú vegyeskar a cappella Partitúra kettőskánon
Boldogasszony Anyánk		XIII/7d	MK 1089 Belv. K.68	férfikar
Boldogasszony Anyánk lásd: 4 magyar ünnepi ének				vegyeskar
Boldogasszony Anyánk lásd: Három hazafias Mária-ének				3 szólamú egynemű kar,
Boldogasszony, Krisztus Anyja lásd: Három hazafias Mária-ének				
Boldogságos Krisztus anyja		V/9a	Rep. Chori	vegyeskar
Bőséges irgalmú	Magyar Kórus	XIII/11a	Régi magyar egyházi énekek SZIB 0211 Belv. K.76	vegyeskar
Cantate Domino Lásd: 2 latin nyelvű kánon				
Cantus Cantorum (Szertartáskönyv Harmat – Werner)	1958; Szent István Társulat	XV/1		
CL. Zsoltár	keletkezés 1929; kiadás 1931; Magyar Kórus	II/1	OSZK SZIB 0179 SZIB 0252 Terézvárosi Temp kottatár kézirat Vác H/16 Belv. K.91 ZAK: Z19.384 ZAK: Z74517 Piaristák	4 szólamú vegyeskar, orgona (2 trombita, 2 harsona, üstdob ad lib.)
Com. Pater si non potest lásd: Proprium pro Dominica in Palmis				
Com. Sedebit Dominus lásd: Proprium Missae pro festo D.N.J.Ch. Regis				

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, számszám
Confitebor Domino (Off.)	1939.05.04.	VIII/8	Rep. Chori Mátyás Templom	3 szólamú egyenemű kar T. Bar. B.
CXLI. Zsoltár		VIII/1	OSZK	3 szólamú egyenemű kar
Csodával terhes éj lásd: Betlehemi csillag				
Csordapásztorok lásd: Négy karácsonyi ének				
Csudákkal tündöklő	Rózsavölgyi "Jézus Mária" c gyűjt.	XIII/5a	Belv. K.4	vegyeskar
De profundis (Off.) lásd: Nyolc ének	1932; Magyar Kórus	IV/6 [XVII/1] [XVII/2]	SZIB 0013 SZIB 0252 Belv. O.13 O.45 Vác C/45 H/14 F/4 Piaristák Kórusok könyve Ezer év kórusa	a cappella 4 szólamú vegyeskar
Desiderium pauperum lásd: [Proprium Missae Sti. Jos.Calasantí]				
Deus enim firmavit lásd: Jubilemus Exultemus/ VI Motetta (II. parts)				
Deus Israel (Intr.)		IV/25	Rep. Chori	a cappella S. A. Bar.
Dicsőség a magasságban		XIII/40a	OSZK	vegyeskar
Dicsőség legyen Gloria		XIII/41a	OSZK	vegyeskar
Dignus est (Int.) lásd:Proprium Missae pro festo D.N.J.Ch. Regis				
Domine Deus, in simplicitate (Off. dedic. Ecc.)		III/14	SZIB 0137	vegyeskar, orgona
Domine ne longe Intr. lásd:Proprium pro Dominica in Palmis				
Ecce quomodo moritur lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Ecce Sacerdos I		I/1	Rep. Chori	vegyeskar, orgona, nagyzenekar
Ecce Sacerdos II		III/6	OSZK	vegyeskar, orgona, kiszzenekarral is
Ecce Sacerdos III.		VIII/10	SZIB 0287 OSZK	3 szólamú egyenemű kar
Ecce Sacerdos IV		III/10	SZIB 0166 OSZK	vegyeskar, orgona
Édes Urunk nézz le		XIII/23a		vegyeskar
Édesanyja, Nagyasszonya ("Magyar Szent Áriák" címen)		XII/2	OSZK	orgona ének
Édesanyja, Nagyasszonya lásd: Három hazafias Mária-ének				
Elegerunt apostoli lásd: Jubilemus Exultemus/ VI Motetta (II. parts)				
Előtted Jézusom		XIII/12a	SZIB 0211 Belv. K. 76.	vegyeskar

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
Emerici lásd: Veritas Mea in die				
Ex Sion		IV/26	Belv. K.11	vegyeskar a cappella
Exurge		IV/21	Rep.Chori	vegyeskar a cappella (S.A.Bar.)
Ez a nap nekünk		V/3a és XIII/42a	OSZK Belv. K.14	vegyeskar
Factus est repente		VI/1	Rep.Chori	férfikar
Feltámadt Krisztus	Magyar Kórus	X/2	SZIB 0164 Belv. K.42 Vác D/23	unisono kar (kánon)
Felvitetett		VIII/16	OSZK	3 szólamú egyenemű kar
Fut előttem a halál		XI/4		népének
Galileai férfiak		XIII/30a		vegyeskar
Gerardi lásd: Veritas Mea in die				
Grad. Dominabitur lásd:Proprium Missae pro festo D.N.J.Ch. Regis				
Gradualia Dominicis Adventus Universi Ex Sion Qui sedes Prope est	1930; Rózsavölgyi	IV/1	SZIB 0842 ZAK: Z111.600	vegyeskar a cappella 3. vas org.
Gyászba borult egek	Rózsavölgyi "Jézus Mária" c gyűjt.	XIII/1a	SZIB 0848/3 Belv. K.4	vegyeskar
Győzhetetlen én köszálam		XIII/13a	SZIB 0211 Belv. K.76	vegyeskar
Három gyásznének: Jézusom Isteni teste Ó emberi gyarló nemzetség Ments meg engem Uram!		XIII/2b	SZIB 0186	3 szólamú egyenemű kar
Három hazafias Mária-ének: Édesanyja, Nagyasszonya Boldogasszony, Krisztus Anyja Boldogasszony Anyánk	1939; Magyar Kórus	XIII/1b	SZIB 0078 ZAK: Z51.280	3 szólamú egyenemű kar,
Három régi magyar karácsonyi ének Szép violácska Pásztorok Mennyből az angyal	Geszler: Vegyeskarok Rozsnyai	XIII/34a	Belv. K.21 K.15/a	vegyeskar
Hol Szent Péter	Rózsavölgyi "Jézus Mária" c gyűjt.	XIII/7a	Belv. K.4	vegyeskar
Igaz hitnek plántálója lásd: Szent István-énekek				
III. Responsoria Sabbati Sancti Sicut ovis Jerusalem surge Plange quasi virgo	1952;	VI/13	Rep. Chori	férfikar
Íme a főpap	1948;	V/17a	OSZK	vegyeskar
Íme a főpap		VIII/7	Rep. Chori	3 szólamú egyenemű kar
In festo nativitatis (Off.)		IX/6		2 szólamú egyenemű kar orgona

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
In Purificatione B.M.V. Adorna Obtulerunt		VIII/15	OSZK	3 szólamú egynemű kar
Inimicitias ponam (Off.)	1953;	III/12	OSZK	S. A. Bar. orgona
Iste homo		III/9	OSZK	vegyeskar, orgona
Isten áldjon		V/6a és XIII/18a	Belv. K.26	vegyeskar
Isten hazánkért		XIII/4d XIII/9d	Belv. K. 72/a.	férfikar
Isten hazánkért lásd: 4 magyar ünnepi ének				
Isten hazánkért ("Magyar Szent Áriák" címen)	Magyar Kórus	XII/3	OSZK SZIB 0274	orgona, ének
Istenség mélysége	Rózsavölgyi "Jézus Mária" c gyűjt.	XIII/4a	Belv. K.4	vegyeskar
Jerusalem surge lásd: III. Responsoria Sabbati Sancti				
Jerusalem surge lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Jesu nostra redemptio lásd: VI. Hymni de Sacramento venerabili				
Jézus Mária dicsőséges		nem szerepel	Belv. K. 4.	
Jézus szerelme ("Magyar Szent Áriák" címen)		XII/1	OSZK SZIB 0274	orgona, ének
Jézus Szíve te tudsz mindent		VIII/14	OSZK Vác G/90	3 szólamú egynemű kar harmónium
Jézus, Mária	Rózsavölgyi "Jézus Mária" c gyűjt.	XIII/6a	Belv. K.75.	vegyeskar
Jézusom Isteni teste lásd: Három gyászének				
Jézusomnak szívén	Magyar Kórus	XIII/10a	Belv. K.93	vegyeskar
Jöjj, Szentlélek Úristenünk		XIII/29a	SZIB 0086 Belv. K.47 OSZK	vegyeskar, orgona
Jövel Szentlélek Úristen		nem szerepel	Belv. K. 47.	
Jubilemus-Exultemus (10 karácsonyi motetta népének témákra)	1932; Magyar Kórus	III/3	Vác B/9	vegyeskar, orgona
IV Motetta Pars I. 1. Viderunt omnes Graduale in die Nativitatis et Circumcisionis Domini 2. Alleluja. Dies sanctificatus In die Nativitatis Domini 3. Alleluja. Multifare olim In die Circumcisionis Domini 4. Tui sunt coeli Offertorium in die Nativitatis et Circumcisionis Domini	1932; Magyar Kórus	III/3	ZAK: Z51.146 Belv. K15	vegyeskar, orgona

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
VI Motetta Pars II. 5. Sederunt principes Graduale in die S. Stephani Protomartyris 6. Alleluja Video coelos In die S. Stephani Protomartyris 7. Elegerunt apostoli Offertorium in die S. Stephani Protomartyris 8. Speciosus forma Graduale in Dominica infra Octavam Nativitatis 9. Alleluja Dominus regnavit In die Nativitatis Domini - ad secundam Missam, - et in Dominica infra Octavam Nativitatis 10. Deus enim firmavit Offertorium in die Nativitatis Domini – ad secundam Missam, – et in Dominica infra Octavam Nativitatis	1932; Magyar Kórus	III/3	Vác H/7 SZIB 0204 Belv. K.17 SZIB 0165	vegyeskar, orgona
Jubilate Deo lásd: 2 latin nyelvű kánon				
Justus ut palma et Beatus (Grad. et Versus St. Ladislai)		III/16	OSZK	vegyeskar, orgona
Karácsonyi dalok Dicsőség a magasságban Az Istennek szent anyala Örüljetek, vigadjatok Dicsőség legyen		V/1a	OSZK	vegyeskar
Két pünkösdi népének: Szállj szívünkbe Szentlélek Isten	Lith. Kincs. E. Bp.	nem szerepel	Vác E/4.	S. A. Bar.
Ki negyven nap előtt		nem szerepel	SZIB 0110	
Krisztus anyja		XIII/9a	Belv. K.5 K.26	vegyeskar
Krisztus virágunk		V/27a	SZIB 0033 OSZK	vegyeskar
Krisztus virágunk		VIII/13	OSZK	3 szólamú egynemű kar
Ladislai lásd: Veritas Mea in die				
Laetentur coeli (Off.)	1934;	VI/4	OSZK	férfikar
Libera me.		VI/12	OSZK	3 szólamú férfikar, orgona
Lorétói litánia	Magyar Kórus	XIII/1c		2 szólamú egynemű kar
Lyra coelestis	1923; Rózsavölgyi	XIII/1e	ZAK: Z12.933	organán önállóan is előadható
Magyar Ordinárium	1954; Szent István Társulat	XIII/3e XVI/2		orgona
Magyarok fénye		XIII/6d		férfikar
Magyarok fénye lásd: Szent István énekek				
Mandatum novum		VI/5		férfikar
Máriát dicsérje	Magyar Kórus	XIII/1c		2 szólamú egynemű kar
Megváltó királyunk		V/28a	OSZK	vegyeskar
Ments meg engem Uram! lásd: Három gyászének				

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, számlaszám
Menny, föld, tűz		XIII/26a		vegyeskar
Mennyből az angyal		VIII/18	OSZK Belv. K.15/a	3 szolamú egynemű kar
Mennyből az angyal lásd: Három régi magyar karácsonyi ének				
Messiás várás lásd: Betlehemi csillag				
Mind a világ örvendezzen		XIII/39a és V/12a	OSZK SZIB 0183 Belv. K.19 Piaristák	vegyeskar
Missa "Assumpta est..."	1944; Magyar Kórus	III/13	OSZK Vác M/31 FSZEK: ZQ 50721 csak karpártitúra Belv. B.59. Piaristák	S. A. Bar. orgona
Missa "Fiat voluntas tua"		IV/8	SZIB 0643 Belv. B. 63. OSZK: Z25531	4 szolamú vegyeskar a capella
Missa "Venite in Bethlehem"		IX/3	Mátyás templom	2 szolamú egynemű kar harmónium
Missa Caeciliana lásd: Nyolc ének		IV/24	SZIB 0252/2 Vác M/30 Piaristák	S. A. Bar. a capella
Missa in honorem B. Margaritae, Bélae quarti Hungariae regis filiae		I/2	SZIB 0648 Belv. A.96	szólók, vegyeskar, orgona, kiszzenekar
Missa in honorem St. Elisabeth Vidue	1931;	IX/1	OSZK Rep. Chori Mátyás templom	2 szolamú egynemű kar harmónium vagy orgona
Missa in honorem St. Gerardi Episc. Mart.		I/3	Rep. Chori	szólók, vegyeskar, orgona, nagyzenekar
Missa Sanctae Ceciliae		IV/18	SZIB 0209 Z 51.301 Belv. B.60.	vegyeskar a cappella
Missa Sancti Stephani Regis	1944.05.28 Pünkösöd vasárnap bemutató időpontja	III/8	SZIB 0178 No:21 Belv. B. 53.	szólók, vegyeskar, orgona
Missa Strigoniensis		VIII/17	OSZK Mátyás templom Piaristák	3 szolamú egynemű kar orgona vagy harmónium
Mondj szívem dalt	Magyar Kórus	XIII/1c		2 szolamú egynemű kar
Most segíts meg Mária!	1961.II.2; Magyar Kórus 2002	nem szerepel	Vác F/199.	1 szolamú népének orgona
Nagyasszonyunk, hazánk reménye		XI/5	SZIB 0096	népének vegyeskar
Ne hagyj elesnem		XIII/22a		vegyeskar

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
<u>Négy karácsonyi ének</u> Csordapásztorok A szép Szűz Mária Messiásunk születik ma Nagy örömnapp	1939; Magyar kórus	VIII/9	SZIB 0103 ZAK: Z51.319 Vác B/33 Belv. K.16	3 szólamú egynemű kar
<u>Négy Úrnapi Himnusz:</u> Panis angelicus O salutaris hostia Salutis humanae Aeterna Rex	Magyar Kórus	VIII/5		3 szólamú egynemű kar
Nézz le Jézus		XIII/25a		vegyeskar
<u>Nyitraidéki tót karácsonyi dalok</u> Oh, oh kicsi Jézuskám Nagy örömhírt hozok Jászolban szalma		V/2a	OSZK	vegyeskar
<u>Nyolc ének</u> 1.Ecce Sacerdos 2.Missa Caeciliana 3.Sacris Solemniis 4.Mennyei rózsza 5.De Profundis 6.Boldogasszony Anyánk 7. Alleluja! 8. 150. Zsoltár (Születésének 100. évfordulójára válogatás)	1985 OMCE		SZIB 0252 ZAK: Z74517 K.118 FSZEK: ZQ 35327 Piaristák Belv. O.45 Vác Gy/1	A válogatás kíséretet nem tartalmaz
Ó áldott Istenem		XIII/2d		férfikar
Ó áldott szent Istenem		V/4a	OSZK Belv. K.26.	vegyeskar
Ó áldott Szűzanya	Rózsavölgyi "Jézus Mária" c gyűjt.	XIII/2a és V/10a	Rep. Chori	vegyeskar
O bone Jesu		nem szerepel	Belv. K. 136.	
O crux ave		XVII/2	SZIB 0329 Kórusok könyve	S.A.Bar.
Ó dicsőséges szent Jobbkéz		XIII/8d		férfikar
Ó dicsőséges szent Jobb lásd: Szent István- énekek				
Ó édes Jézusom		V/5a	SZIB 0226 Belv. K.26	vegyeskar, orgona
Ó édes Megváltóm		XIII/21a		vegyeskar
Ó emberi gyarló nemzetség		XIII/17a	"Bűnbánati énekek"	vegyeskar
Ó emberi gyarló nemzetség lásd: Három gyászének				
Ó én Jézusom		XIII/14a	Belv. K.76 SZIB 0211	vegyeskar
Ó Jézus, Jézus		V/22a	Belv. K. 16.	vegyeskar
Ó mennyei szép rózsza		nem szerepel	Belv. O. 45. SZIB 0252	
Ó örök fény napja		XIII/20a		vegyeskar
O salutaris hostia (F-dúr)		IV/9b	OSZK	vegyeskar a cappella
O salutaris hostia (G-dúr)		IV/9a	OSZK Belv. K.81.	4 szólamú vegyeskar a cappella

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
Ó szent István király		V/23a	Belv. K.75.	vegyeskar
Ó Szentlélek Úristenünk		XIII/32a		vegyeskar
O vos omnes lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Obtulerunt lásd: In Purificatione B.M.V				
Off. Improperium lásd:Proprium pro Dominica in Palmis				
Off. Postula a me lásd:Proprium Missae pro festo D.N.J.Ch. Regis				
Oh, Don Bosco könyörögve kérünk!		XI/2	OSZK	
Omnes amici mei (Resp.)	1940;	IV/15	OSZK	vegyeskar a cappella
Oratio Jeremiae Prophetae (Sabbatis Sancti Lectio III)		VI/8	Rep. Chori	3 szólamú férfikar
Os justi lásd: [Proprium Missae Sti. Jos.Calasanti]				
Ősszegyűltünk áldozatra (Magyar kismise)	1933; Magyar Kórus	XIII/35a XIII/3d	OSZK	vegyeskar vagy férfikar
Pange lingua lásd: VI. Hymni de Sacramento venerabili				
Pásztorok lásd:Három régi magyar karácsonyi ének				
Pázmány Péter éneke		V/8a	Rep. Chori	vegyeskar
Plange lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Plange quasi virgo lásd: III. Responsoria Sabbati Sancti				
Pogányok, nemzetségek		XIII/11d	Piaristák	férfikar
Postula a me		IV/28	Belv. K52. 52/a.	vegyeskar a cappella
Prope est		IV/27	Belv. K.11	vegyeskar a cappella
Proprium Missae pro festo D.N.J.Ch. Regis Int. Dignus est Grad. Dominabitur All. Potestas aeterna Off. Postula a me Com. Sedebit Dominus		IV/2	Belv. K.52. SZIB 0093	vegyeskar a cappella
[Proprium Missae Sti. Jos.Calasanti] Sinite parvulos Grad. All. Os justi Off. Desiderium pauperum		IV/23	Piaristák	vegyeskar a cappella
Proprium pro Dominica in Palmis Intr. Domine ne longe Psalm. Deus meus respice Off. Improperium Com. Pater si non potest		IV/12	SZIB 0444	vegyeskar a cappella
Psalm. Deus meus respice lásd:Proprium pro Dominica in Palmis				
Psalmus 50. Miserere mei, Deus		VI/7	OSZK	férfikar
Puer natus est (Intr.)		nem szerepel	Vác B/18 Piaristák	

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
Qui sedes		IV/29	Belv. K.11	vegyeskar a cappella
Ragyogni látom	Magyar Kórus	XI/3	SZIB 0083 Vác G/66	népének orgona
Recessit pastor lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Regina coeli (Ant.)	1950;	VI/9	OSZK	4 szólamú férfikar
Regina Coeli lásd: 4 Antiphona Marianae				
Responsoria Sabbati Sancti (IX Motetta) Sicut ovis Jerusalem surge Plange Recessit pastor O vos omnes Ecce quomodo moritur Astiterunt reges Aestimatus sum Sepulto Domino	1942–43; Lith. Kincs. E. Bp.	IV/17	Rep. Chori	vegyeskar a cappella
Responsum accepit		VI/3	Rep. Chori	3 szólamú férfikar
Sacram venite (Hymnus Sti. Jos. Calasanti)	1951;	IV/22	OSZK/Piaristák	4 szólamú vegyeskar, a cappella
Sacris solemnibus lásd: VI. Hymni de Sacramento venerabili				
Salve Regina lásd: 4 Antiphona Marianae				
Sederunt principes lásd: Jubilemus Exultemus/ VI Motetta (II. parts)				
Seniores populi (Resp.)	1940;	IV/14	OSZK	vegyeskar a cappella
Sepulto Domino lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Sicut ovis lásd: III. Responsoria Sabbati Sancti				
Sicut ovis lásd: Responsoria Sabbati Sancti				
Sinite parvulos lásd: [Proprium Missae Sti. Jos. Calasanti]				
Speciosus forma lásd: Jubilemus Exultemus/ VI Motetta (II. parts)				
Stabat Mater		III/2	Belv. K.149 Piaristák	vegyeskar, orgona
Surrexit Christus		nem szerepel	SZIB 0114	négyszólamú kánon, vegyeskar
Szabadítónk jöjj		V/20a	OSZK	vegyeskar
Száll ránk		XIII/33a		vegyeskar
Szent Erzsébet asszony		XIII/43a	OSZK	vegyeskar
Szent Erzsébet egyszer télidőben	Magyar Kórus	VIII/3 [XVII/2]	Kórusok könyve	3 szólamú egyenemű kar

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
Szent Ferenc ének		XI/6		népének
Szent Gellértről /Felmutat égbe/		V/16a [XVII/2]	SZIB 0207 Vác J/5 Kórusok könyve	vegyeskar
Szent Imre herceg	1943;	XIII/3b	OSZK	3 szólamú egynemű kar
Szent Imre herceg		XIII/1d		férfikar
Szent István-énekek: Áldott szent István Magyarok fénye Igaz hitnek plántálója Ó dicsőséges szent Jobb	1933;	V/13a	SZIB 0168 No:5 Belv. K.73	vegyeskar
Szent Királyunk szálljon		XI/7		
Szent László királyról lásd: 4 magyar ünnepi ének				
Szent Magdolna elmene	1926; Magyar Kórus	V/7	SZIB 0072 OSZK Belv. K.72	vegyeskar
Szent Margit énekek	Domonkosok	XIII/4e		ének, orgona
Szent szív, te drága kincs		nem szerepel	Vác G/123	2 szólamú egynemű kar
Szent vagy Uram! (Ósi és újabb énekkincsünk tára 306 ének /népénekek, korálfeldolgozások/ Harmat Artúr és Sik Sándor)	1932; Magyar Kórus	XIII/2e		ének, orgona
Szép violácska lásd: Három régi magyar karácsonyi ének				
Szeretlek, szép Jézus		XIII/15a	SZIB 0211 Belv. K.76	vegyeskar
Sziklahitű László		V/24a	Belv. K.71	vegyeskar
Tantum ergo lásd: VI. Hymni de Sacramento venerabili				
Tárd ki mélyed		V/25a	Belv. K.76	vegyeskar
Te Deum I	1912; Coppenrath Regensburg	III/1	SZIB 0021 FSZEK: ZQ37068 ZAK: Z74.994 ZAK: Z149153 Vác H/111 Belv. K.80	4 szólamú vegyeskar orgona,
Te Deum II.		VIII/6	Rep. Chori	3 szólamú egynemű kar orgona vagy harmónium
Te Deum III.	1940;	I/6	SZIB 0063 No;14 (D.14) Csak karpertitúra	szólók vegyeskar orgona, kiszenekar
Téged kérünk Atyaisten		XIII/31a	Belv. K.47	vegyeskar
Terra tremuit (Off.)	Magyar Kórus	VIII/4	SZIB 0102 K/100 OSZK	3 szólamú egynemű kar
Tria preludia ad Antiphona "Vidi aquam"		XVI/1		orgona
Tu es Petrus II. (Off.)	1951;	VI/11		férfikar, orgona ad. lib.

Cím	Keletkezési év/ ill. és kiadó	Harmat Jerry-féle jegyzék	Lelőhely, jelzet	Apparátus, szólamszám
Tu es Petrus, I. (Off.)	1929;	I/4	Rep. Chori OSZK	vegyeskar, orgona, nagyzenekar
Tu es Petrus, I. (Off.)		III/5	Belv. O.13.	vegyeskar, orgona
Tu es Petrus, III. (Off.)		IV/20	SZIB 0121	vegyeskar a cappella
Tui sunt coeli lásd: Jubilemus Exultemus/ IV Motetta (I. parts)				
Tulerunt Jesum (Off.)	1940;	III/7	SZIB 0185 Belv. O.30 OSZK	vegyeskar, orgona,
Turbae Máté és János passióhoz	1936;	VI/6	Rep. Chori	3 szólamú férfikar
Turbák (A Négy Passió tömegénekei Harmat Artúr - Werner Alajos)	1974; Szent István Társulat	XV/2	ZAK: Z020751= ZAK: Z71.943 FSZEK: ZQ 28014 K.131. K.109.	3 szólamú vegyeskar
Ujjongás a jászol körül lásd: Betlehemi csillag				
Universi		IV/30	Belv. K.11	vegyeskar a cappella
Üdvözlégy Mária	Rózsavölgyi "Jézus Mária" c gyűjt.	XIII/3a	Belv. K.4	vegyeskar
Verbum supernum lásd: VI. Hymni de Sacramento venerabili				
Veritas Mea (Off.)	1957;	IV/5 és IV/19	OSZK SZIB	vegyeskar a cappella
Veritas Mea in die Ladislai Gerardi Emerici	1951;	IV/4	OSZK SZIB 0067	vegyeskar a cappella
VI. (Sex) Hymni de Sacramento venerabili I. Pange lingua II. Sacris solemniis III. Verbum supernum IV. Jesu nostra redemptio V. Aeterna Rex VI. Tantum ergo (Úrnapi körmenet himnuszai)	1938; Magyar Kórus	IV/7	SZIB 0047 SZIB 0252 Belv. K.50 O.45 Vác G/2 G/55 Piaristák	vegyeskar a cappella
Viderunt omnes lásd: Jubilemus Exultemus/ IV Motetta (I. parts)				
Virágvasárnapi magyar János passió tömegénekei		V/19a	Belvárosi OSZK SZIB 0155 SZIB 0180	vegyeskar
XV. Zsoltár (Órizz meg engem nagy Isten)		VII/1	OSZK	4 szólamú női kar
XXII. Zsoltár Az Úr az én Jópásztorom		IX/2	OSZK	2 szólamú egynemű kar harmónium